ԺՅՈՒԼ ՎԵՐՆ

II

845
Վ-46

30 MAY 2011

84Ֆ.
Վ-46
ալ.

ԺՅՈՒԼ ՎԵՐՆ

ՆԱՎԱՊԵՏ ԳՐԱՆՏԻ ՎՈՐԴԻՆԵՐԸ

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1936

05 AUG 2015
2054

Ֆրանս. թարգմ. Նիկ. Թումանյան

[redacted]

Տեխ. խմբ. Տ. Նաչվանֆյան
Սրբագրիչ Վ. Մանուկյան

35-51

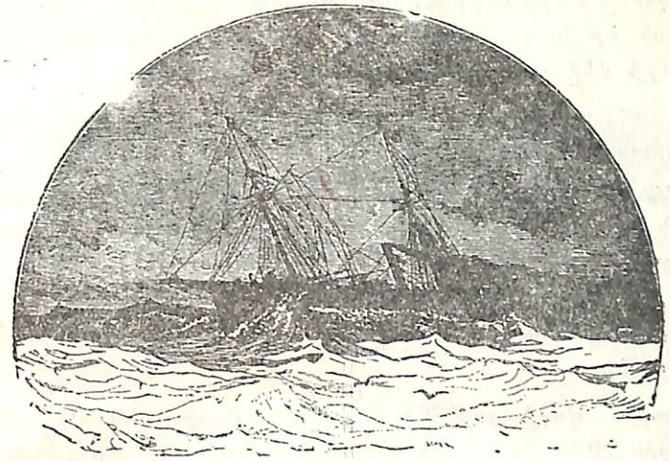

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ԴԵՊԻ ՆԱՎԵԶԸ

Առաջին լոպեներին բոլորն էլ տարվել էին տեսակցության ուրախությամբ: Գլենարվանը չէր ուզում, վորպեսզի արշավախմբի անհաջող յելքը մթագնի այս ուրախությունը: Նրա առաջին խոսքերը յեղան.

— Համբերություն, բարեկամներս, համբերություն: Նավապետ Գրանտը դեռ մեզ հետ չէ, բայց մենք հաստատ գիտենք, վոր կգտնենք նրան:

Յեվ այս խոսքերը բավական էին «Դունկանի» ուղևորներին հույս վերադարձնելու համար: Զե վոր այն ժամանակվա ընթացքում, յերբ նավակը դեպի ծովախորշն էր լողում, Ցելենան և Մերին ապրեցին արդեն սպասելու բոլոր տանջանքները: Տախտակամածի բարձունքից նրանք փորձում էին համբել նավեզը վերադարձողներին: Ցերխտասարդ որիորդը մերթ կորցնում էր հույսը, մերթ նորից էր գտնում այն: Մերին թվում էր, վոր նա յեկողների մեջ տեսնում է Հարրի Գրանտին:

Ցելենան Մերին իր դրկում էր պահում: Ջոն Մանգլսը լուռ կանգնած էր նրա կողքին: Նրա ծովագնացի հեռատես աչքերը յեկողների մեջ չնկատեցին նավապետ Գրանտին:

— Նա այնտեղ է, նա նրանց հետ է, իմ հայրը,—շշնջում էր յերիտասարդ աղջիկը:

Բայց նավակը շարունակ մոտենում էր և այդ ցնորքը ցրվում էր ինքն իրեն: Նավակը դեռ հարյուր սաժեն էլ չէր մոտեցել, յերբ վոչ միայն Ցելենան և Ջոն Մանգլսը, այլև Մերին ինքը, վորի աչքերն արցունքով լիքն էին, հասկացավ, վոր ամեն մի հույս կորած է: Գլենարվանը ժամանակին արտասանեց իր միխիթարական խոսքերը:

Առաջին վողջույններից և դրկախառնություններից հետո—Ցելենային, Մերին և Ջոն Մանգլսին պատմեցին արշավանքի ամենագլխավոր դեպքերը, բայց ամենից առաջ նրանց համար հայտնի դարձավ վատաթղթի նոր լուսաբանությունը, վոր տվեց խմաստուն Պագանելը: Բազում դովասանքներ ասվեցին նաև Ռոբերտի հասցեյին: Մերի Գրանտն իրավամբ կարող էր պարծենալ իր յեղբորով: Նրա համարձակությունը, անձնվիրությունը, այն վտանգները, վորոնցից նա խուսափեց,—այդ բոլորը շատ դուռեղ նկարագրեց Գլենարվանը, և տղան, հուզմունքից չիմանալով թե ինքն ուր փախչի, ապաստան գտավ քրոջ դրկում:

— Մի կարմրի, Ռոբերտ,—ասաց նրան Ջոն Մանգլսը,—դու նավապետ Գրանտի արժանավոր զավակն ես:

Նա ձեռքը մեկնեց Մերիի յեղբորը և քնքույշ համբուրեց քրոջ արցունքներից թրջված նրա այտը:

Կարիք կա՞, արդյոք, խոսել այստեղ մայորին և գիտական աշխարհագրագետին ցույց տրված ընդունելության և բացակա Տալկավի գլխին թափվող որհնությունների մասին: Ցելենան ցավում էր, վոր չի կարող սեղմել քաջ հնդիկի ձեռքը:

Մակ-Նաբոն առաջին զեղումներից հետո իջավ նավասենյակ, և ամենից առաջ խնամքով տարվեց: Ինչ վերաբերում է Պագանելին, նա մեղվի պես անդադար մեկից դեպի մյուսն էր ճախրում, դովասանքների և ժպիտների մեղր հավաքելով: Նա ուզում էր «Դունկանի» ամբողջ նավակազմը դրկել և պնդելով, վոր Ցելենան ու Մերի Գրանտը նավակազմի մի մասն են հանդիսանում, սկսեց նրանցից և վերջացրեց Ոլբինետով:

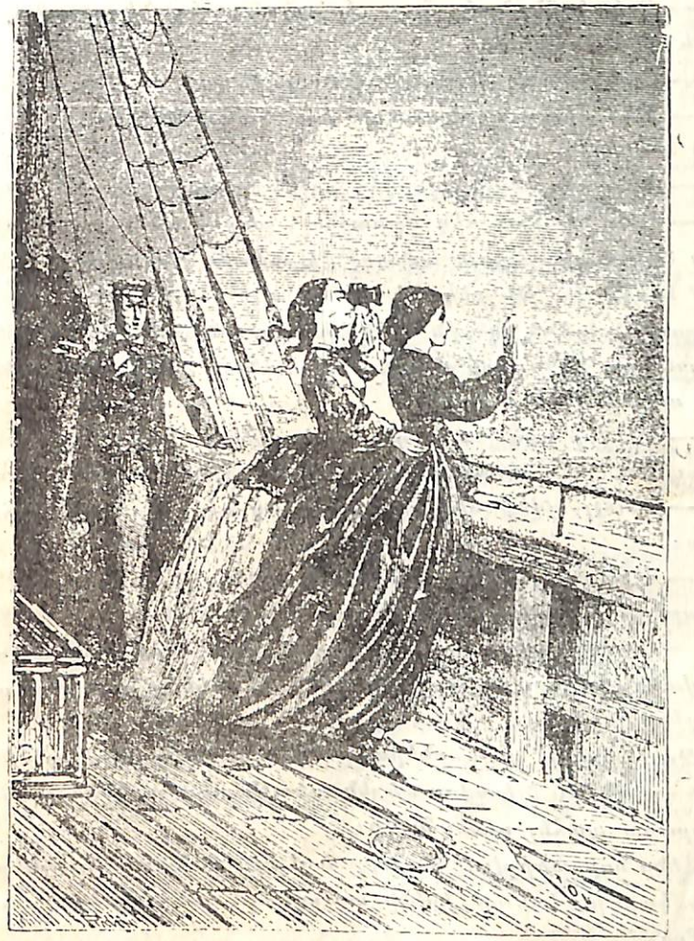

Ցելենան և Մերին հետևում էին նավակի մոտենալուն:

Բուֆֆետապանն ավելի արժանավոր պատասխան չգտավ, քան այն, վոր հայտնեց, թե նախաճաշը պատրաստ է:

— Նախաճա՞շ,—գոռաց Պադանելը:

— Այո՛, պարոն Պադանել,—պատասխանեց Ոլբինեսը:

— Իսկակա՞ն նախաճաշ, իսկակա՞ն սեղանի առաջ, սպասքով և անձեռոցիկով:

— Հասկանալի յե, պարոն Պադանել:

— Ցեվ մեզ չե՞ն մատուցի վոչ չորացրած մրա, վոչ ել ջայլամի սուկի:

— Ո՛, տեր,—վիրավորվեց բուֆֆետապանը:

— Ցես չուզեցա ձեզ վշտացնել, բարեկամս,—ասաց դիտնականը ժպտալով,—բայց ամբողջ մի ամսվա ընթացքում մենք ուտում եյինք վոչ թե սեղանի առաջ, այլ դետնի վրա, լավագույն դեպքում ծառերի բներին՝ հեծվորի պես նստած վիճակում: Այն նախաճաշը, վոր դուք մեզ եք խոստանում, ինձ ցնորք, խաբուսիկ, անհեթեթ ե թվում:

— Դե վոր այդպես ե, դնանք հավաստիանանք, վոր դա իրականություն ե,—առաջարկեց Ցելենան, ծիծաղը հաղիվ զսպելով:

— Թույլ տվեք ձեզ ոգնել,—ասաց սիրալիր աշխարհագրագետը:

— Արդյոք դուք կարգադրություններ չե՞ք անի «Դունկանի» վերաբերյալ,—հարցրեց Գլենարվանին Ջոն Մանգլսը:

— Նախաճաշից հետո, սիրելի Ջոն,—պատասխանեց Գլենարվանը,—մենք բոլորս միասին կքննարկենք մեր նոր արշավի ծրագիրը:

Զբոսանավի ուղևորներն ու յերիտասարդ նավապետն ինքն նավի դահլիճը: Գլխավոր մեքենագետին առաջարկվեց շոգու տակ պատրաստ պահել զբոսանավը:

Հենց նոր ածիլված մայորը և մյուս ճանապարհորդները, մի կերպ կարգի բերելով իրենց տուալետը, տեղ բռնեցին սեղանի շուրջը:

Ոլբինեսի նախաճաշին արժանի հարգանք տվին: Նա ճանաչվեց վորպես հրաշալի, և, ճանապարհորդների հայտարարությամբ, պամպասների նուրնիսկ ամենափարթամ խնճույքները չեյին կարող համեմատվել նրա հետ: Պադանելը յուրաքանչյուր խորտիկից յերկու քաժին վերցրեց՝ «ցրվածությամբ» ինչպես ինքն եր ասում:

Այդ ղժբախտ բառը դրդեց Ցելենային հարցնել, թե, արդյոք, սիրելի Ֆրանսիացին հաճախ եր ընկնում իր սովորական մեղքի մեջ: Մայորն ու Գլենարվանը ժպտալով իրար նայեցին: Պադանելը ծիծաղով բռնկվեց և յերդվեց պատվով, վոր ճանապարհորդության ամբողջ ժամանակ նա մի անգամ միայն զոհ դարձավ իր ցրվածության: Հետո նա շատ ծիծաղաշարժ պատմեց իր հիասթափության մասին Կամոենսի մեծ ստեղծագործության նկատմամբ:

— Բայց բոլորից հետո,—չկա չարիք առանց բարիքի—յես ամենևին չեմ ափսոսում իմ սխալի համար,—վերջացրեց նա իր պատմությունը:

— Իսկ ինչո՞ւ, իմ արժանավոր բարեկամս,—հարցրեց մայորը:

— Վորովհետև յես ուսումնասիրեցի վոչ միայն խոպանական, այլև պորտուգալական լեզուները: Ցես հիմա մեկի փոխարեն յերկու նոր լեզուներով եմ խոսում:

— Ազնիվ խոսք, յես այդ մասին չեյի մտածել,—պատասխանեց Մակ-Նաբսը,—ընդունեցեք իմ շնորհավորանքները: Պադանել, իմ ամենաանկեղծ շնորհավորանքները:

Բոլորը ծափահարեցին Պադանելին, վոր մի վայրկյան չեր դադարում ուտելուց: Նա միաժամանակ և՛ ուտում և՛ շատախոսում եր: Բայց չեր նկատում մի առանձնահատկություն, վոր չեր կարող խուսափել Գլենարվանի սրատես հայացքից, դա Ջոն Մանգլսի ուշադրությունն եր դեպի հարևանուհի Մերի Գրանտը: Ցելենայի արագ թեթև նշանը համոզեց Գլենարվանին, վոր նա չի սխալվում: Գլենարվանը նայեց յերիտասարդ մարդկանց առանձին համակրությամբ, բայց ցույց չտվեց, թե վորևե բան ե կասկածում:

— Ինչպե՞ս անցավ ձեր ճանապարհորդությունը, Ջոն,—հարցրեց նա:

— Ամենաարարեհաջող պայմաններում,—պատասխանեց նավապետը:—Բայց յես պետք ե հաղորդեմ ձեզ, վոր մենք անցանք Մագելլանի նեղուցի մոտով:

— Ահա թե ինչպես,—գոչեց Պադանելը:—Դուք չրջանցաք Հորն հրվանդանը և յես ձեզ հետ չեյի:

— Ձեզ մնում ե միայն կախվել,—ասաց մայորը:

— Ցեսասեր: Դուք ինձ նրա համար եք այդ խորհուրդը տա-

լես, վորպեսզի յուրացնեք այն թոկը, վորը, ասում են թե, բախտավորություն է բերում,—պատասխանեց աշխարհագրագետը:

— Սիրելի Պագանել,—մխիթարեց նրան Գլենարվանը,—յեթե մարդ ամենուրության շնորհք չունենա, անհնարին է միաժամանակ ներկա գտնվել մի քանի տեղերում: Քանի վոր դուք ճանապարհորդում եյիք պտմպասներով, չեյիք կարող հենց այդ նույն ժամանակում շրջանցել Հորն հրվանդանը:

— Դուք իրավացի յեք, բայց դա չի խանգարում ինձ ափսոսալ նրա մասին, վոր յես չտեսա Հորն հրվանդանը,—պատասխանեց դիտնականը:

Այլևս նրան չկղայնացրին, բավարարվելով այդ պատասխանով:

Զոն Մանգլսը խոսք խնդրեց և պատմեց իր նավարկության պատմությունը:

Գնալով ամերիկական ափի յերկարությամբ, նա հետազոտեց արևմտյան արշիպելագոսի բոլոր կղզիները, բայց այնտեղ «Բրիտանիայից» վոչ մի հետք չգտավ: Պիլար հրվանդանի մոտ, Մագելլանի նեղուցի մուտքի առաջ, նրանց հակառակ քամի պատահեց: Զբոսանավը թեքվեց դեպի հարավ: «Դունկանն» անցավ Հուսահատության Յերկրի մոտով, բարձրացավ մինչև վաթսունյոթերորդ զուգահեռը, շրջանցեց Հորն հրվանդանը, հետևում թողեց Հրո Յերկիրը, և, անցնելով Լեմերի նեղուցով, հասավ Պատագոնիայի ափերը: Այնտեղ, Կորրիենտես հրվանդանի բարձունքում, նա կրեց հենց այն քամու ավերիչ ուժը, վոր այնպիսի կատաղությամբ ընկավ մեր ճանապարհորդների վրա, ամպրոպի ժամանակ: Բայց զբոսանավը հրաշալի կերպով հաղթահարեց այն: Յերեք որվա ընթացքում Զոն Մանգլսը լողում եր ափերի յերկարությամբ, մինչև վոր լսեց Կարարինի կրակոցը, վոր ապդանշանում եր այնքան անհամբերությամբ սպասող ճանապարհորդների ժամանումը: Ինչ վերաբերում է Յելենային և Մերիին, նավապետն անարդարացի կլիներ, յեթե մոռանար հիշատակել նրանց հարվածյուռ աներկյուղության մասին: Ամպրոպն ամենևին չեր վախեցնում նրանց, և յեթե նրանք հուզվում էլ եյին, այդ ամբողջապես վերաբերում եր Արգենտինայի հարթավայրերով ճանապարհորդող իրենց բարեկամներին:

Զոն Մանգլսը վերջացրեց իր պատմվածքը: Գլենարվանը շնորհավորեց նրան և դարձավ դեպի Մերի Գրանտը:

— Թանկագին Մերի՛,—ասաց նա,—յես տեսնում եմ, վոր նավապետ Զոնն ըստ արժանվույն տեղ է տալիս ձեր բարձր բարեմասնություններին: Յես յերջանիկ եմ, վոր դուք ձեզ լավ եյք զգում իմ նավեզրում:

— Կարո՞ղ եր, արդյոք, հակառակը լինել,—պատասխանեց Մերին, նայելով Յելենային և, հազիվ նշմարելի ժպտալով յերիտասարդ նավապետին:

— Ո՛չ, իմ քույրը ձեզ շատ է սիրում, նավապետ Զոն, յես էլ նմանապես,—դոչեց Ռոբերտը:

— Հենց նույն բանով յես քեզ եմ հատուցում, փոքրիկ բարեկամ,—պատասխանեց Զոն Մանգլսը, մի քիչ վրդովված Ռոբերտի խոսքերից:

Այդ խոսքերը Մերի Գրանտի դեմքի վրա էլ մի թեթև կարմրություն առաջացրին:

Զոն Մանգլսը շտապեց խոսակցությունն ավելի քիչ լարված հողի վրա տեղափոխել:

— Յես վերջացրի «Դունկանի» նավարկության պատմությունը: Գուցե, հիմա պարոն Գլենարվանը կկատարի իր խոստումը և մեզ կպատմի մեր պատանի հերոսի կատարած քաջագործությունների մասին:

Յելենայի և Մերիի համար դրանից ավելի հաճելի բան չեր կարող լինել: Գլենարվանն շտապեց բավարարել նրանց հետաքրքրությունը: Նա պատմեց իրենց ճանապարհորդության բոլոր միջադեպերը, մի ովկիանոսից մինչև մյուս ովկիանոսը. Կորդիլիերների վրայից անցնելը, յերկրաշարժը, Ռոբերտի անհայտանալը, կոնդորի թռիչքը, Տալկավի կրակոցը, կարմիր գայլերի արկածը, տղայի անձնվիրությունը, հեղեղումը, շանթը, հրդեհը, կայմանները, թաթառը Ատլանտյան ովկիանոսի ափին: Մերթ զվարճալի, մերթ սարսափելի այդ մանրամասնությունները մեջ ընդ մեջ առաջացնում եյին ունկնդիրների հիացմունքի և սարսափի բացականչությունները:

Յելենան և Մերին համբույրներով եյին ծածկում Ռոբերտին:

Գլենարվանն իր պատմությունը վերջացրեց հետևյալ խոսքերով.

— Այժմ, բարեկամներս, մենք պետք է ներկայի մասին մտածենք: Ինչ վոր կար, գնաց, բայց ապագան մեզ է պատկանում: Խոսենք նավապետ Գրանտի մասին:

Նախաճաշը վերջացավ: Զրուցակիցները տեղափոխվեցին Յելենայի սալոնը: Նրանք նստեցին քարտեզներով և պլաններով ծանրաբեռնված սեղանի շուրջը և խոսակցությունն խիստ ուշադիր նորոգվեց:

— Սիրելի Յելենա,—ասաց Գլենարվանը,—հաղիվ վոտք դնելով նավեղրի վրա, յես ասացի, վոր թեև խորտակման յենթարկվող ծովագնացները մեզ հետ չեն վերադարձել, բայց մենք հաստատ հույս ունենք նրանց գտնելու: Ամերիկայի վրայով մեր ճանապարհորդելու հետևանքով մենք համոզվեցինք, դեռ ավելին—հավաստիացանք նրանում, վոր աղետը տեղի չի ունեցել վոչ Խաղաղ ովկիանոսի ամերիկական և վոչ էլ Ատլանտյանի ափերին: Սրանից հետևում է, վոր մենք փաստաթուղթն ամբողջությամբ սխալ ենք մեկնաբանել, ինչ վոր Պատագոնիային է վերաբերում: Բարեբախտաբար մեր բարեկամ Պագանելը հանկարծակի ներշնչմամբ ոժտված, հասկացավ սխալը: Նա բացեց, վոր մենք սխալ ճանապարհով ենք գնում և փաստաթղթի բովանդակությունն այնպես բացատրեց մեզ, վոր նոր լուսաբանությունը կասկածանքների ստվեր էլ չթողեց մեզ մոտ: Խոսքը ֆրանսերեն գրած փաստաթղթի մասին է, և յես շատ եմ խնդրում Պագանելին մի անգամ էլ թարգմանել այն այստեղ, վորպեսզի ներկա գտնվողներից վոչ մեկն էլ անվստահության ստվեր անգամ չունենա իմ խոսքերի նկատմամբ:

Գիտնականը, հարկադրված բացատրություն տալու, խոսեց: Նա ընդարձակ և համոզեցուցիչ դատում եր gonie և indi բառերի մասին: Նա մեծագույն համոզվածությամբ ներշնչում եր ունկնդիրներին, վոր ֆրանսիական փաստաթղթի austral բառը պետք է հասկանալ վոչ թե «հարավային», այլ Australie —Ավստրալիա: Նա ապացուցում եր, վոր Նավապետ Գրանտը, Պերույի ափերից Յեվրոպայի ուղղությամբ լողալով և փոթորկի մեջ ընկնելով, կարող եր հարավային հոսանքներին հանդիպել Խաղաղ ովկիանոսում, վորոնք և քշել են նրան դեպի Ավստրալիայի ափերը:

Գիտնական աշխարհագրագետի սրամիտ կռահումն ու յեղրակացությունները կատարյալ հավանության արժանացան, նույնիսկ Ջոն Մանգլսի կողմից, վորն առանձնապես զգույշ դատավոր եր, յերբ գործն այդքան կարևոր հարցերի յեր վերաբերում և

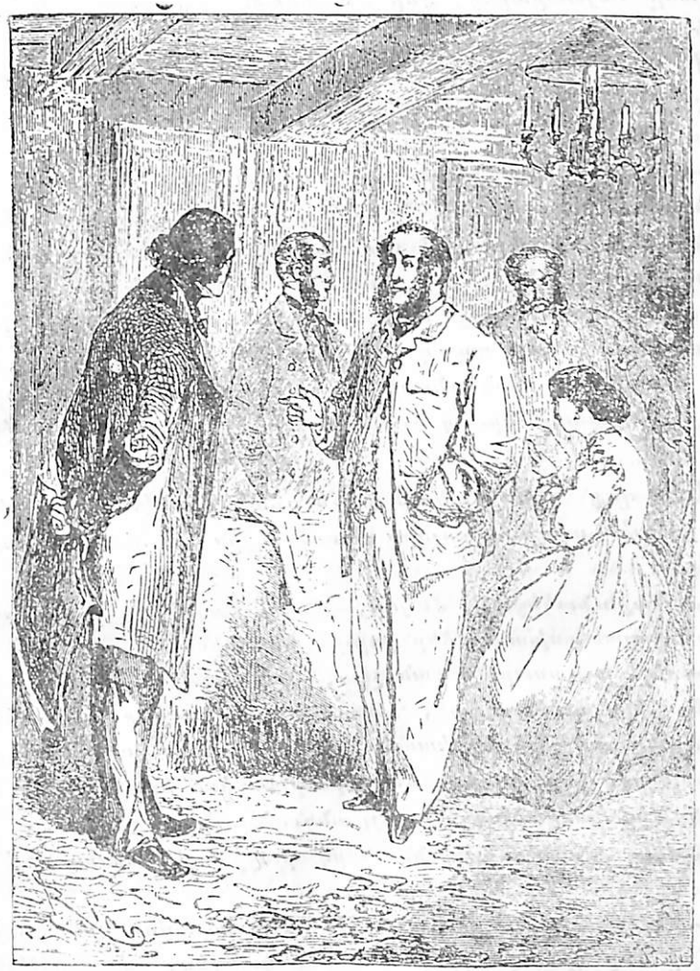

Մակ-Նաբսը հարցաքննում է Պագանելին:

վորն իբրև մարդ՝ ամենից քիչ եր հակված դեպի բարձրագոչ դարձվածքներն ու յերևակայության խաղերը:

Հենց վոր Պագանելն իր դասախոսությունը վերջացրեց, Գլենարվանը հայտարարեց, վոր «Դունկանն» անհապաղ Ավստրալիայի ուղին ե բռնում:

Սակայն, նախքան դեպի արևելք թեքվելու հրաման տալը, մայորը թույլտվություն խնդրեց մի դիտողություն անելու:

— Ասացեք, Մակ-Նաբս,—համաձայնեց Գլենարվանը:

— Ցես նպատակ չունեմ,—ասեց մայորը,—վոչ ել ձգտում՝ թուլացնելու իմ բարեկամ Պագանելի ապացույցների տպավորությունը: Ցես ամենևին չեմ պատրաստվում մերժել այն: Ընդհակառակը, յես գտնում եմ, վոր այդ ապացույցները լուրջ են, իմաստուն, միանգամայն արժանի մեր ուշադրությանը, և անկասկած նրանք մեր ապագա վորոնումների բազան պիտի դառնան: Բայց յես կցանկանայի նորից հետազոտության յենթարկել այն, վորպեսզի նրանց նշանակությունը մեզ համար անվիճելի մնա:

Վոչ վոք չեր իմանում, թե դեպի վոր կողմն ե թեքում ղեկը Մակ-Նաբսը, և բոլորը լսում եյին լարված ուշադրությամբ:

— Շարունակեցե՛ք, մայոր,—ասաց Պագանելը,—յես պատրաստ եմ պատասխանել ձեր բոլոր հարցերին:

— Ավելի հասարակ բան չկա,—շարունակեց մայորը:—Ցերբ արանից հինգ ամիս առաջ, Կլայդի ծոցում մենք ուսումնասիրում եյինք բոլոր յերեք փաստաթղթերը, այն լուսաբանությունը, վոր նրանց եյինք տալիս, մեզ միակ ուղին եր թվում: Մենք այդ առթիվ կասկածանքի նշույլ անգամ չունեցինք:

— Այդ դատողությունն արդարացի յե,—ասաց Գլենարվանը:

— Ավելի ուշ, յերբ Պագանելն իր բախտավոր ցրվածության շնորհիվ մեր փրոսանավի նավեզրում գտնվեց, փաստաթղթերը ցույց տրվեցին նրան, և նա վոչ մի բոպե չտատանվելով, հավանություն տվեց ամերիկական ափին վորոնումներ սկսելու մեր վորոշմանը:

— Ցես դրա հետ համաձայն եմ,—հաստատեց աշխարհագրագետը:

— Բայց և այնպես մենք սխալվեցինք,—վերջացրեց մայորը:

— Մենք սխալվեցինք,—հաստատեց Պագանելը:—Սխալվելը հատուկ ե մարդուն, բայց անմիտ պետք ե լինել իր սխալը պընդելու համար:

— Սպասեցեք Պագանել,—պատասխանեց մայորը,—մի վրդովվեք: Ցես ամենևին չեմ ուզում ասել, վոր մենք պետք ե Ամերիկայում շարունակենք մեր վորոնումները:

— Այդ դեպքում ի՞նչ եք ուզում դուք,—հարցրեց Գլենարվանը:

— Խոստովանություն, վոր Ավստրալիան ձեզ նույնպես միանգամայն թվում ե այժմ «Բրիտանիայի» խորտակման միակ հնարավոր տեղը, ինչպես յերբեմն այդ տեղն Ամերիկան եր թվում:

— Մենք սիրով ընդունում ենք այդ,—պատասխանեց Պագանելը:

— Ցես նշում եմ այդ,—ասաց մայորը,—և ոգտվում եմ առիթից, նախազգուշացնելու ձեզ այդ առերևույթ հրապույրից: Մենք արդեն վկա յենք յեղել, թե ինչպես «մի անվիճելի» լուսաբանություն, վոչ միայն վիճելի դարձավ, այլև սխալ: Ով գիտի, գուցե Ավստրալիայից հետո մի ուրիշ յերկիր ե մեզ նույնպիսի համոզվածություն ներշնչում, և յեթե, այդ նոր վորոնումները նույնպես անհաջող լինեն, արդյոք, մեզ չի՞ թվա, վոր նրանք նույնպես «պատահական» եյին և անհրաժեշտ ե ուրիշներն ընձեռել:

Գլենարվանն ու Պագանելն իրար նայեցին: Մայորի դիտողությունն անկասկած տրամաբանական եր:

— Ցես կցանկանայի,—նորից ասաց Մակ-Նաբսը,—վորպեսզի Ավստրալիա լողալուց առաջ վերջին քննարկությունը կատարվեր: Ահա փաստաթղթերն ու քարտեզները: Մի անգամ ել ստուգենք յերեսունյոթերորդ զուգահեռի անցման բոլոր կետերը և տեսնենք, չի հանդիպի, արդյոք, մեզ մի ուրիշ յերկիր, վորին կարելի յե վերագրել փաստաթղթի ցուցմունքները:

— Դրանից ավելի հեշտ բան չկա,—պատասխանեց Պագանելը,—վորովհետև այդ լայնության տակ քիչ յերկիրներ են ընկած:

— Տեսնենք,—ասաց մայորը, բանալով անգլիական քարտեզը, վոր գծագրված եր Մերկատորի նախագծով և մարդու տեսողու-

թյան առաջ բաց էր անում ամբողջ յերկրագնդի պատկերը հարթության վրա: Քարտեզը փռված էր Ցելենայի առաջ, և բոլորը պատրաստվեցին լսելու Պադանելի բացատրությունները:

— Ինչպես յես ձեզ արդեն ասացի,—սկսեց դիտնականը,— Հարավային Ամերիկայից դեպի արևմուտք, յերեսունյոթերորդ զուգահեռի վրա ընկած են Տրիստան դ'Ակունիայի կղզիները: Ցես պնդում եմ, վոր փաստաթղթերում վոչ մի բառ չկա այդ կղզիների մասին:

Բոլորը մի անգամ էլ ամենամեծ խնամքով դիտեցին քարտեզները. Տրիստան դ'Ակունիա կղզիների մասին յենթադրությունը միաձայն մերժվեց:

— Շարունակենք մեր հետազոտությունները,—ասաց աշխարհագրագետը:—Ատլանտյան ովկիանոսից դուրս գալով, մենք կանցնենք Բարեհուսո հրվանդանից յերկու աստիճան ցած և դուրս կգանք Հնդկական ովկիանոս: Մեր ճանապարհին միայն մի խումբ կղզիներ կհանդիպեն—Ամստերդամյան կղզիները: Ցես միանգամայն համոզված եմ նրանում, վոր նրանց մասին փաստաթղթերում ավելի շատ բան չի ասված, քան Տրիստան դ'Ակունիա կղզիների մասին:

Ուշադիր ստուգումից հետո Ամստերդամյան կղզիներն էլ մերժվեցին:

Հնդկական ովկիանոսի այդ արշիպելագոսի մասին վոչ մի բառ չէր ասված վոչ ֆրանսիական, վոչ անգլիական, վոչ էլ գերմանական փաստաթղթերում:

— Այժմ մենք հասանք Ավստրալիային,—նորից սկսեց իր բացատրությունները Պադանելը:—Յերեսունյոթերորդ զուգահեռը մայր ցամաքի մեջ է մտնում Բերնուլիի հրվանդանի մոտ և թողնում է այն Տուֆոլդա ծովախորշում: Մինչև անգամ առանց ընադիրն ստուգելու դուք ինձ հետ միհամաձայնեք, վոր անգլիական stra և ֆրանսիական austra բառերը կարող են նշանակել Ավստրալիա: Սա այնքան ակնթարթ է, վոր այստեղ վիճելու բան չկա:

Բոլորը համաձայնեցին Պադանելի յեզրակացության հետ:

— Շարունակեցե՛ք,—առաջարկեց մայորը:

— Սիրով,—համաձայնեց աշխարհագրագետը,— չէ վոր այս ձևով ճանապարհորդելն ամենևին դժվար չէ: Այսպես ուրեմն, թողնելով Տուֆոլդա ծովախորշը, մենք կտրում ենք այն ջրանցքը, վորը ձգվում է Ավստրալիայի արևելքում, և մոտենում ենք

Նոր Զելանդիային: Ամենից առաջ յես պիտի հիշեցնեմ ձեզ, վոր ֆրանսիական փաստաթղթի contin բառը նշանակում է continent —մայր ցամաք: Դա միանգամայն անհերքելի յե: Նավապետ Գրանտը չէր կարող ապատան գտնել Նոր Զելանդիայում, վորը, ինչպես հայտնի յե, վոչ այլ ինչ է, քան կղզի: Իսկ յեթե այդպես է, այն դեպքում ուսումնասիրեցեք, համեմատեցեք, դասավորեցեք բառերն ինչպես վայելում եք, և դուք կհամոզվեք, վոր նրանք նվազագույն առնչություն անգամ չունեն այդ յերկրի հետ:

— Վոչ մի դեպքում,—համաձայնեց Ջոն Մանգլսը, փաստաթղթերն ու քարտեզները խնամքով իրար հետ համեմատելուց հետո:

— Վո՛չ,—պնդեցին Պադանելի բոլոր ունկնդիրները և նույնիսկ ինքը—մայորը,—վո՛չ, նավապետ Գրանտը չէր կարող Նոր Զելանդիայում գտնվել:

— Դուք տեսնում եք,—նորից սկսեց աշխարհագրագետը,— վոր այս կղզին ամերիկական ափից բաժանող ամբողջ ահագին տարածության վրա, յերեսունյոթերորդ զուգահեռը կտրում է միայն մի ամայի և անպտուղ փոքրիկ կղզի:

— Ինչպե՞ս է կոչվում այն,—հարցրեց մայորը:

— Նայեցեք քարտեզին: Այդ Մարիա-Թերեզան է: Յերեք փաստաթղթերից վոչ մեկի մեջ այդ անվան վերաբերյալ վոչ մի հետք չկա:

— Վոչ մի,—հաստատեց Գլենարվանը:

— Յեվ ուրեմն, այսպես, ձեզ եմ թողնում, բարեկամներս, վորոշել արդարացի՞ յե, արդյոք այն յենթադրությունը, վոր փաստաթղթում խոսքը Ավստրալիայի մասին է:

— Ակնբարթ է,—միաձայն պատասխանեցին «Դունկանի» ուղևորներն ու նավապետը:

— Ջոն,—ասաց այն ժամանակ Գլենարվանը,—արդյո՞ք, դուք բավականաչափ պարեն և վառելանյութ ունե՞ք:

— Այո՛, սեր, յես բոլոր անհրաժեշտ բաների առատ պաշարներ եմ պատրաստել Տարկադուանոյում: Բայց յեթե կարիք լինի, մենք հեշտությամբ կարող ենք լրացնել այն Կապշտատում:

— Հրաշալի յե, այդ դեպքում ճանապարհ ընկնենք:

— Մի դիտողություն էլ,—ընդհատեց իր բարեկամին մայորը:

35-51

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏ. ԱԿԱԴԵՄԻԱ Գ. ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԱՆՎԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

—Մենք լսում ենք ձեզ, Մակ-Նաբս։

— Ինչքան էլ վոր մենք համոզված լինենք, վոր իսկ և իսկ Ավստրալիան է այժմ նավապետ Գրանտի կենալու տեղը, արդյոք, կսելացի՞ էլ վոր լինի մի յերկու որ անցկացնել Տրիստան դ'Ակունիա և Ամստերդամյան կղզիներում։ Նրանք գտնվում են հենց մեր ճանապարհին և ամենևին չեն յերկարացնի այն։ Մենք կիմանանք, արդյոք, այնտեղ «Բրիտանիայի» խորտակման հետք չի մնացել։

— Ինչ անվստահն եք դուք,—բացականչեց Պագանելը։

— Ցես դլխավորապես հոգում եմ այն մասին,—պատասխանեց մայորը,—վոչպեսզի մենք ստիպված չլինենք կրկին անդամ վերադառնալ մեր սեփական հետքերով, յեթե Ավստրալիան չարդարացնի իր վրա դրած հույսերը։

— Այդ նախազգուշությունն ավելորդ չի թվում ինձ,—պաշտպանեց նրան Գլենարվանը։

— Ցեվ ամենից քիչ յես եմ տրամադիր համոզել ձեզ հրաժարվել նրանից,—վրա բերեց Պագանելը,—մխանդամայն հակառակը։

— Ուրեմն, Ջոն, դարձրեք նավը Տրիստան դ'Ակունիայի ուղղությամբ,—վճռեց Գլենարվանը։

— Լսում եմ, սեր,—պատասխանեց նավապետը և բարձրացավ իր կամրջակի վրա։

Մերի Գրանտն ու իր յեղբայրն սկսեցին ջերմ շնորհակալություն հայտնել Գլենարվանին։

Շուտով «Դունկանը» հեռացավ ամերիկական ափից, իր լանջով փրփրացնելով Ատլանտյան ովկիանոսի ալիքները։

ԳԼՈՒԽ ՑԵՐԿՐՈՐԴ

ՏՐԻՍՏԱՆ Դ'ԱԿՈՒՆԻԱ

Ցեթե զրոսանավը գնար հասարակածով, այն դեպքում Ավստրալիան Ամերիկայից, կամ ավելի ճիշտ, Բերնուիլի հրվանդանը Կորրիենտես հրվանդանից բաժանող հարյուր լիգանոցվեց աստիճանը տասնմեկ հազար յոթհարյուր վաթսուն աշխարհագրական մղոն հեռավորությամբ անցում կկազմեր։ Բայց յերեսունյոթերորդ զուգահեռի յերկարությամբ գնալով, այդ հարյուր լիգանոցվեց աստիճանը կազմում եր ընդամենը ինը հազար չորս հարյուր ութսուն մղոն ճանապարհ։ Ամերիկական ափից մինչև Տրիստան դ'Ակունիան յերկու հազար հարյուր մղոն է,—մի տարածություն, վորը Ջոն Մանգլսը հաշվի յեր առնում տասն որում անցնել, յեթե արևելյան քամիները չդանդաղեցնեն զրոսանավի ընթացքը։ Բայց այդ կողմից ամեն ինչ դեռևս ավելի քան լավ եր գնում։ Ցերեկոյան դեմ ծովային քամին զգալի կերպով հանդարտեց, հետո փոխեց ընթացքը, և «Դունկանը» հայտնաբերեց ծովագնացության իր բարձր հատկությունները։

Ուղևորները հենց նույն որը վերադարձան իրենց սովորական ժամանցին։ Վոչինչ չեր խոսում այն մասին, վոր նրանց մի մասը մի ամբողջ սոխս թողել եր զրոսանավը։ Խաղաղ ովկիանոսի փոխարեն նրանց աչքերի առաջ սփռվել եյին Ատլանտյան ովկիանոսի ջրերը, իսկ բացառությամբ յերանգավորման աննշան տարբերության, բոլոր ալիքները նման են իրար։

Մեր ճանապարհորդներին այնքան ծանր փորձություններ պատճառող տարերքները, թվում եր, թե այժմ միացրել են իրենց ջանքերը, վորպեսզի բարենպաստ պայմաններ ստեղծեն նրանց համար։

Ովկիանոսը բոլորովին հանգիստ եր։ Բարեհաջող քամի յեր փչում, և բարձրից մինչև ցածր յերկու կայմին հագցրած առագաստներն ոգնում եյին կաթսաներում բանտարկված անհագ գոլորշուն։

Այդ արագ անցումը կվերջանար առանց վորևե պատահարների։ Բոլորը վստահությամբ սպասում եյին ավստրալիական ափին։ Հույսին փոխարինեց համոզվածությունը։ Նավապետ Գրանտի մասին այնպես եյին խոսում, կարծես թե զրոսանավը գնում է նրա հետևից մի ստույգ ցույց տված նավահանգիստ։ Նրա և իր յերկու ընկերների համար առանձին նավասենյակներ պատրաստվեցին։ Մերի Գրանտն ինքն եր կահավորում և հավաքում այդ սենյակները։ Ոլբինետն իր կայուտան դիջեց նավապետ Գրանտին և տեղափոխվեց տիկին Ոլբինետի կայուտան, վորը կից եր Ժակ Պագանելի «Շոտլանդիայի» նավեզրում պատվիրած հայտնի համարին։

Գիտնական աշխարհագրագետը, համարյա ամբողջ ժամանակ, նստած եր իր կայուտում։ Նա առավոտից մինչև յերեկո աշխատում եր մի գիտական աշխատանքի վրա, վորի վերնա-

գիրն էր «Աշխարհագրագետի արտասովոր ճանապարհորդությունը Արգենտինայի պամպասներով»:

Կարելի էր լսել, թե ինչպես նա հուզված ձայնով կարդում էր հատընտիր պարբերություններ, նախքան նրանց թղթի վրա տեղափոխելը:

Մայորը վողջունում էր գիտնական բարեկամի այդ պարապմունքները, բայց ըստ սովորականի հոռետես տրամադրված, հանախ ասում էր նրան.

— Զգուշացեք միայն ձեր սովորական ցրվածությունից, Պագանել, և, եթե ձեր գլխին ավստրալիական լեղուն տիրապետելու ցնորք փչի, այն դեպքում փորձեցեք ուսումնասիրել այն չինական քերականությամբ:

Ցեվ այսպես, ամեն ինչ լավ էր գնում զբոսանավի յեղյուսում: Գլենարվանն ու իր Ղինը ուշադրությամբ հետևում էին Ջոն Մանգլսին և Մերի Գրանտին: Բայց վորովհետև Ջոնը և Մերին լռամ էին, նրանք իրենց կողմից վորոշեցին նույնպես խոտակցություն չվարել այդ դործի մասին:

— Ի՞նչ կասեր նավապետ Գրանտը,—հարցրեց մի անդամ Գլենարվանը Ցելենային:

— Նա կմտածեր, վոր Ջոնը միանդամայն արժանի յե Մերիին, թանկագին Եդվարդ: Ցեվ նա չէր սխալվի,—պատասխանեց նրան Ցելենան:

Այդ ժամանակամիջոցում զբոսանավն արագ մոտենում էր Տրիստան դ'Ակունիային:

Կորրիենտես հրվանդանի տեսողությունից կորավելուց հինգ որ հետո, փչեց արևմտյան բարեհաջող ծովային քամին:

«Դունկանն» առագաստները բաց արեց և առաջակողմի, կայմառագաստի և հողմառագաստների ոժանդակությամբ առաջ սլացավ, թեքվելով ձախ ճոպանի վրա: Նրա պտուտակը հաղիվ էր քսվում լանջով ճեղքված ջրի հոսանքին: Կարելի էր կարծել, վոր զբոսանավը Թեմզայի յախտ-ակումբի վազքին մրցանակի հետևից սլանում է:

Հետևյալ որը դարթնելով, ճանապարհորդները տեսան, վոր ովկիանոսը ծածկված է հսկայական ջրաբույսերով: Նա նման էր խոտերով բուսած մի ահագին լճի:

«Դունկանը» կարծես թե սահում էր վանաչ խոտով ծածկված հարթավայրով, վորը Պագանելը համեմատում էր պամպասների հետ: Ջրաբույսերը բավականին դանդաղեցնում էին զբոսանավի վազքը:

Ելի մի որ հետո, վաղ առավոտյան, հանկարծ լսվեց հերթապահ նավաստիի ձայնը:

— Ցամաք:

— Ի՞նչ ուղղությամբ,—հարցրեց պահնորդ Թոմ Առստինը:

— Քամու,—պատասխանեց նավաստին:

Այդ հուզիչ լուրի հետ զբոսանավի տախտակամածն անհապաղ լցվեց մարդկանցով: Սանդուխքից յերևաց հեռադիտակը, նրա հետևից գնում էր Պագանելը:

Գիտնականը մեկնեց իր դործիքը ցույց տված ուղղությամբ և վոչինչ չտեսավ այնտեղ, ցամաք հիշեցնող թեկուզ վորևե բան:

— Ամպերին նայեք,—խորհուրդ տվեց նրան Ջոն Մանգլսը:

— Իսկապես, այնտեղ ինչ վոր մի բան է պատկերվում ժայռի պես, բայց հաղիվ նկատելի,—հաղորդեց Պագանելը:

— Այդ Տրիստան դ'Ակունիան է,—ասաց Ջոն Մանգլսը:

— Ցեթե հիշողությունս ինձ չի դավաճանում,—սկսեց գիտնականը,—մենք կղզուց ութսուն մղոն տարածության վրա յենք գտնվում, վորովհետև Տրիստան ապառաժը յոթ հազար վոտնաչափ բարձրությամբ սկսում է յերևալ հենց այդ տարածությունից:

— Միանդամայն ճիշտ է,—հարեց նավապետ Ջոնը:

Մի քանի ժամ հետո արդեն քոլորովին պարզ կարելի էր տարբերել շատ բարձր, ժայռոտ կղզիների արշիպելագոսը: Տրիստանի վոնտաձև գագաթը ամբ ուրվանկարով ջոկվում էր յերկնքի կապույտ ֆոնի վրա: Նրան լուսավորում էին ծագող արևի կուրացուցիչ ճառագայթները: Շուտով ընդհանուր ժայռոտ դանգվածի մեջ ջոկվեցին դլխավոր կղզու ուրվագծերը, վորը գտնվում էր դեպի հյուսիս-արևելք թեքված յերանկյունու գագաթին:

Տրիստան դ'Ակունիան ընկած է 37° 8′ հարավային լայնության և 10° 44′ արևմտյան յերկայնության տակ Գրինվիչից: Նրանից տասնութ մղոն դեպի հարավ-արևմուտք գտնվում է Անմատչելի կղզին, իսկ տասը մղոն դեպի հարավ-արևելք—Սոխակ կղզին, վոր փակում է Ատլանտյան ովկիանոսում ձգված այդ փոքրիկ արշիպելագոսը:

Կեսորին զբոսանավն անցավ տեղական յերկու դիտելու աշ-

ժանի բաների մոտով, վորոնք ծովագնացների համար ծառայում են վորպես ճանաչողության կետեր, դրանք են՝ Անմատչելի կըղզու ժայռը, վոր զարմանալի նման է առաղաստները բացած նավի, և Սոխակ կղզու հյուսիսային ծայրի յերկու փոքրիկ կղզին, վոր ամբոցի ավերակներ են հիշեցնում:

Ժամի յերեքին «Դունկանը» մտավ Տրիստան դ'Ակունիայի Ցարմուտյան ծովախորշը, վորը Հելմ հրվանդանով պաշտպանվում է հարավային քամիներից:

Այնտեղ կետ վորսացող մի քանի նավեր եյին կանգնած, վոր զբաղված եյին փոկերի և ծովային ուրիշ կենդանիների վորսով, վորոնք ահագին քանակությամբ գտնվում են այդ ափերի մոտ

Ջոն Մանգլսն զբաղված եր կանգառի անվտանգ տեղ փնտռելով, վորովհետև կղզու բոց նավահանգիստը շատ վատ է պաշտպանված հյուսիս-արևմտյան և հյուսիսային քամիներից: Հենց այդ տեղում անգլիական «Զուլիա» յերկկայմը ընկղմեց 1829 թվին: «Դունկանը» կես մղոն տարածությամբ մոտեցավ ափին և կանգնեց խարիսխի վրա: Ուղևորներն ու ուղևորուհիները խիստ ուշ նստեցին իրենց համար իջեցրած մեծ նավակի մեջ և շուտով ափ իջան, վոր ծածկված եր մանրիկ, սև ավազով:

Տրիստան դ'Ակունիա արշիպելագոսի գլխավոր քաղաքը լայն, քրքջացող գետակին մոտիկ, ծովախորշի խորքին տեղավորված մի փոքրիկ գյուղ եր: Գյուղը հիսուն շատ մաքուր տնակ ուներ և յերկրաչափական այն ճշտությամբ եր կառուցված, վորը հանդիսանում է անգլիական նորագույն քաղաքակառուցման վերջին խոսքը: Այդ փոքրիկ քաղաքի հետևում սառած լավայով յեղրափակված, հարյուր հիսուն հեկտար տարածությամբ մի հրապարակ եր ափովում: Այդ հրապարակի վրա յոթհազար վոտնաչափ դեպի վեր եր բարձրանում սարի կոնաձև գագաթը:

Գլենարվանն իսկույն ևեթ ուղևորվեց անգլիական դաղութի նահանգապետի մոտ, այն հույսով, վորպեսզի վորևե բան իմանա նրանից Հարրի Գրանտի և «Բրիտանիայի» մասին: Բայց այդ անունները բոլորովին անհայտ եյին այստեղ: Տրիստան դ'Ակունիա կղզիները նավերի սովորական ճանապարհից հեռու յեն գտնվում և հազվագյուտ են այցելվում: «Բլենդոն-Գոլլի» հայտնի նավաբեկման ժամանակից, վոր տեղի յե ունեցել 1821 թվին՝ Անմատչելի կղզու ժայռերի մոտ, միայն յերկու նավ են կանգնել

Ճանապարհորդները թափառում եյին ժայռոտ ափին:

գլխավոր կղզու տիրն։ «Պրիմոդե»-ն 1845 թվին, և ամերիկական յերեք կայմանի «Ֆիլադելֆիա» նավը 1857 թվին։

Գլենարվանը հույս եվ չուներ գտնել այստեղ «Բրիտանիայի» խորտակման հետքերը և նահանգապետին հարցերով դիմեց միայն խղճի հանգստության համար։ Բայց և այնպես նա նավի մակույկները ուղարկեց կղզու շուրջը, վորը տասնյոթ մղոնից ավել շրջագիծ չուներ։ Նրա բռնած տերիտորիայի վրա, յեթե նույնիսկ յերեք անգամ մեծ լիներ այն, վոչ Լոնդոնը, վոչ եվ Փարիզը չեյին կարող տեղավորվել։

Մինչդեռ հետախուզություններ եյին կատարվում, «Դունկանի» ուղևորները զբոսնում եյին քաղաքում և շրջակա բլուրների վրա։

Տրիստան դ'Ակունիայի բնակչությունը բաղկացած և հարյուր հիսուն մարդուց։ Դրանք անգլիացիներ և ամերիկացիներ են, Բարեհուսո հրվանդանի նեգրուհիների և հոտենտոտուհիների հետ ամուսնացած, վորոնք հռչակված են իրենց բացառիկ ազգությամբ։ Այդ ամուսնությունների յերեխաներն իրենցից ինչ վոր սաքսոնական չորության և աֆրիկական սևության տարորինակ խառնուրդ են ներկայացնում։

Վերջապես վոտքի տակ ամուր հող զգալով, ճանապարհորդներն այնքան եյին յերջանիկ, վոր շարունակեցին իրենց զբոսանքը մինչև ափի այն մասը, վորը լավայով յեղրափակված հրաբարակով սահմանակցում է այստեղի միակ մշակված տեղի հետ։ Սառած լավայով ծածկված մնացած ամբողջ ափը ամայի յե և անպտուղ։ Այնտեղ ապրում են միայն ահագին մրրկահավերը, մեկ եվ հարյուր հազարավոր տիմար թռչունները։

Դիտելով հրաբխային ծագում ունեցող այդ ժայռերը, ճանապարհորդները նորից հուվիտ իջան։ Այնտեղ արագ և բազմաթիվ գետակներ եյին խոխոջում, վորոնք սնվում եյին լեռնային գագաթների մշտական ձյուներով։

Պայծառ-կանաչ թփուտում բազմաթիվ թռչուններ եյին ճախրում։ Թվում եր, թե նրանք նույնքան են, վորքան և ծաղիկները։ Ցեղջերենու ծառը՝ քան վոտնաչափ բարձրությամբ, հսկայական տուսսին, ծառակերպ ցողունով, ահագին լամարիան միմյանց հետ հյուսվող մազմզուկ ցողուններով, անուերինի պայծառ թփերը, վոր թմրեցուցիչ բալզամի բույր են ափռում, մամուռներ, վայրենի սերգերեյ և արծվաճանկերը—այս ամբողջը

կազմում եր կղզու միատեսակ, բայց առատ բուսականությունը։ Զգացվում եր, վոր հողի այդ փոքրիկ կտորի վրա մշտական գարուն և թագավորում։

Ճանապարհորդները զբոսանավ վերադարձան միայն մթնշաղին։

Փոքրիկ քաղաքի շրջակայքում արածում եյին յեզների և վոչխարների հոտերը։ Հացահատիկային և յեղիսպտացորենի դաշտերի ու բանջարանոցային բույսերի հետ, վոր քառասուն տարի առաջ եյին բերվել այստեղ, նրանք կազմում եյին բնակչության ամբողջ հարստությունը։

Իսկ և իսկ այն վայրկյանին, յերբ Գլենարվանը զբոսանավ եր վերադառնում, նրան մոտեցան նաև նավի մակույկները։ Նրանք մի քանի ժամում կարողացան շրջագայել ամբողջ կղզին և չհայտնաբերեցին «Բրիտանիայի» ամենաչնչին հետքերն անգամ։ Այդ «աշխարհաշուրջ» ճանապարհորդությունը մի յեզակի հետևանք ունեցավ։ Տրիստան դ'Ակունիայի կղզիների վերջնական զտումը վորոնումների ծրագրից։

«Դունկանն» իսկույն ևեթ կարող եր թողնել աֆրիկական կղզիների այդ խումբը և շարունակել իր ճանապարհը դեպի արևելք։ Նա նույն յերեկոյան խարխիը չվերցրեց միայն նրա համար, վոր Գլենարվանը հրաման տվեց ամբողջ նավակազմին զբաղվել փոկերի վորսով, վորոնց անթիվ խմբերը հեղեղում եյին Ֆալմուտյան ծովախորշի ափերը։ Մի ժամանակ այստեղ կետեր ել են յեղել, բայց նրանց այնպիսի քանակությամբ են վոչնչացրել, վոր նրանք, համարյա, բոլորովին անհայտացան։

Վորոշվեց, վոր զբոսանավի անձնակազմը հետևյալ ամբողջ որը պետք է վորս անի, վորպեսզի ճարպի պաշարը լրացնի։ Այդպիսով «Դունկանի» մեկնումը նշանակվեց վաղը չե, այլ՝ որը, այսինքն նոյեմբերի 20-ին։

Ընթրիքի ժամանակ Պագանելն ունկնդիրներին հետաքրքրող մի քանի լրացուցիչ տեղեկություններ հաղորդեց Տրիստան դ'Ակունիա կղզիների մասին։ Նրանք իմացան, վոր այդ արշիպելագոսը գտել և պորտուգալացի Տրիստան դ'Ակունիան 1506 թվին և մնացել և առանց հետազոտության մի ամբողջ դարի ընթացքում։ Այդ կղզիները, անհիմն չե, վոր համարվում եյին «մրրկիների բույն» և նույնպիսի վատ համբավ ունեյին, ինչպես և Բերմուդյան կղզիները։

Թուսամում եյին մոտենալ նրանց, և վոչ մի նավ այդտեղ հոժարակամ խարիսխ չեր ձգում, յեթե նրան այդ բանն անելու չեր ստիպում հանկարծակի կատաղած վոնթորիկը:

1697 թվին Հնդկական ընկերությանը պատկանող յերեք հոլանդական նավ մոտեցան արշիպեղագոսի ափերին: Նրանք վորոշեցին նրա կոորդինատները, հայտնի աստղաբաշխ Գալլեյին թողնելով նրանց հաշվարկումների ստուգման հոգը: 1712 թվից մինչև 1767 թվի ժամանակամիջոցում արշիպեղագոսի հետ եկի մի քանի ֆրանսիական ծովագնացներ ծանոթացան, մասնավորապես Լապերուզը, վորին գիտական հետազոտությունները բերին այստեղ, նրա հայտնի ճանապարհորդության ժամանակ, 1785 թվին:

Համարյա վոչ վոք չայցելող այդ կղզիները բոլորովին ամայի եյին, մինչև վոր վերջապես 1811 թվին ամերիկացի Ջոնաթան Լամբերտը մտածեց գաղութացնել այն: Նա և իր յերկու ընկերներն ամի դուրս յեկան այստեղ հունվարին, և անվեհերությամբ աշխատանքի կպան: Բարեհուսո հրվանդանի անգլիական նահանգապետն իմանալով, վոր նրանք բարդավաճում են այնտեղ, առաջարկեց նրանց Անգլիայի հովանավորության տակ մտնել:

Ջոնաթանը համաձայնեց և իր խրճիթի գլխին անգլիական դրոշակ բարձրացրեց: Թվում եր, թե նա խաղաղ կերպով պիտի կարողանար իշխել մի ծեր խոալացուց և մի պորտուգալացի խառնածնից բաղկացած իր հպատակների վրա, յերբ հանկարծ մի անգամ իր կալվածների ափերը շրջապատելու ժամանակ, նա խեղդվեց թե խեղդեցին, ինչ վոր ստույգ հայտնի չե:

Յեկավ 1816 թվականը: Նապոլեոնը բանտարկված եր սուրբ Յելենայի կղզում, և վորպեսզի ավելի լավ պահպանեն նրան, Անգլիան կայազորներ հիմնեց Համբարձման և Տրիստան դ'Ակունիայի կղզիների վրա: Տրիստան դ'Ակունիայի կայազորը կազմված եր Բարեհուսո հրվանդանի հրետանային վաշտից և հոտենտոտների ջոկատից: Այդ կայազորը մնում եր այստեղ մինչև 1821 թիվը, և Նապոլեոնի մահից հետո կրկին Բարեհուսո հրվանդանը տեղափոխվեց:

— Այստեղ միայն մի յելրոպացի մնաց,—շարունակեց իր պատմությունը Պադանելը,—շոտլանդացի յենթասպա:

— Հա՞, շոտլանդացի,—կրկնեց մայորը, վորին միշտ եկ առանձնապես եյին հետաքրքրում իր հայրենակիցները:—Ինչպե՞ս եր նրա անունը:

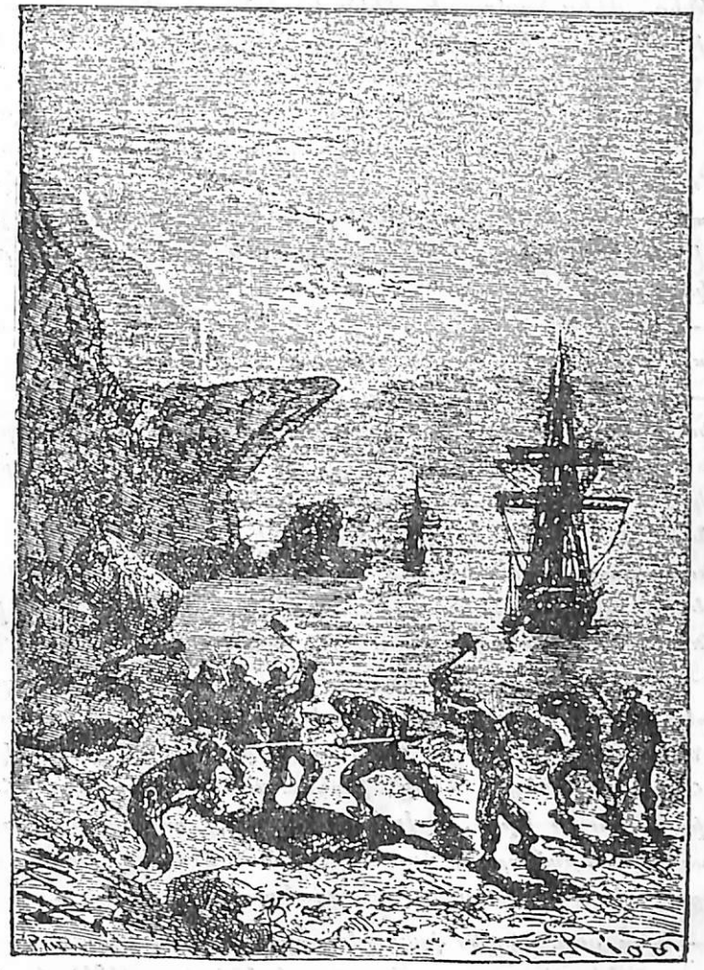

Ամբողջ գիշերը վորս եյին անում:

— Նրա անունը Վիլյամ Գլաս եր,—պատասխանեց Պագանելը,—նա բնակություն եր հաստատել կղզում իր կնոջ և յերկու հոտենտոտների հետ: Շուտով շոտլանդացուն միացան յերկու անգլիացիներ, մեկը նավատի, մեկին ել ճկնորս՝ Թեմզայից և արքենտինյան բանակի նավկին դրագուն: Վերջապես 1821 թվին «Բլենդոն-Գոլլեյի» խորտակման տուժողներից մեկը իր յերիտասարդ կնոջ հետ միասին ապաստան գտավ կղզու վրա: Այսպիսով, 1821 թվին կղզու բնակչությունը կազմված եր արդեն վեց տղամարդից և յերկու կնոջից: 1829 թվին այնտեղ արդեն կային յոթ տղամարդ, վեց կին և սասնչորս յերեխա: 1835 թվականին այդ թիվը բարձրացավ մինչև քառասունի, իսկ այժմ նա հասնում է:

— Այդպիսով ամբողջ ազգությունները են ածում,—ասաց Գլենարվանը:

— Ցեռ վավերացնեմ, վորպեսզի վերջացնեմ Տրիստան դ'Ակունիայի պատմությունը,—շարունակեց Պագանելը,—վոր այս կղզին, ինձ թվում է, միանգամայն արժանի յե, Խուան-Ֆերնանդեց կղզու նման կոչվել Ռոբինզոնի կղզի: Ցեվ իսկապես, յեթե Խուան-Ֆերնանդեցի վրա յեն ընկել մեկը մյուսի հետևից յերկու ծովագնաց, այն դեպքում նույնպիսի վիճակի յեն արժանացել յերկու գիտնականներ՝ Տրիստան դ'Ակունիայում: 1793 թվականին իմ հայրենակիցներից մեկը, նատուրալիստ Ռոբեր Դյուպետի-Տուարը, հերթարիա հավաքելով տարված, ճանապարհը կորցրեց, և իր նավը գտավ այն վայրկյանին, յերբ նավապետն արդեն հրաման եր տալիս վերցնել խարիսխը: 1824 թվականին ձեր հայրենակիցներից մեկը, Թանկագին Գլենարվան, հմուտ նկարիչ Ալֆրեդ Իրլը, լքված եր այնտեղ ամբողջ ութ ամիս: Նավապետը մոռանալով, վոր նա ափին է մնացել, առանց նրան հեռացավ դեպի Բարբեհուատ հրվանդանը:

— Ահա այդ արդեն իսկապես ցրված նավապետ է,—ասաց մայորը:—Անկասկած, դա ձեր ազգականներից մե՞կն է յեղել, Պագանել:

— Ցեթե նա իմ ազգականը չեր, մայոր, համենայն դեպս նա միանգամայն արժանի յեր լինել այդպիսին: Աշխարհագրագետի պատասխանը վերջ տվեց այդ խոսակցությանը:

Ամբողջ գիշերը վորա եյին անում: Հիսուն հատ մեծ փոկեր տպանեցին: Հետևյալ ամբողջ որը նվիրեցին փոկերի ճարպը հալելուն և կաշիների մշակմանը:

Կանգառի այդ յերկրորդ որը ուղևորները մի եքսկուրսիա ել կատարեցին դեպի կղզու խորքը: Գլենարվանն ու մայորը հրացաններ վերցրին իրենց հետ, վորպեսզի վորս անեն: Այդ զբոսանքի ժամանակ ճանապարհորդներն իջան մինչև լեռան ստորոտը, ուր ամբողջ հողը սփռված եր տձև բեկորներով, խարամով, սև լավայի ծակոտի կտորներով և հրաբխային այլ ժայթքումներով: Սարի ստորոտը իրենից ներկայացնում եր խախուտ քարերի և ժայռերի բեկորների մի քաոս:

Անկարելի յեր տխրվել այդ ահագին կոնուսի ծագման մասին, և անգլիացի նավապետ Կարմայկելը, անկասկած, իրավացի յեր, յերբ ասում եր, թե դա հանգած հրաբուխ է:

Վորսորդներն իրենց ճանապարհին հանդիպեցին մի քանի վայրենի վարազների: Նրանցից մեկն սպանվեց մայորի գնդակով: Գլենարվանը մի քանի կաքավ խփեց, վորոնցից նավի խոհարարը հրաշալի տապակած պիտի պատրաստեր: Բազմաթիվ այծեր եյին թռչկոտում լեռնային բարձր հրապարակներում: Ինչ վերաբերում է համարձակ, հպարտ և ուժեղ վայրենի կատուներին, վորոնցից նույնիսկ շուն ել է վախենում, նրանք այստեղ մեծ քանակությամբ եյին գտնվում:

Ժամի ութին բոլորն ել նավեզր վերադարձան, և գիշերը «Դունկանը» թողեց Տրիստան դ'Ակունիա կղզին, վորպեսզի այլևս այնտեղ չվերադառնա:

ԳԼՈՒԽ ՅԵՐՐՈՐԴ

ԱՄՍՏԵՐԴԱՄՑԱՆ ԿՂԶԻՆԵՐ

Ջոն Մանգլսի գլխավոր հոգսն այժմ Բարբեհուատ հրվանդանում ածուխի պաշար պատրաստելն եր: Այդ պատճառով նա պիտի մի քիչ շեղվեր յերեսունյոթերորդ զուգահեռից և յերկու աստիճան դեպի հյուսիս բարձրանար: «Դունկանը» պատատ կոչվող քամիների դոտուց ցածր եր գտնվում և ընկավ արևմտյան ընթացակից քամիների շրջանը: Ավելի պակաս քան վեց որում նա հաղար յերեքհարյուր մղոն կտրեց, վոր բաժանում է Տրիստան դ'Ակունիան աֆրիկական ափից:

Նոյեմբերի 24-ին, առավոտյան ժամի յերեքին «Դունկանի» կամրջակից կարելի յեր տեսնել Սեղանի սարը, իսկ մի քիչ ուշ ղբոսանավը բարձրացավ մինչև ծովախորշի մուտքը ցույց տվող Աղղանշանային սարը: «Դունկանը» ծովախորշ մտավ ժամի ութին և խարիսխ ձգեց Կապշտատի նավահանգստում:

Աֆրիկայի ծայրամասը 1486 թվին առաջին անգամ տեսավ պորտուգալացի ծովակալ Բարդոլոմե Դիացը, և միայն 1497 թվին հռչակավոր Վասկո-դե-Գաման շրջանցեց հրվանդանը, վորը հետագայում կոչվեց Բարեհուսո հրվանդան:

Կարո՞ղ եր, արդյոք, Պագանելը, մոռանալ այդ, յերբ հենց Կամոենսն է գովերգել մեծ ծովագնացին իր «Լուսիադայում»: Այդ աութիվ աշխարհագրագետը մի հետաքրքիր դիտողություն արեց. չե վոր յեթե Դիացը 1486 թվին, Կոլումբոսի առաջին ճանապարհորդությունից վեց տարի առաջ, շրջանցեց այդ հրվանդանը, Ամերիկան դեռ յերկար ժամանակ անհայտ մնաց: Ցեվ իսկապես, Բարեհուսո հրվանդանի մոտով Արևելյան Հնդկաստանի ճանապարհն ավելի կարճ և ուղիղ ճանապարհն եր: Շարունակ առաջ հա՛ առաջ դեպի արևմուտք խորանալով, ի՞նչ եր վնասում ճենովացի մեծ ճանապարհորդը, յեթե վոչ դեպի «համեմների կղզիները» տանող ճանապարհի կրճատումը: Ցեվ այդպես, յեթե հրվանդանն արդեն շրջանցած եր, Կոլումբոսի արշավն ավելորդ կդառնար, և նա, անկասկած չեր նախաձեռնի այն:

Կապի ծոցի խորքում տեղավորված Կապշտատ քաղաքը հիմնել է հոլանդացի Վան-Ռիբեկը 1852 թվին:

Դա այն բավական մեծ դաղութի մայրաքաղաքն եր, վոր վերջնականապես անդլիացիներին անցավ 1815 թվականի պայմանագրով:

«Դունկանի» ուղևորներն ոգտվեցին կանգառից, վորպեսզի այցելեն նրան:

Նրանք իրենց տրամադրության տակ միայն տասներկու ժամ ունեցին, վորովհետև նավապետ Ջոնին մի որ եր հարկավոր միայն, վորպեսզի լրացնի իր պաշարները, և 26-ի առավոտյան նա արդեն պատրաստվում եր ճանապարհը շարունակել:

Բայց այդ էլ միանգամայն հերիք եր, Կապշտատ կոչվող շամանատային տախտակի բոլոր վանդակներն անցնելու համար, վորի վրա յերեսուն հազար գաղիական և սև բնակիչների թագավորների, թագուհիների, աշտարակների, փղերի, տպաների, հեռևակների դեր եյին խաղում: Համենայն դեպս այդպես եր Պագանելի կարծիքը:

Ցերբ նայեցին քաղաքի հարավ-արևելյան մասում բարձրացող դղյակը, նահանգապետի պալատը, քորսան, թանգարանը, Դիացի չինած քարե խաչն ի պատիվ հայտնաբերության, յերբ առաջին բերքահավաքի գինուց մի մի բաժակ խմեցին, ել անելու բան չմնաց, քան ճանապարհ ընկնելը: Այդ ել արին հետևյալ որը:

Արշալույսի առաջին ճառագայթների հետ «Դունկանը» վերցրեց խարիսխը, դրեց յեռանկյունի առագաստն ու կայմահարթակի առագաստը, և մի քանի ժամից հետո արդեն անցավ նշանավոր Բուր հրվանդանը, վորին Պորտուգալիայի ոպտիմիստ-թագավոր Հովհան 2-րդն այնպես անհաջող Բարեհուսո հրվանդան անվանեց:

Բարեհուսո հրվանդանը Ամստերդամյան կղզիներից անջատող յերկու հազար ինը հարյուր մղոնը, ընթացակից քամով և հանգիստ ծովով, տասն որում կտրեցին:

Ծովագնացներն ավելի քախտավոր եյին, քան պամպասների ճանապարհորդները: Նրանք վոչ մի հիմք չունեցին բնության ուժերի դեմ բողոքելու համար:

— Ա՛խ, ծով, ծով,—անդադար կրկնում եր Պագանելը:—Դա մարդկային լավագույն ուժերի գործողության դաշտն է, իսկ նավը քաղաքակրթության իսկական մարդակառքն է: Մտածեցեք, բարեկամներս, յեթե յերկրագունդը մի ահագին մայր ցամաք լիներ, այն դեպքում մինչև մեր ժամանակները մենք հաղիվ կկմանայինք նրա մի հաղարերորդական մասը: Նայեցեք, թե ինչ է կատարվում մայր ցամաքների խորքում: Մարդը հաղիվ է համարձակվում մտնել սիբիրական տայգան, Կենտրոնական Ասիայի հարթությունները, Աֆրիկայի անապատները, Ամերիկայի մարգագետինները, Ավստրալիայի ընդարձակ տափաստանները, բեվեռների սառուցե ամայությունները... Ամենահամարձակները վերադառնում են կես ճանապարհից, ամենաանվեհերները վոչընչանում են այնտեղ: Տասը, հիվանդությունները, բնիկների վայրենությունը ճանապարհորդների համար անհաղթելի արգելքներ են ստեղծում այնտեղ: Անապատի քսան մղոնը մարդկանց ավելի

յե անջատում միմյանցից, քան թե ովկիանոսի հինգհարյուր մղոնը: Հակադիր ափերի վրա ապրող մարդիկ հարևաններ են համարվում, և նրանք ոտար են միմյանց համար, յերբ նրանց անջատում ե մի վորևե անտառ: Անգլիան սահմանակցում ե Ավստրալիայի հետ, մինչդեռ Ցեղիպտոսը, կարծես թե, միլիոն փարսախ հեռու յե գտնվում Սենեգալից, իսկ Պեկինը հանդիսանում ե Պետերբուրգի հակոտնյան: Ծովն ավելի անցանելի յե, քան թե Սահարայի ամենատնչակ մասը և հենց ծովի շնորհիվ ե— ինչպես վոր տեղին արտահայտվել ե մի ամերիկացի գիտնական, վոր աշխարհի մասերի մեջ քարեկամական հարաբերություններ են հաստատվել:

Պագանելը շատ եր տաք-տաք խոսում, և նույնիսկ մայորը մի քառ եկ չեր գտնում առարկելու համար ովկիանոսի այդ դովքի դեմ: Ցեթե Հարրի Գրանտի վորոնումների համար հարկավոր և անցնել յերեսունյոթերորդ զուգահեռի յերկայնությամբ՝ մայր ցամաքի վրայով, չարժեր անգամ փորձել այս ճանապարհորդությունը, բայց քարեբախտաբար, ծովը պատրաստ եր ծառայել անվեհեր ճանապարհորդներին: Դեկտեմբերի վեցին արեգակի առաջին ճառագայթները, վոնց վոր ծովի ալիքներից դուրս յեկած, լուսավորեցին սարերը:

Դրանք 37° 47′ հարավային լայնության վրա և 24° յերկայնության տակ ընկած Ամստերդամյան կղզիներն եյին: Մեքի գլխավոր կղզու բարձր վոնուսը պարզ յեղանակին տեսնվում ե, համարյա, տասը մղոն տարածության վրա: Առավոտյան ժամի ութին նրա դեռ անորոշ գծագրությունները թեթևակի հիշեցնում եյին Տեներիֆի տեղը:

— Նա շատ ե նման նաև Տրիստան դ'Ակունիային,—ասաց Գլենարվանը:

—Միանգամայն արդարացի դիտողություն ե,—ձայնակցեց Պագանելը,—դա ամբողջապես յերկրաչափական թեորեմայից ե բղխում, յերբորդին նման յերկու կղզի, իրար ել են նման: Ցեռ դեռ կավելացնեմ, վոր Ամստերդամյան կղզիները, ինչպես և Տրիստան դ'Ակունիան, հարուստ են փոկերով և Ռոբինզոններով:

— Մի՞թե ամեն տեղ ել Ռոբինզոններ են յեղել,—հարցրեց Ցելենան:

— Ճիշտն ասած, յես շատ քիչ կղզիներ գիտեմ, ուր այս կամ այն ձևով ռոբինզոնադ չի յեղել: Ցեվ թախտը՝ ձեր հայտնի հայրենակից Դանիել Դեֆոյից շատ ավելի առաջ ստեղծել ե նրա վեպը:

— Պարոն Պագանել,—ասաց Մեքի Գրանտը,—թույլ տվեք ինձ ձեզ մի հարց տամ:

— Մի դյուժին, յեթե կամենում եք, յես պատրաստ եմ պատասխանել ձեզ:

— Շնորհակալ եմ ձեզնից,— պատասխանեց յերիտասարդ ռոբինզոնը,—յես միայն ուզում եյի հարցնել արդյոք, ձեզ շատ վկվախեցներ անմարդաբնակ կղզում ձգված լինելու միտքը:

— Ի՞նձ,—գոչեց Պագանելը:

— Սիրելի բարեկամ,—ասաց մայորը,—մի փորձեք համոզել մեզ, վոր այդ ձեր նվիրական յերազանքն ե:

— Ցես չեմ ուզում վոչ մի քանում համոզել ձեզ, բայց նման արկածը շատ չի վախեցնում ինձ: Ցես նոր կյանք կսկսեյի: Ցես կգնայի վորսի, ձկնորսությամբ կպարապեյի, յես ինձ հոմար ամեռվա բնակարան կշինեյի, քարանձավում, իսկ ամառը—ծառի վրա, յես ինձ համար պաշարների պահեստներ կշինեյի, մի խոսքով, յես կգաղութացնեյի իմ կղզին:

— Կատարյա՞լ միայնակության մեջ:

— Այո՛, յեթե այդպես պատահեր: Բայց, մի՞թե յերկրի վրա կատարյալ միայնակություն լինում ե: Մի՞թե չի կարելի բարեկամներ գտնել Կենդանիների մեջ, ընտելացնել յերիտասարդ ագռավին, վորևե պերճախոս թութակի, սիրելի կապիկին: Իսկ յեթե բախտը Ուրբաթի պես մի բարեկամ ուղարկի ձեզ, ել ցանկանալու բան չի մնում: Միայնակ ժայռի վրա յերկու բարեկամահա ճշմարիտ յերջանկությունը: Ցերևակայեցեք, յես և մայորը...

— Շնորհակալ եմ ձեզնից,—պատասխանեց մայորը,—յես ամենատարրական ընդունակություններն ել չունեմ Ռոբինզոնի դերի համար, և յես շատ վատ կխաղայի այն:

—Սիրելի Պագանել,—ասաց Ցելենան,— ձեր յերևակայությունը նորից ե ձեզ յերազանքի բնագավառը տանում: Բայց յես կարծում եմ, վոր իրականությունը շատ ե տարբերվում անուրջից: Մտածեցեք այն մասին, վոր բոլոր այդ մտացածին Ռոբին-

զոններին բախտը կանխատեսությամբ շպրտում է հրաշալի կերպով ընտրած վզողու վրա և վարթամ բնությունը նրանց ինչ վոր յերևան ված յերեխաներ է դարձնում: Դուք մեդալի միայն յերեսի կողմն եք տեսնում:

— Ի՞նչպես: Դուք չե՞ք հավատում, վոր անմարդաբնակ կղզում կարելի յե յերջանիկ լինել:

— Այո՛, չեմ հավատում: Մարդը հասարակության համար է ստեղծված, և կատարյալ միայնակությունը նրա մեջ միմիայն հուսահատություն առաջացնելու յե ընդունակ: Այդ միայն ժամանակի խնդիր է: Սկզբում նա տարված է նյութական կյանքի հոգսերով, տորյա կարիքներով, այդ բոլորը հեռու յե պահում ծովի ալիքներից հաղիվ ազատված դժբախտին: Ներկայի մասին ունեցած մտածողությունը հեռացնում է նրանից ապագայի սարսռալիքը: Բայց հետագայում, յերբ նա վերադիտակցում է իր մենակությունը, հեռու իր նմաններից, իր յերկիրն ու իրեն մոտիկ մարդկանց տեսնելու առանց վորևե հույսերի, ինչ ապրումներ պիտի ունենա նա, վորպիսի տանջանքներ: Նրա կղզյակը—այդ նրա համար ամբողջ աշխարհն է: Ամբողջ մարդկությունը—այդ նա յե միայն, և յերբ մահը գա, նա իրեն կզգա ինչպես վերջին մարդը, աշխարհի գոյության վերջին որը: Հավատացեք ինձ, Պագանել, ավելի լավ է չլինել այդ մարդու տեղը:

Պագանելն ախոստանքով համաձայնեց Ցելենայի պատճառաբանությունների հետ և միայնակության առավելությունների, պակասությունների մասին յեղած խոսակցությունը շարունակվեց մինչ այն ժամանակ, յերբ «Դունկանը» գտնվեց մի մղոն տարածության վրա, Ամստերդամյան կղզիներից:

Հնդկական ովկիանոսի այդ մեկուսացած արշիպելագոսը յերկու կղզուց է բաղկացած, վորոնք միմյանցից յերեսուներեք մղոն հեռավորության վրա յեն գտնվում, իսկ և իսկ Հնդկական թերակղզու միջորեականի վրա: Հյուսիսում ընկած է Ամստերդամ կամ ս. Պետրոսի կղզին, հարավում—ս. Պողոսի կղզին: Բայց պետք է նշել, վոր հաճախ ծովագնացները և նույնիսկ աշխարհագրագետները շփոթում են նրանց անունները:

Այդ կղզիները 1796 թվի դեկտեմբերին հայտնաբերել է հոլանդացի Ֆլամինգը, հետո նրանց այցելեց անհայտ կորած հետախույզ Լապերուզին վորոնող արշավախմբի հրամանատար դ'Անտրկաստոն: Այդ ժամանակվանից եկ ակսվում է կղզիների շփոթումը: Բարբոուն, Բոատն-Բոպրեն՝ դ'Անտրկաստոյի ատլասում, հետո Գորսբուրգը, Պինկերտոնը և ուրիշ աշխարհագրագետներ, նկարագրելով ս. Պետրոսի կղզին, նրան անվանում են ս. Պողոսի կղզի և ընդհակառակը: Բայց դրա փոխարեն ավստրիական ռազմանավի՝ «Նավարրայի» սպաները իրենց աշխարհաշուրջ լողի ժամանակ 1859 թվին, յերբ այցելեցին այդ կղզին, չկրկնեցին այդ սխալը, վորը Պագանելն անպայման ուղում էր ուղղել:

Ս. Պողոսի կղզին—հարավային խմբի մեջ—դա անմարդաբնակ հողի մի կտոր է, վոր կազմված է բարձր սարից, ըստ յերևույթին նախկին հրաբուխ:

Ամստերդամ կամ ս. Պետրոսի կղզին, ուր «Դունկանի» մակույկը տարավ ուղևորներին, տասներկու մղոնից վոչ պակաս չրջագիծ ունի: Նրա բնակիչները, արդեն իրենց տխուր կյանքին ընտելացած, մի քանի կամավոր աքսորականներ են: Դրանք այն ձկնարդյունաբերության պահակներն են, վոր պատկանում է ինչ վոր Ռատվանի, Ռեյունիոն կղզուց: Մեծ պետությունների կողմից չճանաչված այդ տիրակալը, տարեկան յոթանասուն-հինգ-ութսուն հազար ֆրանկ է ստանում ձողաձուկի վորսից, աղելուց և արտահանումից:

Ճիշտն ասած, Ամստերդամ կղզին պետք է Ֆրանսիային պատկանի: Առաջին անգամ այնտեղ բնակություն է հաստատել Ֆրանսիացի Կարմենը, Սեն-Դենիից: Հետագայում նա այդ կղզին զիջեց մի լեհացու, վորն սկսեց մշակել այն մաղադանոսկարցի ստրուկների աշխատանքի ողնությամբ: Հեյս կղզին նորից ընկավ Ֆրանսիացի Ռատվանի ձեռքը:

«Դունկանի» գալու որը, այսինքն 1864 թվի դեկտեմբերի 6-ին, նրա բնակիչները յերեք հոգի եյին. մի Ֆրանսիացի և յերկու խառնածին, վորոնք ծառայում եյին Ռատվանին: Պագանելն այսպիսով կարող էր սեղմել հայրենակցի, հարգելի պարոն Վիոյի ձեռքը: Այդ զառամյալ ծերունին չափազանց հյուրասեր դուրս յեկավ: Նա անսահման ուրախ էր յեվրոպացիների և կրթված մարդկանց այցելության պատճառով, վորովհետև Ամստերդամ կղզին սովորաբար փոքր վորսացող վորսորդներն են գալիս և, ավելի քիչ, կետ բռնողները, վորոնք բոլորը կոպիտ և անկիրթ մարդիկ են:

Վիոն ճանապարհորդներին ներկայացրեց իր հպատակներին—զույգ խառնածիններին։ Յեթե չհաշվենք անտառում գտնըվող մի քանի վարազներ և բազմահազար թևատներ ծովափին, այդ եր կղզու ամբողջ բնակչությունը։

Այն տունը, վորտեղ ապրում եյին յերեք ճգնավորները, տեղավորված եր սարի փլուզումից կազմված բնական ծովախորշի խորքում։

Ամստերդամ կղզին ծառայում եր վորպես հանգրվան նավաբեկման յենթարկվածների համար, Ոտովան 1-ին «թագավորության» սկզբից շատ առաջ։ Պաղանելը պատմեց այդ մասին իր քարեկամներին, այսպես խորագրելով իր պատմվածքը. «Ամստերդամ կղզին ընկած յերկու շոտլանդացու պատմությունը»։

Դեպքը 1827 թվականին եր։ Կղզու մոտով անցնում եր անգլիական «Պալմիրա» նավը։ Նավից նկատեցին խարույկի ծուխը։ Նավապետը մոտեցավ ափին և դժբախտության ազդանշաններ տվող յերկու մարդ տեսավ։ Նա նրանց հետևից մակույկ ուղարկեց։ Աղատվողներն ասացին իրենց անունները. մեկը Ռոբերտ Պրուդֆուտ, մյուսը—Ջեկ Պեյկոմ։ Խեղճերը, համարյա թե կորցրել եյին մարդկային կերպարանքը։ Տասնութ ամիս անընդհատ նրանք հուսահատություն, նեղություն են քաշել, զրկված ամենաանհրաժեշտ բանից, համարյա թե խմելու ջուր չունենալով, պաշտպանելով իրենց ուժերը միայն խոնջներով և ձկներով, վոր յերբեմն ընկնում եր ծռած մեխի կարթին։ Պատահում եր, վոր նրանք յերեք որով վոչինչ չեյին ուտում, անարատ վեստալյան քրմուհու պես պահպանելով վերջին կտոր արեթի ողնությամբ վառած խարույկը։ Նրանք յերբեք չեյին թողնում, վոր այդ խարույկը հանգչի։ Այդպես նրանք յերկար, տարի ու կես անցկացրին։ Պեյկին և Պրուդֆուտին կղզու ափն իջեցրեց փոկեր վորսացող նավը։ Նրանք պետք է մի ամիս ապրեյին այնտեղ և փոկի կաշիների և ճարպի պաշար պատրաստեյին, սպասելով նավի վերադարձին։ Բայց նավը չվերադարձավ։ Հինգ ամսից հետո Ամստերդամ կղզու մոտ կանգնեց Վան-Դիմենի յերկիրն ուղևորվող «Խոպ» նավը։ Բայց «Խոպի» նավապետը բոլորովին անհասկանալի դաժանություն ցույց տվեց և հրաժարվեց նավեղը ընդունել նրանց։ Այդ դեռ քիչ է, հեռանալիս նա նրանց համար մի հատիկ պաքսիմատ, մի դրամ ալյուր չթողեց։ Ամեն կտակածից դուրս է, վոր դժբախտ ծովաղնացները կմեռնեյին կարիքից

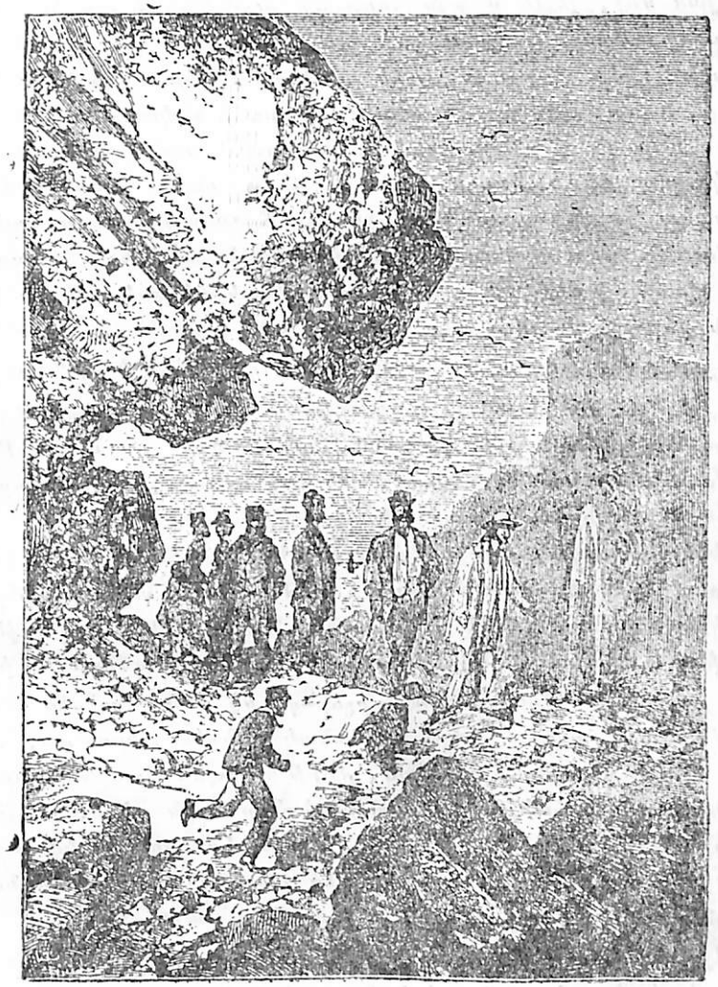

Ցամաք ազբյուրները խփում եյին գետնի տակից։

և զրկանքներից, յեթե մոտից անցնող «Պալմիրան» չվերցներ նրանց։

Ցերկլորդ արկածը, վոր գրված է Ամստերդամ կղզու պատմության մեջ, յեթե միայն հողի մի այդպիսի կտոր կարող է պատմություն ունենալ,—դա մի Ֆրանսիացու—նավապետ Պերոնի արկածն է։ Այդ պատմությունն սկսվեց այնպես, ինչպես և նախորդը, և նրա պես էլ վերջացավ. կղզու վրա կամավոր մնալը. նավը, վոր չի վերադառնում և քառասուն ամիս նեղություններ կրելուց հետո Ռոբինզոնին վերցնող ոտար նավը։ Բայց նավապետ Պերոնի կղզու վրա կենալը հռչակվեց մի արյունոտ դրամայով, վոր տարորինակ նմանություն ունի այն դեպքերի հետ, վորոնք տեղի ունեցան Դեֆոյի վեպի հերոսի հետ, նրա կղզին վերադառնալուն պես։

Նավապետ Պերոնը հրամայեց չորս նավատու հետ իջեցնել իրեն, յերկու անգլիացի և յերկու Ֆրանսիացի։ Նա մտադիր եր տասնհինգ ամիս նվիրել ծովային առյուծների վորսին։ Բայց յերբ տասնհինգ ամիսն անցավ, պարենի պաշարները վերջացան, նավը չվերադարձավ կղզու վրա, «միջազգային հարաբերությունները» բավականաչափ բարդացան։ Ցերկու անգլիացիներն ապստամբեցին նավապետ Պերոնի դեմ, և նա անխուսափելիորեն կկործանվեր, յեթե հայրենակից նավաստիներն ոգնության չգային։ Այդ ժամանակից թշնամացող յերկու կողմերն էլ խըղճալի գոյության մատնվեցին. գիշեր-ցերեկ մեկը մյուսին հետևելով, մինչև անգամ քնած ժամանակ դենքից անբաժան, հերթով՝ մերթ վորպես հաղթված, մերթ վորպես հաղթող, նրանք անհավատալի զրկանքներ ու տանջանքներ եյին կրում։ Բայց չպետք է կասկածել, վաղ թե ուշ մի բանակը մյուսին կվոչնչացներ, յեթե վոր պատահաբար մոտից անցնող անգլիական նավը չվերցներ այդ դժբախտներին և չհասցներ հայրենիք։

Այսպես է այդ կղզու պատմությունը։ Ցերկու անգամ նա ծառայել է վորպես հանդրվան մոռացված և լքված արարածների համար։ Բայց վոչ մի նավ աղետի չի յենթարկվել նրա ստիների մոտ։ Ցեթե մոտերքում խորտակում լիներ, ալիքները նրա վորևե բեկորները ափ կշպրտեին, մակույկները տուժողների հետ կհասնեին Վիոյի արդյունաբերությունները։ Այնինչ կղզու վրա մնալու իր յերկար տարիների ընթացքում, Ծերունին վոչ մի անգամ աչքի չի ունեցել ոգնություն ցույց տալ խորտակումից տուժողներին։ Նա վոչինչ չեր լսել վոչ «Բրիտանիայի», վոչ էլ նավապետ Գրանտի մասին։

Այդ տեղեկությունը Գլենարվանին վոչ զարմացրեց և վոչ էլ վշտացրեց։ Ովկիանոսի այդ կղզիներում կանգ առնելով, «Դունկանի» ուղևորները նրանց վրա վոչ այնքան նավապետ Գրանտին եյին վորոնում, վորքան այն համոզվածությանը, թե նա այնտեղ չե։ Զբոսանավի մեկնումը նշանակվեց հետևյալ օրը։

Ճանապարհորդները մինչև յերեկո մնացին կղզում, վորի արտաքին տեսքը շատ եր դուրեկան։ Բայց նրա բուսականությունն ու կենդանական աշխարհը յերկար ժամանակ չեն կարող կաչկանդել քնախույզի ուշադրությունը։ Կենդանիներից, թռչուններից և ձկներից այստեղ գտնվում եյին միայն վայրենի գարաղներ, մրրկահավեր, թևատներ ու փոկեր։ Տաք ակներն ու յերկաթ պարունակող աղբյուրները խփում եյին կղզու դանդաղ տեղերում սևացած լավայի տակից, և նրանց գոլորշիներն առանց ցրվելու քուլա-քուլա բարձրանում եյին ոդում, հրաբխային հողի վրա։ Նրանցից մի քանիսի ջուրը շատ բարձր ջերմություն ուներ։ Ջոն Մանդլսի կախած ջերմաչափը 80° ցույց տվեց, ըստ Ցելսիուսի։ Ծովից բռնած ձուկը աղբյուրից մի քանի քայլ հեռու և համարյա նրա յեռացող ջրի մեջ ձգելուց հետո, կարելի յեր ուտել խաշած, մի քանի րոպեյից հետո։ Այդ համոզեց Պագանելին, վոր չարժե լողանալ աղբյուրում։

Լավ ղբոսանքից հետո, յերեկոյան, Գլենարվանն ու իր ուղեկիցները հրաժեշտ տվին Ծերունի Վիոյին։ Բոլորն էլ ամեն տեսակ բախտավորություն ցանկացան միայնակ կղզիաբնակներին։ Իր կողմից Ծերունին կատարյալ հաջողություն ցանկացավ արշավախմբին։ Ապա, մակույկը յետ տարավ ուղևորներին «Դունկանի» նավեղը։

ԳԼՈՒԽ ՉՈՐՐՈՐԴ

ԾԱԿ ՊԱԳԱՆԵԼԻ ՑԵՎ ՄԱՑՈՐ ՄԱԿՆԱԲՍԻ ԳՐԱԶԸ

Դեկտեմբերի 7-ին, առավոտյան ժամի յերեքին, «Դունկանն» արդեն գտնվում եր շղթու վրա։ Նավաստիները շարժման մեջ դրին մեքենան։ Խարիսիը բաժանվեց փոքրիկ նավահանգստի ա-

վազոտ հատակից և կրկին պառկեց իր քնում, նավեզրի վրա։ Պտուտակի թիավարներն սկսեցին ծեծել ջուրը, և դրոսանավը հանգարտորեն հեռացավ։ Ցերը ուղևորներն առավոտյան ժամի ութին նավեզր դուրս եկան, Ամատերդամյան կղզիներն արդեն հալվել էին յերևում հորիզոնում։ Դա ցամաքի վերջին կտորն էր մինչև Ավստրալիա, յերեսունյոթերորդ զուգահեռի յերկայնությամբ։ Հիմա նրանք պետք է յերեք հազար մղոն անցնեին առանց մի կանգառի։ Յեթե ընթացակից քամի լինի և ծովն էլ հանդիստ, «Դունկանը» տասներկու որում կհասնի իր նպատակին։

Մերին և Ռոբերտ Գրանտն առանց հուզմունքի չէին կարողանում նայել ջրին, վորը «Բրիտանիան» ակոսել էր խորտակումից մի քանի որ առաջ։ Գուցե նավապետ Գրանտն այստեղ պարքարել է անընկճելի ուժով իր նավը դեպի ամայի, վտանգավոր ափեր նետող Հնդկական ծովի ահռելի փոթորիկների դեմ։ Ջոն Մանգլսը քարտեզի վրա ցույց տվեց Մերի Գրանտին այդ տեղերում տիրապետող հոսանքները և հաղորդեց, վոր նրանք մինչև պահում են իրենց ուղղությունը։ Հնդկական ովկիանոսը կտրող նրանցից մեկը գնում է դեպի Ավստրալիայի ափերը։ Նա զգացվում է վոչ միայն Խաղաղ, այլև Ատլանտյան ովկիանոսում։ Յեթե «Բրիտանիան» փոթորկի ժամանակ կորցնելով կայմերն ու ղեկը, ընկել է նրա շերտը, նա անխուսափելիորեն դժբախտ նավը պիտի բերեր-հասցներ Ավստրալիայի ափերին և այնտեղ ճզեր խութերի վրա։

Սակայն այստեղ մի կասկած է ծագում. նավապետ Գրանտի մասին վերջին տեղեկությունը Կալյաոյից էր բղխում և թվագրված էր 1862 թվի մայիսի 30-ին։ Հապա ի՞նչպես է, վոր Պերուի ափերից մեկնելուց ութ որ հետո միայն «Բրիտանիան» գտնվեց Հնդկական ծովում։ Պագանելը, վորին տրվեց այս հարցը, այնքան պարզ և դյուրըմբռնելի պատասխան տվեց, վոր բավարարեց ամենաանհավատներին։

Այս քանը պատահեց դեկտեմբերի 12-ի յերեկոյան, լոգի վեցերորդ որը։ Գլենարվանը, Յելենան, Ռոբերտը, Մերին, նավապետ Ջոնը, Պագանելը և մայորը տախտակամածի վրա նըստած զրուցում էին։ Սովորականի համաձայն, խոսակցությունը «Բրիտանիայի» մասին էր—մտքերի միակ տերտակալ դրոսանավի վրա։ Այդ կասկածը Գլենարվանի գլխում ծագեց և իսկույն ևեթ

ահազանգով լցրեց արշավախմբի մյուս բոլոր մասնակիցների մտքերը և սրտերը։

Պագանելը, վորին դիմեց Գլենարվանն այս հարցով, իսկույն գլուխը բարձրացրեց։ Ապա, առանց պատասխանելու, գնաց իր կայուտան, փաստաթղթերի հետևից։ Յետ վերադառնալով, նա ուսերը թոթվեց, ինչպես նրանով անբավական մի մարդ, վոր թույլ տվեց իրեն հուզվել այդպիսի դատարկ բանի համար։

— Բայց և այնպես, թանկագին բարեկամ,—ասաց նրան Գլենարվանը, վոր հրաչալի յեր հասկանում նրա դեմքի արտահայտությունը,— ավելի պարզորոշ պատասխանի պատվի արժանացրեք մեզ։

— Վո՛չ, յես ձեզ չեմ պատասխանի,—ասաց դիտնականը։— Յես կսահմանափակվեմ նրանով, վոր մի հարց կտամ նավապետ Ջոնին։

— Յես լսում եմ ձեզ, պարոն Պագանել,—պատասխանեց յերիտասարդ նավապետը։

— Կարո՞ղ է, արդյոք, արագընթաց նավը մի ամսում լողալ-անցնել Հարավային Ամերիկան Ավստրալիայից բաժանող տարածությունը։

— Կարող է, յեթե նա միջին հաշվով որական յերկու հարյուր մղոն կտրի։

— Բայց դա չափ ու սահմանից դո՞ւրս արագություն է։

— Ամենևին։ Դա ընթացքի միջին արագությունն է։ Առաջատավոր կլիպերներն ընթացակից քամու ժամանակ սովորաբար շատ ավելի արագ են գնում։

— Այդ դեպքում,—շարունակեց Պագանելը,—ընդունեցեք, վոր ծովը փաստաթղթի մի թվանշանը ջնջել է և «հունիսի 7-ի» փոխարեն կարդացեք հունիսի «17» կամ «27»-ը։ Այն ժամանակ ամեն ինչ կպարզի։

— Իսկապես,—ասաց Յելենան,—մայիսի 31-ից մինչև հունիսի 27-ը...

— Նավապետ Գրանտը հեշտությամբ կարող էր կտրել ամբողջ Խաղաղ ովկիանոսը,—հաղթականորեն բացականչեց Պագանելը։

Դիտնականի հաղթությունը դիմավորվեց ընդհանուր բավականությամբ։

— Յեվ այսպես, մի հանելուկային հանգամանք էլ պարզ-

վեց,—ասաց Գլենարվանը։—Դրա համար մենք նորից Պագանելին ենք պարտական։ Այժմ մեզ մնում է միայն հասնել մինչև Ավստրալիա և նրա արևմտյան ափերին գտնել «Բրիտանիայի» խորտակման հետքերը։

— Ինչո՞ւ արևմտյան,—հարցրեց մայորը։—Չե՞ որ խորտակումը կարող եր և արևելյան ափին պատահել։

— Դուք իրավացի յեք, Մակ-Նաբս։ Իսկապես, այդ մասին փաստաթղթերում ամենափոքրիկ ցուցմունք անդամ չկա։ Դրա համար ել մենք պետք է վորոնենք թե արևելյան և թե արևմտյան ափերին, այն տեղերում, ուր նրանք կտրվում են յերեսունյոթերորդ զուգահեռով։

— Նշանակում է, դուք համոզված չեք, հը՛...—սկսեց Մերի Գրանտը։

— Ո՛, վոչ, որիորդ Մերի,—չտապեց ընդհատել որիորդին Ջոն Մանգլսը։ — Պարոն Գլենարվանն ուզեց ասել, վոր մենք, հնարավոր է, վոր ստիպված լինենք մի փոքր միայն ընդարձակել վորոնումների շրջանը։ Ճիշտ է, յեթե նավապետ Գրանտը Ավստրալիայի արևելյան ափն է դուրս յեկել, այն դեպքում նա միանգամից հայրենակիցների պիտի հանդիպեր, վորոնք ոգնություն ցույց կտային նրան։ Այդ ամբողջ ծովափը գաղութացրել են անգլիացիք և բավական խիտ բնակչություն ունի։

— Ուղիղ է, նավապետ,—ասաց Պագանելը։—Ցես միանում եմ ձեր կարծիքին։ Արևելյան ծովափին—Տուֆոլդա ծովախորշում կամ Եդեմ քաղաքում Հարրի Գրանտը անգլիական գաղութում վոչ միայն ապաստան կգտներ, այլև հայրենիք վերադառնալու հնարավորություն։

— Բայց, ըստ յերևույթին, նավաբեկյալները նույնը չեյին կարող գտնել արևմտյան մասում, ուր այժմ տանում է մեզ «Դունկանը»,—հարց Ցելենան։

— Վո՛չ,—պատասխանեց Պագանելը։— Մայր ցամաքի այդ մասն ամայի յե։ Այնտեղից ճանապարհներ չկան դեպի Մելբուռն կամ Ադելաիդա։ Ցեթե «Բրիտանիան» ջարդվել է այդ ափերի յերկարությամբ ձգված ժայռերին դիպչելով, այն դեպքում նա վոչ մի տեղից ոգնություն չպիտի սպասեր, ճիշտ այնպես, ինչպես վոր յեթե այդ պատահեր վայրենի Կենտրոնական Աֆրիկայում։

— Ինչպիսի՞ վիճակ եր սպասում այդ դեպքում իմ հորը,—հարցրեց Մերի Գրանտը։

— Թանկագին Մերի,—պատասխանեց Պագանելը։—Չե՞ որ դուք չեք կասկածում, վոր նավապետ Գրանտը խորտակումից հետո հասել է Ավստրալիական մայր ցամաքին։

— Չեմ կասկածում, պարոն Պագանել։

— Ցեկեք քննարկենք բոլոր հնարավորությունները, վորոնք կարող են հանդես գալ այդ դեպքում, մանավանդ, վոր նրանք շատ քիչ են—ընդամենը յերեք հատ։ Կամ՝ Հարրի Գրանտն ու իր ուղեկիցները հասել են մինչև անգլիական գաղութ—այս առաջին յենթադրությունն է։ Կամ՝ նրանք դերի յեն ընկել բնիկների մոտ—սա յերկրորդն է։ վերջապես յերրորդը—նրանք կորել են (մոլորվել են) Ավստրալիայի անսահման, ամայի տարածություններում։

Պագանելը լռեց և նայեց իր ուղեկիցներին, սպասելով հավանության։

— Շարունակեցե՛ք, Պագանել,—ասաց Գլենարվանը։

— Սիրով,—պատասխանեց Պագանելը։— Առաջին յենթադրությունը յես ժխտում եմ այն պատճառով, վոր յեթե Հարրի Գրանտին հաջողվեր անգլիական գաղութ հասնել, այն դեպքում նա շատ վաղուց յետ կվերադառնար իր քարի Դյոնդի քաղաքը, սիրելի յերեխաների գիրկը։

— Խեղճ հայր,—չչնջաց Մերին։—Ահա արդեն յերկու տարի յե, ինչ մենք քեզ չենք տեսել։

— Մի խանդարի պարոն Պագանելին, Մերի,—ասաց Ռոբերտը,—նա մեզ կասի թե վորտեղ է գտնվում մեր հայրը։

— Ավաղ, վոչ, փոքրիկ բարեկամ։ Այդ յես ինքս ել չգիտեմ։ Ցեպ միայն յենթադրում եմ, վոր նա դերի յե ավստրալիական վայրենիների մոտ կամ...

Ցելենան չտապ ընդհատեց գիտնականին, վորպեսզի չթողնի նրան դարձվածքը վերջացնել։

— Այդ վայրենիները վտանգավոր մարդիկ չե՞ն,—հարցրեց Ցելենան։

— Հանգստացեք,—պատասխանեց գիտնականը, հարկանալով Ցելենային,—դրանք զարդացման ամենաստորին աստիճանի վրա կանգնած հեղահամբույր մարդիկ են, և իրենց ամենամոտիկ հարևանները—նորզելանդացիների պես արյունարբու չեն։ Ցեթե նա-

վասկետ Գրանտը և իր ուղեկիցներն ընկել են բնիկների ձեռքը, նրանց կյանքին վոչ մի վտանգ չի սպառնում: Ավստրալիայի բոլոր հետախույզները միտհամուռ պնդում են, վոր այնտեղի վայրենիներն ատում են արյունահեղությունը: Այդ ճանապարհորդները հաճախ են դիմել վայրենիների ողնության, վորպեսզի հետ մղեն փախստական տաժանակիրների շատ ավելի վտանգավոր և արյունարբու ավազակախմբերին:

— Դուք ըսո՞ւմ եք, թե ինչ է ասում Պագանելը,—դարձավ Ցելենան Մերի Գրանտին:—Յեթե ձեր հայրը դերի է ավստրալիացիների մոտ, մենք նրան կգտնենք վողջ և անվնաս:

— Իսկ յեթե նա մոլորվե՞լ է այդ անմարդաբնակ յերկրում,—հարցրեց Մերին, աչքերը Պագանելին հառելով:

— Ինչ կա վոր, այն ժամանակ մենք նրան կփնտռենք ու կգտնենք: Ճիշտ չե՞, արդյոք, բարեկամներ:

— Հասկանալի յե,—պատասխանեց Գլենարվանը, վորը սիրով կփոխեր խոսակցության նյութը:—Բայց յես չեմ հավատում, վոր նավապետը կարող եր մոլորվել...

— Ցես ել,—ասաց Պագանելը:

— Մե՞ծ է, արդյոք, Ավստրալիան,—հարցրեց Ռոբերտը:

— Նրա մակերևույթը հավասար է յոթհարյուր յոթանասունհինգ միլիոն հեկտարի, այսինքն, մոտավորապես, Ցեվրոպայի մակերևույթի չորս հինգերորդականին:

— Ոհո՛,—ասաց մայորը:

— Այո՛, Մակ-Նաբս, այդ այդպես է: Այժմ հասկանո՞ւմ եք, արդյոք, վոր այդ յերկիրն իրավունք ունի պահանջելու մայր ցամաք անունը:

— Իհարկե, Պագանել:

— Ցես կավելացնեմ, վոր պատմությունը, համարյա, դեպքեր չգիտե, յերբ ճանապարհորդներն անհայտ կորած լինեն այդ յերկրում: Կարծեմ, անհայտ է միայն Լեյխարդտի վիճակը: Այն ել իմ մեկնումից քիչ առաջ Աշխարհագրական ընկերությունը տեղեկություն ստացավ, վոր Մակ-Ինտոշին կարծես թե գտել է նրա հետքերը:

— Մի՞թե Ավստրալիայի բոլոր մարդերը հետազոտված չեն,—հարցրեց Ցելենան:

— Վոչ, պատասխանեց Պագանելը:—Այդ դեռ հեռու է: Ավստրալիական մայր ցամաքն ավելի շատ չի հետազոտված,

—Գիտնականները միշտ հրապուրվում են,— ասաց մայորը:

քան, ասենք, Աֆրիկայի ներքին մարդերը, չնայած նրան, որ թվում էր թե՝ ձեռներեց հետախույզների պակասություն չկար։ 1606-ից մինչև 1862 թիվը, համարյա հիսուն մարդ զբաղվել է Ավստրալիայի մերձափնյա և ներքին մարդերի հետազոտությամբ։

— Մի՞թե հիսուն,—խորին անվստահության հայացքով հարցրեց մայրը։

— Այո՛,—Մակ-Նաբս, հիսունից վոչ պակաս։ Ցես խոսում եմ միայն ծովագնացների մասին, վորոնք կյանքը վտանգի յենթարկելով ուսումնասիրել են նոր մայր ցամաքի անհայտ ափերը, և նրա խորքը թափանցող համարձակ ճանապարհորդների մասին։

— Բայց և այնպես դուք ինձ չեք համոզի, վոր նրանք հիսուն հոգի յեն յեղել,—պատասխանեց մայրը։

— Այդ դեպքում յես ձեզ կապացուցեմ...—ասեց Պագանելը, ինչպես միշտ՝ հակաճառությամբ դաղված։

— Ապացուցե՛ք, Պագանել, յեթե միայն կարող եք։

— Յեթե դուք ինձ չեք հավատում, յես խնդրում կթվեմ ձեզ հիսուն անուն։

— Ախ, այդ դիտնականներն ել...—հանդիստ ասաց մայրը։—Նրանք միշտ հրապուրվում են։

— Մայր,—առաջարկեց Պագանելը,—արդյոք, դուք համաձա՞յն եք դրաղ դնել Պուրդեյ-Մորի ձեր կարաբինը Սեկրետանի գործ իմ հեռադիտակի դիմաց։

— Ինչու չե, Պագանել, յեթե այդ բավականություն կպատճառի ձեզ,—պատասխանեց Մակ-Նաբսը։

— Լավ, մայր,—գոչեց դիտնականը,—այլևս դուք այդ կարաբինով աղվեսներ չեք սպանի, միայն թե դուք կինդրեք ինձ փոխարինաբար տալ այն, ինչ վոր յես միշտ սիրով կկատարեմ։

— Պագանել,—անվրդով պատասխանեց մայրը,— յեթե յերբևիցե հեռադիտակ հարկավոր լինի ձեզ, իմը պատրաստ է ձեր ծառայությանը։

— Խորապես շնորհակալ եմ,—պատասխանեց դիտնականը։— Իմ բարեկամներ, դուք դատավոր կլինեք մեր վեճին։ Ռոբերտ, դու, հաշիվը պա՛ր։

Եդվարդն ու Ցելենան, Մերին ու Ռոբերտը, մայրն ու Ջոն Մանգլսը, վեճի յելքով շահագրգռված, պատրաստվեցին լսելու աշխարհագրագետին։ Ջե, վոր խոսքը Ավստրալիայի մասին եր

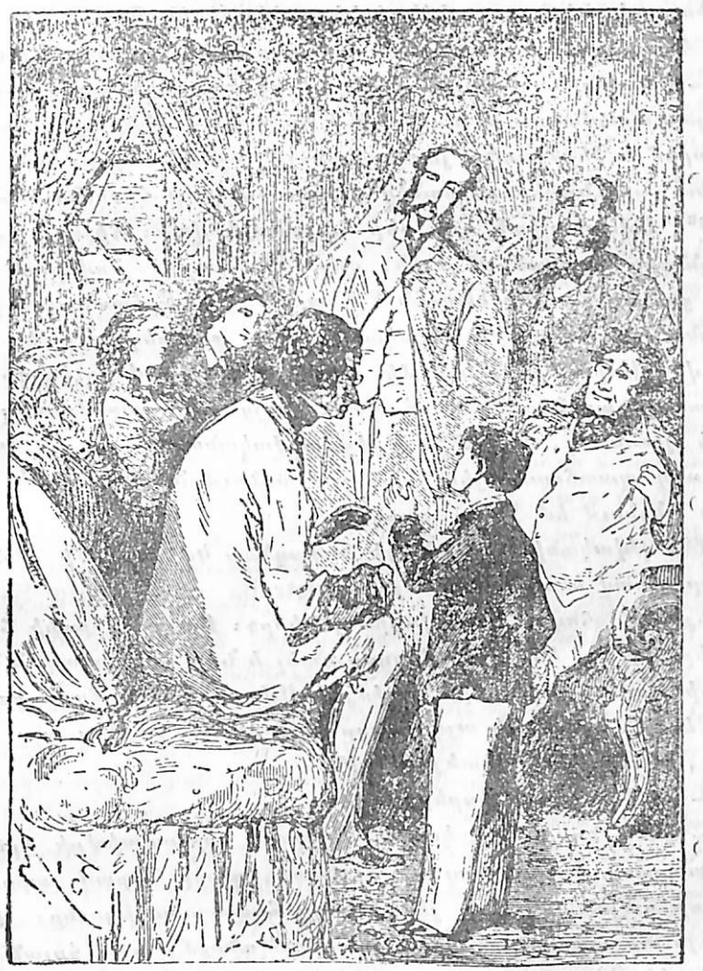

Ռոբերտը հաշվում է։

լինելու, ուր տանում էր նրանց «Դունկանը» և ամեն մեկն ուրախ էր այդ յերկրի պատմությունն իմանալու հնարավորության համար:

Դատավորներն ու ունկնդիրները խնդրեցին Պագանելին, առանց հետաձգելու, հենց տեղն ու տեղը սկսել պատմությունը:

— Մնեմոզինա,—բուռն խանդով սկսեց գիտնականը,—հիշողության աստվածուհի, մուսաների նախամայր, ներշնչիր քո հավատարիմ և ջերմեռանդ յերկրպագուին:—Ցեվ առվորական ձայնով նա շարունակեց:—Սրանից յերկու հարյուր հիսունութ տարի առաջ*, Ավստրալիան դեռ չեր հայտնաբերված: Ճիշտ է, գիտնականները կասկածում էին, վոր հարավային ծովերում մեծ մայր ցամաք կա: Թանկագին Գլենարվան, մեր Բրիտանական Թանգարանում պահվող 1550 թվականի յերկու քարտեզ ցույց են տալիս, վոր Ասիայից հարավ մի մեծ յերկիր կա, վորը կոչվում է «Պորտուգալացիների Մեծ Ճավա»: Բայց այդ քարտեզները կարող է պատահել, վոր 1550 թվից բավականաչափ ուշ են կազմվել, այդ պատճառով յես կանգ չեմ առնում նրանց վրա և ուղղակի անցնում եմ 17-րդ դարին:

1606 թվականին իսպանացի ծովագնաց Կվիրոսը մի անհայտ յերկիր գտավ և անվանեց այն «Australia de Espiritu Santu», այսինքն «Ս. հոգու հարավային յերկիր»: Բայց մի քանի հեղինակներ պնդում են, վոր Կվիրոսը գտել է Նոր Հեբրիտական կղզիների խումբը և վոչ թե այժմյան Ավստրալիայի մայր ցամաքը: Ցեռ չեմ քննարկի այդ հարցը: Ռոբերտ, հաշվիր այդ Կվիրոսին, և կանցնենք հետևյալներին:

— Մե՛կ,—ասաց Ռոբերտը:

— Հենց նույն թվականին, Կվերոսի արշավախմբի կրտսեր հրամանատար Լուիզ Վաղ դե-Տորրեսը, դեպի հարավ շարունակեց նոր հայտնաբերված յերկիրների հետազոտությունը: Բայց մեծ դյուտի պատիվը նրան ել չի պատկանում, այլ հոլանդացի Թեոդորիկ Գերտոգին, վոր կանգ առավ Ավստրալիայի արևմտյան ափին՝ քսան հինգ աստիճան լայնության տակ, և ի պատիվ իր նավի, նոր յերկրին «Ենդրախտ» անունը տվեց: Գերտոգից հետո ծովագնացները գալիս են մեկը մյուսի հետևից: 1618 թվականին Ցիխենը հյուսիսային կողմում գտնում է Արնհեյմի և Վան-Դիմենի յերկրները: 1619 թվականին Ժան Եդելսը հետազոտում է արևմտյան ափը և նրա մի մասին իր անունն է տալիս: 1622 թվականին Լյուվենն իջնում է մինչև այժմ իր անունը կրող հրվանդանը: 1627 թվականին դե-Նուիտցը և Վիտտը, մեկը արևմուտքում, մյուսը հարավում, լրացնում են իրենց նախորդների հայտնաբերությունները: Նրանցից հետո գալիս է նավապետ Կարպենտերը, վորն իր նավերով, այժմ Կարպենտարիա կոչվող մեծ ծոցն է մտնում: Վերջապես 1642 թվականին հայտնի ծովագնաց Տասմանը շրջանցում է Վան-Դիմենի կղզին, վորը նա թերակղզի յե համարում, և անվանում է այս Բատավյայի զինվորական նահանգապետի անունով: Բայց պատմությունն արդարացիորեն Տասմանիայի փոխեց այդ անունը: Այդպիսով ճանապարհորդները ստուգեցին ամբողջ ավստրալիական մայր ցամաքի շուրջը և հաստատեցին, վոր նա շրջապատված է հնդկական և խաղաղ ովկիանոսների ջրերով: 1665 թվականին հարավային ամբողջ ահագին կղզուն Նոր Հոլանդիա անունը տրվեց, իսկ և իսկ այն ժամանակաշրջանում, յերբ հոլանդական ծովագնացները դուրս եյին յեկել ասպարեզից: Բայց կղզին յերկար չկրեց այդ անունը... Քանի՞ն եմ թվել արդեն, Ռոբերտ:

— Տասը,— պատասխանեց տղան:

— Լավ,— շարունակեց Պագանելը,— անցնենք անգլիացիներին: 1686 թվականին հարավային ծովերի հռչակավոր հելուզակ և ծովային հելուզակների «Մերձափնյա յեղբայրության» անդամ Վիլյամ Դամպեն, մի շարք, ինչպես տխուր, նույնպես և զվարճալի արկածներից հետո մոտ նավեց դեպի Նոր Հոլանդիայի հյուսիս-արևմտյան ափը 16° 50′ լայնության տակ, իր «Կարապ» նավով: Նա հարաբերության մեջ մտավ բնիկների հետ և կազմեց նրանց արտաքինի, բարքերի և սովորությունների մանրամասն նկարագրությունը: 1699 թվականին նա վերադարձավ հենց այն ծոցը, ուր ափ եր իջել Գերտոգը, բայց արդեն վոչ թե իբրև հելուզակ, այլ իբրև անգլիական թագավորական նավատորմի կազմի մեջ մտնող «Ռեզուկ» նավի հրամանատար: Մինչև այդ ժամանակ Նոր Զելանդիայի հայտնաբերությունը մնում եր վորպես զուտ աշխարհագրական մի դեպք և չեր հարուցում հասարակության հետաքրքրությունը: Նոր յերկրի գաղութացման մասին վոչ վոք չեր մտածում, և յերեք քառորդ դարի ընթացքում, 1699-ից մինչև 1770 թվականը, վոչ մի ծովագնաց չայ-

* Այսինքն 1606 թվականին։

ցելեց նրան: Բայց այստեղ բեմ է դուրս գալիս բոլոր ժամանակների և ժողովուրդների ամենահռչակավոր ծովագնաց Կուկը, և նոր մայր ցամաքն սկսում է արագ դաղութացվել յեվրոպական դաղթականներով:

Ջեմս Կուկը, իր ճանապարհորդությունների ժամանակ յերբեք անգամ այցելեց Նոր Զելանդիա և առաջին անդամ 1770 թվի մարտի 31-ին: Տախտի կղզում արեգակի սկավառակի վրայով Վեներայի* անցումը հաջող դիտելուց հետո Կուկն իր փոքրիկ նավն ուղղեց Խաղաղ ովկիանոսի արևմտյան մասը: Գտնելով Նոր Զելանդիան, նա լողաց դեպի Նոր Զելանդիայի ափերը և խարիսխ ձգեց բաղմաղան բուսականությամբ այնքան հարուստ ծոցում, վոր նա Բուսաբանական (Բոտանի) ծոց անունը տվեց նրան: Դա ժամանակակից Բոտանի-բեյն է: Ցեռ չեմ պատմի նրա հարաբերությունների մասին ղարգացման ամենաստորին աստիճանի վրա գտնվող բնիկների հետ: Դա անհետաքրքիր է: Բոտանի-բեյից նա դեպի հյուսիս բարձրացավ և 16° լայնության տակ, Սկորբի հրվանդանից վոչ հեռու, նրա «Փորձություն» նավը, ափից յերեսուն կիլոմետր հեռավորությամբ, ընկավ մարջանափից յերեսուն կիլոմետր հեռավորությամբ, ընկավ մարջանային խութի վրա: Նավն անխուսափելիորեն պիտի ջարդվեր: Կուկին խութի վրա: Նավն անխուսափելիորեն պիտի ջարդվեր: Կուկը կարդադրեց դուրս շպրտել նավեղրից թնդանոթներն ու բոլոր մթերքները, և հետևյալ որը, թեթևացած նավը մակնթացությամբ աղատվեց խութերից: Յեթե նա միանդամից էընկղմվեց, այդ միայն շնորհիվ նրա, վոր ծակված տեղից ջրի մուտքը փակող մարջանի խութի բեկոր եր խցկվել: Կուկին հաջողվեց ափ հասցնել նավը և կանգնեցնել նրան հանդիստ ծովախորշում: Այն յերեք ամսվա ընթացքում, վորոնք հարկավոր յեղան նավի վնասված տեղերը նորոգելու համար, անգլիացիներն աշխատում եյին հարաբերության մեջ մտնել բնիկների հետ, բայց անհաջող: Անցքը փակելով, «Փորձությունը» շարունակեց իր լողը դեպի հյուսիս: Կուկն ուզում եր իմանալ, արդյոք, Նոր Գվինեայի և Նոր Հոլանդիայի միջև նեղուց գոյություն ունի: Մի շարք արկածներից հետո, վորոնց ժամանակ անվեհեր ծովագնացներին քանի անդամ մահ սպառնաց, նա հարավ-արևմուտք տեսավ ովկիանոսի լայն ընդարձակությունը: Նեղուց դրքում տեսավ ովկիանոսի լայն ընդարձակությունը: Նեղուց գոյություն ուներ: «Փորձությունն» անցավ նրա միջով: Կուկը մոտեցավ դեպի փոքրիկ Կղզին և իր գտած բոլոր յերկրները անգլիական տերիտորիա հայտարարելով, տվեց նրանց Նոր Հարավային Ուելս տիպիկ անգլիական անունը:

* Աստղ է:

Յերեք տարի հետո, անվեհեր ծովագնացն արդեն յերկու նավի արշավախմբի հրամանատար եր—«Արկած» և «Վճիռ»: Կուկի հրամանով, նավապետ Ֆյուրնոն «Արկածով» ուղեվորվեց Վան-Դիմենի յերկիրը հետազոտելու, և վերադառնալով, այն յենթադրությունը հայտնեց, վոր դա Նոր Հոլանդիայի մի մասն է: Միայն 1777 թվականին իր յերրորդ ճանապարհորդության ժամանակ, Կուկն ինքն այցելեց Վան-Դիմենի յերկիրը «Վճիռ» և «Հայտնաբերություն» նավերով: Այդտեղից նա լողաց դեպի Սանդվիչյան կղզիները, վորտեղ նրան դարանում եր դաժան մահը:

— Նա մեծ մարդ եր,—ասաց Գլենարվանը:

— Աշխարհի բոլոր ծովագնացներից մեծագույնը: Նրա ուղեկիցներից մեկը— Բենկսը— անգլիական կառավարությանը Բոտանի-բեյում գաղութ հիմնելու միտք տվեց: Նրանից հետո, բոլոր յերկիրների ծովագնացները նետվեցին դեպի նոր մայր ցամաք: 1787 թվի փետրվարի 7-ին Բոտանի-բեյից ուղարկած իր վերջին նամակում դժբախտ հետախույզ Լապերուզը հայտնում է Կարպենտարիի ծոցը և Նոր Հոլանդիայի ափերը մինչև Վան-Դիմենի յերկիրն այցելելու իր դիտավորության մասին: Լապերուզը կատարեց իր պլանը և չվերադարձավ: 1788 թվականին նավապետ Ֆիլիպը Պորտ-Ջեքսոնում հիմնում է անգլիական առաջին գաղութը: 1791 թվականին Վանկուվերը հրապարակում է նոր մայր ցամաքի հարավային ափերի նկարագրությունը: 1792 թվականին Լապերուզին վորոնելու ուղարկված դ'Անտրեկաստոն, ճանապարհորդություն է կատարում Նոր Հոլանդիայի շուրջը և ճանապարհին մի շարք նոր կղզիներ է հայտնաբերում: 1795 և 1797 թվականներին յերկու յերիտասարդ մարդ, Ֆլինդերսը և Բասսը, քաջալերը հետազոտում են հարավային ափը, ուր վոտնաչափ յերկարությամբ մի փոքրիկ նավակով: 1797 թվականին հենց այդ նույն Բասսը անցնում է Վան-Դիմենի յերկրի և Նոր Հոլանդիայի արանքի նեղուցով, վոր այժմ նրա անունն է կրում: Միևնույն թվականին Ամստերդամյան կղզիները հայտնաբերող Ֆլանդրինդը, արևելյան ափին գտավ Սվան-Ռիվեր գետը, ուր զարմանալի սև կարապներ եյին ապրում: Ինչ վերա-

բերում է Ֆլինդերսին, նա 1801 թվականին վերակսեց իր հետաքրքիր հետազոտությունները և 138° 58′ լայնության տակ Տեսակցության ծովախորշում հանդիպեց «Աշխարհագրագետ» և «Նատուրալիստ» ֆրանսիական յերկու նավերին, վորոնց հրամանատարում եյին նավապետներ Բոդենը և Գամելենը:

— Ըհը՛, նավապետ Բոդենը,— ասաց մայորը:

— Այո՛: Ինչո՞ւ յե զարմացնում ձեզ այդ, մայոր,— հարցրեց Պագանելը:

— Վոչինչ: Շարունակեցեք, թանկագին Պագանել:

— Շարունակում եմ: Այս անուններին պետք է ավելացնել նաև նավապետ Կինգին, վորը 1817-ից մինչև 1822 թվականը զբաղվում եր Նոր Հոլանդիայի մերձարևադարձային զոտիների հետազոտությամբ:

— Արդեն քանչորս անուն դարձավ,— նկատեց Ռոբերտը:

— Հրաշալի,— ասաց Պագանելը:— Մայորի կարգինի կեսն արդեն իմն է: Այժմ յես վերջացրի ծովագնացներին թվելը և անցնում եմ ցամաքային հետազոտողներին:

— Կեցցե՛ք Պագանել,—բացականչեց Ցելենան:—Դուք հրաշալի հիշողություն ունեք:

— Այդ առանձնապես անսպասելի յե,— ավելացրեց Գլենարվանը,— այդպիսի...

— Ցրված մարդ, ուզո՞ւմ եք ասել,— ընդհատեց նրան Պագանելը:— Ավաղ, իմ հիշողությունը միայն թվերն ու փաստերն է պահում:

— Քանչո՞ւրս,—կրկնեց Ռոբերտը:—Շարունակեցեք, պարոն Պագանել:

— Լավ: Քսանհիգերորդը լեյտենանտ Դաուսն եր: Այդ 1789 թվականին կատարվեց, Պորտ-Ջեկսոնում գաղութ հիմնելուց մի տարի հետո: Մայր ցամաքի չորս կողմն արդեն պատել եյին լողով, բայց թե ինչ կար նրա ներսում, վոչ վոք չեր կարող ասել: Արևելյան ափին զուգահեռ յերկար լեռնաշղթան, թվում եր, թե արգելում եր դեպի մայր ցամաքի ներսի մուտքը: Լեյտենանտ Դաուսը, սարերի վրայից լեռնանցք գտնելու ինն որվա անհաջող փորձերից հետո ստիպված եր վերադառնալ Պորտ-Ջեկսոն: Հենց նույն թվին և նույնքան էլ անհաջող այդ փորձը ձեռնարկեց նավապետ Տենչը: Այդ յերկու անհաջողությունները մյուս հետազոտողներին էլ յերեք տարով յետ մղեցին այդ դժվար խնդրից: 1792 թվականին, Կենտրոնական Աֆրիկայի համարձակ հետազոտող դնդապետ Պատերսոնը, նույնպես անհաջողություն կրեց այստեղ: Բայց հետևյալ տարին, անգլիական նավատորմի հատարակ քոցման Հաուկինսն իր բոլոր նախորդներից քսան մղոն հեռու մտավ յերկրի խորքը: Հետևյալ տասնութ տարում, այդ քաջագործությունը կատարելու միայն յերկու նոր փորձ են տեղի ունեցել—արդեն հայտնի Բասսենը և ճարտարապետ Բարելիյեն: Բայց նրանք էլ անհաջող վերջացան: Վերջապես 1813 թվականին անցքը գտնվեց Սիդնեյից դեպի հարավ: Նահանգապետ Մակարին ոգևորվեց նրանով 1815 թվականին և Կապույտ լեռների այն կողմը հիմնեց Բատհորստ քաղաքը: Այդ ժամանակվանից նոր մայր ցամաքի յուրացումն արագ քայլերով է գնում: Գրոսբին, Ոկսլեյը յերեք հարյուր մղոն մտան յերկրի խորքը, Գովելը և Գունը ուղևորվեցին հենց Տուֆոզդա ծովախորշից, վորտեղից անցնում է յերեսունյոթերորդ զուգահեռը, և 1829 թվականին Դաուլինգ և Մյորրեյ գետերը հետազոտող նավապետ Շտուրտը,— հետախույզների այդ ամբողջ համատեղությունը, նոր տեղեկությունների հարստացրեց աշխարհագրությունը և ոգնեց գաղութների ծաղկումին:

— Ցերեսունվեց,— ասաց Ռոբերտը:

— Սքանչելի յե,— պատասխանեց Պագանելը:— Ցես կտանեմ գրագը:—Հիշատակենք Եյրեյի և Լեյխարդտի մասին, վորոնք թափառում եյին այնտեղ 1840 և 1841 թվականներին. 1845 թվականին յերկրորդ անգամ Ավստրալիա այցելող Շտուրտի մասին. Արևմտյան Ավստրալիայում 1846 թվին ճանապարհորդող Գրիգորի և Գելմանի յեղբայրների մասին. 1848 թվականին Հյուսիսային Ավստրալիայում Վիկտորիա գետը հետազոտող Կեննեդիի մասին. Գրիգորիի ճանապարհորդության մասին 1852 թվականին, Աուստինի՝ 1854-ին. նորից Գրիգորի յեղբայրները 1855-ից մինչև 1858 թվականը դեպի մայր ցամաքի հյուսիս արևմտյան մասը. Բաբեջի մասին, վոր Տորրես լճից անցավ մինչև Եյրա լիճը և վերջապես, յերեք անգամ անվեհերությամբ մայր ցամաքը կտրող, ավստրալիական տարեգրությունների հռչակված Ստյուարտի մասին: Նրա առաջին արշավը դեպի յերկրի ներսը տեղի յե ունեցել 1860 թվականին: Ավելի ուշ, յեթե կուզեք, յես ձեզ

կպատմեմ, թե ինչպես չորս անգամ հարավից դեպի հյուսիս ե կտրվել Ավստրալիան, իսկ այժմ հրահմանափակվեմ նրանով, վոր այդ յերկար շարքը կվերջացնեմ գիտության համարձակ մարտիկների անուններով,— յեղբայրներ Դեմիստեր, Կլարկսոն և Հարպեր, Բյորկ և Ուիլս, Նեյլսոն, Ուոկեր, Լենսբորո, Մակ-Կինլեյ, Գովիտ...

— Արդեն հիսունվեց յեղավ,—դոչեց Ռոբերտը:

— Տեսնում եք, մայոր,— ասաց Պագանելը,— յես խնայում եմ ձեզ, վորովհետև չեմ հիշատակում վոչ Դյուսպերի, վոչ Բուդենվիլի, վոչ Ֆլից-Ռոյի, վոչ Վիկլյուեմի, վոչ Շտոկի մասին...

— Բավական ե,—աղերսեց մայորը, ճնշված՝ անունների քանակից:

— Վոչ Պերուի, վոչ Կուայի,— շարունակեց Պագանելը, ուշադրություն չդարձնելով նրա խոսքերին,— վոչ Բեննի, վոչ Կենինգեմի, վոչ Նեչլի, վոչ Տյերի մասին...

— Խնայեցեք:

— Վոչ Դիկսոնի, վոչ Ստրելեցկու, վոչ Ռեյդի, վոչ Միտչելի մասին...

— Կանգնեցեք, Պագանել,— ասաց Գլենարվանը, սրտանց քրքջալով,— մի ապանեք խեղճ Մակ-Նաբսին: Մեծահոգի յեղեք: Զե վոր նա պարտված ճանաչեց իրեն:

— Իսկ նրա կարաբինը,—հաղթանակողի պես հարցրեց գիտնականը:

— Նա ձերն ե, Պագանել,— շտապ ասաց մայորը:— Ինձ համար շատ ե ցավալի ձեզ տալ այն, բայց այնպիսի հիշողությամբ, ինչպես ձերն ե, կարելի յե վոչ միայն կարաբին տանել, այլ մի ամբողջ հրետանային թանգարան:

— Իսկապես, անհնարին ե ավելի լավ իմանալ Ավստրալիայի պատմությունը,—նկատեց Ցելենան:— Պագանելի մոքից վոչ մի անուն, նույնիսկ մի հատիկ չնչին փաստ չի պրծել...

— Ո, փաստերի վերաբերյալ...— մայորը կատակածանքով պատեց գլուխը:

— Ինչպես, դուք ելի՞ ձերն եք պնդում, Մակ-Նաբս,—դոչեց աշխարհագրագետը:

— Ցես միայն ուզում եմ ասել, վոր, հավանորեն, Ավստրալիայի հայտնաբերության բոլոր մանրամասնություններն ել հայտնի չեն ձեզ,— համեստորեն պատասխանեց մայորը:

— Զի կարող պատահել,—հպարտությամբ ասաց Պագանելը:

— Իսկ յեթե յես ձեզ համար անհայտ մի մանրամասնություն պատմեմ, կարաբինը յետ կտա՞ք ինձ:

— Նույն բոպեյին, մայոր:

— Ձեռք խփե՞նք:

— Ձեռք խփենք:

— Լավ: Գիտեք արդյոք, Պագանել, թե ինչո՞ւ Ավստրալիան Ֆրանսիային չի պատկանում:

— Բայց ինձ թվում ե...

— Կամ, ավելի ճիշտ, ի՞նչ են ասում այդ մասին անգլիացիները:

— Զգիտեմ,— չփոթված պատասխանեց աշխարհագրագետը:

— Դե վոր այդպես ե, իմացեք, վոր Ավստրալիան միմիայն նրա համար չի պատկանում Ֆրանսիային, վորովհետև նավապետ Բոդենը, վորն ի դեպ պետք ե ասել, վախկոտ չեր, 1802 թվականին այնպես վախեցավ ավստրալիական դորտերի կռկռոցից, վոր չտարեց վերցնել խարիսխը և փախավ, վորպեսզի յերբեք չվերադառնա:

— Ինչքա՞ս,— դոչեց գիտնականը:— Անգլիացիները համարձակվո՞ւմ են հաստատել այդ: Բայց չե՞ վոր դա զզվելի բամբասանք ե:

— Իսկապես, դա չարամիտ հանաք ե,— համաձայնեց մայորը,— բայց, այնուամենայնիվ ամեն մի անգլիացի գիտի այդ:

— Դա վոչ մի բանի նման չի,—վրդովվեց Պագանելը.— ԵՒ մի՞թե Անգլիայում հավատում են այդ դատարկ բանին:

— Դժբախտաբար, այո, թանկագին Պագանել,— հաստատեց Գլենարվանը, ընդհանուր քրքիջի մեջ:— Մի՞թե դուք վոչինչ չեք լսել այդ մասին:

— Ամենևին: Բայց յես բողոքում եմ: Անգլիացիներն իրենք են մեզ «գորտանոց» անվանում, ել ինչպես կարելի յե մեղադրել նրանում, վոր մենք վախեցել ենք այն գորտերից, վորոնց մենք ուտում ենք:

— Այնուամենայնիվ, այդ այդպես է, Պագանել,—պատասխանեց մայորը համեստ ժպիտով:

Այսպիսով Պուրդեյ-Մորի գործ հրաշալի կարաբինը դարձյալ մնաց մայոր Մակ-Նաբսի տիրապետության տակ:

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՀՆԴԿԱԿԱՆ ՈՎԿԻԱՆՈՍՆ ԱԼԵԿՈԾՎՈՒՄԵ

Այդ խոսակցությունից յերկու որ հետո, Ջոն Մանգլսը կես որյա դիտողությունն անելով, հայտնեց, վոր «Դունկանը» գտնվում է 113° 37′ յերկայնության և 37° 01′ լայնության տակ: Բարտեղով ստուգելով, ուղեվորներն ուրախությամբ հավաստացին, վոր զբոսանավը հազիվ հինգ աստիճան հեռու յե գտնվում, Բերմուդի հրվանդանից: Զբոսանավն այժմ լողում եր Հնդկական ովկիանոսի այն մասով, վորը վողողում է ավստրալիական մայրցամաքը: Այսպիսով կարելի յեր հուսալ, վոր յերեք-չորս որից հետո հորիզոնի վրա կերևա Բերմուդի հրվանդանը:

Մինչև այդ ժամանակ արևմտյան համընթաց քամին նպաստում եր լողին: Բայց վերջին որերը նա կամաց-կամաց սկսեց հանդարտել, մինչև վոր դեկտեմբերի 13-ին բոլորովին դադարեց: Առագաստներն անզոր կախվել եյին կայմերի յերկայնությամբ, և, յեթե շոգեմեքենան չլիներ, «Դունկանն» ստիպված պիտի լիներ կանգ առնել, խաղաղությամբ շրթայված: Այդպիսի յեղանակը կարող եր անորոշ, յերկար ժամանակ տևել: Դեկտեմբերի 13-ին յերեկոյան Գլենարվանն այդ մասին խոսեց Ջոն Մանգլսի հետ: Յերիտասարդ նավապետը տեսնելով, թե ինչպիսի արագությամբ են դատարկվում իր ածխահորերը, շատ վշտացավ այդ խաղաղությամբ:

Նա պատվիրեց բարձրացնել զբոսանավի բոլոր առագաստները, վորպեսզի ոգտագործի քամու ամենաչնչին տատանումը, բայց, ինչպես նավաստիներն են ասում, քամին հերիք չեր անի նույնիսկ մի գլխարկ լցնելու համար:

— Ինչ եվ վոր լինի,—ասաց Գլենարվանը,—սակայն առանձնապես չպետք է դանդաղվել. բոլորովին անքամի ավելի լավ է, քան հակառակ քամին:

— Դուք իրավացի յեք, սեր,— պատասխանեց Ջոն Մանգլսը,— բայց հենց այսպիսի անակնկալ խաղաղություններն են յեղանակի սուր փոփոխություն գուշակում: Դրա համար եվ յես անբավական եմ: Չե վոր մենք գտնվում ենք մուսոնների* գոտու սահմանում, վորոնք հոկտեմբերից մինչև ապրիլ փչում են հյուսիս-արևելյան ուղղությամբ: Բավական է, վոր նրանք փչեն մեր ճակատին, և մեր լողն զգալի կերպով կդանդաղի...

— Ինչ արած, Ջոն: Յեթե դա պատահի, ստիպված ենք հաշտվել: Չե վոր վերջիվերջո դա վոչ այլ ինչ է, յեթե վոչ հապաղում:

— Իհարկե, յեթե մեկն փոթորիկը չխառնվի:

— Մի թե՞ դուք փոթորիկ եք սպասում,—հարցրեց Գլենարվանը, աչքերը դեպի բոլորովին անամպ յերկինքը բարձրացնելով:

— Այո՛, սեր: Յես այդ ձեզ եմ ասում,— շտապեց ավելացնել յերիտասարդ նավապետը,— բայց չարժե վախեցնել տիկին Գլենարվանին և որիորդ Գրանտին:

— Ուղիղ է: Բայց ինչո՞ւ յեք դուք այդպես մտածում:

— Փոթորկի մերձենալու հստակ նշաններ կան: Անամպ յերկնքի տեսքով մխիթարվել չի կարելի, սեր: Դրանից խաբուսիկ բան չկա: Ահա արդեն յերկու որ է, ինչ ծանրաչափն իջնում է: Այսոր նրա անկումն արդեն սկսում է լուրջ տագնապ ներշնչել: Նա կանգ է առել յոթհարյուր յերեսուն մեկ միլիմետրի վրա, նորմալ յոթհարյուր վաթսունի փոխարեն: Դա ահռելի նախազգուշացում է: Չի կարելի արհամարհել այն, մանավանդ հարավային ծովերում, վորոնց կատաղի փոթորիկների հետ յես արդեն առիթ եմ ունեցել ծանոթանալու, բեվեռամերձ սառույցների հսկայական տարածությունների վրա ջրային գոլորշիների խտացումն ոդային ուժեղ հոսանքներ է ստեղծում այստեղ: Այստեղից է քշվում բեվեռային քամիների պայքարը հասարակածայինների հետ, վորը նավերի համար շատ վտանգավոր ցիկլոններ, տեղատարափներ և փոթորիկներ է ծնում:

— Ջոն,— պատասխանեց Գլենարվանը,— «Դունկանը»— ա-

---

* Մուսոնները մշտական քամիներ են, վորոնք գլխավորապես արևադարձային գոտում են փչում ձմեռը—մայր ցամաքներից դեպի ովկիանոսները և հակառակ ուղղությամբ:

մուր նավ է, իսկ նրա նավապետը—հմուտ ծովագնաց: Թող փոթորիկը վրա տա, մենք կկարողանանք պաշտպանել մեզ:

Ջոն Մանգլսի յերկյուղներն սկզբում յերևան յեկան ծովագնացի քնաղդով: Ծանրաչափի անդիկի սյան անկումից համոզվելով իր յերկյուղների մեջ, նա բոլոր անհրաժեշտ քաներն արեց մրրիկին դիմադրելու համար: Ծանրաչափը նախազուշակում եր, վոր զրոսանավին լուրջ փորձություն է սպասում, և նա կուրորեն հավատում եր անսխալական գործիքին թեև անամպ յերկնքի տեսքը հակասում եր նրա ցուցմունքներին:

Ողային հոսանքներն իրենց տեղերից մթնոլորտային բարձր ճնշումով սլանում են դեպի այն տեղերը, ուր մթնոլորտային ճնշումն ավելի ցածր է: Վորքան ավելի մոտիկ են այդ տեղերն իրար, այնքան ավելի մեծ է քամու արագությունը:

Ջոն Մանգլսն այդ ամբողջ դիշերը կամրջակի վրա անցկացրեց: Մոտ ժամի տասնմեկին հարավում յերկինքն ամպերով պատվեց: Ջոն Մանգլսը բոլորին կանչեց վերև և հրամայեց բոլոր առագաստները հավաքել, բացի առաջակայմից, ստակսելից և մարսելից: Կես դիշերին թարմ քամի բարձրացավ: Քամին շարունակ ուժեղանում եր և ողի մոլեկուլների տեղափոխության արագությունը վեց աստիճանի յեր հասնում մի վայրկյանում: Վոչինչ չկասկածող ուղեվորներին արթնացրին քամու վոռնոցը, կայմերի ճռճռոցը, առագաստների չոր ծափը, ներքին կահավորությունների խղճալի ճայթյունը: Պաղանելը, Գլենարվանը, մայորը և Ռոբերտը տախտակամած դուրս յեկան, վորը հետաքրքրությունից, վորն էլ իր ծառայությունները նավապետին առաջարկելու նպատակով: Նախորյակի անամպ և. աստղալից յերկինքը ծածկված եր հովազի մորթու նման սև թուխպերով:

— Մրրի՞կ,—ուղղակի հարցրեց Գլենարվանը Ջոն Մանգլսին:

— Դեռ վոչ, բայց շուտով կսկսվի,— պատասխանեց նա: Ցեվ նա շուռ յեկավ զրոսանավի տիրոջից, վորպեսզի հրաման տա վերցնելու մարսելի առաջին առագաստը:

Նավաստիները պայքարելով քամու պրոթկումների հետ, դժվարությամբ ծալեցին քամու դեմ դրած առագաստի հարթությունը, բարակ պարաններով քաշելով այն հորիզոնական առագաստաձողին: Ջոն Մանգլսն ուզում եր հնարավոր առագաստանավության մաքսիմալը պահել, վորպեսզի զրոսանավն ավելի կայուն դարձնի և վազեցնի ճոճումը:

Ցերբ այդ խաղաշարժը կատարվեց, նա կանչեց Թոմ Աուստինին ու բոցմանին և հրամայեց նրանց պատրաստվել փոթորկին, վորը բոսլե առ բոսլե պիտի բարձրանար: Նավաստիներն ավելի ամրացրին մակուդիները, նավաքթի թիդանոթը պաշտպանելով ֆալշբորտով, ճոպանները ձգեցին, բոլոր ծակերը խցկեցին: Ջոնը վոչ մի վայրկյան չթողեց նավապետի. կամրջակի վրայի իր մարտական պոստը և, յերկնքի մեջ խորը սնուցելով, կարծես թե աշխատում եր կորզել նրանից խնամքով պահված գաղտնիքը:

Այդ բոսլեին ծանրաչափն իջավ մինչև յոթհարյուր քանինը միլիմետրի, վոր արդեն ինքն ըստինքյան վախ կարող եր մտցնել յերկչոտ հոգու մեջ և շտորմ*—գլասը փոթորիկ եր ցույց տալիս:

Դիշերվա ժամի մոտ մեկն եր: Ցելենան և Մերին, վորոնց զարթեցրեց ճոճումը, տախտակամած բարձրացան: Այժմ քամին մի վայրկյանում տասնչորս սաժեն արագությամբ եր փչում, սուլոցով և վոռնոցով անցնելով նավի տարքավորման միջով: Մետաղյա թոկերը ղրնգում եյին լարերի նման, յերբ նրանց խլրտում է հսկայական կնտնտոցը: Առագաստները քամու պրոթկումներից ծափ եյին տալիս, ինչպես թիդանոթային կրակոցներ: Փոթորկի բարձրացրած ահագին ալիքները խուժում եյին զրոսանավի վրա, ձգտելով վողողել այն, բայց հրաշալի նավը հեշտությամբ կատարների վրա յեր բարձրանում, ծաղրելով ալիքների կատաղությունը:

Ուղեվորներին տեսնելով, Ջոն Մանգլսն արագ մոտեցավ նրանց և խնդրեց նավաստեղյակ վերադառնալ: Ալիքներն արդեն մի քանի անգամ թռան տախտակամածի վրայով, և այնտեղ յերկար մնալը վտանգավոր եր: Փոթորկի աղմուկն այնքան եր ուժեղ, վոր Ցելենան հազիվ լսեց յերիտասարդ նավապետի խնդիրը:

— Արդյոք վտանգ կա՞,—հարցրեց նա վայրկյանական հանգրստի միջոցին:

---

* Շտորմ—գլուխ—ապակե անոթ, վորը՝ նայած յեղանակին, ելեկտրականությամբ և մթնոլորտի հագեցման ճնշումով—գույնը փոխող խառնուրդ է պարունակում:

— Վոչ մի վտանգ,— պատասխանեց Ջոն Մանգլսը,— բայց կարիք չկա, վոր դուք մնաք տախտակամածում:

Ցելենան և Մերի Գրանտը պետք է յենթարկվեյին այդ հրամանին, վոր ավելի շուտ աղերսանքի նման եր, և անհայտացան նավի դահլիճի դռներում, յերբ մի ահագին ալիք տախտակամածի վրա թափվեց այնպիսի ուժով, վոր ամբողջ նավը դողաց: Այնինչ քամու կատաղությունը կրկնապատկվեց, կայմերը ծալվում եյին առագաստների ծանրության տակ, թվում եր, թե զբոսանավն ալիքների խաղալիք է դարձել:

— Առագաստները ճոճանների վրա,— հրամայեց Ջոն Մանգլսը:— Իջեցնել մարսելն ու բրամսելը:

Նավաստիները նետվեցին իրենց տեղերը: Ջողամբարձները դուրս բերվեցին, ճոպանները ձգվեցին, մարսելը և բրամսելը մի վայրկյան նույնիսկ կատաղած տարերքի մռնչոցը խեղդող աղմուկով ցած իջեցրին: «Դունկանը», վորի ծխնելույզներից սև ծխի քուլաներ եյին ժայթքում, թռչկոտում եր ալիքների վրայով, ջուրը պտուտակով խորդ ու բորդ ճեղքելով:

Գլենարվանը, մայորը, Պագանելը և Ռեբերտը սարսափով համակած—հիացմունքով նայում եյին զբոսանավի տարերքների դեմ մղած պայքարին: Նրանք կպել եյին մահճատեղերի ցանցին: Հնարավորություն չունենալով դոնե մի բառ փոխանակել, նրանք լուռ հետևում եյին ոգի մեջ չարաճճող մրրկահավերի յերամին, վատ յեղանակի այդ չարագուշակ բանբերներին:

Այդ վայրկյանին մի խլացուցիչ սուլոց ծածկեց նույնիսկ մրրիկի աղմուկը: Դա շոգին եր, վոր ուժգին դուրս պրծավ, բայց վոչ դուրս պրծած խողովակի միջով, այլ անմիջապես կաթսայի կափարիչներով: Ահագանգի սուլիչը սուլեց: Զբոսանավը սաստիկ թեքվեց մի կողքի վրա և գլխանվի վրա (չտուրտվալում) կանգնած Վիլսոնը գլորվեց ալիքի անսպասելի հարվածով: «Դունկանը» գլխավարվելուց դադարեց և նավեպրով դեպի ալիքը շրջվեց:

— Ի՞նչ պատահեց,— դոչեց Ջոն Մանգլսը, կռանալով իր կամրջակի հենարանից:

— Զբոսանավը կողքի վրա յե պառկում,— պատասխանեց Թոմ Աուստինը:

— Մենք գլխը կորցրել ենք:

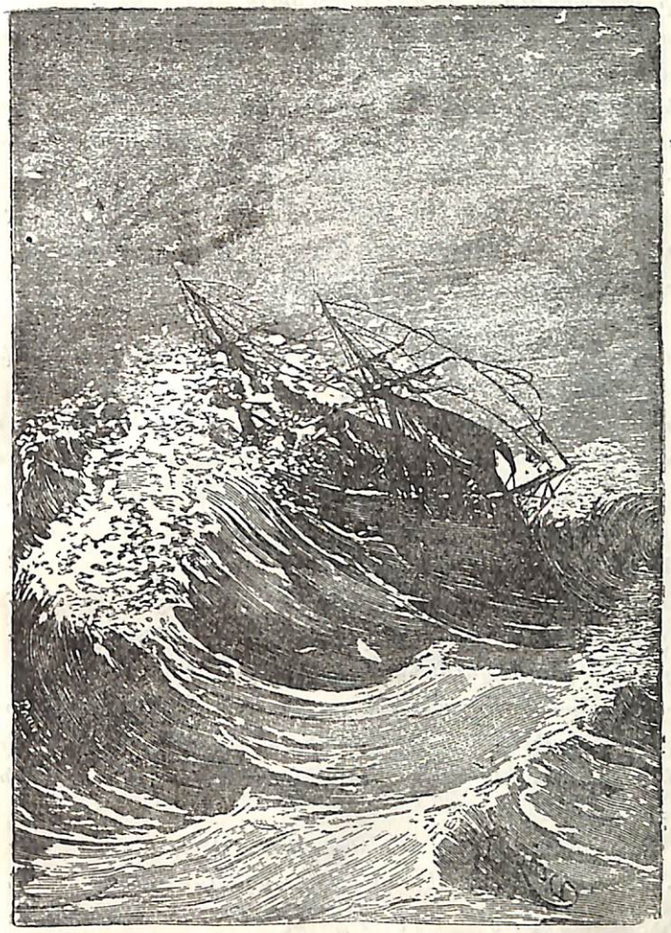

Ալիքները ցասումով շպրտում եյին նավը:

— Նավապետը թող անցնի մեքենայի բաժանմունքը,—լսվեց մեքենավարի ձայնը:

Ջոնը սանդուղքով ցած վազեց: Շոգու ամպը լցնում էր մեքենայի բաժանմունքի տեղը: Մեքենայի դլանների մխոցները չէին գործում, շատունները թիավարող վալերին չէին պտտացնում: Մեքենագետը տեսնելով, վոր ինչ վոր լուրջ աղետ է տեղի ունեցել մեքենայի մեջ, և վախենալով, թե հանկարծ կաթսաները պայթեն, շոգին քաց թողեց խողովակով:

— Ի՞նչ է պատահել ձեզ, — հարցրեց նավապետը:

— Պտուտակի հետ ինչ վոր մի բան է պատահել: Նա չի աշխատում: Զգիտեմ, կոտրել է, թե ծալվել ու ծռվել է:

— Պետք է ազատել այն:

— Անհնար է:

Մեքենավարն իրավացի էր: Այժմ նորոգումների մասին մտածելու ժամանակը չէր: Պետք էր հաշվել այն բանի հետ, վոր պտուտակը չի աշխատում և հենց դրանով էլ ամբողջ մեքենան շարքից դուրս է թերված: Ջոն Մանգլսին մնում էր միայն վերադառնալ տախտակամած և առագաստների ոգնությամբ փորձել դբոսանավին դաշնակից դարձնել քամուն, վորը մինչև հիմա նավի հակառակորդն էր:

Նա յերկու խոսքով դրությունը բացատրեց Գլենարվանին և խնդրեց նրան ու մյուս ուղեվորներին նավասենյակ գնալ: Բայց Գլենարվանը չէր ուզում հեռանալ տախտակամածից:

— Սեր, — հաստատակամ ասաց Ջոն Մանգլսը,—հարկավոր է, վոր տախտակամածի վրա մնանք միայն յես ու իմ նավակապը: Հեռացեք: Ամեն բոպե ալիքը կարող է փլչի և ամեն ինչ կավլի:

— Բայց մենք կարող ենք ոգտակար լինել...

— Հեռացեք, սեր: Այսպես է հարկավոր: Այժմ նավի տերը յես եմ: Հեռացեք, յես այդ պահանջում եմ:

Յեթե արդեն Ջոն Մանգլսն այդ լեզվով խոսեց, դրությունն ակներևաբար շատ էր լուրջ: Գլենարվանը հասկացավ, վոր հնազանդության որինակ պիտի տա իր ուղեկիցներին: Նա հեռացավ տախտակամածից Պագանելի, Ռոբերտի և մայորի ուղեկցությամբ և նրանք նավի դահլիճում միացան յերկու ուղեվորուհիներին, վորոնք տագնապով էին սպասում ընդդեմ տարերքների պայքարի լուծմանն:

«Դունկանը» սաստիկ թեքվեց մի կողքի վրա:

— Ցեռանդոտ տղա յե այդ Ջոնը, — ասաց Գրենարվանը նավասենյակ-կայուտ մտնելով:

— Այո՛,— պատասխանեց Պադանելը:— Նա ինձ հիշեցնում ե ձեր մեծ Շեքսպիրի «Մրրիկի» այն բոցմանին, վոր գոռում եր իր նավեզրում գտնված թագավորի վրա. «Դուրս այստեղից: Լռե՛ք: Մարշ՝ դեպի նավասենյակ: Ցեթե դուք տարերքին չեք կարող ստիպել վոր լռի, ինքներդ լռեցե՛ք: Ճանապարհից հեռու, ասում եմ ձեզ»:

Այնինչ Ջոն Մանգլսը վոչ մի վայրկյան չկորցնելով, անում եր ինչ վոր անհրաժեշտ եր, վորպեսզի ղբոսանավին դուրս բերի այն վողորմելի դրությունից, վորի մեջ դրեց նրան պտուտակի փչացումը: Նա վորոշեց դրեյֆի պառկել, վորպեսզի վորքան հնարավոր ե քիչ շեղվի ճանապարհից: Դրա համար հարկավոր եր քանալ առագաստները և նավը շեղակի դեպի քամին: Նավատիները արագությամբ մեծ կայմի ճոպանի վրա դրին առագաստակազմի մարսելն ու լատինական ֆոկը, և ղբոսանավը կանգնեց քամու տակ:

Ծովագնացության գերազանց հատկություններով հայտնի դարձած ղբոսանավը սլացավ առաջ, ինչպես ցեղական ձի, վորի կողերքը խթաններ են մխել: Այժմ ամեն ինչ մի քանից եր կախված— արդյոք առագաստները կդիմանան: Ճիշտ ե, նրանք չինված եյին շոտլանդական ամենալավ քաթանից, բայց ինչ գործածք կարող եր դիմանալ այդպիսի փոթորկի ճնշումին:

Դրեյֆող ղբոսանավն ալիքների հարվածների դեմ դնում եր իր ամենաամուր մասերը: Բացի դրանից, Ջոն Մանգլսի այդ մանյովրն այն առավելությունն ուներ, վոր նրա ժամանակ ղբոսանավն ամենից քիչ եր շեղվում իր ճանապարհից: Սակայն դրեյֆն ել անվտանգ չեր, վորովհետև ղբոսանավը կարող եր ընկնել յերկու ալիքի արանքը և այլևս դուրս չգալ: Բայց Ջոն Մանգլսն ուրիշ յելք չուներ, և նա վճռեց դրեյֆ անել մինչև այն ժամանակ, քանի դեռ կայմերն ու առագաստները դիմանում են: Ղբոսանավի ամբողջ անձնակազմը գտնվում եր տախտակամածի վրա, պատրաստ խկուն կատարելու իր յերիտասարդ նավապետի յուրաքանչյուր հրամանը:

Գիշերվա մնացած մասն այդ դրությամբ անցավ: Բոլորն ել հույս ունեյին, վոր ցերեկվա հետ մրրիկը կհանդարտի: Իզուր հույս: Առավոտյան ժամի ութին քամին ավելի ուժեղացավ:

Այժմ նա փչում եր արդեն տասնութ սաժեն արագությամբ, մի վայրկյանում: Դա մրրիկ եր:

Ջոնը վոչինչ չեր ասում, բայց ներքուստ դողում եր նավի և նրա ուղևորների համար: «Դունկանը» հուսահատորեն յեղրից-յեղր եր թավալում, այնպես վոր ամբողջ նավիրանն ողողորմ ճռճռում եր: Ցերբեմն նրա կայմերի գագաթները դիպչում եյին ալիքների կատարներին: Մի վայրկյան յեղավ, յերբ ամբողջ նավակազմը կարծում եր, վոր մի կողքի վրա թեքված ղբոսանավը չի ուղղվի: Նավաստիները կացինները ձեռքերին արդեն թռան կայմերը վորտելու, յերբ հանկարծ առագաստները բազմաթիվ թնդանոթների համազարկի ազմուկով պոկվեցին կայմերից և թռան ինչպես հսկայական մրրկահավեր:

«Դունկանն» ուղղվեց: Բայց ղբոսանավին, վորը զրկվել եր քամուն դիմադրելու համար առագաստների ընձեռած հենարանից, ալիքներն այնպես եյին շպրտում չորս կողմի վրա, վոր կայմերն ամեն րոպե սպառնում եյին խորտակվել: Ղբոսանավը յերկար չեր կարող դիմանալ այդ կարերը խախտող, ամրացումները թուլացնող որորումին: Թվում եր, թե հիմի վորտեղ վոր ե նավեզրի ճեղքված քներում ջուրը կներխուժի նկուղի մեջ:

Ջոն Մանգլսին մի բան եր մնում անել միայն. դնել ֆորստենդի-ստակսելը և գնալ քամու ուղղությամբ: Բայց դա այնքան ել ճիշտ չեր: Քամին քանի անգամ ստիպեց նորից սկսել, համարյա, վերջացրած աշխատանքը, և միայն կեսորվա ժամի յերեքին առագաստն ամրացվեց առաջակայմի ճոպանին: Նավախելից փչող քամուց քշվելով, «Դունկանը» միանգամից, անվրստահելի ուժով առաջ սլացավ: Քամին տանում եր ղբոսանավին դեպի հյուսիս-արևելք: Ջոն Մանգլսը հետևում եր, վորպեսզի նավը չկորցնի արագությունը, վորովհետև ազատվելը միայն վազքի արագությունից եր կախված: Ցերբեմն կտրելով այն ալիքների առաջը, վորոնց քամին քշում եր միևնույն կողմը, «Դունկանը» կտրտում եր նրանց իր սուր քթով և թաղվում եր ջրի մեջ, ինչպես մի հսկայական կետ ձուկ: Բայց յերբեմն պատահում եր, վոր նրա վազքի արագությունը հավասարվում եր ալիքների շարժման արագությանը: Այն ժամանակ ղեկը դադարում եր գործելուց, և ղբոսանավն սկսում եր անոգնական կերպով այս ու այն կողմ ընկնել, ապառնալով իր յեղերքով դեպի ալիքները դառնալ:

Վերջապես, պատահում եր և այնպես, վոր ալիքներն զբոսանավից եկ ավելի արագ եյին սլանում: Այն ժամանակ նրանք ազատ թավալվում եյին նրա վրայով նավախելից մինչև քիթը:

Այդ ամբողջ որը, դեկտեմբերի 15-ին, և հետևյալ գիշերը, «Դունկանի» դրությունը մնում եր սպառնալից: Հույսն իր տեղը զիջում եր հուսահատությանը, իսկ հուսահատությունը նորից փոխվում եր հույսի: Զոն Մանգլսը վոչ մի վայրկյան չեր թողնում իր պոստը: Նա վոչինչ չկերավ այդ ժամանակում: Հրաշալի կերպով իրեն զսպող, արտաքուստ բոլորովին հանգիստ, յերիտասարդ նավապետն իրապես տանջալի տպնդոց եր ապրում: Նա լարված նայում եր ծովին, փորձելով հայացքով թափանցել թուխպերով ծածկված հյուսիսային հորիզոնը:

Իսկապես նավապետն անհանգստանալու բոլոր հիմունքներն ուներ: Քամու շնորհիվ իր ճանապարհից մի կողմի վրա տարվելով, «Դունկանն» ահագին արագությամբ սլանում եր դեպի ավստրալիական ափը: Զոն Մանգլսը բնազդորեն զգում եր, վոր զբոսանավին քաշում է մի ինչ վոր անհայտ հոսանք: Ամեն մի վայրկյան զբոսանավը կարող եր խութի վրա ընկնել և հազար կտոր դառնալ: Նրա հաշիվներով ափն ավելի հեռու չեր գտնվում, քան քսան կիլոմետր—քամու տակ: Այդպիսի մրրիկի ժամանակ կարիք չկար մտածել բարեհաջող կերպով ափին մոտենալու մասին: Ափի մոտիկությունն սպառնում եր զբոսանավին խորտակումով: Հարյուր անգամ ավելի լավ կլիներ գտնվել բաց ովկիանոսում, վորտեղ նավը կարող է պաշտպանվել ալիքների հարվածներից, զիջելով նրանց: Բայց յերբ մրրիկը նրան ափն է շպրտում, նա անվերադարձ կկորչի:

Զոն Մանգլսը Գլենարվանին իր մոտ կանչեց և բացատրեց նրան ստեղծված դրությունը, վոչինչ չծածկելով: Նա Գլենարվանին նախազգուշացրեց, թե հնարավոր է, վոր ինքն ստիպված լինի ափ շպրտել «Դունկանին»:

— Ցեռ կզոհաբերեմ նավը, — վերջացրեց նա, — վորպեսզի ազատեմ ուղևորներին և նավախումբը, յեթե հնարավոր լինի այդ:

— Լավ, Զոն, — պատասխանեց Գլենարվանը:

— Հապա՞ տիկին Գլենարվանը, հապա՞ որիորդ Գրանտը.

— Ցեռ նրանց կնախազգուշացնեմ ամենավերջին վայրկյանին միայն, յերբ այլևս ջրի վրա մնալու վոչ մի հույս չի լինի: Դուք ինձ կտեղեկացնեք:

— Լավ, սեր, յես ձեզ կտեղեկացնեմ:

Գլենարվանը վերադարձավ ուղևորների մոտ, վորոնք չեյին պատկերացնում վտանգի ստույգ չափը, բայց գլխի եյին ընկնում նրա մասին: Ցելենան և Մերին իրենց նույնպես անվեհեր եյին պահում, ինչպես վոր նրանց ուղեկից—տղամարդիկ եյին: Պագանելն իմաստակում եր ոդային հոսանքների ուղղության թեմայի մասին: Նա, իրեն ուշադրությամբ լսող Ռոբերտին հետաքրքիր մանրամասնություններ եր պատմում քամիների մասին, ցիկլոնների, տեղատարափների և փոթորիկների հետ համեմատելով: Մայորը, ճակատագրին հավատացող մուսուլմանի նման հանգիստ կերպով սպասում եր վերջին:

Դեկտեմբերի 16-ին, առավոտյան ժամի մոտ տասնմեկին, փոթորիկը կարծես թե թուլացավ, խոնավ մառախուղը ցրվեց և յերկնքի բացված տեղով Զոն Մանգլսը, քամու ուղղությամբ տեսավ ցածր ափը: Զբոսանավն ամբողջ թափով սլանում եր դեպի ափը: Մինչև հիսուն վոտնաչափ բարձրությամբ ահագին ալիքները թավալում եյին ծովի վրայով: Զոն Մանգլսը մտածեց, վոր ալիքներն այդպիսի բարձրության չեյին հասնի, յեթե ափին հենարան չգտնեյին:

— Այստեղ, ակներև, ավազոտ ծանծաղուտներ են, — ասաց նա Թոմ Աուստինին:

— Ցես եկ եմ այդպես կարծում, — պատասխանեց ոգնականը:

— Բանը վատ է, — նորից խոսեց Զոնը: — Ցեթե մենք նրանց արանքում անց չգտնենք, «Դունկանը» կորած է...

— Նավապետ, այժմ բարձր մակնթացություն է, գո՞ւցե մենք կարողանանք անցնել ծանծաղուտների վրայով:

— Ի՞նչ եք ասում, Աուստին: Նայեցեք այդ ալիքներին: Նրանք մեզ կփշրեն տաշեղի նման, յեթե մենք թեկուզ մի վայրկյան հապաղենք ծանծաղուտի վրա:

Այնինչ «Դունկանը» շարունակում եր սարսափելի արագությամբ սլանալ Ֆոր-ստենդի-ստակսելի տակ: Շուտով նա մոտեցավ ծանծաղուտներին, յերկու մղոն տարածության վրա: Բարձրացող մառախուղի կտորներն ամեն վայրկյան աչքից ծածկում եյին ցամաքը: Սակայն Զոն Մանգլսին թվում եր, վոր ա-

վի ծեծկումից առաջացած վրվռուրի գծի այն կողմում ավելի հանգիստ ջրաշրջան է գոնվում: Եթե «Դունկանին» հաջողվեր ընկնել այնտեղ, նա հարաբերական անվտանգության մեջ կլիներ: Բայց ի՞նչպես անցնել:

Ջոնն ուղևորներին կանչեց տախտակամածի վրա: Նա չեր ուզում, վոր խորտակումը նավատեսյակում գտնի նրանց:

Ուղևորները տագնապով եյին նայում ահռելի ծովին: Մերի Գրանտը գունատվեց:

— Ջո՛ն, — մեղմորեն ասաց Գլենարվանը յերիտասարդ նավապետին, — յես կաշխատեմ ազատել իմ կնոջը կամ կկորչեմ նրա հետ միասին: Հոգացեք Մերի Գրանտի մասին...

—Համաձայն եմ, սեր, — պատասխանեց Ջոնը, ձեռքը գըլխարկի հովհարին մոտեցնելով:

«Դունկանն» արդեն հաղով մի քանի տասնյակ մարդաչափ եր հեռու ծանծաղուտներից: Մակնթացության բարձր ջուրը, անկասկած, կթողներ, վոր նավն անցնի այդ վտանգավոր տեղով, չդիպչելով նրան: Բայց նավը մեծ բարձրության վրա բարձրացնող և հետո նրան խոր անդնդի մեջ շպրտող ալիքները, անխուսափելիորեն պիտի խփեյին նրա հատակին:

Ո՛, յեթե հնարավոր լիներ մի վայրկյան խաղաղացնել ծովը:

Ջոն Մանգլսի մտքում հանկարծ մի գաղափար ծագեց:

— Ցուղ, — գոչեց նա: — Ցուղ, տղերք: Փոկի ճարպով տակառներն այստեղ բերեք:

Նավախումբն իսկույն հասկացավ նավապետի միտքը: Նա ուզում եր մի միջոց գործադրել, վորը յերբեմն հրաշալի հետևանքներ է տալիս: Ալիքների վրա հեղուկ ճարպի շերտ լցնելով, կարելի յե չափավորել նրանց կատաղությունը: Այդ շերտը մակերևույթի վրա յե լողում և թուլացնում է ալիքներին: Ճարպը վայրկենապես հանգստացնում է ալիքներին, բայց նրա ազդեցությունը կարճատև է: Յերբ նավը սահում — անցնում է այդ արհեստականորեն հարթած մակերևույթի վրայով, ծովն ազատվում է նրանից և սկսում է մոլեգնել կրկնակի կատաղությամբ: Վայ այն նավին, վորը կհամարձակվի լողալ առաջինի հետևից*:

* Այդ պատճառով ծովային կանոններն արգելում են նավապետներին կիրառել այդ միջոցն այն ժամանակ, յերբ նրանց հետևից, միևնույն ուղղությամբ, ուրիշ նավեր են լողում:

Զորախումբը, վորի ուժերը տասնապատկել եր վտանգը, վայրկենապես տախտակամածի վրա դուրս նետեց փոկի ճարպով տակառները: Նրանց հատակները պոկեցին և բարձրացրին նավի քաղրիքի վրա:

— Զթափեք: Սպասեք իմ հրամանին, — գոչեց Ջոն Մանգլսը, սպասելով հարմար վայրկյանի:

Քսան վայրկյանից հետո ղեռսանավը գտնվում եր հենց ծանծաղուտի սահմանի մոտ, ուր կատաղությամբ թըրթրում (յեռում) և շաչում եր ջուրը: Վայրկյանը հասավ:

— Թափեք, — գոչեց նավապետը:

Տակառները վայրկենապես շուռ տվին և ճարպի ծորերը (հոսանքները) ծովի մեջ թափվեցին: Հենց նույն վայրկյանին ճարպի յուղոտ խառնաբուրը շղթայեց կատաղած ծովին, և «Դունկանը», սահելով ջրի հարթ մակերևույթի վրայով, մտավ խաղաղ ջրավազանը: Կապանքներից ազատված ռվկիանոսը տասնապատկված ուժով մռնչաց նավախելի հետևում:

ԳԼՈՒԽ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ԲԵՐՆՈՒԻԼԻ ՀՐՎԱՆԴԱՆԸ

Ամենից առաջ Ջոն Մանգլսն շտապեց յերկու խարխախն ել ձգել: Ջրավազանի հատակը բաղկացած եր սեղմ նոտած խիճից և հրաշալի կերպով պահում եր խարխախները: Այսպիսով նավին տեղից պոկվելու վտանգ չեր սպառնում: Այդքան դժբախտություններից և վտանգներից հետո «Դունկանը» վերջապես հանգիստ ապաստան գտավ ռվկիանոսի քամիներից ազատված դասավորված բլուրներով պաշտպանված ծովախորշիկում:

Գլենարվանն ամուր սեղմեց յերիտասարդ նավապետի ձեռքը:

— Շնորհակալություն, Ջոն, — ասաց նա:

Եվ Ջոնն այդ յերկու բառով լոլոր աշխատանքների համար վարձատրված զգաց իրեն: Գլենարվանը վոչ մի խոսք չասած ապրած տագնապի մասին, և վոչ Ցելենան, վոչ Մերին, վոչ ել Ռոբերտը նույնիսկ չկասկածեցին, թե վորպիսի ահռելի վտանգից են ազատվել իրենք:

Այժմ պետք եր պարզել մի կարևոր հանգամանք: Ավստրալիական ափի վո՞ր տեղ է շպրտել մրրիկը «Դունկանին»: Վո՞ր-

քան հեռու յե տարել նա նավը յերեսունյոթերորդ զուգահեռից։ Իրենցից ի՞նչ տարածության վրա յե գտնվում Բերնուիլի հրվանդանը։ Այս հարցերն առաջարկվեցին Ջոն Մանգլսին։ Մի բոլե յերևացող արևից ոգտվելով, Ջոնը հետախուզություններ կատարեց և նրանց յեզրակացությունը նշեց քարտեզի վրա։

Ընդհանուր առմամբ «Դունկանը» չափազանց չեր շեղվել իր ճանապարհից — հաղիվ յերկու աստիճան։ Նա գտնվում եր 136° 12′ յերկայնության և 35° 07′ լայնության տակ Կատաստրոֆ (աղետ) հրվանդանի մոտ, Ավստրալիայի հարավային ափին, այսինքն Բերնուիլի հրվանդանից յերեքհարյուր մղոն հեռու։

Այսպիսի չարաղուշակ անունով այդ հրվանդանը գտնվում է Կենգուրու կղզու ծովի մեջ ցցված լեզվակի վրա, Բորդա հրվանդանի դիմաց։ Այդ յերկու հրվանդանների արանքում գտնվում է Հետազոտողների նեղուցը, վորը տանում է դեպի յերկու խոր ծոցեր. հյուսիսում — Սպենսերի ծոցը, հարավում — ո. Վինցենտի ծոցը։ Այս վերջինի արևելյան ափին է գտնվում Ադելաիդա նավահանգիստը, Հարավային Ավստրալիայի նույնանուն գավառի մայրաքաղաքը։

1836 թվականին հիմնած Ադելաիդա քաղաքը քառասուն հազար բնակիչ ունի։ Դա հարուստ, կատարելապես ժամանակակից քաղաք է, բայց նրա բնակիչներն ավելի շատ յերկրագործությամբ են պարապում, քան թե արդյունաբերությամբ։ Հենց դրա համար ել քաղաքում շատ ավելի գյուղատնտեսներ կան, քան թե ճարտարապետներ, և՛ արդյունաբերությունը, և՛ առևտուրն այնտեղ հարգի չեն։

Կարո՞ղ է, արդյոք, «Դունկանը» նորոգել այնտեղ վոթորկի ժամանակ ստացած վնասվածքները։ Այդ դժվար եր ասել։ Ջոն Մանգլսը պատվիրեց Ջրասույզին հետազոտել վնասվածքների բնույթը։ Վերջինս զեկուցեց, վոր պտուտակի թիակներից մեկը ծալվել է, վորի հետևանքով պտուտակը չի կարողանում պտտվել։ Դա լուրջ վթարում եր, այնքան լուրջ, վոր դժվար եր հույս դնել նրա ուղղման վրա Ադելաիդայում։

Յերկար քննարկությունից հետո, Գլենարվանը և նավապետ Ջոնը հետևյալ վորոշումն ընդունեցին. «Դունկանը» կգնա Ավստրալիայի ափերի յերկարությամբ, առագաստներով, ճանապարհին վնասելով «Բրիտանիայի» խորտակման հետքերը։

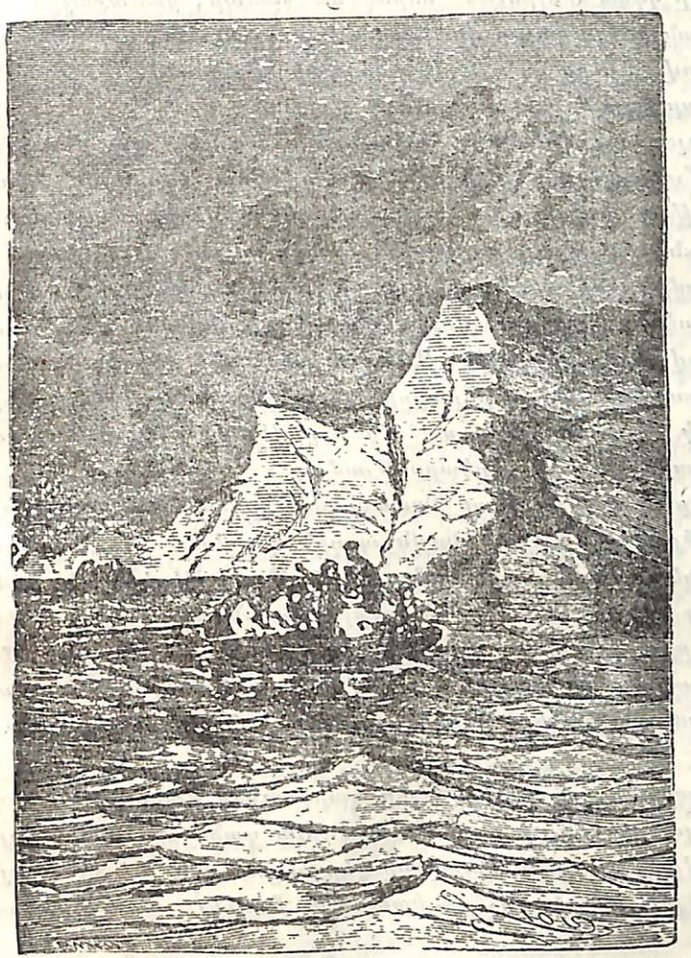

Գլենարվանը մակույկներ՝ ուղարկեց կղզու ափերը դիտելու։

Բերնուիլի հրվանդանի մոտ նա կանգ կառնի: Այնտեղ կարելի կլինի տեղեկություններ հավաքել տեղական ընտիկիչներից՝ այստեղ պատահած բոլոր խորտակումների մասին: Այստեղից զբոսանավը կգնա Մելբուռն՝ նորոգման համար, ցամաքային նավաշինարան: Ցերբ բոլոր վնասվածքները կուղղվեն, զբոսանավը նորից ծով դուրս կգա և կշարունակի «Բրիտանիայի» վորոնումները արևելյան ափին:

Բոլորն էլ միաձայն հավանություն տվին այդ վորոշմանը: Զոն Մանգլսը վճռեց խարիսխը հավաքել, ոգտվելով առաջին համընթաց քամուց: Նա ստիպված չեղավ յերկար սպասել: Ցերեկոյան դեմ ծովը բոլորովին հանգստացավ, և ծովային թեթև քամին փոխարինեց քիչ առաջ կատաղող փոթորկին: Զբոսանավը սկսեց պատրաստվել մեկնումի: Ճղճղված առագաստները նորերով փոխարինվեցին: Առավոտյան ժամի չորսին նավաստիները խարիսխները բարձրացրին, առագաստները բաց արին, և, փոքրիկ ալիքների վրա սահուն որորվելով, «Դունկանը» լոգաց Ավստրալիայի ափի յերկարությամբ:

Ցերկու ժամից հետո Կատաստրոֆ հրվանդանը ծածկվեց տեսողությունից, և զբոսանավն արդեն գտնվում եր Հետազոտողների նեղուցի հոգային ամրության մոտ: Ցերեկոյան դեմ նա պատեց Բորդա հրվանդանի շուրջը և անցավ ավստրալիական կղզիներից գլխավորի՝ Կենգուրուի յերկարությամբ: Ծովից կղզու տեսքը հրապուրիչ է: Խիտ կանաչը ծածկում է նրա ափերը: Նրա անտառներում կենգուրուների անթիվ հոտեր են գտնվում:

Հետևյալ որը Գլենարվանը կարգադրեց մակույկներ ուղարկել կղզու ափերը դիտելու համար: Նա գտնվում եր 36° լայնության վրա, բայց Գլենարվանը չեր ուզում 36° և 38° լայնության միջև ընկած վոչ մի կտոր հող թողնել առանց հետազոտելու:

Դեկտեմբերի 10-ի ցերեկը, բոլոր առագաստներով լոգացող «Դունկանը», ինչպես խսկական առագաստավոր նավ, անցավ Տեսակցության ծովախորշի մոտով:

1828 թվականին ճանապարհորդ Շտուրան, Ավստրալիայի ամենամեծ գետ Մյորրեյը հայտնաբերելուց հետո, ընկավ այստեղ: Բայց այդ ծովախորշի ափերը վոչնչով չեյին հիշեցնում կենգուրու կղզու կատաղի բուսականությամբ լցված ափերը:

Այստեղ, ընդհակառակն, ամեն ինչ մերկ եր, դատարկ, դժգույն:

Այստեղ արդեն զգացվում եր բևեռամերձ շրջանի աղքատությունը:

Այս լոգի ժամանակ «Դունկանի» մակույկներին ծանր աշխատանքի բաժին ընկավ: Բայց նավաստիները չեյին գանգատվում: Ակի ուղղությամբ կատարած համարյա բոլոր ուղևորություններին մասնակցում եյին Գլենարվանը, նրա անբաժան բարեկամ Պագանելը և Ռոբերտը: Նրանք ցանկանում եյին անձամբ մասնակցել «Բրիտանիայի» խորտակման հետքերի վորոնումներին: Բայց, չնայած ամենաստույգ խուզարկություններին, վոչինչ չհայտնաբերվեց: Ավստրալիայի ափերը նույնպես համր եյին այդ մասին, ինչպես և Պատագոնիայի յեղերը: Սակայն ճանապարհորդները հոգեպես չեյին ընկճվում, վորովհետև նրանք դեռ չեյին հասել այն տեղը, վոր ստույգ նշանակված եր փաստաթղթում: Այդ վորոնումներն էլ կատարվում եյին խղճի հանգստության համար, վորպեսզի հետո վոչ մի բանում իրենց չմեղադրեն: Գիշերը «Դունկանը» խարսխի վրա յեր կանգնում, կամ դրեյֆում եր այնպես, վորպեսզի ըստ հնարավորության հեռանա այն տեղից, վորտեղ նրան յերեկոյան աղջամուղջն եր վրա հասնում, դրա համար էլ ափերն ամենաստույգ կերպով եյին հետազոտում:

Այդպիսով քիչ-քիչ առաջանալով, զբոսանավը միայն դեկտեմբերի 20-ին հասավ Բերնուիլի հրվանդանին, ճանապարհին «Բրիտանիայի» խորտակման վոչ մի նշան չհայտնաբերելով: Բայց վորոնումների անհաջողությունը վոչինչ չեր ապացուցում: Զե՞ վոր աղետի ժամանակից յերկու տարուց ավել եր անցել, և ծովը կարող եր յերեք կայմանի նավի խորտակման ամեն մի հետքը վոչնչացնել, յեթե նույնիսկ նա սկզբում ամուր նստած էլ լիներ խութերի վրա: Վերջապես տեղացիներն էլ, խորտակման հոտն առնելով, այնպես, ինչպես ցիները, հեռվից առնում են յաշի հոտը, կարող եյին իրենց համար վերցնել նրա բոլոր բեկորները, մինչև ամենամանրիկները: Ինչ վերաբերում է Հարրի Գրանտին և նրա յերկու ուղեկիցներին, նրանք էլ, ամեն մի կասկածից դուրս է, դերի յեն բռնվել այն բոպեին, յերբ ափ են հասել, ապա տարվել են յերկրի խորքը:

Սակայն այդ յենթադրությունը կասկածի տակ եր դնում Ժակ Պագանելի ամենասրամիտ յենթադրություններից մեկը: Բա-

նի դեռ խոսքը արգենտինյան տերիտորիայի մասին եր, գիտնականն իրավունք ուներ պնդելու, վոր փաստաթղթում նշված լայնությունը վոչ թե խորտակման տեղին է վերաբերում, այլ դերիների մշտական մնալու տեղին: Ցեվ իսկապես, պամպասներում հոսող մեծ գետերը և նրանց բազմաթիվ վտակները թույլ եյին տալիս վորտեղ ուղում են ձգեն շիշը փաստաթղթերի հետ, այն հաշվով, վոր հոսանքը ծովը կտանի այն: Այնինչ Ավստրալիայի այդ մասում, այն գետերը, վորոնք հոսում են յերեսունյոթերորդ զուգահեռին մոտիկ, չափազանց փոքրաթիվ են: Բացի դրանից, Ամերիկայում Ռիո-Կոլորադոն և Ռիո-Նեգրոն ամայի մարգագետիններով են հոսում դեպի ովկիանոս, հեռու մարդկային բնակությունից: Իսկ այստեղ՝ Ավստրալիայի գլխավոր գետերն են — Մյորրեյը, Ցարան, Տորրենսը, Դառլինգը—վորոնք՝ կամ մեկը մյուսի մեջ են թափվում, կամ ովկիանոս են թափվում այն գետաբերաններով, վորտեղ բազմաթիվ նավերով աշխույժ առևտրական նավահանգիստներ են գտնվում:

Դժվար եր յենթադրել, վոր դյուրաբեկ շիշը կարող եր անարգել սահել այդ ջրերով, վորոնց հարյուրավոր նավեր են բացնող Մակ-Նաբսի հետ վիճելիս: Այստեղից բղխում եր, վոր փաստաթղթում նշված լայնության ատիճանները վարող են ցույց տալ միայն հենց խոտակման տեղը և վոր շիշը ծովն է ձգվել Ավստրալիայի արևմտյան յեզրին, «Բրիտանիայի» աղետից անմիջապես հետո:
ակոսում, և ընկնել Հնդկական ովկիանոսը:

Այս նկատառումը ջնջուսափեց Գլենարվանի սուր մտքից: Արգենտինյան գավառների պայմաններում Պագանելի միանգամայն արդարացի յենթադրությունն անվերառելի յեր Ավստրալիայում: Պագանելն ինքը խոստովանեց այս, այդ հարցը բարձ-

Սակայն, ինչպես արդարացի նկատեց Գլենարվանը, փաստաթղթի այդ անվիճելի մեկնաբանությունը չեր բացասում այն հնարավորությունը, վոր նավապետ Գրանտը գտնվում է տեղացիների մոտ՝ վորպես գերի: Ընդհակառակը, նա ինքն է մատնանշել դրա անխուսափելիությունը մի դարձվածքով. «ուր նը-

տրամաբանական յեզրակացություն եր հետևում, վոր այժմ էլ նույնքան հիմունքներ կային նավապետ Գրանտին յերեսունյոթերորդ զուգահեռի վրա փնտռելու, ինչպես և մի վորևե ուրիշ զուգահեռի վրա:

Հարցը յերկար քննարկելուց հետո, ճանապարհորդները հեռևյալ վերջնական վորոշմանը յեկան, յեթե Բերնուիլի հրվանդանի վրա էլ չի հաջողվի «Բրիտանիայի» խորտակման վոչ մի հետք գտնել, Գլենարվանին մնում է միայն վերադառնալ Ցեվրոպա: Արշավը, ճիշտ է, անհաջող կվերջանա, բայց նա իր պարտականությունը կկատարի բարեխիղճ և մինչև վերջը:

Այդ վորոշումը, վորի ճշմարտությունն անվիճելի յեր, այնուամենայնիվ զբոսանավի բոլոր ուղևորներին թախիծի մեջ ձգեց և հատկապես Մերի և Ռոբերտ Գրանտին: Գլենարվանի, Մակ-Նաբսի, Ջոն Մանգլսի և Պագանելի հետ միասին ամբ ուղևորվելով, խեղճ յերեխաներն ասում եյին իրենց, վոր այժմ վերջնականապես կլուծվի իրենց հոր բախտը: Ցեվ իսկապես, յեթե այստեղ էլ «Բրիտանիայի» հետքեր չերևան, հետագա վորոնումներն ի զուր կլինեն: Ջե՞ վոր Պագանելը դեռ առաջ եր ապացուցում, վոր արևելյան ափին խորտակում չեր կարող լինել, վորովհետև այդ դեպքում նավապետ Գրանտն ու իր ուղեկիցներն արդեն վաղուց միջոց կգտնեյին հայրենիք վերադառնալու համար:

— Հույսներդ մի կորցնեք, սիրելի Մերի, — փաղաքշանքով ասաց Ցելենան իր կողքին նստող յերիտասարդ որիորդին: — Ինձ ինչ վոր մի բան ասում է, վոր մենք շուտով նորություններ կլսենք ձեր հոր մասին:

Ափը մի չափաթոկից վոչ ավելի տարածության վրա յեր: Ցերկրաս մղոն ծովի մեջ մտնող հրվանդանի վերջավորությունը, զառիվայր իջնում եր դեպի ջուրը: Մակուլկը թիավարեց դեպի ափը, փոքրիկ ծովախորշիկում, վոր կազմած եր աճող մարջանե ծանծաղուտներով, վորոնք ժամանակի ընթացքում խութերից գոտի յեն կազմում Ավստրալիայի հարավային մասի շուրջը: Բայց հենց այժմ էլ արդեն մարջանե կառուցվածքներն այդ ափի մոտ բավականաչափ բարձր եյին, վորպեսզի ընկղմեյին մի այնպիսի նավ, ինչպես «Բրիտանիան» եր:

«Դունկանի» ուղևորներն ու նավապետն առանց դժվարության դուրս յեկան բոլորովին ամայի ափը, վորի ուղղությամբ վաթսունից մինչև ութսուն վոտնաչափ բարձրությամբ ժայռե-

րի մի չերտ եր ձգվում։ Այդ բնական ամրությունն առանց սան-
դուխքի կամ կարթավոր թոկերի դժվար կլիներ անցնել, բայց,
բարեբախտաբար, Դոն Մանգլսը դեռ ծովից եր նկատել այդ
պատի ճեղքը, վոր գոյացել եր մասնակի փլուզումի հետևան-
քով։ Անկասկած, դիշերահավասարի ուժեղ մրրիկների ժամա-
նակ ալիքները հասնում եյին փուխր տուֆի այդ փակոցին և
իրենց հարվածներով առաջացնում եյին ժայռերի վերին մասե-
րի փլուզումները։

Գլենարվանը և իր ուղեկիցները մտան պատռված-քի մեջ և
բավական թեք վերելքով բարձրացան ժայռի գագաթը։ Ռոբերտը
կատվի պես մագլցեց, համարյա ուղղաձիգ լանջով և ամե-
նից առաջ գտնվեց ժայռի գագաթին, կտրելով Պագանելի առա-
ջը, վորը վոչ մի կերպ չեր կարողանում մխիթարվել, վոր իր
քառասնամյա յերկար վոտքերը հաղթվել եյին տասներկու տա-
րեկան փոքրիկ վոտքերից։ Նա լինքն իրեն վարձահատույց յե-
ղավ մի այն նրանով, վոր մի քիչ առաջ ընկավ մայորից, բայց
վերջինս վճռականորեն անտարբեր եր այդ բանին։

Հավաքվելով ապառաժի կատարին, փոքրիկ ջոկատը հետա-
քրքրությամբ դիտում եր իր աչքերի առաջ ոտված հովիտը։
Դա խոտերով և թփուտներով ժլատորեն պատած մի ընդարձակ
և անմշակ տափաստան եր։ Գլենարվանին նա հիշեցնում եր Շոտ-
լանդիայի հարթությունների անպտուղ սարահարթերը, իսկ
Պագանելը — Բրբտանյի ադի հողերը։ Բայց յեթե այդ հարթու-
թյան առափնյա մասն անբնակ եր թվում, սակայն նրա խոր-
քում յերևացող մի քանի կառուցվածքներ, անկասկածելիորեն
ապացուցում եյին մարդու ներկայությունը, և այն ել վոչ թե
վայրենի, այլ քաղաքակիրթ։

— Աղորի՛ք, — բացականչեց Ռոբերտը։

Իսկապես, ափից յերեք մղոնի վրա քամին պտտացնում եր
աղորիքի թևերը։

— Այո՛, դա աղորիք է, — հաստատեց Պագանելը, ուղղե-
լով իր հեռադիտակը Ռոբերտի ցույց տված ուղղությամբ։

— Դնանք այնտեղ, — ասաց Գլենարվանը։

Բոլորն ել ճանապարհ ընկան։ Կես ժամ գնալուց հետո, նը-
րանք հասան մինչև մշակված հողի սահմանները։ Անպտուղ տա-
փաստանի կուլտուրական դաշտերի փոխվելը շատ ակնբախ եր։
Վայրենի բուսնող թփուտը հանկարծ փոխվեց դալար ցանկա-

— Աղորի՛ք,— բացականչեց Ռոբերտը։

պատի, վոր հենց նոր եր տնկվել մաքրած հողամասի շուրջը: Մի քանի յեղներ և մի դյուժին ձիեր արածում եյին մարդաշետնի խիտ խոտը, բարձր ավացիաների հովանու տակ, վորոնք այստեղ եյին բերվել Կենդուրու կղզու անտառ տնկարաններից: Ավելի հեռուն յերևում եյին հացահատիկների ցանքերը, հսկա վեթակների պես բարձրացող խոտի դեզեր, պտղատու այդի՝ թարմ ցանկապատի հետևում, ապա պահեստներ և ուրիշ ամեն տեսակ տնտեսական կառուցվածքներ և վերջապես մի դողտրիկ բնակելի տուն, վորի հետևում ուրախ բարձրանում եր աղորիքի սրածայր կերպարանքը:

Այդ վայրկյանին, չորս չան հաջոցի վրա, տնից դուրս յեկավ հաճելի, պայծառ դեմքով, մոտ հիսուն տարեկան մի մարդ: Հինդ բարձրահասակ և գեղեցիկ յերիտասարդներ, ըստ յերևույթին նրա տղաները, և մի խոշոր, լիքը կին գնում եյին նրա հետևից: Բավական եր մի հայացք ձգել այդ կուսական տափաստանում նոր շենքերով շրջապատված քաջարի ընտանիքի վրա, ճանաչելու համար այն գաղութական խուլանդացիներին, վորոնք մինչև կոկորդն իրենց հայրենիքում մեռնում եյին քաղցածությունից և մեկնել եյին ովկիանոսի այն կողմը, բախտ փնտռելու:

Գլենարվանն ու իր ուղեկիցները դեռ չեյին մոտեցել, յերբ տանտերը ջհարցնելով վոչ նրանց անունները, վոչ էլ ինչ կոչման տեր լինելը, սրտանց վողջունեց նրանց.

— Ոտարերկրացիներ, համեցեք Պաղդի ՈՄուրի տունը:

— Դուք խուլանդացի՞ յեք, — հարցրեց Գլենարվանը, սեղմելով տանտիրոջ մեկնած ձեռքը:

— Ո, մի ժամանակ յես այդպիսին եյի, — պատասխանեց ՈՄուրը, — այժմ յես ավստրալիացի յեմ: Մտեք, ոտարերկրացիներ, և, ով էլ ուզում է լինեք, ձերն համարեք այս տունը:

Մնում եր միայն ընդունել այդ սրտանց հրավերը: Ցելենան և Մերի Գրանտը տուն մտան տիկին ՈՄուրի հետ այն ժամանակ, յերբ գաղութականի տղաներն ոգնում եյին հյուրերին ձենքերը հանելու:

Ցերեք դյույմանոց տախտակներից չինած բնակելի տան առաջին հարկում գտնվում եր մի լուսավոր, ընդարձակ սենյակ: Նրա կահավորությունը կազմում եյին թարմ ներկված-քից փայլող պատերի յերկարությամբ դրված նստարանները, տասնյակ տարբերակները, յերկու մեծ արկղ, սպիտակ հախճապակե ամանեղեններով և մաքրությամբ փայլող կաթսաներով և վերջապես մի լայն և յերկար սեղան, վորի շուրջը 20 մարդ կարող եր նստել: Կահավորումն ավելի քան ներդաշնակում եր ամուր տան տեսքի, նրա բարձրահասակ, առողջ տերերի հետ:

Կեսորին ճաշը մատուցվեց: Սեղանի վրա ձիթապտուղների, խաղողի և նարինջների լիքն ափսեներով շրջապատված ռոզբիֆի և վոչխարի տապակած մսի սկուտեղների արանքում գոլորշի յեր թողնում սուպով լցրած ամանը: Դա ճոխություն չեր, այլ լրիվ բավականություն: Տանտերն ու տանտիրուհին այնքան սիրալիր եյին, սեղանի վրայի խորտիկներն այնպիսի ախորժելի տեսք ունեյին, վոր անհնարին եր մերժել հյուրասիրությունը: Ֆերմայի ծառաներն ու բանվորներն արդեն մի սեղանի շուրջը բռնել եյին իրենց տեղերը, տան տիրոջ հետ: Պաղդի ՈՄուրը ձեռքի շարժումով ցույց տվեց հյուրերին նրանց համար թողած նստարանները:

— Յես ձեզի եյի սպասում, — պարզ ասաց նա Գլենարվանին:

— Մե՞զ, — շատ զարմացավ նա:

— Յես միշտ սպասում եմ հյուրերի, — պատասխանեց խուլանդացին:

Ճանապարհորդներն ու տնեցիները պատշաճ շնորհակալություն հայտնեցին: Սեղանի շուրջը կենդանի խոսակցություն բացվեց: Շոտլանդացուց մինչև խուլանդացին մի քայլ և միայն: Մի քանի սաժին լայնություն ունեցող Տվիդ* գետն ավելի խոր անդունդ է փորել Շոտլանդիայի և Անգլիայի միջև, քան Հին Կալեդոնիան** և կանաչ Երինը*** բաժանող Իռլանդական նեղուցի ուժասուն կիլոմետր տարածությունը: Պաղդի ՈՄուրը պատմեց իր պատմությունը: Դա հայրենիքից սովից վտարված բոլոր վտարանդիների պատմությունն եր: Նրանցից շատերը, նոր տեղերում, բավականության փոխարեն էլ ավելի վիշտ և նեղություն են գտնում: Բայց համարձակները և աշխատասերները, լուրջերը և ժրաջաններն առաջադիմում են:

---

* Անգլիայի և Շոտլանդիայի սահմանի վրա հոսող գետ:

** Հին Կալեդոնիա—Շոտլանդիա:

*** Կանաչ Երին—Իռլանդիա:

Այս վերջիններին էր պատկանում նաև Պաղդի ՈՄուրը։ Ոլսաերից, ուր նրա ընտանիքը մեռնում էր սովից, նա գաղթեց Ավստրալիա, իջավ Ադելաիդայում, հրաժարվեց ածխահատի բարձր աշխատավարձից, ինչ վոր առաջարկում էին նրան, վորպեսզի յերկրագործությամբ պարապի և գալուց յերկու ամիս հետո արդեն ցանքսի համար մաքրում էր մի վայրենի հողամաս, հենց այն, վորն իր ծաղկած տեսքով ուրախացրեց ճանապարհորդների աչքերը։

Հարավային Ավստրալիայի ամբողջ տերիտորիան բաժանված է առանձին հողամասերի, յուրաքանչյուրն ութսուն ակր* տարածությամբ։ Կառավարությունն այդ հողամասերը ձրի բաժանում էր գաղթականներին, յերկրի արագ գաղութացման նպատակներով։ Ամեն մի հողամաս վոչ միայն կարող էր վերակրել աշխատասեր ֆերմերին, այլ և թույլ էր տալիս դեռ խնայողություններ էլ անել։

Պաղդի ՈՄուրը դիտեր այդ։ Ուժերը չխնայելով, նա և իր ընտանիքն աշխատում էին իրենց հողամասում։ Ընտանիքն այնպես էր ծաղկում, ինչպես և նրա կալվածքները։ Իռլանդական գյուղացին դարձավ հողային սեփականատեր։ Այժմ նրան էր պատկանում մի հողամաս, վոր պտղաբեր էր դարձել նրա աշխատանքների շնորհիվ, և հինգհարյուր դլուխ անասունի մի հոտ։ Իռլանդական կալվածատերերի քիչ առաջվա ստրուկը, դարձավ ազատ քաղաքացի։

Ճանապարհորդները սրտանց շնորհավորեցին վտարանդիի հաջողությունը։ Պաղդի ՈՄուրը, վերջացնելով իր պատմությունը, լռեց, ըստ յերևույթին պատասխան պատմության սպասելով, բայց վոչ մի բանի մասին չհարցնելով։ Սակայն Գլենարվանն ինքն էր շահագրգռված նրանում, վորպեսզի գաղութականն խմանար ամբողջը «Դունկանի» Բերնուիլի հրվանդան գալու, և այն վորոնումների մասին, վոր կատարում էր գրոսանավն ամբողջ աշխարհում։ Սակայն, վորպես մի մարդ, վորը միշտ ուղիղ գնում է դեպի նպատակը, նա ամենից առաջ հարցրեց Պաղդի ՈՄուրին. արդյո՞ք, նա «Բրիտանիայի» խորտակման մասին վորևե բան չի լսել։

Իռլանդացին բացասական պատասխան տվեց։ Նա յերբեք

* Ակրը հավասար է 0,404 հեկտարի։

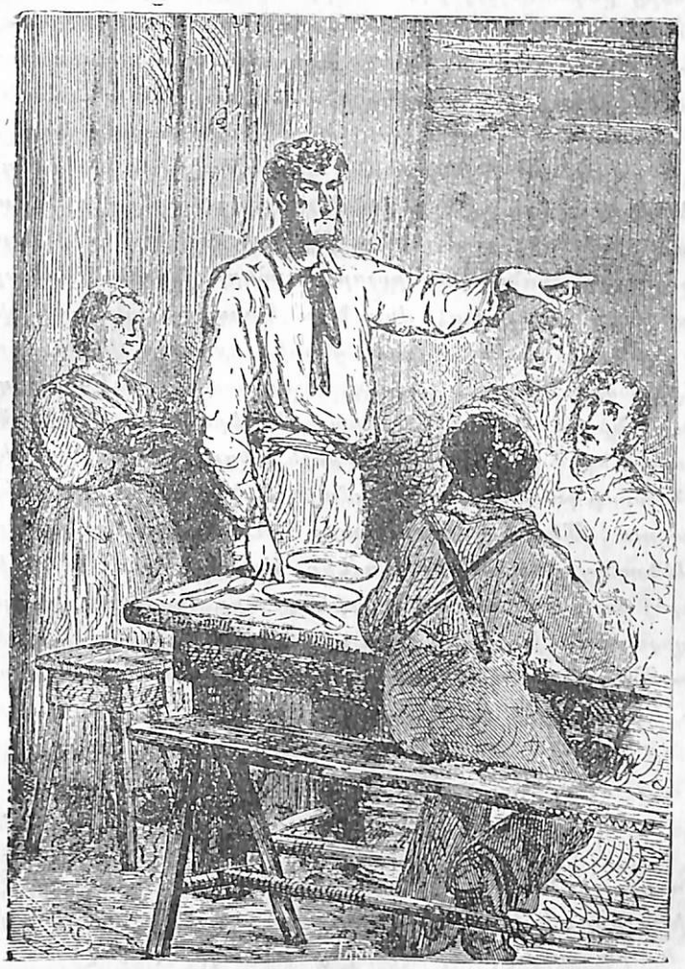

— Յեթե նավապետ Գրանտը կենդանի յե, նա գտնվում Ավստրալիայում։

չեր լսել այդ նավի մասին: Վերջին յերկու տարում վոչ մի նավ չի խորտակվել վոչ Բերնուլլի հրվանդանի մոտ, վոչ էլ նրա շրջակայքում: Բայց քանի վոր «Բրիտանիայի» աղետը պատահել է սրանից ընդամենը յերկու տարի առաջ, այդ պատճառով նա կատարյալ համոզվածությամբ հայտարարեց, վոր Գլենարվանի վորոնած մարդիկ չկան և չեն յեղել այս մերձավոր մասում:

— Իսկ այժմ թույլ տվեք խնդրել, սեր, ինչո՞ւ համար եք դուք առաջարկում ինձ այդ հարցը, — վերջացրեց նա:

Այն ժամանակ Գլենարվանը դաղութականին պատմեց ՀՀի մեջ յեղած փաստաթղթերի գտնվելու պատմությունը, «Դունկանի» արշավախմբի կազմակերպության և նավապետ Գրանտին գտնելու նրա ձեռնարկած բոլոր փորձերի մասին: Գլենարվանն խոլանդացուց չթաքցրեց, վոր նրա կարական պնդումը փշուր-փշուր արեց դժբախտ ծովագնացներին գտնելու վերջին հույսը:

Այդ խոսքերը չեյին կարող ճնշող տպավորություն չգործել Գլենարվանի ունկնդիրների վրա: Ռոբերտն ու Մերին նստած եյին արցունքով լի աչքերով: Մինչև անգամ Պագանելը մի խիթարական խոսք չգտավ նրանց համար: Ջոն Մանգլսը կրկնակի յեր տառապում, Մերիի և իր համար: Հուսահատությունը ցցրել եր այդ մեծահոգի մարդկանց սրտերը, վորոնց «Դունկանն» ի զուր եր բերել այդպիսի հեռավոր ափեր, յերբ հանկարծ, սենյակում տիրող լարված խաղաղության մեջ մի ձայն լսվեց.

— Մի հուսահատվեք, սեր, յեթե նավապետ Գրանտը կենդանի յե, նա գտնվում է Ավստրալիայում:

ԳԼՈՒԽ ՅՈԹԵՐՈՐԴ

ԱՅՐՏՈՆ

Դժվար է նկարագրել այն հիացմունքը, վոր առաջացրին այդ խոսքերը: Գլենարվանը վայրկյանապես վեր ցատկեց իր տեղից, և նրա տարուբերտը դլորվեց հատակի վրայով:

— Ո՞վ ասաց այդ, — գոչեց նա:

— Ես, — պատասխանեց Պագդի Ո'Մուրի աշխատավորներից մեկը, վոր նստած եր սեղանի հակառակ ծայրում:

— Դո՞ւ, Այրտոն, — բացականչեց դաղութականը, վոր Գլենարվանից պակաս չեր զարմացել:

— Ես, — վրդովված, բայց հաստատ պատասխանեց Այրտոնը: — Ես էլ նույնպիսի շոտլանդացի յեմ, ինչպես և դուք, սեր, և «Բրիտանիայի» խորտակումից տուժողներից մեկն էլ յես եմ:

Այս հայտարարությունն աննկարագրելի տպավորություն գործեց: Մերի Գրանտը վրդովմունքից խեղդվելով, չչմած բախտի անսպասելի ներխուժման զգացումով, կիսաուշաթափ խոնարհեց Յելենայի կրծքին: Ջոն Մանգլսը, Ռոբերտը, Պագանելը, իրենց տեղերից վեր թռչելով նետվեցին դեպի այն աշխատավորը, վորին Ո'Մուրը հենց նոր Այրտոն անվանեց:

Դա քառասունհինգ տարեկան մի մարդ եր, կոշտացած դեմքով և կենսուրախ աչքերով, վորոնք խորը թաղնված եյին աչքերի խոռոչներում և ծածկված եյին շատ թավ հոնքերով: Զբնայած նրա լղարությանը, իսկույն յերևում եր, վոր նա արտասովոր ուժեղ է: Նրա մարմինը կարծես թե կազմված եր միմիայն վոսկրներից և մկաններից: Շոտլանդական արտահայտությամբ, «նա ժամանակ չեր կորցրել ճարպակալելու համար»: Նա վոչ բարձրահասակ, լայնաթիկունք մի մարդ եր, վստահ, յերանգոտ շարժումներով և խիստ, բայց ընդհանուր առմամբ իր ոգին տրամադրող դեմքի խելոք արտահայտությամբ: Դեպի նա ներընչող համակրանքի զգացումն ավելի յեր շատանում կլորած և նրա դեմքի վրա գրկանքների դրոշմած հետքերով: Իսկույն յերևում եր, վոր նա շատ է տառապել, թեև նա աներկյուղ և տառապանքներ հաղթահարող մարդու տպավորություն եր թողնում:

Գլենարվանը և իր բարեկամներն առաջին հայացքից հասկացան այդ: Այրտոնի արտաքինը միանդամից վստահություն ներշնչեց նրանց: Գլենարվանը հարցեր եր, վոր տեղում եր Այրտոնի դլխին: Նա սիրով պատասխանում եր: Հանդիպումը «Բրիտանիայի» խորտակումից տուժողներին վորոնող ճանապարհորդների հետ, ըստ յերևույթին նրա վրա վոչ պակաս խորը տպավորություն եր թողել, քան իր խոսքերը ճանապարհորդների վրա:

Հուզմունքից դեռևս չկազդուրված Գլենարվանի հարցերը թափվում եյին անկարգ: Յերևում եր, վոր նա այդ հարցերը բոլորովին անդիտակցաբար եր տալիս:

— Դուք «Բրիտանիայի» խորտակման տուժողներից մե՞կն եք, — հարցրեց նա:

— Այո՛, սեր: Ցեռ վորպես ավագ նավաստի եյի ծառայում նավապետ Գրանտի մոտ:

— Դուք նրա հետ միասի՞ն եք ազատվել:

— Վո՛չ, սեր, վոչ: Այդ ահռելի բոպեյին ալիքն ինձ քշեց տախտակամածից և ափը տարավ:

— Նշանակում է, դուք այն յերկու նավաստիների թվից չե՞ք, վորոնց մասին խոսվում է փաստաթղթում:

— Վոչ, յես այդ փաստաթղթի մասին վոչինչ չգիտեմ: Հավանաբար նավապետը ծովն է ձգել այն, յերբ յես արդեն նավի վրա չեմ յեղել:

— Բայց նավապե՞տը...

— Ցեռ կարծում եյի, վոր նա կկորչի «Բրիտանիայի» ամբողջ նավակազմի հետ: Ինձ թվում եր, վոր մենակ յես եմ ազատվել խորտակումից:

— Բայց չե՞ վոր քիչ առաջ դուք ասացիք, վոր նավապետ Գրանտը կենդանի յե:

— Վո՛չ, յես ասացի... «յեթե նա կենդանի յե»:

— Ցեվ ավելացրիք. «վոր նա Ավստրալիայում է»:

— Ճիշտ է, նա չի կարող ուրիշ վոչ մի տեղ լինել:

— Նշանակում է, ձեզ հայտնի չե՞, թե նա վորտեղ է գտնվում:

— Վո՛չ, սեր, կրկնում եմ: Զե՞ վոր յես յենթադրում եյի, թե նա խեղդվել է ալիքներում, կամ ջարդվել է ժայռերին դիպչելով: Միայն ձեզնից լսեցի, թե, նա, կարող է պատահել, վոր դեռ կենդանի յե:

— Այդ դեպքում հապա, ձեզ ի՞նչ է հայտնի:

— Միայն այն, ինչ վոր յես արդեն ասացի. յեթե նավապետ Գրանտը դեռ կենդանի յե, նա գտնվում է Ավստրալիայում:

— Խորտակումը վորտե՞ղ է յեղել, — հարցրեց մայորը:

Այդ հարցն իհարկե, պետք եր ամենից առաջ տալ: Բայց վրդովված Գլենարվանն շտապելով խմանալ, թե, արդյոք, նավապետ Գրանտը դեռ կենդանի յե, միանգամից գլխի չընկավ տալու այն: Այն բոպեյից, յերբ մայորը մեջ ընկավ, Այրտոնի հարցարկումը, անկարգ, հաճախ խառնաշփոթ և անտրամաբանական, թոլոր հարցերը շոշափող, վոչ մեկը չխորացնելով՝ ա-

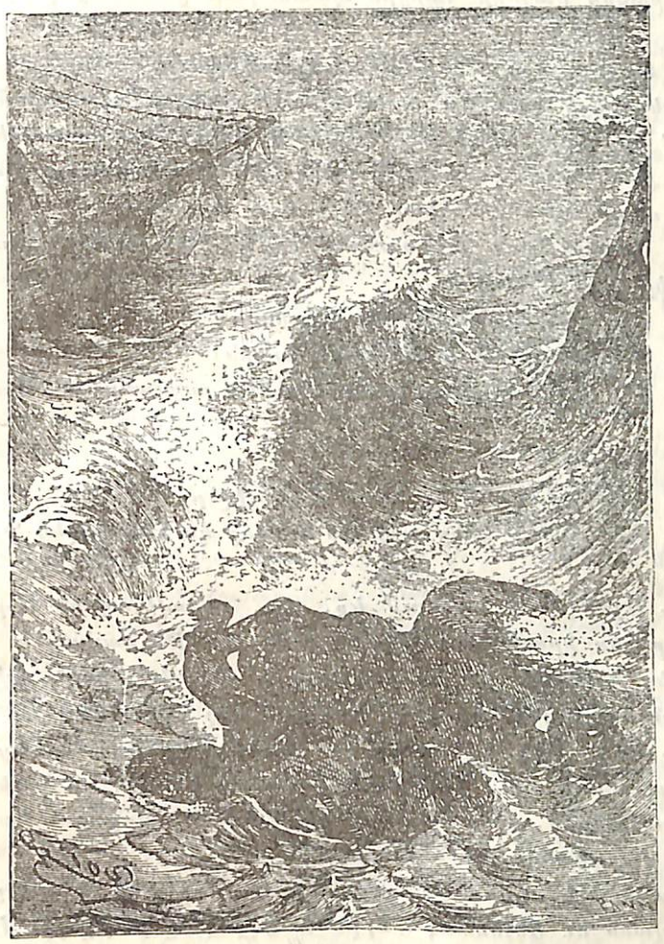

Ալիֆն Այրտոնին նետեց խուրի վրա:

վելի հանդիստ բնույթ ստացավ, և շուտով ունկնդիրների առաջ վերանցնեցին այդ պատմության բոլոր մանրամասնությունները, կապակցված և հաջորդական կարգով:

Այրտոնը մայրի հարցին պատասխանեց հետևյալ խոսքերով.

— Ցերբ ալիքն ինձ քշեց առագաստակողից, յերբ յես առագաստներն եյի կարճում առաջակայմի վրա, «Բրիտանիան» սըլանում եր ուղիղ դեպի Ավստրալիայի ափը: Այդ պատահեց վոչ ավել, քան յերկու շաբաթով ափից հեռու: Հետևաբար խորտակումը տեղի պիտի ունենար հենց այդ տեղում:

— Լայնության յերեսունյոթերորդ աստիճանի՞ վրա, — հարցրեց Ջոն Մանգլսը:

— Այո՛, — պատասխանեց Այրտոնը:

— Ավստրալիայի արևմտյա՞ն ափին:

— Ո՛, վոչ, — արագ պատասխանեց բոցմանը: — Արևելյան ափին:

— Ցե՞ր:

— 1862 թվականի հունիսի 27-ի գիշերը:

— Այդպես է: Հենց այդպես է, վոր կա, — գոչեց Գլենարվանը:

— Այժմ դուք տեսնում եք, սեր, — ավելացրեց Այրտոնը, — վոր յես իրավունք ունեյի ասելու. «Եթե նավապետ Գրանտը դեռ կենդանի յե, նրան պետք է փնտրել միայն ավստրալիական մայր ցամաքի վրա, և ուրիշ վոչ մի տեղ»:

— Եվ մենք կփնտրենք ու կգտնենք նրան, — բացականչեց Պագանելը:—Ո՛, թանկագին փաստաթուղթ, — ավելացրեց նա միամտորեն,—ինչ բախտավորություն է, վոր դու խորաթափանց մարդկանց ձեռքն ես ընկել:

Պագանելի այս ինքնագովությունը վոչ վոք չնկատեց: Գլենարվանն ու Ելենան, Մերին և Ռոբերտը խմբվեցին Այրտոնի չորս կողմը: Նրանք սեղմում եյին նրա ձեռքերը, կարծես թե այդ մարդի հետ հանդիպումը ծառայում եր վորպես Հարրի Գրանտի ազատվելու դրավական: Եվ իսկապես, յեթե բոցմանը վոչ և անվնաս է դուրս յեկել այդ սարսափելի աղետից, ինչո՞ւ չեր կարող նույնպես վոչ մնալ և ազատվել նաև նավապետը: Այրտոնն անընդհատ վրկնում եր, վոր նավապետ Գրանտը պիտի կենդանի մնար: Վորտե՞ղ է գտնվում նա, այդ չգիտեր Այրտոնը, բայց չեր կասկածում, վոր Ավստրալիայի մայր ցամաքի վրա յե:

Գլխին հաղարավոր հարցեր թափված նախկին բոցմանը պատասխանում եր նրանց պատրաստակամությամբ, խելացիորեն և զարմանալի ճշտությամբ: Մերին իր փոքրիկ ձեռքերից բաց չեր թողնում նրա ձեռքերը, քանի նա խոսում եր: Ձե՞ վոր նա իր հոր ուղեկիցը, ընկերն եր, «Բրիտանիայի» նավատին: Նա ապրել է Հարրի Գրանտի կողքին, նրա հետ միասին շնչել է միևնույն ոդը, բաժանել է նրանց հետ աշխատանքները և վտանգները:

Մինչև այժմ ճանապարհորդներից վոչ վոք մտքովն էլ չեր անցկացնում կասկածել այն մարդու տեղեկությունների ճշմարտության և անձի վրա, վորն իրեն ներկայացնում եր Վորպես «Բրիտանիայի» բոցման: Գուցե միայն բնությունից անվստահ և զգույշ մայրն եր հարցնում իրեն՝ արդյո՞ք, Այրտոնի խոսքերն արժանի յեն կատարյալ վստահության: Այդ անակնկալ հանդիպումն իսկապես կարող եր կասկածներ հարուցել: Ճիշտ է, Այրտոնը թվերն ու մի քանի փաստեր բացարձակապես ուղիղ եր ասում: Բայց վորքան էլ ճշմարտանման լինեին նրա բերած մանրամասնությունները, նրանք կույր վստահության հիմունքներ չեյին տալիս: Ճշմարտության տեղ ցուցաբերվող աստն ավելի հաճախ հենվում է հենց ճշմարտանման մանրամասնությունների վրա:

Բայց Մակ-Նաբսը կասկածանքները թաղցրեց իր հոգու մեջ և վոչ վոքի չեր արտահայտում այն:

Ինչ վերաբերում է Ջոն Մանգլսին, նրա մեջ ծագած կասկածն խիստ ուժգին եղավ այն բանից հետո, յերբ Այրտոնը խոսեց Մերի Գրանտի հետ, նրա հոր մասին: Այրտոնը շատ լավ եր ճանաչում Ռոբերտին և Մերին: Նա տեսել եր նրանց Գլազգոյում, «Բրիտանիայի» մեկնումի որը: Նա հիշեցրեց, վոր Մերին, ներկա յեր նավապետի՝ իր բարեկամներին տված նախաճաշին «Բրիտանիայի» նավեղրում: Նրանց թվումն եր նաև չերլիֆ Մակ-Ինտիֆը: Ռոբերտին հետևելը, վորն այն ժամանակ հաղիվ տասը տարեկան եր, հանձնարարված եր բոցման Դիկ Տուրներին, բայց տղան դուրս պրծավ նրա մոտից և մագլցեց առագաստակողի վրա:

— Ճիշտ է, ճիշտ: Ցես հիշում եմ, — ասաց Ռոբերտը:

Այրտոնը բազմաթիվ մանր փաստեր հիշեցրեց, ըստ յերևույթին վոչ մի նշանակություն չտալով նրանց: Բայց Ջոն Մանգլսի համար այդ բավական եր, հավաստիանալու համար, վոր Այրտոնն իսկապես այն անձնավորությունն է, վորի տեղն է դնում ինքն իրեն: Յերբ նա լռում եր, Մերին աղերսագին բացականչում եր.

— Խնդրում եմ, պարոն Այրտոն, ելի մի բան պատմեք հորս մասին:

Յեվ բոցմանը նորից եր սկսում պատմել: Գլենարվանը նրան չեր ընդհատում, թեև իր լեզվի վրա ավելի շատ կարևոր հարցեր եյին Կուտակվում Այրտոնի համար: Բայց յերբ չհամբերելով նա ուզեց կանգնեցնել Այրտոնին, Յելենան բռնեց նրան, հայացքով ցույց տալով Մերիի յերջանիկ դեմքը:

Մերիի հարց ու փորձերին պատասխանելով, Այրտոնը պատմեց «Բրիտանիայի» ամբողջ լոգի մասին Խաղաղ ովկիանոսով: Այդ պատմության մի մասը հայտնի յեր Մերիին, վորովհետև նավապետ Գրանտի վերջին նամակը թվագրված եր 1862 թվականի մայիսին: Լոգի ժամանակ «Բրիտանիան» այցելեց Ովկիանիայի ամենագլխավոր կղզիները: Նա անցել եր Նոր Հիբրիդյան կղզիները, Նոր Գվինեան, Նոր Զելանդիան և Նոր Կալեդոնիան: Բայց նավապետ Գրանտի այցելած բոլոր կղզիներն արդեն գրավված եյին մեկն ու մեկի կողմից, հաճախ առանց վորևե իրավունքների: Անգլիական ներկայացուցիչներն ամեն տեսակ արդելքներ եյին պատճառում նավապետ Գրանտին, նախադրությունները լինելով գաղութների մինիստրության կողմից նրա հետաքրքրված նպատակի մասին: Այնուամենայնիվ, նա ամեն տեսակետից մի հարմար վայր գտավ Նոր Գվինեայից դեպի արևմուտք: Նա չեր կասկածում, վոր իր հայտնաբերած վայրին անպայման պիտանի յե գաղութացման համար և վոր բարգավաճումն ապահովված է իր այն հայրենակիցների համար, ովքեր կհամաձայնվեն գաղթել այստեղ: Յեվ իսկապես, Մոլուկյան և Ֆիլիպյան կղզիների արանքում ընկած ճանապարհի վրայի նավահանգիստը պետք է շատ նավեր բերեր այստեղ այն բանից հետո, հենց վոր Սուեզի ջրանցքի փորելը կվերացնի հին ծովային ճանապարհը դեպի Հնդկաստան, Բարեհուսո հրվանդանի չորս կողմով: Հարրի Գրանտն այն սակավաթիվ անգլիացիներից եր, վորոնց ազգային խորությունը չեր խանգարում տեսնել

Տեղացիներն Այրտոնին գերի վերցրին:

Լեսսեպսի* ձեռնարկած գործի մեծ նշանակությունը և ամեն կերպ համակրել նրան:

Նոր Գվինա այցելելուց հետո, «Բրիտանիան» ուղևորվեց Կալյաո, վորպեսզի մթերքները լրացնի: Նա թողեց այդ նավակայանը 1862 թվականի մայիսի 30-ին, ուղևորվելով դեպի Ցեվրոպա, Հեղկական ովկիանոսի և Բարեհուսո հրվանդանի վրայով: Կալյաոյից մեկնելուց յերեք որ հետո սարսափելի մրրիկ բարձրացավ: Նավն այնպես եր թեքվում ճախ կողքի վրա, վոր ստիպված յեղան կայմերը կոտրել: Նկուղում սկսեց ջուր թափվել: Նրան խցկել անհնարին դարձավ: Նավակաղմը շուտով վերջնականապես ուժասպառ յեղավ: Ջրհանները չեյին հաջողում ջուրը նկուղից հանել: Ութ որվա ընթացքում փոթորիկը «Բրիտանիային» խաղալիքի պես, շպրտում, գլորում, ճզում եր: Ջուրը նկուղում մինչև վեց վոտնաչափ բարձրացավ: Նավն ասոլիճանաբար ընկղմվում եր:

Մակույկները քշվեցին դեռ փոթորկի առաջին որը: Նավաբեկությունը, թվում եր, թե անխուսափելի յե, յերբ հանկարծ հունիսի 27-ի գիշերն անսպասելի կերպով յերևաց Սվբսորալիայի արևելյան ափը: Շուտ, չափազանց շուտ «Բրիտանիան» քշվեց հենց ափի մոտ: Սարսափելի ճայթյուն լսվեց: Այդ րոպեին ալիքը տախտակամածից քշեց Այրտոնին և ճզեց նրան առափնյա վրմիրագեղ ալեկոծության վրա: Ցերբ գիտակցության յեկավ, նա արդեն դերի յեր տեղացիների մոտ, վորոնք մայր ցամաքի խորքը տարան նրան: Այն ժամանակվանից նա վոչինչ չի լսել, «Բրիտանիայի» մասին և միանգամայն համոզված է յեղել, վոր նավը և նրա ամբողջ անձնակազմը կորել են Տուֆորդա ծովախորշի ահռելի խութերի վրա: Սրանով վերջացավ Այրտոնի պատմության առաջին մասը, վորը կապված եր նավապետ Գրանտի հետ:

Ուկնդիրների վշտամորմոք բացակայությունները շարունակ ընդհատում եյին պատմողին: Նույնիսկ մայրի մտքովն էլ չեր անցնում կասկածել նրա ճշմարտախոսության վրա:

Պատմության յերկրորդ մասը — հենց իր, Այրտոնի դժբախտության վերաբերյալ — ավյալ դեպքում ուկնդիրների համար ավելի մեծ հետաքրքրություն եր ներկայացնում: Իսկապես, կասկածելու տեղիք չկար նրանում, վոր բացի Այրտոնից, խորտակումից հետո ազատվել են նաև նավապետ Գրանտն ու նրա նավատիներից յերկուսը: Այդ մասին վկայում եյին գտնված փաստաթղթերը: Հետևաբար, Այրտոնի պատմածով կարելի յեր պատկերացնել մնացած ազատվածների հետագա վիճակի մասին: Բոլորն էլ ստիպողաբար խնդրում եյին «Բրիտանիայի» քոցմանին շարունակել իր պատմությունը: Նա շատ վարձ և պարզ դուրս յեկավ:

Տեղացիները դերի նավատուն տարել են յերկրի խորքը, այն տեղերը, վորոնք վոռոգվում են Դաուլինգ գետով, այսինքն յերեսունյոթերորդ զուգահեռից մոտավորապես չորսհարյուր մղոն դեպի հյուսիս: Կյանքը գերության մեջ ծանր եր, բայց վոչ թե նրա համար, վոր նրա հետ վատ եյին վարվում, այլ նրա համար, վոր տեղացիներն իրենք խղճուկ գոյություն եյին քարշ տալիս: Յերկու տարի տևեց այդ տանջալի գերությունը: Սակայն ազատության հույսը յերբեք չեր թողնում Այրտոնին: Նա սպասում եր փախուստի ամենաչնչին հնարավորությանը, թեև գիտեր, վոր փախուստը նրան դեմ առ դեմ կկանգնեցնի անհամար վտանգների առաջ:

1864 թվականի հոկտեմբերյան մի մութ գիշեր վերջապես հարմար մոմենտը հասավ: Խաբելով վայրենիների զգոնությունը, նա փախավ և թաղնվեց կուսական անտառի թավուտում: Մի ամսից ավել նա սնվում եր միայն արմատներով, թափառելով անտահման անտառներով, ամայի անապատներով: Հոգնածությունից ուժասպառ, տառապելով սննդի պակասությունից, հաճախ հուսահատության մեջ ընկնելով, նա այնուամենայնիվ գնում եր ու գնում, ցերեկը կողմնորոշվելով արևով, գիշերը — աստղերով: Այդպես թափառում եր նա գետերի, ճահիճների, լեռների վրա և մայր ցամաքի այդ անմարդաբնակ մասի անտառներով, վորտեղ, նրանից առաջ այցելում եյին միայն վոքրաթիվ քանակությամբ համարձակ հետազոտողները: Վերջապես բոլորովին ուժասպառ, մեռնելու դուռը հասած, և վայրենացած, նա հասավ մինչև Պադդի Ամուրի հյուրասեր տունը: Բարի ֆերմերն ընդունեց նրան աշխատանքի, և շուտով Այրտոնը ֆերմայում տանու մարդ դարձավ:

— Ցեթե Այրտոնն ինձ դովարանում է, յես էլ պարտավոր եմ հատուցել նրան ըստ արժանվույն, — ասաց իռլանդացի գա-

* Սուեզի ջրանցքը կառուցողը:

ղութարարը, յերբ նա վերջացրեց իր պատմությունը. — Այրտոնը խելոք, համարձակ և հրաշալի աշխատավոր է: Պաղդի Ռմուրի տունն այնքան յերկար նրանը կլինի, վորքան նա ինքն այդ կկամենա:

Այրտոնը դլխի շարժումով շնորհակալություն հայտնեց խոլանդացուն և լռեց, սպասելով նոր հարցերի, թեև կարծում եր, վոր ամբողջովին արդեն բավարարեց ճանապարհորդների իրավացի հետաքրքրությունը: Եվ ի՞նչ կարող եր ավելացնել նա իր պատմությանը: Գլենարվանն ուզում եր արդեն սկսել Այրտոնից ստացած տեղեկությունների վրա հիմնված նոր վորոնումների պլանի քննարկությունը, յերբ հանկարծ մայորը հետևյալ հարցով դիմեց նավաստուն.

— Դուք ասում եք, վոր ծառայե՞լ եք «Բրիտանիայի» վրա վորպես բոցման:

— Այո՛, — պատասխանեց Այրտոնը:

Յեվ, դլխի ընկնելով, վոր մայորի հարցը կարող եր թելադրված լինել անվստահությունից կամ կասկածից, նա ավելացրեց.

— Ասենք, խորտակումից հետո ինձ մոտ մնացել է նավաստիական դրքույկը:

Նա շտապ դուրս յեկավ սենյակից, վորպեսզի բերի այդ պաշտոնական փաստաթուղթը: Նրա բացակայությունը մի րոպեից ավել չտևեց, բայց Պաղդի Ռմուրն հաջողեց այդ ժամանակամիջոցում Գլենարվանին ասել.

— Այրտոնն ազնիվ մարդ է, սեր: Այն յերկու ամսում, ինչ վոր նա ծառայում է ինձ մոտ, չի պատահել, վոր յես վորևիցե բանում նախատեմ նրան: Յես առաջ էլ եյի լսել նրանից խորտակման և իր դերության պատմությունը: Նա ուղիղ և ձեր ուշադրությանն արժանի մարդ է:

Գլենարվանը հենց ուզեց պատասխանել խոլանդացուն, վոր ինքը չի եկ կասկածել Այրտոնի ճշմարտախոսության վրա, յերբ վերջինս վերադարձավ, ձեռքին բռնած իր նավաստիական դրքույկը: Նրա վերջին եջում ստորագրել եր «Բրիտանիայի» տերը և նավապետ Գրանտը, վորի ստորագրությունը Մերին խոկույն ևեթ ճանաչեց: Գրության մեջ ասված եր, վոր առաջին կարգի նավաստի Թոմ Այրտոնն ընդունված է վորպես բոցման յե-

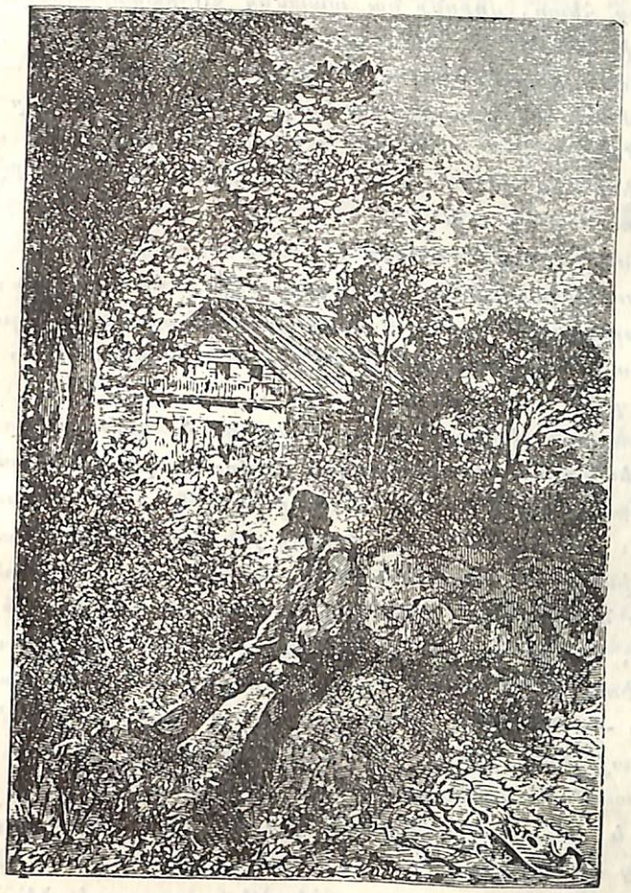

Ուժասպառ և վայրենացած, նա հասավ Ռմուրի ագարակը:

րեք կայմանի «Բրիտանիա» նավի վրա, Գլազգոյից։ Այսպիսով վատակածանքի վերջին նշույլն Այրտոնի վերաբերյալ ցրվեց։ Իսկապես, անմիտ բան կլիներ կասկածել այդ մարդու վրա նրանում, որ դա ուրիշի գրքույկ է, այն բոլոր մանրամասնություններից հետո, որոնք նա պատմեց «Բրիտանիայի» և նրա նավապետի մասին։

— Այժմ, բարեկամներս, — ասաց Գլենարվանը, — ես հրավիրում եմ ձեզ բոլորիդ մասնակցել մեր արշավի նոր պլանի մշակմանը։ Ձեր կարծիքը, Այրտոն, առանձնապես արժեքավոր կլինի մեզ համար, և ես շատ շնորհապարտ կլինեմ, եթե դուք արտահայտեք այն։

Այրտոնը մի քիչ մտածեց և ասաց.

— Շնորհակալ եմ ձեզնից վստահության համար, սեր։ Կաշխատեմ արդարացնել այն։ Ցեսմի քիչ ճանաչում եմ այս երկիրը, նրա բնակիչների բարքերն ու սովորությունները։ Եթե ես կարող եմ ոգտակար լինել ձեզ...

— Հասկանալի է, — ընդհատեց նրան Գլենարվանը։

— Ցեսհիմա չեմ կասկածում, որ նավապետ Գրանտը և երկու նավաստի ազատվել են խորտակումից, — շարունակեց Այրտոնը։ — Բայց քանի որ նրանք չեն հասել անգլիական գաղութներին և ընդհանրապես կորել են անհետ, ես համոզված եմ, որ նրանք նույն վիճակին են արժանացել, ինչ որ ես, այսինքն, որ նրանք գերի են ընկել տեղացիների մոտ։

— Դուք իմ խոսքերն եք կրկնում, Այրտոն, — ասաց Պագանելը։ — Իհարկե, որ խորտակումից տուժողները գերի են ընկել վայրենիների ձեռքը։ Նրանք նախատեսել են այդ և գրել են փաստաթղթում։ Արդյոք, այդ չի՞ նշանակում, որ նրանց, ինչպես և ձեզ, տեղացիները տարել են յերեսունյոթերորդ զուգահեռից դեպի հյուսիս։

— Դա միանգամայն հնարավոր է,— պատասխանեց Այրտոնը։—Անհաշտ ցեղերը խուսափում են յերևալ անգլիական գաղութների մոտերքում։

— Այդ բանը կբարդացնի մեր վորոնումները,—վշտացած նկատեց Գլենարվանը։— Մենք ինչպե՞ս կարող ենք գտնել յերեք գերիների հետքերը, չիմանալով, թե ահագին մայր ցամաքի որ տեղն են տարել նրանց։

Սենյակում խորին լռություն տիրեց։ Ցելենան քննական հայացքով դիտում եր իր ուղեկիցների դեմքերը, բայց պատասխան չեր գտնում նրանց վրա։ Նույնիսկ Պագանելը, հակառակ իր սովորության, լռում եր։ Այս դեպքում նրա սուր միտքն ել եր անզոր։ Ջոն Մանգլսը մեծ քայլերով մաս եր գալիս սենյակում, կարծես թե այդ իր նավի նավապետական կամրջակն եր։

— Իսկ դուք, Այրտոն,—դիմեց վերջապես Ցելենան նավաստուն,—ի՞նչ խորհուրդ կտաք։

— Ցես, տիկին,—արագ պատասխանեց նա,—կվերադառնայի «Դունկանի» վրա և ուղիղ աղետի տեղը կգնայի, իսկ այնտեղ կդործեյի նայած հանգամանքներին և հայտնաբերած հետքերին։

— Ճիշտ է,—ասաց Գլենարվանը։—Բայց դրա համար պետք է սպասել, մինչև «Դունկանը» դուրս գա նորոգումից։

— Մի՞թե դուք վթար եք ունեցել,—հարցրեց Այրտոնը։

— Այո՛,—պատասխանեց Ջոն Մանգլսը։

— Լո՞ւրջ վթար է։

— Առանձնապես — վոչ։ Բայց նրա ուղղելն այնպիսի հարմարություններ է պահանջում, վորոնք չկան ղբոսանավի վրա։ Պատատակի թիավարաններից մեկը ծալվել է և միայն Մելբուռնում կարող են նորոգել այն։

— Իսկ դուք չե՞ք կարող առագաստներով լողալ։

— Կարող ենք, բայց յեթե քամին «Դունկանին» հակառակ փչի, շատ ժամանակ կպահանջվի Տուֆոլդա հրվանդանին հասնելու համար։ Բացի դրանից, այսպես թե այնպես, ստիպված ենք Մելբուռն մտնել։

— «Դունկանը» թող գնա Մելբուռն,—բացականչեց Պագանելը,— իսկ մենք առանց նրան կուղևորվենք դեպի Տուֆոլդա հրվանդանը։

— Ինչպե՞ս,—հարցրեց Ջոն Մանգլսը։

— Մենք Ավստրալիան կկտրենք հենց նույնպես, ինչպես արդեն կտրեցինք Ամերիկան, գնալով յերեսունյոթերորդ զուգահեռի յերկարությամբ։

— Հապա «Դունկանը»,—հարցրեց Այրտոնը, ձայնի ինչ վոր տարորինակ առոգանությամբ։

— «Դունկանը» կգտնի մեզ կամ մենք կգտնենք նրան, նայած հանգամանքներին։ Ցեթե մենք նավապետ Գրանտին փնտռելու

յենք մայր ցամաքի խորքում, մենք միասին կուղևորվենք Մելբուռն։ Յեթե, ընդհակառակը, մենք ստիպված լինենք յերկաթացնել վորոնումները մինչև հենց արևելյան յեզերքը, «Դունկանը» կգա այնտեղ մեզ դիմավորելու։ Այս պլանի դեմ ո՞վ առարկություններ ունի։ Հավանորեն մայո՞րը։

— Վո՛չ,—պատասխանեց Մակ-Նաբսը,—յեթե միայն անցումը հնարավոր է ավստրալիական մայր ցամաքի վրայով։

— Այնքան է հնարավոր,—ասաց Պագանելը,—վոր յես տիկին Յելենային և որիորդ Մերիին առաջարկում եմ ուղեկցել մեզ։

— Դուք լո՞ւրջ եք ասում, Պագանել,—հարցրեց Գլենարվանը։

— Ավելի քան լուրջ, թանկագին սեր։ Այդ ընդամենը յերեք-հարյուր հիսուն մղոն է, վոչ ավել։ Որական տասներկու մղոն անելով, մենք կվերջացնենք այն մի ամսում, իսկ և իսկ «Դունկանի» նորոգումը վերջանալու րոպեին։ Այ, յեթե կարիք լիներ կարել ավստրալիական մայր ցամաքը, ավելի ցածր լայնության տակ, յեթե ստիպված լինեյինք անցնել այն ամենալայն տեղով, ահագին անապատների միջով, վորտեղ ամառն անտանելի տապն է թագավորում, մի խոսքով, յեթե խոսքը մի այնպիսի ճանապարհորդության մասին լիներ, վորի առաջ մինչև հիմա նահանջել են ամենահամարձակ հետազոտողները, այն ժամանակ յես չեյի անի այս առաջարկությունը։ Բայց յերեսունյոթերորդ զուգահեռը կարում է Վիկտորիա գավառը, վորը գաղութացված է անգլիացիների կողմից, ունի խճուղային և նույնիսկ յերկաթուղային ճանապարհներ և բնակելի յե, համարյա թե, իր բոլոր մասերով։ Այդ ճանապարհորդությունը կարելի յե անել սայլակով։ Նա ավելի վտանգավոր չե՝ քան Լոնդոնից Եդինբուրգ գնալը։ Ուրիշ վոչինչ։

— Իսկ վայրենի գազանները՞,—հարցրեց Գլենարվանը, վոր ցանկանում եր հաշիվ տալ իրեն այդ անցումի բոլոր պայմանների մասին։

— Ավստրալիայում գիշատիչներ չկան։

— Իսկ վայրենիները՞։

— Այդ լայնության տակ վայրենիներ չկան։ Իսկ յեթե նրանք պատահել են, նրանք արդյունարբու նոր գելանդացիներ չեն։

— Իսկ վախտական տաժանակիրնե՞ը։

— Ավստրալիայի հարավային գավառներում վախտական տաժանակիրներ չկան—նրանք իրենց համար ապաստան են գտնում արևելյան ափին։ Վիկտորիա գավառում չափազանց խիստ օրենքը և գործում, վորն ուղղված է վոչ միայն վախտական, այլև պատժի ժամկետը լրացրած տաժանակիրների դեմ։ Դեռ ավելին, գավառի կառավարությունն այս տարի սպառնացել է «թերակղզային նավային ընկերությանը» զրկել նրան նպաստից, յեթե այդ ընկերության նավերը չարունակեն ածուխ բառնալ արևմտյան Ավստրալիայի նավակայաններում, վորտեղ տաժանակիրներին չեն հետևում։ Մի՞թե դուք չգիտեք այդ, դուք անգլիացի յեք։

— Ամենից առաջ յես անգլիացի չեմ, այլ շոտլանդացի,—ասարկեց Գլենարվանը։

— Պարոն Պագանելը միանգամայն իրավացի յե,—նկատեց Պագդի Ո'Մուրը։—Վոչ միայն Վիկտորիա գավառում, այլև, ամբողջ հարավային Ավստրալիայում, Կվինսլենդում և նույնիսկ Տասմանիայում տաժանակիրների դեմ բացառիկ օրենքներ են գործում։ Այն ժամանակվանից, ինչ յես ապրում եմ այս ֆերմայում, յես վոչ մի տաժանակիրի մասին չեմ լսել։

— Իսկ յես վոչ մեկին չեմ պատահել,—ավելացրեց Այրտոնը։

— Տեսնո՞ւմ եք ահա, բարեկամներս,—հաղթականորեն վերջացրեց Պագանելը,—վայրենիները շատ քիչ, գիշատիչ գազանները բոլորովին չկան, ավազակներ չկան։ Արդյոք, յեվրոպական շա՞տ յերկրներ վարող են պարծենալ այսպիսի անվտանգությամբ։ Յեվ այդպես վճռա՞ծ է։

— Ի՞նչպես է ձեր կարծիքը, Յելենա,—հարցրեց Գլենարվանը։

— Մեր ընդհանուր կարծիքը,— պատասխանեց յերիտասարդ կինը, հայացք ձգելով իր ուղեկիցների վրա,—ճանապարհ ընկնել, ճանապարհ ընկնել։

ԳԼՈՒԽ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

ՄԵԿՆՈՒՄ

Մի վորևե վորոշում ընդունելուց հետո, Գլենարվանը սովորաբար հենց այնտեղ, առանց ժամանակ կորցնելու, կատարում եր այն: Հենց վոր Պագանելի առաջարկն ընդունվեց, նա խվույն ևեթ հրամայեց ամենակարճ ժամկետում բոլոր անհրաժեշտ պատրաստությունները տեսնել և մեկնումը նշանակեց վաղը՝ չե մյուս որը, դեկտեմբերի 22-ին:

Ի՞նչ կարելի յեր սպասել այդ ճանապարհորդությունից: Քանի վոր Հարրի Գրանտին ավստրալիական մայր ցամաքում գտնվելն անխախտելի փաստ եր դարձել, արշավախումբը կարող եր հույս դնել վորոնումների կատարյալ հաջողության վրա, կամ ծայրահեղ դեպքում, սպասիչ տեղեկություններ ստանալ խորտակման տուժողների գտնված տեղի մասին: Վոչ վոք հույս չուներ գտնել նավապետ Գրանտին հենց յերեսունյոթերորդ զուգահեռի վրա, վորի յերկարությամբ եր հաշված արշավախմբի ուղեցուցակը, բայց կարելի յեր հուսալ հանդիպելու նրա վրա վորևե հետքերի, և համենայն դեպս նա արդեն բերել եր ուղիղ հենց «Բրիտանիայի» խորտակման տեղը: Իսկ գլխավորը դա յեր:

Բացի դրանից Այրտոնը համաձայնեց մասնակցել արշավին, ծառայել նրան վորպես ուղեցույց, Վիկտորիա գավառում: Դրա մեջ էլ նույնպես հաջողության գրավական կար:

Հարրի Գրանտի նախկին ուղեկցի մասնակցությունը արշավի համար չափազանց ոգտակար համարելով, Գլենարվանը հարցրեց Պագդի Ոմուրին, արդյոք, թույլ չի տա իրենց այդպիսի առաջարկություն անել Այրտոնին:

Իռլանդացի դաղութականը համաձայնեց, թեև նա չեր էլ ուզում բաժանվել հրաշալի աշխատավորից:

Այն ժամանակ Գլենարվանը հարցրեց.—Այրտոն, դուք մեզ հետ կգնա՞ք, արդյոք, վորոնելու ձեր նախկին նավապետին:

Այրտոնը միանգամից չպատասխանեց այդ հարցին: Նա կարծես թե տատանվում եր վորոշ ժամանակ, ինչ վոր ինքն իրեն խորհելով: Վերջապես նա ասաց.—Լավ, սեր: Ցնս կգնամ ձեզ հետ: Ինձ յեթե չհաջողվի էլ նավապետ Գրանտի հետքերի վրա տանել ձեզ, համենայն դեպս յես կկարողանամ ցույց տալ ձեզ նրա նավի խորտակման ստույգ տեղը:

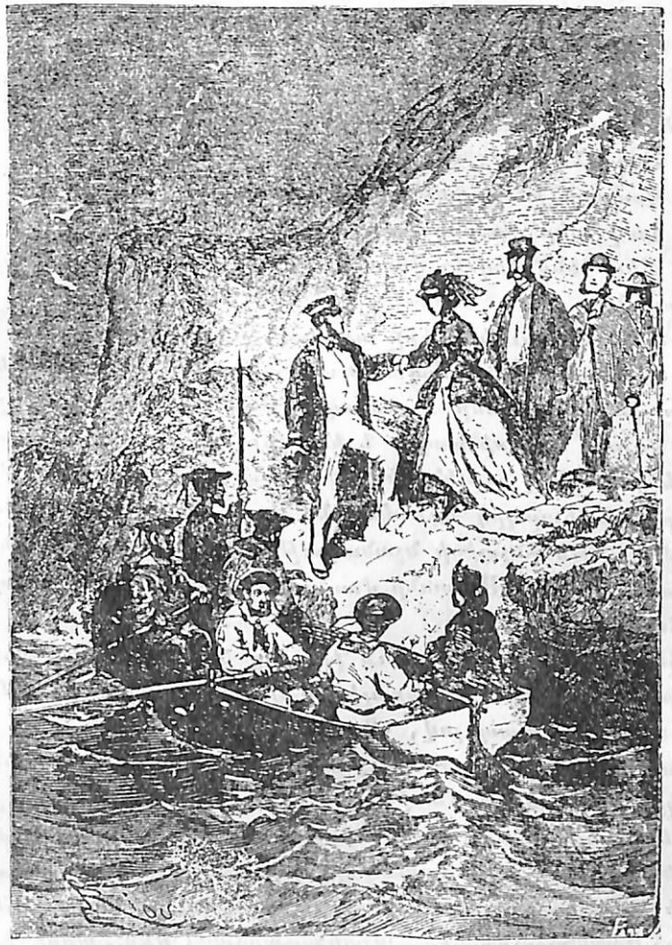

Ուղեվորները վերադարձան «Դունկանի» վրա:

— Շնորհակալություն, Այրտոն,— պատասխանեց Գլենարվանը:

— Թույլ տվեք ձեզ մի հարց տալ, սեր:

— Խնդրեմ, իմ բարեկամ:

— Դուք վո՞ր տեղ պիտի հանդիպեք «Դունկանի» հետ:

— Եթե մենք նավապետ Գրանտին գտնենք Ավստրալիայի ներքին գավառներում, այն ժամանակ Մելբուռնում: Իսկ հակառակ դեպքում—արևելյան ցեղին, Տուֆորդա ծովախորշի մոտ:

— Այդ դեպքում, «Դունկանի» նավապետը...

— Կտպասի իմ կարգադրություններին Մելբուռնում:

— Լավ, սեր, կարող եք վստահել ինձ:

— Ցես հենց ձեզ եվ վստահում եմ, Այրտոն, պատասխանեց Գլենարվանը:

«Դունկանի» ուղևորները արտանց շնորհակալություն հայտնեցին «Բրիտանիայի» բոցմանին: Նրա նախկին նավապետի վորդիները փաղաքշանքներ և ուշադրության նշաններ շնորհեցին նրան: Բոլորն եվ գոհ եյին, վոր նա համաձայնեց ուղեկցել իրենց, յեթե չհաշվենք խլանդացուն, վորը կորցնում եր հավատարիմ և ճարպիկ ոգնականին: Բայց Պադդի Ո'Մուրը հասկանում եր, թե ինչպիսի նշանակություն ունի Գլենարվանի արշավախմբի համար Այրտոնի մասնակցությունը, և արտապնդվելով, հաշտվեց:

Գլենարվանը խլանդացուն խնդրեց ծախել իրեն տեղափոխության միջոցներ՝ Ավստրալիայի վրայով անցնելու համար, և արագ գործարք կապելով, «Դունկանի» ուղևորները յետ վերադարձան զբոսանավը, առաջուց պայմանավորվելով Այրտոնի հետ տեսակցության տեղի մասին:

Վերադարձի ճանապարհն ուրախ եր: Այդ մի որում ամեն ինչ փոխվեց: Համարձակ ճանապարհորդներն այլևս խարխափելով չպիտի քարշ գային յերեսունյոթերորդ զուգահեռի յերկարությամբ: Այժմ ստուգապես հայտնի դարձավ, վոր Հարրի Գրանտը գտնվում է Ավստրալիայում, և բոլոր սրտերը լցվել եյին այն ուրախությամբ, վորը տանջալի կասկածների յերկար ժամանակամիջոցից հետո հանկարծակի անցումն է տալիս դեպի համոզվածությունը:

Յեթե հանգամանքները հաջող դասավորվեն, վոչ ավելի ուշ, քան յերկու ամսից հետո, «Դունկանը» Շոտլանդիա կհասցնի նավապետ Գրանտին:

Յերբ Ջոն Մանգլսը պաշտպանեց Ավստրալիայի ցամաքով անցնելու նախագիծը, նա չեր կասկածում, վոր այս անգամ ինքն ել կմասնակցի արշավին: Նա Գլենարվանին ասաց իր հավատարմության մասին Ցելենայի և նրա նկատմամբ, իր ծառայությունների անհրաժեշտության մասին, վորպես կարավանի կազմակերպիչ և իր միանգամայն անոգտակարության մասին «Դունկանի» նավեղրում մնալու համար, նորոգման ժամանակ: Մի խոսքով նա հազար ապացույց բերեց, բացի դլխավորից, բայց, բարեբախտաբար, Գլենարվանն առանց նրան ել գիտեր այդ ապացույցը:

— Մի հարց տամ, Ջոն,—պատասխանեց նա նրան:—Արդյոք, դուք լիովին հավատո՞ւմ եք ձեր ոգնականին:

— Միանգամայն համոզված եմ, սեր,—ասաց Ջոնը:—Թոմ Ասուտինը—հին ծովագնաց է: Նա «Դունկանին» կհասցնի մինչև նշանակած տեղը, կվերանորոգի այն և կրքերի մեզ հետ տեսակցության տեղը, ճիշտ նշանակված ժամկետին: Թոմը—իր պարտականության և կարգապահության ստրուկն է: Նա յերբեք չի համարձակվի չկատարել հրամանը կամ թե յերկարացնել նրա կատարման ժամկետը: Դուք կարող եք նրա վրա հույս դնել այնպես, ինչպես և իմ, սեր:

— Լավ, Ջոն,—պատասխանեց Գլենարվանը,—դուք կարող եք ուղեկցել մեզ: Հարկավոր է, վոր դուք ներկա լինեք այն բոպեին,—ավելացրեց նա ժպտալով,—յերբ մենք կգտնենք Մերի Գրանտի հորը...

— Ո, սեր...—կմկմաց Ջոն Մանգլսը:

Նա այլևս վոչինչ չկարողացավ արտասանել և շնորհակալությամբ սեղմեց Գլենարվանի մեկնած ձեռքը:

Հետևյալ որը Ջոն Մանգլսը վերադարձավ խլանդացու ագարակը, պարենի պաշարներ բերող նավային հյուսների և նավաստիների ուղեկցությամբ: Պադդի Ո'Մուրի հետ միասին նա պիտի զբաղվեր կարավանի ստրքավորումով:

Խլանդացու ամբողջ ընտանիքն ապատում եր նրան, վորպես զի ոգնի այդ գործում: Այրտոնը, իր կողմից մասնակցում եր աշխատանքին և, յենելով անձնական փորձից, շատ ոգտակար խորհուրդներ տվեց:

Պաղդին և նա համաձայն եյին այն բանում, վոր ճանապարհորդուհիները փուրգոնով պիտի գնան ամբողջ ճանապարհը, իսկ ճանապարհորդները ձիով:

Փուրգոնն իրենից ներկայացնում եր քրեղենտի ծածկոցով մի սայլակ, քան վոտնաչափ յերկարությամբ: Նրա չորս անիվները վոչ մատեր, վոչ ողեր և վոչ ել նույնիսկ յերկաթե կապեր չունեյին: Դրանք տախտակի հասարակ սկավառակներ եյին: Ամենանախապատմական հարմարությամբ փուրգոնի հատակին ամրացրած առաջին առանցքը թեք պտույտներ չեր կարողանում անել: Այդ առանցքից դուրս յելող առեղը յերեսունհինգ վոտնաչափ յերկարություն ուներ: Նրան յերեք զույգ յեղներ կարելի յեր լծել: Մեծ հմտություն եր պահանջվում, այդ յերկար, նեղ, անկայուն փուրգոնը միայն մի սրածայր փայտի ոգնությամբ կառավարելու համար: Բայց Այրտոնն այդ բանը սովորել եր ապրակում, և Պաղդի ՈՄուրը յերաշխավորեց, վոր նա հրաշալի կերպով կկատարի փուրգոնի կառապանի պարտականությունները:

Թիթեղունք չունեցող փուրգոնը դժվար և դյուրակեցիկ կառք անվանել: Բայց ուրիշ ընտրություն չկար: Սակայն, դրա փոխարեն, Զոն Մանգլսը ավելի քան լավ սարքավորեց այն: Ամենից առաջ նա պատվիրեց յերկու մասի բաժանել փուրգոնը, տախտակե միջնորմով: Հետևի մասում պիտի տեղավորվեյին պարենի պաշարները, բագաժը և պարոն Ոլբինեսի արշավանքի խոհանոցը: Առաջին մասն ամբողջովին հատկացվում եր ուղևորուհիներին: Նավային հյուսնի հմուտ ձեռքն այդ բաժանմունքն խուկուն մի գողարիկ սենյակ դարձրեց, հատակով, վոր ծածկված եր հաստ գորգով, տուալետի փոքրիկ սեղանով և յերկու մահճակալով (փայտե թախտով) Յելենա Գլենարվանի և Մերի Գրանտի համար: Կաշվե վարագույրը փոխարինում եր դրսի պատին և բավականաչափ պաշտպանություն եր ներկայացնում քամուց և գիշերվա զովությունից: Անհրաժեշտության դեպքում Փուրգոնը կարող եր տեղավորել և անձրևից պաշտպանել արշավախմբի ամբողջ ուղամարդկանց կազմը, իսկ լավ յեղանակին ուղամարդիկ պետք է քնեյին քաթանի ընդարձակ վրանում: Զոն Մանգլսը հնարը գտավ Փուրգոնի կանանց բաժանմունքի փոքրիկ տարածության վրա տեղավորել այն ամենը, ինչ վոր կարող եր պետք գալ ուղևորներին ճանապարհին: Յելենան և Մերին այդ

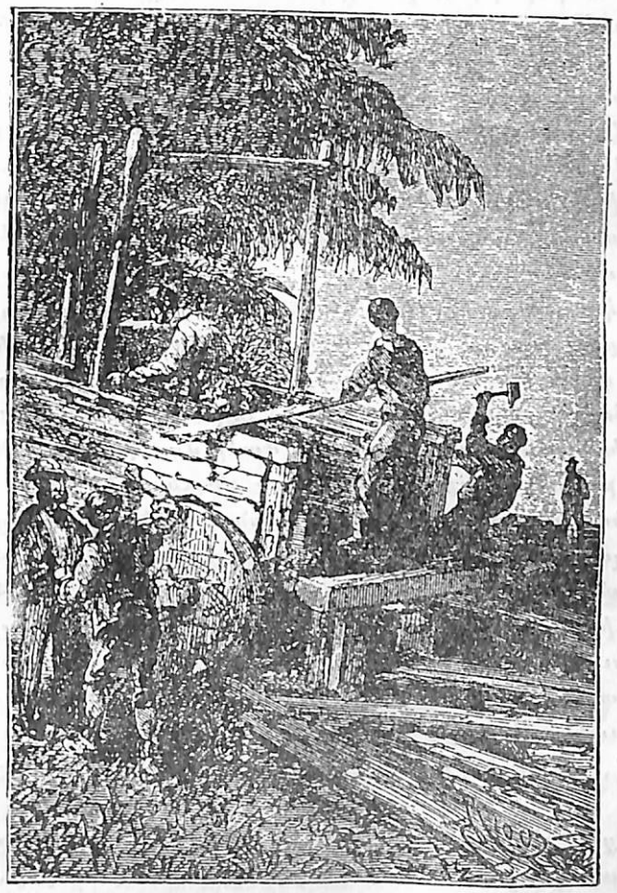

Ճանապարհորդներն սկսեցին պատրաստել փուրգոնն ուղեվորվելու համար:

չարժական սենյակում նույնպիսի հարմարություն պիտի գտնեին, ինչպես և «Դունկանի» վրա:

Տղամարդկանց ճանապարհի պատրաստությունն ավելի հասարակ եր: Ամստրալիական յոթ պնդակաղմ ձի ճարեցին Գլենարվանի, Ռոբերտի, Պագանելի, Ջոն Մանգլսի, Մակ-Նաբսի, Վիլսոնի և Մյուլրեդիի համար, վորոնք պիտի ուղեկցեին Գլենարվանին այդ արշավի ժամանակ: Այրտոնը տեղավորվեց ֆուրգոնի առջևի մասում, իսկ պարոն Ոլբինեաը, վոր յերբեք հեծընթացի յերկրպագու չեր յեղել, հայտարարեց, վոր նա խնդրում և տեղավորվել ֆուրգոնի բաղաժի բաժանմունքում:

Պաղդի ՈՄուրի վառառած յեղներն ու ձիերը արածում եյին մարգագետնում, հենց տան կողքին, և նրանց կարելի յեր հավաքել ուղած րոպեին:

Բոլոր կարգադրություններն անելով և համոզվելով, վոր ճիշտ են հասկացվել նրանք, Ջոն Մանգլսը Գլենարվանին խոխայցելություն վերադարձնել ցանկացող իռլանդացու ընտանիքի հետ վերադարձավ «Դունկանի» վրա: Այրտոնը թույլտվություն խնդրեց մինչև նրանց, և վեսորվա ժամի մոտ չորսին Ջոնը և իր ուղեկիցները սանդուխքով բարձրացան «Դունկանի» վրա:

Այնտեղ դրկարաց ընդունեցին նրանց: Գլենարվանը չցանկանալով իռլանդացու պարտքի տակ մնալ, բոլորին ճաշի հրավիրեց գրոսանավի վրա: Հյուրերը սիրով ընդունեցին այդ հրավերը: Պաղդի ՈՄուրը հիացել եր: Նավասենյակների, սալոնների կահավորությունը, գորգերը, նկարները, կարմիր վայտը,—այդ բոլորը հիացմունքի բացականչություններ եյին կորզում նրանից: Ընդհակառակն, Այրտոնը շատ դուսպ եր և չեր հիանում, իր կարծիքով, ուղևորների բնակարանների այդ ավելորդ շքեղությունից:

Բայց դրա փոխարեն «Բրիտանիայի» նախկին բոցմանը, գրոսանավի այսպես ասած, հիմնավոր դիտում կատարեց, լինելով նաև նավանկուղի խորքում, և՛ պտուտակային կտրվածքում, և՛ մեքենայական բաժանմունքում: Այստեղ նա տեղեկացավ մեքենայի գործադրած վառելանյութի քանակության, նրա հզորության մասին: Հետո նա նորից դիտեց ածխահորերը, պահեստները, նավասենյակը: Նա առանձնապես հետաքրքրվեց զենքի պահեստով և «Դունկանի» քթի վրա դրած թնդանոթով: Գլենարվանը համոզվեց ,վոր Այրտոնն իսկապես ծովային գործի գիտակ է: Այդ մասին կարելի յեր դատել թեկուզ հենց նրա տված հարցերով: Վերջապես Այրտոնը, դիտումը վերջացրեց կայմերի հարդարանքի և նավասարքի ստուգումով:

— Գեղեցիկ գրոսանավ է,—ասաց նա իբրև յեզրակացություն:

— Յեվ հրաշալի ընթացող,—պատասխանեց Գլենարվանը:

— Ի՞նչ տարողություն ունի նա:

— Յերկու հարյուր տասը տոնն:

— Կարծում եմ, վոր չեմ սխալվի, յեթե ասեմ, վոր «Դունկանը» չողեպլինդ գնալով պիտի տասնհինգ հանգույց անի,—ասաց Այրտոնը:

— Հաշվեք տասնյոթ,—ճկատեց Ջոն Մանգլսը:—Այն ժամանակ սխալ չի լինի:

— Տասնյո՞թ,—բացականչեց նախկին բոցմանը:—Բայց այդ դեպքում վոչ մի ռազմանավ չի կարող հասնել «Դունկանի» հետևից:

— Իհարկե,—պատասխանեց Ջոն Մանգլսը,—«Դունկանն» իսկական մրցման գրոսանավ է: Յեվ յես վոչ մի նավ չգիտեմ, վորը կարողանար մրցել նրա հետ արագընթացության մեջ:

— Նույնիսկ առագաստներո՞վ,—հարցրեց Այրտոնը:

— Նույնիսկ առագաստներով:

— Այդ դեպքում ընդունեցեք իմ շնորհավորանքները, սեր, և դուք, նավապետ,—դա նավերից բան հասկացող ծովագնացի շնորհավորանք է:

— Շնորհակալություն, Այրտոն,—պատասխանեց Գլենարվանը:—Մնացեք մեզ հետ, և այս նավը ձերը կդառնա:

— Յես այդ մասին կմտածեմ, սեր,—պարզ պատասխանեց բոցմանը:

Այդ բոլորին պարոն Ոլբինեաը ղեկուցեց, վոր ճաշը մատուցված է: Գլենարվանը հրավիրեց հյուրերին նավադահլիճ գնալ:

— Այրտոնը խելոք մարդ է,—կամաց ասաց Պաղանելը մայորին:

— Զարհուրանց խելոք,—վնթփնթաց Մակ-Նաբսը, վորին, միջանկյալ, առանց վորևե հիմունքի՝ դուր չեկան «Բրիտանիայի» նախկին բոցմանի վարմունքն ու խոսքերը:

Ճաշի ընթացքում Այրտոնը հետաքրքիր մանրամասնություն-

նեբ եր պատմում ավստրալիական մայր ցամաքի մասին, վորը նա հրաշալի գիտեր: Միջանկյալ նա տեղեկացավ, թե քանի նավատի յե վերցնում իր հետ Գլենարվանն արշավի համար, և, իմանալով, վոր ընդամենը յերկու հոգի, շատ զարմացավ: Նա Գլենարվանին խորհուրդ տվեց արշավախմբի կազմի մեջ ելի մի քանի մարդ մտցնել լավ նավաստիներից: Այդ բանը նա շատ տաք-տաք եր պնդում, վորը պետք է վոր մայորի ուղեղից ջնջեր ամեն մի վնասակար:

— Բայց չէ՞ վոր Հարավային Ավստրալիայով ճանապարհորդելը բոլորովին անվտանգ է,—առարկեց Գլենարվանը:

— Միանգամայն անվտանգ,—շտապեց հաստատել Այրտոնը:

— Այդ դեպքում վորքան հնարավոր է շատ մարդ թողնենք «Դունկանի» վրա: Նրանք պետք կգան թե առագաստով լողալիս և թե նորոգման ժամանակ: Ամենից առաջ մեզ համար կարևոր է ապահովել «Դունկանի» դալու հնարավորությունը ժամադրության տեղը, ստույգ նշանակված ժամկետին: Այդ պատճառով նրա համար թողնենք ամբողջ նավակազմը:

Այս պատճառաբանությունը կարծես թե համոզեց Այրտոնին, և նա գաղարեց վիճելուց:

Յերեկոյան խոլանդացիները հրաժեշտ տվին շոտլանդացիներին: Այրտոնը և Ռ՚Մուրի ընտանիքը իսկույն վերադարձան: Ֆուրգոնը, ձիերը և յեղները պատրաստ պիտի լինեին ճանապարհորդելու արշալույսին: Ուղևորումը նշանակված եր առավոտյան ժամի ութին:

Յելենան և Մերի Գրանտը հավաքեցին ճանապարհի բաժը: Կանանց այդ վերջին պատրաստությունները յերկար չեյին և համենայն դեպս արդեն ավելի պակաս բարդ եյին, քան թե Ժակ Պագանելի պատրաստությունները, վորը գիշերվա մեծ մասը քարշ յեկավ իր հեռադիտակի հետ, քանդելով, մաքրելով և նորից իրար հագցնելով նրա մասերը: Այդ պատճառով գիտնականը գեռ քնած եր, յերբ բոլորն արդեն վոտքի վրա եյին, և մայորն ստիպված եր արթնացնել նրան:

Արշավախմբի բաժին արդեն Զոն Մանգլսը ադարակ եր ուղարկել: Մակուլիը ճանապարհորդներին սպասում եր ատնդուխքի մոտ և նրանք ջանդաղեցին տեղ բռնել նրա մեջ: Յերիտասարդ նավապետն արդեն վերջին կարգադրություններն եր անում Թոմ Աուստինին:

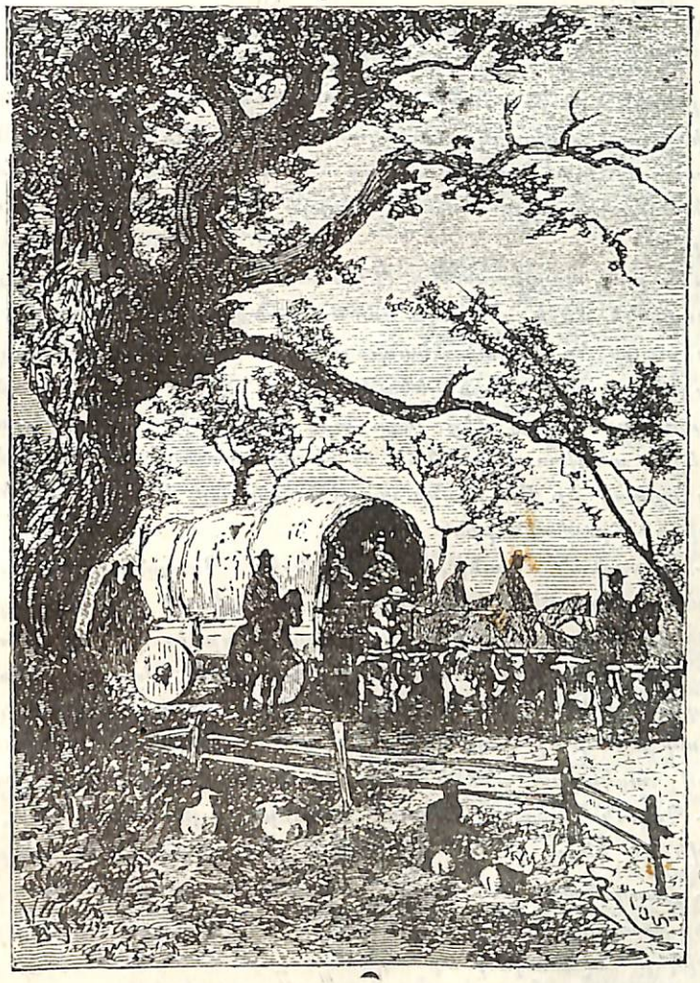

Գլենարվանը մեհլնումի ազդանշանը տվեց:

Հրաժեշտին՝ նա մի անգամ ել առաջարկեց նրան սպասել Գլենարվանի գրավոր հրամանին՝ Մելբուռնում և հրաման ստանալուն պես ամենաստույգ կերպով կատարել այն, ինչ տեսակ ել վոր նա լինի:

Հին ծովագնացը հավաստիացրեց Ջոն Մանգլսին, վոր նա կարող է հույս դնել իր վրա: Ամբողջ նավախմբի անունից նա մեկնողներին բարի ճանապարհ մաղթեց: Վորոտընդոստ «ուռա»-յի դոչով մակույկը հեռացավ «Դունկանի» նավեզրից:

Տաս րոպեյում նա ալի հասավ: Մի տասնհինգ րոպեյից հետո ել ճանապարհորդները մտան Պադդի Ո'Մուրի ագարակի դարբասները:

Ամեն բան պատրաստ եր մեկնումի համար: Ցելենան հիացած եր Ֆուրգոնի միջի սենյակի կառուցվածքից, և հենց ինքը, ահագին սայլը իր փայտե միապաղաղ անիվներով և ծանրաքարշ առանցքներով շատ դուր յեկավ նրան: Լծած տեղը կանգնած, հանգիստ վորոճացող վեց յեզը այդ տապանին նահապետական տեսք եյին տալիս: Այրտոնը, սրածայր փայտը ձեռքին բռնած, արդեն նստած եր Ֆուրգոնի առաջին մասում և սպասում եր իր նոր տիրոջ հրամաններին:

— Սատանան տանի,—քացախանչեց Պադանելը:—Ահա սա, զարմանալի կառք է, յեվրոպական ամեն տեսակ հանրակառքերից լավ է: Ըստ իս, աշխարհում ճանապարհորդելու ավելի հաճելի միջոց չկա, քան այս: Մտածեցեք, մի տուն, վորը դլորվում է ճանապարհով և կանգ է առնում ուր հարկավոր է: Դրանից ավելի լավ բան ի՞նչ կարող է լինել: Հնում սարմատները հրաշալի կերպով հասկացան այդ և ուրիշ ձևով չեյին ճանապարհորդում:

— Պարոն Պադանել,—ասաց Ցելենան,—յես հուսով եմ, վոր դուք վորևե կերպ կհարգեք իմ սալոնը ձեր ներկայությամբ:

— Հասկանալի յե, տիկին,—քաղաքավարի վողջունեց դիտնակները,—առանձին պատիվ կհամարեմ: Արդյոք, դուք ձեր ժուրֆիկսը* նշանակե՞լ եք արդեն:

— Բարեկամների համար յես միշտ տանն եմ,—ծիծաղելով պատասխանեց Ցելենան,—բայց դուք...

— Ձեր բարեկամներից ամենահավատարիմը,—վրա բերեց Պադանելը:

* Ժուրֆիկս—ընդունելու որ։

Սիրալիրությունների այս փոխանակությունը ընդհատվեց Պադդի Ո'Մուրի տղաներից մեկի յերևալով, վոր իր առաջին քշում եր յոթ հատ անձած և թամբած ձի: Գլենարվանը վճարեց խուլանդացուն նրանից ձեռք բերած բոլոր բաների համար և չնորհակալական մի քանի խոսքեր ավելացրեց, վորոնք խուլանդացու հոդովն եյին վոչ պակաս, քան գինեյանները*:

Ապա Գլենարվանը տվեց մեկնումի ազդանշանը: Ցելենան և Մերին բռնեցին տեղերն իրենց բաժանմունքում, Այրտոնը Ֆուրգոնի առաջամասում, Ոլբինետը բազմաժի բաժանմունքում: Գլենարվանը, մայորը, Պադանելը, Ռոբերտը, Ջոն Մանգլսը, Վիլսոնը և Մյուլրեդին, բոլորն ել կարաբիններով և ատրճանակներով զինված, նստեցին թամբերին: Պադդի Ո'Մուրը և նրա ընտանիքը խմբվին բարի ճանապարհ մաղթեցին նրանց: Այրտոնը մի առանձին ձևով կանչեց և փայտով բզեց յեզների մոտիկ ղույդին: Ֆուրգոնը շարժվեց, նրա առանցքները ճռճռացին, անիվները թխկթխկացին, և աղնիվ խուլանդացու հյուրասեր տունը շուտով ծածկվեց ճանապարհի վոլորանում:

ԳԼՈՒԽ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ԳԱՎԱՌ

Վրա հասավ 1864 թվականի դեկտեմբերի 23-ը: Հյուսիսային կիսագնդում ցուրտ խոնավ, մռայլ դեկտեմբեր ամիսն այսպես պետք է հունիս կոչվեր: Աստղաբաշխական ամառը հաշտություն պետք է հունիս կոչվեր: Աստղաբաշխական ամառը հաշտություն պետք է հունիս կոչվեր: Վայրենի կիսագնդում արդեն յերկու որ դրանից առաջ եր սկսվել. դեկտեմբերի 21-ին արևը հասավ արևադարձ Այծեղջյուրին և այդ մոմենտից որերն արդեն սկսեցին կարճանալ:

Այդպիսով Գլենարվանի արշավախումբը պիտի ճանապարհորդեր տարվա ամենաշոգ ժամանակ, արեգակի համարյա թե այրող ճառագայթների տակ:

Խաղաղ ովկիանոսի այդ մասի անգլիական տիրապետությունները կոչվում են Ավստրալիա: Սրա մեջ մտնում են. Նոր Հոլանդիան, Տասմանիան, Նոր Զելանդիան և չրջակա մի չարք կղզիներ: Ավստրալիական մայր ցամաքն ինքը վարչական տեսակետից բաժանված է մի քանի գաղութների, վորոնք միմյանցից տարբեր-

* Գինեյա—անգլիական վոսկե դրամ։

վում են թե՛ ծավալով և թե՛ իրենց նշանակությամբ։ Պետերմանի կամ Պրեշելի կազմած Ավստրալիայի ժամանակակից քարտեզների ամեն մի դիտողի աչքին և ընկնում իսկույն այդ բաժանումների ուղղագիծ լինելը։ Անգլիական աշխարհագրագետները մի դավառը մյուսից բաժանող պայմանական գծերը քանոնով են քաշել։ Դրա հետ միասին հաշվի չեն առնվել վոչ ջրային սիստեմները, վոչ գետերի հոսանքները, վոչ կլիմաների բազմազանությունը, վոչ էլ զանազան ցեղերը։ Գաղութներն ուղիղ ուղղանկյուններով մեկը մյուսին են կպչում ինչպես պարկետի կտորներ։ Այդ ուղիղ գծերի և անկյունների մեջ տեսանելի չե յերկրաչափի և վոչ թե աշխարհագրագետի ձեռքը։ Մայր ցամաքի ափերն են միայն, վոր իրենց գալարներով, ծովախորշերով, ծոցերով, հրվանդաններով և դուրս ցցված մասերով պաշտպանում են բնության իրավունքները ազատ, վոչնչով չկաշկանդված զեղեցկության համար։

Այդ չափազանցային վանդակները միշտ ուրախացնում էին Պագանելին։ «Եթե Ավստրալիան Ֆրանսիային պատկաներ,—ասաց նա,—Ֆրանսիական աշխարհագրագետները թույլ չեյին տա իրենց այդքան հեռու գնալ, տարվելով քանոնով և գծաձիգ դարձիքով»։

Ներկայումս Ավստրալիան բաժանված է վեց դավառների. Նոր Հարավային Ուելս—Սիդնեյ մայրաքաղաքով. Կվինսլենդ—Բրիսբեն մայրաքաղաքով. Վիկտորիա—Մելբուռն մայրաքաղաքով, Հարավային Ավստրալիա—Ադելայդա մայրաքաղաքով. Արևմտյան Ավստրալիա—Պերտ մայրաքաղաքով. վերջապես Հյուսիսային Ավստրալիա, վորը դեռ մայրաքաղաք չունի։ Գաղութականները բնակվել են միայն յեղերքի յերկարությամբ։ Հաղվագյուտ դեպքերում միայն կարելի յե հանդիպել յերկու հարյուր մղոն յերկրի խորքը մտած մեծ բնակավայրի։ Ցերկրի ամբողջ կենտրոնը, այսինքն Ցեվրոպայի յերկու յերրորդ մասին հավասար տարածությունը, համարյա, չի հետազոտված։

Բարեբախտաբար յերեսունյոթերորդ զուգահեռն այդ ահագին, քիչ մատչելի անապատներից հեռու յե անցնում, վորոնք արդեն շատ զոհեր են արժեցել գիտության համար։ Գլենարվանի արշավախումբը չեր կարող կտրել այն։ Մեր ճանապարհորդների առաջ ավելի թեթև խնդիր կար, անցնել Հարավային Ավստրալիայով, Ադելայդա դավառի նեղ լեզվակի վրայով, Վիկտո-

Մոծակները կծոտեցին ճանապարհորդներին։

րիա գավառի ամբողջ լայնությունը և վերջապես Նոր Հարավային Ուելս գավառի շրջված յեռանկյունու նմանությամբ գագաթի վրայով:

Բեռնուիլի հրվանդանից մինչև Վիկտորիայի սահմաններն ընդամենը վաթսուներկու մղոն է, այսինքն յերկու որվա ճանապարհից վոչ ավել: Այդ պատճառով Այրտոնն առաջարկեց հետեվյալ յերեկոյան գլխերել Վիկտորիա գավառի ամենաարևմտյան քաղաքում—Եպլում:

Ամեն մի ճանապարհորդության սկիզբն աչքի յե ընկնում հեծվորների վոգևորությամբ և ձիերի տաքաբյունությամբ: Առաջինի դեմ չեր պատահել, վոր առարկեն, բայց յերկրորդը պետք եր զսպել: Ով ուզում է հեռու գնալ, պիտի պահպանի իր ձին: Այդ պատճառով վորոշեցին ցերեկվա անցումները միջին թվով քսանհինգ-յերեսուն մղոնով սահմանափակել:

Բացի դրանից ձիերի վազքի արագությունը պիտի համապատասխանեցվեր յեղի մի շնչում գնալու հետ, իսկական, գենդանի մեխանիզմի մի շնչում գնացող լծասարքի հետ, վորն ադամի մեխանիզմի մի շնչում գնացող լծասարքի հետ, վորն ուրագության մեջ նույնքան է կորցնում, վորքան նա շահում է ուժի մեջ: Ֆուրգոնն իր ուղևորներով, պարենի և գենքի պաշարներով արշավախմբի կորիզն եր, նրա շարժական բերդը: Հեծվորները կարող եյին հոյարշավել, ինչքան վոր սիրտներն ուզեր, բայց վոչ մի դեպքում չհեռանալ Ֆուրգոնից:

Քանի վոր վորևե վորոշակի ռազմական շարքի կարիք չկար, արշավախմբի ամեն մի մասնակից, վորոշ սահմաններում իրեն բոլորովին ազատ եր զգում: Վորսորդները մոտակա դաշտերում չափ եյին գցում ձիերը՝ վորս փնտռելու համար, նրբակիրթ մարդիկ շատախոսում եյին Ֆուրգոնի բնակիչուհիների հետ, փիլիսոփաներն ել փիլիսոփայում եյին իրար մեջ: Պագանելը, վոր միաժամանակ և՛ վորսորդ եր, և՛ կավալեր, և՛ փիլիսոփա՝ քրքրվում եր, բայց ամեն տեղ ել հասնում եր:

Ադելաիդայի գավառով անցնելը վոչ մի հետաքրքրություն չեր ներկայացնում: Ցածր, փոշոտ բլուրների շարքերը, մերկ հարթությունների անվերջ տարածությունները, վորոնք այստեղ «լուշեր» են կոչվում, վերջապես հազվադեպ մարգագետինները՝ ցածրիկ թփուտներով բուսած, աղի և ծակող տերևներով, վոր վոչխարների սիրած կերակուրն է—հաջորդում եյին միմյանց շատ մղոնների յերկարությամբ: Հաճախ եյին պատահում pigs'-faces-ի հոտերը—Ավստրալիային միայն հատուկ խոզի դունչերով վոչխարների առանձին տեսակը:

Ամբողջ ճանապարհի յերկարությամբ ձգվում եյին հեռագրասյուները, վորոնք նոր եյին միացրել Ադելաիդայի գավառը ովկիանոսի ափի հետ:

Մինչև այժմ տեղեկությունը քիչ բանով եր տարբերվում արգենտինյան պամպասների միորինակ հարթություններից: Հողը նույնպես խոտավետ եր և հարթ, հորիզոնն ել նույնպես հեռավոր և սուր գծագրված: Մավ-Նաբաբը պնդում եր, վոր իրենք դեռևս Ամերիկայումն են, բայց Պագանելը հավատացնում եր բոլորին, վոր շուտով տեսարանը կփոխվի և նրանք կտեսնեն իսկական հրաշքներ: Գիտնականին հավատում և անհամբերությամբ սպասում եյին խոստացած հրաշքներին:

Կեսորվա մոտ ժամի յերեքին ջոկատը կտրեց «Մոծակների հովիտ» անունը կրող լայն հարթավայրը, վորի վրա վոչ մի հատիկ թուփ չեր բուսնում: Հովիտը միանգամայն արժանի յեր այդ անունին: Ճանապարհորդներն ու կենդանիները սաստիկ տառապում եյին այդ յերկթևանիների կծելուց: Նրանցից թաղնվելու հնարավորություն չկար: Ստիպված յեղան սահմանափակվեր ռազմական դեղատան նեչաղրասպիրտով կաշու տաժած տեղերը քսելով:

Պագանելը վախվխելով, աչքի տակով Ֆուրգոնին նայելով, հայհոյում եր և բոլոր սատանաների մոտ եր ուղարկում իր յերկար մարմինն անխնա կծոտող դաժան միջատներին:

Յերեկոյան դեմ հարթավայրի տեսքը կենդանացավ: Ակացիաների անտառ յերևաց, մի քանի խումբ սպիտակ, խեժաբեր ծառեր և յեվրոպական ծաղումի առանձին ծառեր: Յերեկոյան ժամի ութին ջոկատը ժամանեց Ռեդ Գում կայանը:

Ավստրալիայում կայաններ են կոչվում այն անասնապահական տնտեսությունները, վորտեղ սնուցանվում են մատղաշ անասունները: Ինչպես հայտնի յե, Ավստրալիայի գլխավոր հարստությունն անասունն է կազմում: Անասնապահները այստեղ կոչվում են «սկվատերներ»—«հողի վրա նստողներ». անգլիական to squat-նստել բայից: Յեվ իսկապես, այդ դիրքն ամեն գաղութական սիրով է ընդունում, անվերջ տարածությունների վրա թափառելուց հոգնելով:

Ռեդ Գում կայանը վոքրիկ և աննշան եր: Այնուամենայնիվ,

Գլենարվանի ջոկատին այնտեղ սիրալիր կերպով դիմավորեցին։ Այդ միայնակ կանգնած տներում սեղանը միշտ լիքն է ճանապարհորդների համար, և նրանցից յուրաքանչյուրին ավստրալիացի գաղութականը դիմավորում է վորպես թանկագին հյուրի։

Հետևյալ որը, լույսը դեռ հաղիվ էր բացվել (դեռ նոր էր ծեգծղտում), յերբ Այրտոնը լծեց յեղներին։ Նա ուզում էր յերեկոյան հասնել մինչև Վիկտորիայի սահմանները։

Այդ որը հողի մակերևույթն արդեն այնպես հարթ չեր, ինչպես նախորեյին։ Գետինը սապատավորում էր մակերևույթի վրա կարմիր ավազի պես փռված մի շարք ցածրիկ բլուրներով...Հեռվից թվում էր, վոր դետնի վրա մի ահագին կարմիր դրոշակ է ընկել, վորի ծալքերը քամուց ուռել եյին դեպի վեր։ Մի քանի մալլեյներ, ուղիղ և հարթ բունով տեղական սոճիներ, սփռել եյին իրենց կանաչ ճյուղերը մարգագետինների խիտ խոտերի վրա, վորտեղ չարաճճում եյին ճաղարամուկերի ուրախ յերամիկները։ Ավելի ուշ սկսեցին հանդիպել թփուտներով և յերիտասարդ, խիժաբեր ծառերով ծածկված ընդարձակ տարածություններ։ Ավելի հեռուն՝ ծառերի խմբերը խառնվում եյին միմյանց, թփուտները տեղը ծառերին եյին զիջում, և ճանապարհորդները ծանոթացան ավստրալիական անտառների առաջին նմուշի հետ։

Վիկտորիա գավառի սահմաններին մոտենալու հետ, տեսարանն ել ավելի յեր փոփոխվում։ Այժմ ճանապարհորդները գնում եյին կուսական հողի վրայով։ Նրանք անշեղ գնում եյին ուղիղ գծով, չնահանջելով վոչ լեռների, վոչ անտառների առաջ և հաստատապես հիշելով յերկրաչափության առաջին թեորեման թե՝ յերկու կետերի միջև ամենակարճ ճանապարհն ուղիղ գիծն է։ Վոչ հողնածությունը, վոչ ել ճանապարհի դժվարությունները չեյին կանգնեցնում նրանց։

Կարավանը դանդաղ էր առաջ շարժվում, համակերպելով իր քայլը յեղների դանդաղ քայլվածքի հետ։ Բայց յեթե այդ հանգիստ կենդանիներն արագ գնալ չեն կարողանում, դրա փոխարեն նրանք գնալու ժամանակ յերբեք կանգ չեն առնում։

Այսպիսով յերկու որում վաթսուն մղոն անցնելով, դեկտեմբերի 23-ի յերեկոյան կարավանը ժամանեց Վիկտորիա գավառի առաջին քաղաք Եպլին, Վիմերրի շրջանում—յերկայնության հարյուր քառասունմեկերորդ աստիճանի տակ։

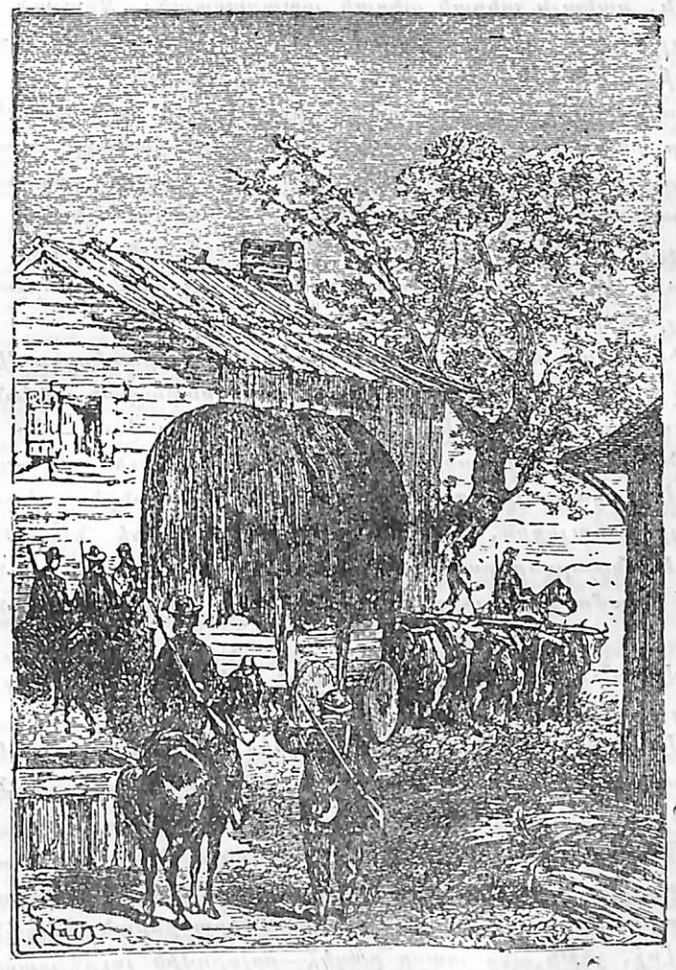

Ռեդ Գում կայանը։

Ֆուրդոնը կանգնեցրին պանդոկի քակում, վորը կրում եր «Թագի հյուրանոց» ճոխ անունը:

Ընթրիքին ճանապարհորդներին միայն վոչխարի միս առաջարկեցին, սակայն տեսակ տեսակ պատրաստած: Ընդհանուր համեստ խորտկացուցակին, բոլորն ել մեծ ախորժակով եյին ուտում և սեղանի առաջ ավելի շատ խոսում եյին, քան թե ուտում: Բոլոր ճանապարհորդները ցանկանում եյին ավելի շատ տեղեկություններ իմանալ ավստրալիական այդ մայր ցամաքի առանձնահատկությունների մասին և հարցեր եյին տեղում գիտնական աշխարհագրագետի գլխին: Պագանելը չեր ստիպում յերկու անգամ խնդրել իրեն և սիրով եր բաժին հանում այն ամենից, ինչ վոր գիտեր Վիկտորիա գավառի մասին, վորը նաև «Ցերջանիկ Ավստրալիա» յեր կոչվում:

— Դա սխալ անուն է,—նկատեց աշխարհագրագետը:—Ավելի ուղիղ կլիներ այդ գավառը «հարուստ Ավստրալիա» անվանել, վորովհետև յերկրների հետ ել նույնն է կատարվում, ինչ վոր մարդկանց հետ—հարստությունը յերջանկություն չի տալիս նրանց: Ավստրալիայի վոսկու հարուստ ավազահանքերը վորպես հրապույր ծառայեցին, բացի վոսկուց, ամեն բանի նկատմամբ դաժան և անտարբեր բախտախնդիրների համար: Դուք դրանում ինքներդ կհամոզվեք, յերբ մենք կանցնենք վոսկեբեր շրջաններով:

— Վաղո՞ւց է, արդյոք, կազմված Վիկտորիա գավառը,—հարցրեց Ցելենան:

— Վո՛չ, բոլորովին մոտերս, որանից վոչ ավել, քան յերեսուն տարի առաջ: Այդ կատարվել է 1835 թվականի հունիսի 6-ին, յերեքշաբթի որը...

— Ցերեկոյան ժամի յոթին անց քառասունհինգ րոպե,—վրա բերեց մայորը, վորը միշտ տնաղ եր անում Պագանելին, այնպիսի մի տեսք ընդունելով, վոր չի հավատում նրա բերած թվերին:

— Վոչ, յոթն անց տասը րոպե,—բոլորովին լուրջ պատասխանեց գիտնականը:—Հենց այդ րոպեին Բեռմանն ու Ֆալկնեռը Պորտ-Ֆիլիպ գյուղի հիմքը դրին այն ծովախորշի ափին, ուր այժմ գտնվում է Մելբուռն մեծ քաղաքը: Հետևյալ տասնհինգ տարվա ընթացքում այդ գաղութը մտնում եր Նոր Հարավային Ուելս գավառի կազմի մեջ, բայց 1851 թվականին նա առանձնացվեց վորպես անկախ վարչական միավոր, և Վիկտորիայի գավառ անունն ստացավ:

— Ցեվ այն ժամանակվանից ել սկսվեց նրա ծաղկումը,—հարցրեց Գլենարվանը:

— Ինքներդ դատեք այդ մասին, թանկագին բարեկամ,—պատասխանեց Պագանելը:— Ցես հիմա կբերեմ ձեզ այդ հարցի վերաբերյալ վիճակագրական վերջին տվյալները, և, ինչ ել վոր ասի Մակ-Նաբը, յես ավելի պերճախոս քան չգիտեմ, քան այդ թվերն են:

— Տվեք, տվեք, Պագանել,—խրախուսականորեն ասաց մայորը:

— Համեցեք: Պորտ-Ֆիլիպի գաղութը 1836 թվականին յերկու հարյուր քառասուն չորս բնակիչ ուներ: Այսոր Վիկտորիա գավառում հինգհարյուր հիսուն հազար բնակիչ կա: Ցոթ միլիոն քառակուսի վոտնաչափ տարածությամբ խաղողի այգիները տարեկան հարյուր քսան մեկ հազար գալլոն գինի յեն տալիս: Հարյուր յերեք հազար ձիեր են արածում գավառի անսահման արոտավայրերում՝ վեցհարյուր յոթանասուն հինգ հազար յերկու հարյուր յոթանասուն յերկու գլուխ յեղջյուրավոր անասունների հետ:

— Ցես ասել եմ, վոր այստեղ խոզաբուծությունն ել է զարգացած,—ասաց մայորը:

— Այո՛, մայոր, ձեր թույլտվությամբ այստեղ յոթանասունմեկ հազար վեցհարյուր քսանվեցնգ խոզ կա:

— Իսկ քանի վոչխար կա այստեղ, Պագանել:

— Ցոթ միլիոն հարյուր տասնվեցնգ հազար ինը հարյուր քառասուն յերեք, թանկագին Մակ-Նաբս:

— Հաշվելով նաև այն, վոր այժմ մենք ունենք, Պագանել:

— Վոչ: Այս վոչխարը չի կարելի հաշվել, վորովհետև նա արդեն յերեք քառորդ մասով կերված է:

—Կեցցեք, Պագանել,—ծափահարեց Ցելենան, ծիծաղելով գիտնականի սրախոսությունից:—Զի կարելի չընդունել, վոր դուք աշխարհագրական արտասովոր գիտելիքների տեր եք, և վորքան ել քեռու տղա Մակ-Նաբը աշխատի, նրան չի հաջողվի բռնել ձեզ չմտանալու մեջ:

— Բայց չե՞ վոր այդ բոլորն իմանալն իմ արհեստն է, թան-

ղագին տիկին Ցելենա։ Դրա համար էլ յես ձեզ ասացի, վոր այս զարմանալի յերկիրը լավ անակնկալներ շատ է պատրաստում մեզ համար։

— Սակայն մինչև հիմա...—սկսեց մայորը, շարունակելով տնաղ անել աշխարհագրագետին, վորպեսզի գրգռի նրան հետագա պատմվածքների համար։

— Դեռ սպասեցեք, անհամբեր մարդ եք դուք,—դոշեց Պագանելը։—Դուք միայն յերկրորդ որն է, վոր գտնվում եք այս յերկրամասի վրա և արդեն ուզում եք ամբողջը տեսնել։ Հավատացեք ինձ,—յես այս ասում եմ իմ խոսքերի լրիվ պատասխանատվությամբ,—վոր այս յերկիրն ամենահետաքրքրականն է ամբողջ յերկրագնդի վրա։ Նրա ծագումը, բնությունը, արդյունաբերությունը, կլիման—զարմացրել է, զարմացնում է և դեռ կզարմացնի ամբողջ աշխարհի գիտնականներին։ Բարեկամներս, դուք ձեզ պատկերացրեք մի մայր ցամաք, վորը բարձրացել է ծովի հատակից, իր ափերում բարձրությունների յուրահատուկ հսկայական ողակով շրջապատված։ Ափերին, նկատեցեք այդ, և վոչ թե կենտրոնում։ Մի մայր ցամաք, վոր հավանորեն իր կենտրոնական մասում պարփակում է կեսով չափ գոլորշիացած ծով։ Մի մայր ցամաք, վորի գետերն որեցոր ավելի շատ են ցամաքում։ Մի մայր ցամաք, վորը վոչ մթնոլորտում, վոչ էլ հողի մեջ խոնավություն չունի։ Վորտեղ ծառերն ամեն տարի կորցնում են իրենց կեղևը, բայց վոչ տերևները. ուր տերևները կողքերը դեպի արևն են աճում և ստվեր չեն տալիս, ուր փայտը հաճախ չի այրվում, ուր հոծ քարերը տարրալուծվում, հալվում են անձրևի տակ, ուր անտառները կարճահասակ են, բայց խոտը հսկայական բարձրության է հասնում, ուր, ինչպես հեքիաթի մեջ, չորքոտանիները կտուց ունեն, վորը բնաղետներին հարկադրեց նրանց համար առանձին դաս հնարել—լայնաղի կամ միանցքանի*, ուր կենդուրուի առաջին և յետին թաթերը միատեսակ յերկար չեն, ուր վոչխարները խոզի դունչ ունեն, ուր աղվեսները ծառից ծառ են թռչկոտում, ուր կարապները սև են, ուր մեծ մկները բուն են հյուսում. մի մայր ցամաք, վորտեղ թռչունները դիտողին զարմայնում են վերարկորման և ձայնի բազմազանությամբ. մի թռչուն չրխկացնում է, ինչպես փոստատար կառքի կառապանի մտրակ, մյուսը տկտկացնում է, պառի ժամացույցի ճոճանակի պես վայրկյաններն անջատելով, յերրորդը առավոտներն է ծիծաղում՝ յերբ արեգակը ծագում է, չորրորդը լաց է լինում յերեկոները, յերբ նա մայր է մտնում։ Ո՛, սա իսկապես հետաքրքիր յերկիր է, ուր ամեն ինչ ծառս յեղածի պես է կատարվում, ուր բնությունը կարծես թե ըմբոստանում է ինքն իր դեմ։ Իզուր չէ, վոր գիտնական Գրիմարը, իր «Ուսյալ մասին» հայտնի աշխատանքի մեջ այս իրերի մասին ասել է. Ավստրալիան հսմաշխարհային որենքների ծաղրական նմանությունների յերկիր է, դա մնացած ամբողջ աշխարհին ձգված մարտահրավեր է։

Պագանելն այդ յերկար ճառաբանությունը միանգամից կրակեց, առանց արգելակների բաց թողած սուրհանդակային գնացքի պես։ Աշխարհագրական ընկերության պերճախոս քարտուղարն այլևս չդպցեց իրեն։ Նա խոսեց, խոսեց, խոսեց, կատաղի շարժումներ անելով և ձեռքի յերկու մատն այնպես թափահարելով, վոր նրա հարևաններն ստիպված եյին հեռու քաշվել, վորպեսզի աչքերից չդրկվեյին, բայց ճառի վերջում նրա ձայնը ծածկեցին հիացմունքի «կեցցե՛» գոչերով, և նա ստիպված եր լռել։

Ավստրալիական մայր ցամաքի այդ վայելուն թվարկությունից հետո, թվում եր, վոր արդեն այլևս վոչինչի մասին չպիտի հարցնեյին Պագանելին։ Սակայն մայորը չզսպվեց և իր սովորական հանգիստ ձայնով հարցրեց.

— Ամբողջն ա՞յդ է, Պագանել։ Ել բան չե՞ք ավելացնում։

— Վո՛չ, ամբողջը չի,—առարկեց գիտնականը նորից բորբոքվելով։

— Ի՞նչպես,—զարմացած հարցրեց Ցելենան։—Ավստրալիական հրաշքները դեռ չե՞ն վերջացել։

— Վո՛չ։ Կլիման դեռ մնում է, վորի տարորինակությունները շատ են հեռու, հետևում թողնում այն ամենը, ինչ վոր յես ձեզ ասացի։

— Չի կարող պատահել,—գոչեցին Պագանելին չորս կողմից։

— Ցեսս ձեզ չեմ պատմի ավստրալիական ոդի առողջապահական հատկությունների մասին, վորը հարուստ է թթվածնի բովանդակությամբ և աղքատ աղոտով։ Բայց այստեղ խոնավ քամիներ չեն լինում, վորովհետև մուսոնները սովորաբար յեղերին զուգահեռ են փչում և հիվանդությունների մեծ մասը, վո-

* Պագանելն ենկաին ունի յեխիդնե կոչված կենդանին, վոր կտուց ունի։

ընդլիս տատասում են աշխարհի մյուս մասերը, այստեղ անհայտ են, սկսած տիֆից և վերջացրած ծաղիկով:

— Ոհո՛, այդ արդեն ինքնաստիքյան փոքրիկ առավելություն չէ,—ասաց Գլենարվանը:

— Հասկանալի չէ,—պատասխանեց Պագանելը:— Բայց խոսքը դրա մասին չի: Այստեղի կլիման մի հատիկ... վոչ ճշմարտապատում առանձնահատկություն ունի:

— Ի՞նչպիսի,—հարցրեց Զոն Մանգլսը:

— Դուք ինձ յերբեք չեք հավատա:

— Կհավատանք, կհավատանք,— գոչեցին չահադրդռված ունկնդիրները:

— Այդպես ուրեմն: Նա...—գիտնականը լռեց:

— Նա ի՞նչ:

— Նա... բարոյական ներգործության հատկություններ ունի:

— Բարոյակա՞ն ներգործություն:

— Այո՛,—ասաց գիտնականը:—Այստեղ մեռաղները, ինչպես և մարդիկ, ոդի մեջ չեն ժանգոտում: Այստեղ մաքուր, չոր ոդն արագ սպիտակացնում և ինչպես սպիտակեղենը, այնպես էլ հոգին: Ցեվ իզուր չէ, վոր Անգլիան այստեղ է ուղարկում իր արատավոր քաղաքացիներին: Անգլիացիներն ուղղակի նկատել են ավստրալիական կլիմայի այդ հատկությունը:

— Դուք մեզ ծաղրո՞ւմ եք, Պագանել,—ասաց մայորը:

— Ամենևին: Կլիմայի ազդեցությունն այնտեղ կենդանիների վրա նույնպես է տարածվում, ինչպես և մարդկանց: Դուք ուշադրություն դարձրեք այն բանին, թե վորքան հեզ և հնազանդ են այստեղ ձիերը:

— Չի կարող պատահել:

— Դուք ինքներդ տեսեք: Ավստրալիայում տաժանակիր աշխատանքի դատապարտված չարագործները մի քանի տարում վերածնվում են, աղնիվ մարդիկ են դառնում: Բոլոր մարդասերները գիտեն այդ: Ավստրալիայում բոլոր բնավորությունները լավանում են:

— Այնպես վոր ձեր քարի բնավորությունը, Պագանել,— ասաց Ցելենան,—այս խոստացյալ յերկրում...

— Հրեշտակային կդառնա, տիկին,—ուղղակի հրեշտակային ձևով պատասխանեց գիտնականը:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍԵՐՈՐԴ

ՎԻՄԵՐՐԱ ԳԵՏԸ

Հետևյալ որը, դեկտեմբերի 24-ին, լուսաբացին վարագանը ճանապարհ ընկավ: Շոգն արդեն բավական ուժեղ եր, բայց այնուամենայնիվ տանելի. ճանապարհը հարթ և բանուկ եր: Ցերեկոյան դեմ փոքրիկ ջոկատը քսանհինգ մղոն անցավ և դադար առավ Սպիտակ լճի ափերի մոտ, վորի ջուրն աղի յեր և խմելու համար անպետք:

Ժակ Պագանելն ստիպված եր խոստովանել, վոր այդ լիճը «սպիտակ» անունին արժանի չեր, քան Սև ծովը—«սևին», Կարմիր ծովը—«կարմրին», Դեղին գետը—«դեղինին» և վերջապես Կապույտ լեռները—«կապույտին»:

Նա փորձում եր հովանավորել այդ անունը, պաշտպանելով իր աշխարհագրական պաշտոնակցի պատիվը, վոր այնպես անհաջող մկրտել եր լիճը, բայց ջախջախվեց վեճի մեջ:

Պարոն Ոլբինեան ընթրիքը պատրաստեց իր մանրակրկիտությամբ: Ընթրիքից հետո ճանապարհորդները պատրաստվեցին քնելու, վորը Ֆուրգոնում, վորը վրանի մեջ: Նրանք շատ պինդ եյին քնել, չնայած դինգոների, ավստրալիական այդ չախկալների անընդհատ վոռնոցին:

Սպիտակ լճի մյուս կողմն ամբողջապես խարտարեղեն վոսկե ծաղիկներով ծածկված մի հրաշալի հովիտ եր ափռված: Լուսաբացին արթնանալով, Գլենարվանն ու իր ուղեկիցները չկարողացան զսպել հիացմունքի բացականչությունները, այդ զարմանալի հրաշագեղ տեսարանը տեսնելիս: Նրանք ճանապարհ ընկան:

Հեռու հարավում գետինը տապատավորում եր ցածրիկ բլուրներով, բայց կարավանի ճանապարհն ընկնում եր գարնանային ծաղկման պայծառ ներկերով փայլող բոլորովին հարթ հովիտով: Պատերի քաղմաթիվ այլակերպությունները կենդանացնում եյին այդ կանաչը, և նույնիսկ աղային հողամասերը կորչում եյին թայլի և ճակնդեղի խիտ ծածկոցի տակ: Բուսակաճության մեջ բուսաբան գտնելով, Պագանելը տալիս եր նրանց անունները և ամեն ինչ թվերով հաստատելու իր մշտական հակումին տուրք տալով, չզլացավ նկատել, վոր ավստրալիական բուսականությունը բաղկացած է չորս հազար յերկուհարյուր դանդաղ բույսերից, վորոնք պատկանում են հարյուրքսան ընտանիքի:

Մի քանի ժամ ուշ, նրանից հետո, յերբ արդեն սահեցին տասնյակ մղոններ, Ֆուրդոնը մտավ ակացիաների, պատկառուկների և սպիտակ խեժաբեր ծառերի թավուտը:

Բազմաթիվ աղբյուրներով վոռոգվող այդ հովտի բուսական թագավորությունն ապերախտություն չեր ցուցաբերում ցերեկվա լուսատուի վերաբերյալ և հարյուրապատիկ եր վերադարձնում նրան խիտ կանաչով՝ առատ ճառագայթների համար:

Կենդանական թագավորությունն ղդալիորեն շատ ժլատ եր ներկայացված: Հովտում թռչկոտում եյին մի քանի ջայլամներ, բայց կրակոցի տարածությամբ նրանց մոտենալը չհաջողվեց: Սակայն, դրա փոխարեն մայորը հաջող կրակոցով մի շատ հազվադյուտ, յերկրի յերեսից արագ անհետացող յարիրա—հսկայական կռունկ խփեց: Դա հինգ վոտնաչափ բարձրությամբ մի թռչուն եր, սրածայր վերջավորությամբ սև, լայն կտուցով: Թվում եր, վոր բնությունն իր ներկատախտակից չանք չի խնայել՝ յարիրայի վերարտադրման համար: Նրա գլուխը ծիրանի-մանիշակագույն եր, վիզը կանաչ, կուրծքը կուրացուցիչ սպիտակ և վոտքերը վառ-կարմիր:

Ճանապարհորդները հիանում եյին այդ գեղեցիկ թռչունով, և մայորն որվա հերոսը կմնար, յեթե Ռոբերտ Գրանտը մի քիչ ուշ չհանդիպեր և դիպուկ կրակոցով տեղն ու տեղը չխփեր մի տձև կենդանի, վորը վոչ ծովողնի յեր, վոչ էլ մրջնակեր:

— Դա յեխիդնե յե,—ասաց Պագանելը,—անվանելով այդ լայնաղի կենդանուն իր իսկական անունով:—Դուք յերբևիցե տեսե՞լ եք Ցեվրոպայում սրա նման վորևե բան:

— Նա զզվելի յե,—պատասխանեց Գլենարվանը:

— Զզվելի յե, համաձայն եմ, բայց թե չափազանց հետաքրքիր էլ է: Բացի այդ, նա միայն Ավստրալիայում է գտնվում և աշխարհի ուրիշ վոչ մի մասում,—նկատեց Պագանելը:

Բնական է, Պագանելը կամեցավ յեխիդնեյի նմուշը պահել: Նա տարավ այն Ֆուրդոնի մոտ, վորպեսզի թագցնի ծանրոցի բաժանմունքում, բայց պարոն Ոլրինեան այնպիսի զայրացկոտությամբ հակառակեց դրան, վոր գիտնականն արագությամբ նահանջեց և հրաժարվեց ավստրալիական միանգքանի վենդանու նմուշը Փարիզ բերելու մտքից:

Ճանապարհորդները հասան 141° 30′ յերկարության: Մինչև այժմ նրանց չհանդիպեցին վոչ հողագործ գաղութականներ, վոչ

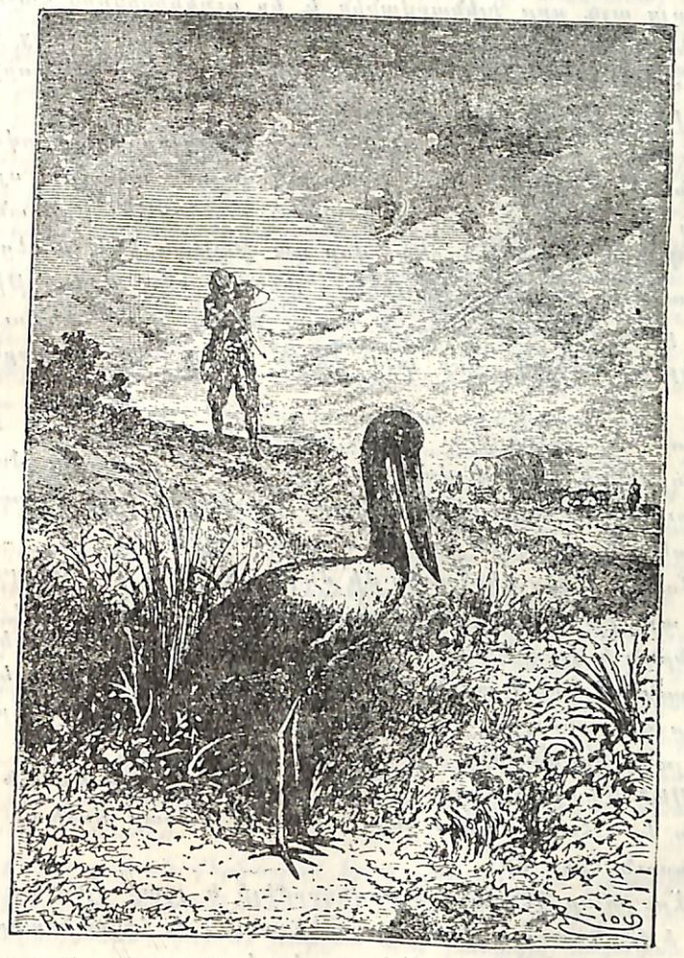

Մայորը կրակեց յարիրայի վրա:

տկվատերներ—անասնապահներ: Վայրը բոլորովին ամայի չեր թվում: Տեղացիների հետքն անդամ չկար: Նրանց թափառաշրջիկ ցեղերն ավելի հյուսիս են թափառում, Դաուլինգի և Մյորրեյի վտակներով վոռոգվող անսահման տափաստաններում:

Բայց այդ որը Գլենարվանին և իր ուղեկիցներին հաջողվեց տեսնել մեկն այն չերեք հսկայական հոտերից, վորոնց ազատ սպեկուլյանտներն արևելյան լեռներից քշում են Վիկտորիա և Հարավային Ավստրալիա գավառները:

Կեսորվա ժամի մոտ չորսին Զոն Մանգլսը ցույց տվեց իր ընկերներին հորիզոնի վրա չերևացող վոչու սահմանը: Ինչի՞ց եր առաջացել այդ տարորինակ չերևույթը: Ողն անքամի չեր: Պագանելը չենթադրեց, վոր դա թաթառ է և տկսեց հրշմարտանման բացատրություններ փնտռել այդ չերևույթի համար, բայց Այրտոնն խսկույն դուրս բերեց նրան կռահումների խորքերից, ասելով, վոր այդ վոչին չեկող հոտն է բարձրացրել:

Բոցմանը չսխալվեց: Փոչու սյունը մոտենում եր, և ճանապարհորդները չուտով վրնջացող, մայող և բառաչող ձայների խլացուցիչ համերգ լսեցին, վորին խառնվում եյին մարդկային ջոկ-ջոկ բացականչություններ և սուր սուլոցներ:

Քառսի միջից վերջապես մի մարդ չերևաց: Դա չորքոտանիների այդ բանակի գլխավոր ուղեցույցն եր: Գլենարվանը մոտեցավ նրան և խոսակցության բռնվեց: Պարզվեց, վոր ուղեցույցն այդ ամբողջ հոտի տերն է: Նրա անունը Սեմ Միտչել եր: Նա գալիս եր արևելյան գավառներից և այժմ ուղևորվում եր դեպի Պորտլանդ ծովախորշը:

Սեմ Միտչելի հոտը տասներկու հազար յոթանասուն հինգ գլուխ եր. հազար հատ չեզ, տասնմեկ հազար վոչխար և յոթանասուն հինգ ձի:

Այդ բոլոր կենդանիները վողորմելի և լղար վիճակում գընված եյին Կապույտ լեռների ստորոտում, և հիմա նրանք պիտի գիրանային Հարավային Ավստրալիայի պարարտ արոտատեղերում և հետագայում մեծ շահույթներ տային իրենց տիրոջը: Դա ձեռնտու գործ եր: Բայց վորքան համբերություն և չեռանդ եր պահանջվում, վորպեսզի կարողանային այդքան մեծ տարածությունն անցկացնել այդ կամակոր կենդանիներին և վորքան

հոգնեցուցիչ եր անվերջ համարձակություն ցուցաբերել: Հաջողությունը ծանր գնով եր ձեռք բերվում:

Սեմ Միտչելը կարճ խոսքերով ասաց իր պատմությունն այն ժամանակ, չերբ նրա հոտը շարունակում եր առաջանալ պատկառուկների թփերի միջով: Ցելենան, Մերին և բոլոր հեծվորները ձիերից իջան և, նստելով խեժաբեր, ճյուղալի ծառի ստվերում, լսում եյին պատմվածքը:

Սեմ Միտչելն արդեն յոթ ամիս եր ինչ ճանապարհին եր: Մինչին հաշվով նա որական տասը մղոնից ավել չեր անում, և այդ անվերջ թափառումը դեռ չերեք ամիս ել պիտի շարունակվեր: Աշխատանքի մեջ նրա ողնականներն եյին քսան չուն և չերեսուն մարդ, վորոնց թվում հինգ տեղացիներ, վորոնք հատկապես պարապում եյին հոտից չետ ընկած կենդանիներին վորոնելով: Այդ բանակի հետևից վեց սայլակ եր գնում: Տասնութ դյույմ չերկարությամբ կոթ ունեցող խարաններով և ինը դյույմանոց մտրակակալներով զինված ուղեցույցները ձիավարում եյին չարքերով, վերականգնելով հաճախակի խախտած կարգը: Հոտի չուրջը, կարծես թևերով սլացող չներն ոգնում եյին նրանց:

Ճանապարհորդները հիանում եյին հոտի մեջ հատատված կարգապահությամբ: Կենդանիների տարբեր տեսակները ջոկ-ջոկ եյին ընթանում, վորովհետև չեղներն ու վոչխարները վատ եյին յոլա գնում իրար հետ: Առաջինները վոչ մի կերպ չեյին համաձայնում արածել այնտեղ, վորտեղով արդեն անցել եյին չերիրորդները: Այդ քանն անհրաժեշտություն հարուցեց չեղներին հոտի գլուխը կանգնեցնել: Ցերկու գումարտակի բաժանված, նրանք հպարտությամբ առաջ եյին ընթանում: Նրանց հետևից գնում եյին վոչխարների գնդերը, քսան ուղեցույցների հրամանատարության տակ:

Շների մի դասակ վերջապահ եր վարվում: Սեմ Միտչելն իր ուշադրությունն այն բանի վրա դարձրեց, վոր վոչ ուղեցույցները, վոչ ել շները— այդ բանակի իսկական առաջնորդները չեյին: Իսկական առաջնորդները չեղներն եյին: Նրանք հպարտ առաջանում եյին առաջին շարքում, ընտրելով ավելի լավ ճանապարհ: Նրանք հոտի կատարյալ տերերն եյին և հոտն ասանց վորևե բողոքի նրանց եր հպատակվում: Ցեթե նրանք կանգ եյին առնում, բոլորն ել նրանց որինակին եյին հետևում, և քշողների բոլոր ջանքերն իզուր կլինեյին՝ ստիպել

կենդանիներին առաջ շարժվել, քանի դեռ իրենց գլխավորներն ուղեվորման ազդանշան չեյին տվել: Սեմ Միռչելի ավելացրած մի քանի մանրամասնություններն արժանի եյին Քսենոֆոնի* գրչին:

Քանի դեռ բանակը հովիտով եր գնում, ամեն ինչ լավ եր: Նվազագույն հոգատարություն և նվազագույն հոգնածություն: Կենդանիները հանգիստ գնում եյին ճանապարհով, ծարավն ու քաղցը հագեցնելով արոտատեղերում, գիշերը քնում եյին, ցերեկը հնազանդությամբ հավաքվում եյին շների կանչով և նորից եյին ճանապարհվում: Բայց մայր ցամաքի թավուտ անտառներում, եվկալիպտների և պատկառուկների դեռաբույսերում դժվարությունները կրկնապատկվում եյին: Դառակները, դումարտակները և գնդերը մերթ խառնվում եյին մի կույտի մեջ, մերթ հեռանում եյին իրարից մեծ տարածությամբ, և շատ ժամանակ եր պահանջվում հարկավոր կարգը վերականգնելու համար: Ցերթ, դժբախտությամբ, առաջնորդներից մեկն եր կորչում, պետք եր նրան գտնել ինչ գնով ուզում եր լինի, հակառակ դեպքում ամբողջ հոտը կարող եր անկարգ փախուստի դիմել: Տեղացի սեամորթ քշողներն այդ դժվար վորոնումների վրա հաճախ մի քանի որ եյին վատնում: Ցերբ հաճախակի անձրևներն սկսվում եյին, ծույլ կենդանիները հրաժարվում եյին շարունակել ճանապարհը, իսկ սաստիկ ամպրոպների ժամանակ խուճապը տիրում եր հոտին, կենդանիները ցնդում եյին յերկյուղից:

Սակայն քշողների յեռանդն ու զգոնությունը հաղթահարում եյին բոլոր այդ կրկնվող դժվարությունները և հոտն առաջ եր գնում մղոն առ մղոն, թողնելով հետևում հովիտներ, անտառներ և սարեր: Բայց քշողները տխրված եյին իրենց բոլոր հատկությունների վրա մի հատ ել ամենարարձրն ավելացնել— համբերություն, համբերություն, վորը պիտի ամեն ինչի հաղթահարեր, համբերություն, վորը հարկավոր եր պահել փոչ թե ժամերով և որերով, այլ ամբողջ շաբաթներով,— այդ հենց գետերի վրայով անցնելու ժամանակ եր: Այստեղ քշողներն ընդհարվում եյին յեթե վոչ անհաղթահարելի, համենայն դեպս մեծ դժվարությամբ հաղթահարելի արգելքների հետ: Այդ արգելքն այն հանդամանքն եր, վոր հոտի գլխավորները հրաժարվում եյին գետով անցնել: Զրին հաղիվ քվող յեղները յետ եյին դառնում իրենց սեփական հետքերով: Վոչխարները, հաղիվ նկատելով ջուրը, փախչում եյին զանազան կողմեր: Պետք եր սպասել գիշերվան, վորպեսզի հնար լիներ հոտը ջրի մոտ բերել, բայց դա ել չեր ողնում: Խոյերին ջուրն եյին ձգում— մաքիները չեյին համարձակվում գնալ նրանց հետևից, փորձում եյին համառ կենդանիների վրա ազդել նրանով, վոր մի քանի որ նրանց չեյին թողնում ջուր խմել: Հոտը տառապում եր ծարավից, բայց տեղից չեր շարժվում: Դառները հակառակ ափն եյին տեղափոխում այն հույսով, վոր մայրերը լողալով կանցնեն նրանց մայունի պատճառով: Դառները մայում եյին իսկ մաքիները, մյուս ափում, չեյին ել մտածում տեղից շարժվել: Ցերբեմն այդպես մի ամբողջ ամիս եր շարունակվում: Քշողներն հուսահատվում եյին չիմանալով, թե ինչ անեն այդ մայող, վրնջող, մոնչող բանակի հետ: Ցեվ հանկարծ, մի դեղեցիկ որ, չի իմացվում թե ինչ քըմահաճույքով, ամբողջ առաջավոր ջոկատը դեպի դետն ե նետվում և նոր դժվարություն եր ծադում: Այժմ պետք եր խանգարել, վոր հոտը անկարգ կերպով չդնա նրանց հետևից: Շարքերում իրարանցում եր տիրում, և ճնշման մեջ շատ կենդանիներ եյին փչանում:

Այսպես եյին Սեմ Միռչելի պատմած մանրամասնությունները: Այն ժամանակվա ընթացքում, յերբ նա պատմում եր, հոտի մեծ մասը, լրիվ կարգապահությամբ շարանցում եյին ճանապարհորդների առաջ:

Ժամանակը հասել եր, վոր Սեմ Միռչելը կանգնի իր բանակի գլուխը, վորպեսզի արոտավայրի համար ավելի լավ տեղ ընտրի: Նա հրաժեշտ տվեց Գլենարվանին, թռավ տեղական հրաչալի ձիու վրա, վորին իր սպասավորներից մեկը քաշում եր սանձից, և, սրտանց սեղմելով բոլոր ճանապարհորդների ձեռքը, մի քանի վայրկյանից հետո կորավ փոշու ամպերում:

Կարավանը շարունակեց իր ընդհատված ճանապարհը և արդեն այլևս կանգ չառավ ուղիղ մինչև Տայլրոտ լեռան ստորոտը:

Պաղանելի առաջարկով Վիկտորիա դավառով ճանապարհորդելու այդ առաջին որը տոնվեց փառավոր ընթրիքով:

Պետք է ասել, վոր այդ որն Ալբինետն ինքն իրեն դերադանցեց: Իր պաշարներից նա յեվրոպական մի շարք ուտելիքներ պատրաստեց, վորոնց ուտելը տարորինակ եր թվում Աֆսարա-

* Հին հույն պատմագիր (430—355 թ. մ. թ. ա.):

լիայի ամայության սրտի մեջ: Սալխատած միս, աղը դրած մսի կտորներ, խողի միս, դարու և վարսակի ալյուրից քաղցր կարկանդակներ, հրաշալի թեյ, վիսկի, մի քանի չիշ պորտվեյն— ահա թե ինչից էր բաղկացած այդ յերեկոյի ընթրիքը: Կարելի յեր յերևակայել, վոր գտնվում ես Մալկոլմ-Կեսլի ճաշարանում, Շոտլանդիայի հենց խորքում:

Այդ խնճույքում ամեն ինչ կար, սկսած սուպից և վերջացրած չամչաբլիթով, վորպես քաղցրեղեն: Բայց Պադանելը կարեւոր համարեց այդ բոլորին միացնել նաև քյուրների լանջերին աճող վայրենի նարինջներ:

Դրանք բավական անհամ պտուղներ եյին, բայց նրանց հատիկները, յեթե մարդ ուտի, բերանն այրում եյին կայենյան պղպեղի նման: Համառ աշխարհագրագետը գիտության սիրուց այնպիսի կամակորությամբ էր ուտում այն, վոր բոլորովին վառեց քիմքը և չէր կարողանում պատասխանել մայորի կծու հարցերին:

Հետևյալ որը, դեկտեմբերի 26-ին, նշանակալից բան չպատահեց: Ճանապարհորդներն անցան մինչև Նորտոն-Կրիկա աղբյուրները և շուտով հասան կիսով ցամաքած Մեկենդի գետին: Ցեղանակը լավ էր, չորը միանգամայն տանելի: Քամին հարավից էր փչում և զովություն սփռում այնպես, ինչպես հյուսիսային քամին հյուսիսային կիսագնդում:

Պադանելն այդ բանի վրա դարձրեց իր բարեկամ Ռոբերտ Գրանտի ուշադրությունը:

— Մեր գործը հաջող է,— ասաց նա,— վորովհետև մինչև ջերմությունը հարավային կիսագնդում ավելի բարձր է քան հյուսիսայինում:

— Ինչո՞ւ համար,—հարցրեց տղան:

— Դու հարցնում ես, թե ինչո՞ւ համար — Ռոբերտ,—պատասխանեց Պադանելը:— Միթե՞ դու յերբեք չես լսել, վոր յերկիրն ամենից շատ ձմեռն է արևին մոտիկ լինում:

— Ցես այդ գիտեմ:

— Ցեվ վոր ձմեռը ցուրտը նրանից է առաջանում, վոր արեգակի ճառագայթները շեղակի յեն ընկնում յերկրի վրա:

— Իհարկե:

— Հրաշալի, իմ տղա: Հենց այդ պատճառով էլ հարավային կիսագնդում ավելի տաք է, քան թե հյուսիսայինում:

— Ցես չեմ հասկանում,— պատասխանեց Ռոբերտը, աչքերը լայն բանալով:

— Լավ մտածի՛ր,— ասաց Պադանելը:— Ցերբ վոր Ցեվրոպայում ձմեռ է, տարվա ի՞նչ ժամանակն է այստեղ, Ավստրալիայում, մյուս կիսագնդում:

— Ամառ է,— պատասխանեց Ռոբերտը:

— Ահա, հենց դրա շնորհիվ, վոր իսկ և իսկ այդ ժամանակ յերկիրն արեգակին ավելի մոտիկ է գտնվում... Հիմա հասկանո՞ւմ ես:

— Հասկանում եմ:

— Ամառը հարավային կիսագնդում ավելի շոգ է, քան հյուսիսային կիսագնդում:

— Պարզ է, պարոն Պադանել:

— Ցեվ այդպես, յերբ ասում են, վոր յերկիրն արեգակին ավելի մոտիկ է ձմեռը, այդ միայն մեր, հյուսիսային կիսագնդի բնակիչների վերաբերմամբ է ճիշտ:

— Ա՛յ, յես հենց դրա մասին է, վոր չեմ մտածել,—բացականչեց Ռոբերտը:

— Դե՛, չմոռանաս այդ, տղաս:

Այսպիսով Ռոբերտը տիեզերագրության մի փոքրիկ դաս առավ և վորպես յեզրակացություն իմացավ, վոր ըստ Ֆարենհեյտի*, Վիկտորիա գավառում միջին ջերմությունը հասնում է 70°-ի:

Ջոկատը յերեկոյան ճամբար խփեց Լոնե-Դել լճից հինգ մղոնի վրա, վորը գտնվում է հյուսիսում բարձրացող Դրումոնդա լեռան և Դրոյդեն սարի արանքում, վորի ցածրիկ դագաթը պատկերվում էր հարավային հորիզոնում:

Հետևյալ որը սայլակն արդեն Վիմերրա գետի ափերին էր, յերկայնության 143° վրա:

Կես մղոն լայնություն ունեցող գետը բարձր խեժաբեր ծառերի և ակացիների յերկու շարքերի միջով թավալում էր իր հանդխտ, թափանցիկ ջրերը:

Այս ու այնտեղ ծրաենու հրաշալի ծառերը տասն և հինգ վոտնաչափ բարձրությունից գետնի վրա սփռում եյին կարմիր զուլֆերով ներկված իրենց յերկար, ճկուն ճյուղերը: Հաղարա-

* Ըստ Ցելսիուսի մոտ 20°:

վոր թռչուններ—պիրոլներ, սերինոսներ, աղավնիներ վոսկեծղի վետրավորությամբ, եվ չեմ խոսում շատախոս թութակների մասին,— թռչկոտում եյին գետի կանաչ դեռաբույսերի մեջ: Նրանց տակ, ջրերի հարթ մակերեվույթի վրա չիչփացնում եյին մի զույգ սև, յերկչոտ և անմերձենալի կարապներ: Ավստրալիական ջրերի այդ հազվագյուտ բնակիչներն խսկույն անհետացան գետի վոլորաններում, վորը քմահաճորեն գալարվում եր կախարդական հովիտով: Ֆուրգոնը կանգ առավ թավ կանաչ խոտերի գորգի վրա, վոր հասնում եր ուղիղ մինչև գետը և ծոպավոր ժապավենի նման յեղրագարդում եր նրա ջրերը: Վոչ մի տեղ կամուրջի կամ լաստանավի նշաններ չկային: Բայց և այնպես, պետք եր մյուս ափն անցնել:

Այրտոնն զբաղվեց ծանծաղուտ փնտռելով: Քառորդ մղոնի վրա, հոսանքի հետ դեպի վեր՝ գետը նրան ավելի պակաս խորությամբ թվաց, և նա վորոշեց մյուս ափն անցնել այս տեղով:

Զափումը ցույց տվեց, վոր խորությունն այստեղ յերեք վոտնաչափից ավելի չե:

Ֆուրգոնն առանց վտանգի յենթարկվելու կարող եր ճանապարհվել:

— Ուրիշ վո՞չ մի միջոց չկա գետի վրայով անցնելու,— հարցրեց Գլենարվանը բոցմանին:

— Վո՛չ, սեր,— պատասխանեց Այրտոնը,— բայց այս անցումն ինձ անվտանգ ե թվում:

— Ավելի լավ չե՞, վոր կանայք դուրս գան Ֆուրգոնից:

— Վոչ մի դեպքում: Իմ յեղների վոտքերը պինդ են: Յես հանձն եմ առնում ուղեվորել նրանց ճիշտ ճանապարհով:

— Գնացեք, Այրտոն, յես վստահում եմ ձեզ,—ասաց Գլենարվանը:

Ճանապարհորդները շրջապատեցին ծանր սայլը և վճռակնորեն մտան ջուրը: Սովորաբար, յերբ սայլակները տեղափոխում են ծանծաղուտով, նրանց շրջապատում են դատարկ տակառների շղթայով, վորոնք նրանց պահում են ջրի մակերեվույթի վրա: Բայց այստեղ բացակայում եր այդ լողացող զոտին: Մնում եր ամբողջապես վստահել յեղների բնազդին և Այրտոնի զգուշությանը:

Այդ վերջինն իր նստած տեղի բարձունքից կառավարում եր

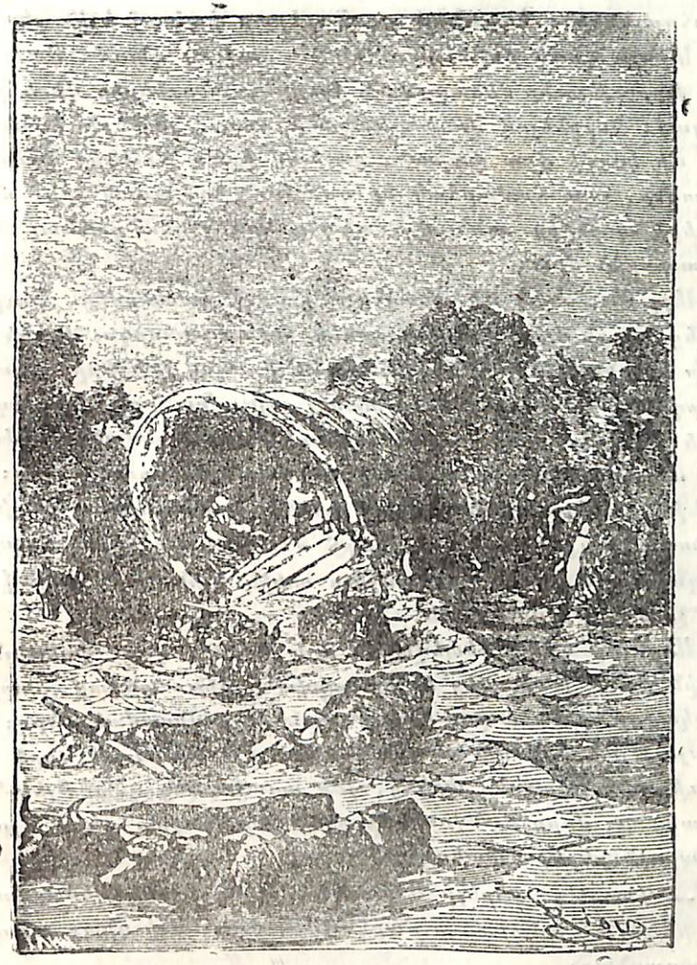

Ֆուրգոնը ծռվեց կողքի վրա:

սայլը։ Մայորն ու յերկու նավաստի առջեվից եյին գնում։ Գլենարվանն ու Ջոն Մանգլսը դանվում եյին Ֆուրդոնի յերկու կողմերին, միշտ պատրաստ ամեն բոպե ոգնության դալու ճանապարհորդներին։ Պագանելն ու Ռոբերտը փակում եյին յերթը։

Մինչև գետի մեջտեղն ամեն ինչ լավ եր գնում։ Բայց այստեղ խորությունը մեծացավ, և ջուրը առանցքներից վերև բարձրացավ։ Կորցնելով վոտների տակի հողը, յեղները ծանծաղուտից մի կողմի վրա փախան, քաշելով իրենց հետևից Ֆուրդոնը։ Այրտոնը, շատ համարձակ եր գործում։ Նա թռավ ջրի մեջ և յեղների պոչերից բռնելով, ստիպեց նրանց յետ դառնալ ուղիղ ճանապարհի վրա։

Այդ ժամանակ մի անակնկալ ցնցում կատարվեց, Ֆուրդոնը ծռվեց կողքի վրա, ջուրը վողողեց ճանապարհորդուհիների վոտքերը և, չնայած Ջոնի և Գլենարվանի բոլոր ջանքերին՝ պահելու Ֆուրդոնը— հոսանքն սկսեց տանել այն։ Դա շատ վտանգավոր բոպե յեր։ Բարեբախտաբար յեղների ամբողջ լծվածքը ուժով առաջ անցավ և Ֆուրդոնն ավելի ծանծաղ տեղ դուրս բերեց։ Շտապով թե՛ ձիերը և թե՛ յեղներն իրենց վոտքերի տակ դեպի ափը տանող վերելք ղգացին, և կարճ ժամանակից հետո մարդիկ և կենդանիներն արդեն գետի մյուս ափին եյին, այն չափով գոհ, վոր չափ և թրջված եյին։

Անցումի միակ հետևանքն այն յեղավ, վոր Ֆուրդոնի առաջին մասը խախտվեց և Գլենարվանի ձին պայտը կորցրեց։ Հարկավոր եր անհապաղ կարգի բերել այդ վնասվածքները։ Բայց ամայության մեջ դա արդեն այնքան ել հասարակ գործ չեր։ Դրությունն Այրտոնը փրկեց, վոր առաջարկեց դնալ Բլեկ-Ռոյնտ կայարանը, վորը գտնվում եր քսան մղոնի վրա դեպի հյուսիս, և դարբին բերել այնտեղից։

— Գնացե՛ք, սիրելի Այրտոն,— ասաց նրան Գլենարվանը։— Ձեզ ինչքա՞ն ժամանակ է հարկավոր, վորպեսզի գնաք այնտեղ և վերադառնաք։

— Տասնհինգ ժամ, վոչ ավել,—պատասխանեց Այրտոնը։

— Այն ժամանակ—ճանապարհվեք։ Սպասելով ձեր վերադարձին, մենք կանգ կառնենք ճամբարում, Վիմերբայի ափին։

Մի քանի բոպեյից հետո բոցմանը թռավ Վիլսոնի ձիու վրա և կորավ պատկառուկների խիտ ղեռաբույսերի մեջ։

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆՄԵԿՆԵՐՈՐԴ

ԲՑՈՐԿ ՑԵՎ ՍՏՑՈՒԱՐՏ

Ցերեկվա մնացորդը նվիրեցին հանգստանալու։ Ճանապարհորդներն ղբոսնում եյին Վիմերբայի ափին, ղբուցելով և սքանչանալով չրջապատող բնությամբ։

Գորշ մոխրագույն կռունկները նրանց մոտենալիս սուր ճիչով բարձրանում եյին ոդի մեջ։ Պիրոլները, քանդակող-վորմնադիր թռչունները ճախրում եյին շուշանների ցողունների արանքում, ճուտերը թողնում եյին իրենց սովորական ձկնորսությունը և թռչում, հեռանում եյին, և միայն ծիածանի բոլոր գույներով փայլող կապտագլուխ թութակները, ծիրանի գլխով և դեղին պարանոցով փոքրիկ ռոչիլները և կարմիր-կապտավուն փետրավորությամբ վրձնալեղու թութակները չարունակում եյին իրենց խլացուցիչ ճռվողյունը խիժաբեր ծառերի դագաթներին։

Մերթ հանգիստ քրքջացող ջրի մոտ կանաչ խոտի վրա պառկելով, մերթ հենց այնպես թավառելով պատկառուկների ղեռաբույսերի մեջ, ճանապարհորդները վայելում եյին բնությունը մինչև արեղակի մայր մտնելը։

Հանկարծակի վրա հասնող գիշերը նրանց գտավ կանգառի տեղից կես մղոն հեռավորության վրա։ Նրանք վերադարձան դեպի վրանները, ղեկավարվելով վոչ թե բեվեռային աստղով, վոր տեսանելի չե հարավային կիսագնդում, այլ հորիզոնի վրա փայլող Հարավային Խաչի համաստեղությամբ։

Ուլբինետն ընթրիքը վրանում եր պատրաստել։ Բոլորը նստեցին սեղանի չուրջը։ Այդ յերեկո առանձին հաջողությամբ ոգտվեց Վիլսոնի խփած թութակների ռադուն։

Ընթրիքը յերկարեց, և դա պատճառ դարձավ, վոր նրանք հեռու չցրվեն այդպիսի հրաշալի գիշերը։ Ցելենան խնդրեց Պագանելին պատմել ավստրալիական հայտնի ճանապարհորդների մասին վաղուց խոստացած պատմությունը։

Պագանելը չստիպեց իրեն յերկար խնդրել և ուրախությամբ համաձայնեց։

Նրա ունկնդիրները նստեցին հրաշալի պատվանդանի մոտ։ Ոդի մեջ սպիտակին եյին տալիս սիդարի ծխի ողակները։ Նրանք վերև եյին բարձրանում և անհետանում ծառի թավ տերևների մառախուղում։

Աշխարհագրագետը քրքրելով իր հիշողությունը պատմությունն սկսեց։

— Դուք, ի հարկե, չեյիք կարող մոռանալ, բարեկամներ, և հատկապես դուք, մայոր, ճանապարհորդների այն շարքը, որը յես ձեզ թվեցի «Դունկանի» նավեղրում։ Բոլորից, ովքեր փորձել են թափանցել մայր ցամաքի խորքը, միայն չորսին է հաջողվել կտրել այն հարավից դեպի հյուսիս և հյուսիսից դեպի հարավ։ Դրանք եյին. Բյորկ 1860 և 1861 թվերին, Մակ Կինլեյ 1861 և 1862 թվերին, Լենսբորո 1862 թվին և Ստյուարտ՝ նույնպես 1862 թվին։

Մակ Կինլեյի և Լենսբորոյի մասին յես շատ քիչ տեղեկություն կարող եմ հաղորդել ձեզ։

Առաջինը Ադելաիդայից մինչև Կարպենտարիի ծոցն է գնացել. յերկրորդը Կարպենտարիից մինչև Մելբուռն։ Նրանց յերկուսին էլ ավստրալիական կոմիտեն էր ուղարկել Բյորկին փնտռելու համար, որոնց այլևս չերևաց և չեր էլ կարող յերևալ։

Բյորկ և Ստյուարտ— ահա այն յերկու անվեհեր հետազոտողների անունները, որոնց մասին յես պատրաստվում եմ պատմել ձեզ առանց յերկար առաջաբանների։

1860 թվականի ոգոստոսի քսանին թագավորական մելբուռնյան ընկերությունը մի արշավ կազմակերպեց իռլանդացի սպա Ռոբերտ Բյորկի հրամանատարության տակ։ Նրան ուղեկցում եյին տասնմեկ մարդ. յերիտասարդ աստղագետ Վիլյամ Ջոն Ուիլսը, գոկտոր Բեկլերը, գուտտաբան Գրեյը, հնդկական բանակի յերիտասարդ սպա Կինգը, Լանդելսը, Բրազեն և մի քանի սիպայիներ*։

Քսանհինգ ձի և քսանհինգ ուղտ տանում եյին իրենց վրա ճանապարհորդներին, նրանց ծանրոցը և տասնութ ամսվա ճանապարհի ուտեստի պարեները։ Արշավախումբն ուղևորվեց դեպի Կարպենտարիի ծոցը, նրա հյուսիսային ափը և առաջ պիտի գնար Կուպերա գետի ընթացքով։ Առանց վորևե դժվարությունների, արշավախումբը կտրեց Մյորրեյի և Դառլինգի վոռոգած հողերը և ժամանեց գաղութի սահմանում գտնված Մենինդիյե կայանը։

Այնտեղ պարզվեց, վոր մեծ բազաժը չափազանց ծանրաբեռնող բան է։ Այս հանգամանքը և Բյորկի բնավորության մի վո-

* Անգլիական գաղութային բանակի զինվորներ։

Գիշերը վրա հասավ։

բոլոր ավելորդ համառությունը պառակտում ստեղծեցին արշավախմբի անդամների մեջ: Լանգելսը մի քանի ընդուս-քչոլների հետ բաժանվեց արշավից և վերադարձավ Դաուլինգի ափերը: Բյորկը շարունակեց առաջ շարժվել: Գնալով մերթ ճոխ և առատորեն վոռոգված հովիտներով, մերթ խոնավությունից բոլորովին զուրկ քարքարոտ արահետներով, նա հասավ մինչև Կուպեր-Կրիկ: Նոյեմբերի 20-ին, այսինքն մեկնումից յերեք ամիս հետո, նա առաջին անգամ գետի ափին լրացրեց ուտելիքի պաշարը:

Ճանապարհորդներն այստեղ մի վորոշ ժամանակ մնացին, հետախուզելով հարմար ճանապարհ դեպի հյուսիս, ուր նրանք կապահովվեին ջրով: Մեծ դժվարություններով նրանք հասան այն տեղը, վոր իրենք Ուիլս ամրոց անվանեցին: Նրանք այստեղ պոստ հիմնեցին և շրջապատեցին այն ցիցերի ցանկապատներով: Այդ պոստը գտնվում եր Մելբուռնի և Կարպենտարիի ծոցի ճանապարհի կեսին: Այստեղ Բյորկն իր ջոկատը յերկու մասի բաժանեց: Մի մասը, Բրադեյի հրամանատարությամբ, պիտի մնար Ուիլս ամրոցում յերեք ամսվա ընթացքում և ավել, յեթե կենսական մթերքները բավական լինեին և սպասեր մյուսի վերադարձին: Մյուս մասը պիտի շարունակեր ճանապարհը: Այս մասը բաղկացած եր միայն չորս մարդուց. Բյորկ, Գրեյ, Կինդ և Ուիլս: Նրանք իրենց հետ վեց ուղտ և յերեք ամսվա անհրաժեշտ անուռնդ վերցրին. յերեք կվինտալ ալյուր, մի կվինտալ ձիու չորացրած միս, հարյուր ֆունտ աղը դրած խոզի միս, յերեսուն ֆունտ պաքսիմատ,— ամբողջը, ինչ վոր հարկավոր եր վեցհարյուր վերստ ճանապարհորդելու համար:

Ցեվ այսպես, այդ չորս մարդը ճանապարհվեցին: Քարքարոտ անապատի դժվարին անցումից հետո նրանք յեկան Եյրե գետի ափերը, Շտուրտի չվացուցակի 1845 թվականի վերջին կետը, և այնտեղից ուղեվորվեցին դեպի հյուսիս, ըստ հնարավորության խստորեն պահելով յերկայնության հարյուր քառասուն աստիճանը:

Հունվարի յոթին, անտանելի խանձող տապի ժամանակ, նրանք կտրեցին արևադարձը: Հաճախ նրանց խաբում եյին միրաժները, ավելի հաճախակի դաժան ծարավն եր տանջում, վորը հաղեցնել հաջողվում եր միայն մեծ ամպրոպների որերին: Հաղվագյուտ դեպքերում եյին նրանք պատահում իրենց ճանապարհին թափառաշրջիկ տեղացիների կայանների և հիմք չունեյին նրանցից դանդատվելու: Ընդհանուր առմամբ այն ճանապարհը, վոր գնում եր բնական արգելքներից հեռու— սարեր, լճեր և գետեր,— չափազանց դժվար չեր:

Հունվարի տասներկուսին հեռվում ավաղոտ բլուրներ յերևացին, նույն թվում Ֆորբսի լեռը, իսկ նրանց հետևում գրանիտի սարերի շղթան, վորոնք այստեղ «ռենդս» են կոչվում: Այստեղից սկսած ճանապարհը դժվարին և հոգնեցուցիչ եր դառնում: Արշավախումբն առաջ եր քարշ դալիս, ծայրահեղ լարվածությամբ: Բեռնակիր կենդանիները համառեցին և չեյին ուզում գնալ:

«Մենք դեռևս ռենդսի ընդարձակում ենք,— գրում եր Բյորկը ճանապարհի որատետրում:— Ուղտերը քրտնում են վախից»: Ցեռանդի ահագին լարվածության գնով ճանապարհորդները հասան Տերներ գետի ափերը, իսկ հետո նաև մինչև Ֆլինդերս գետի վերին հոսանքին, վորտեղ նրանցից առաջ, 1841 թվականին Շտոկն եր յեղել: Այդ գետը յերկու շարք արմավենիների և եվկալիպտների միջով ե հոսում և թափվում ե Կարպենտարիի ծոցը: Ովկիանոսի մոտիկությունն արտահայտվում եր ճահճացած տեղերի առատությամբ: Ուղտերից մեկը կորավ ճահիճում, մնացածները հրաժարվեցին առաջ գնալ: Կինդը և Գրեյը ստիպված եյին մնալ նրանց հետ: Բյորկը և Ուիլսը շարունակեցին իրենց ճանապարհը դեպի հյուսիս և, մի շարք դժվարություններ հաղթահարելով,— այդ մասին խուլ կերպով ասված ե որատետրում,— հասան մի ճահճոտ տեղ, վորը լցնում եր մակընթացության ջուրը, բայց այնուամենայնիվ ովկիանոսը չտեսան: Այդ կատարվեց 1861 թվականի փետրվարի 11-ին:

— Ուրեմն,— ասաց Ցելենսն,— այդ ճանապարհորդները չկարողացա՞ն շարունակել իրենց հետազոտությունը:

— Այո՛, դա այդպես ե: Ճահիճների յերերուն հողն ամեն քայլափոխում սպառնում եր վոչնչացնել նրանց: Ստիպված եյին նահանջել և վերադառնալ Ուիլս ամրոցում թողած իրենց ընկերների մոտ: Դա շատ վշտամորմոք վերադարձ եր, կարող եք հավատալ ինձ: Թույլ, ուժասպառ, վոտքերը հագիվ փոխող Բյորկն ու իր ուղեկիցը հասան մինչև Կինդի և Գրեյի կայանը: Սպա միացյալ ջոկատը ուղևորվեց դեպի հարավ, Կուպեր-Կրիկի մոտ, արդեն անցած ճանապարհով:

Այդ ճանապարհորդության ժամանակ նրանց կրած բոլոր միջադեպերի, վտանգների և տառապանքների մասին, մենք ըստույգ քան չգիտենք, վորովհետև այդ որերում, որատետրերի մեջ, դրանցումներ համարյա չկան: Բայց մենք իրավունք ունենք յենթադրելու, վոր այդ փորձությունները չափազանց ծանր եյին:

Ցեվ խնկալես, Կուպեր-Կրիկի հովիտը ապրիլին արդեն ժամանեցին միայն յերեք ճանապարհորդ: Գրեյը ղրկանքներից մեռավ ճանապարհին: Զորս ուղտ սատկեցին: Ցեթե Բյորկին և նրա ընկերներին հաջողվեր հասնել մինչև Ուիլս ամրոցը, ուր նրանց սպասում եր Բրագեն և պարենի պաշարները, նրանք կազատվեին: Ամբող ուժերը լարելով, նրանք առաջ են քարշ դալիս դեռ մի քանի որ ել և վերջապես ապրիլի 21-ին հասնում են ամրոցի ցանկապատին և ներս են մտնում: Նա դատարկ եր: Նախորեյին Բրագեն թողել եր այն, հինգ ամիս իզուր սպասելուց հետո:

— Թողե՞լ,—բացականչեց Ռոբերտը:

— Այո՛, թողել է հենց նախորեյին,—պնդեց Գրանտը:— Նրա թողած գրությունը վկայում եր, վոր յոթ ժամ առաջ նա ամրոցում է յեղել: Բյորկը չեր ել կարող յերաղել նրա հետևից հասնելու: Դժբախտ ճանապարհորդները մի քիչ կազդուրվեցին պահեստում մնացած ուտելիքով, բայց նրանք յերթևեկության միջոցներ չունեյին, իսկ մինչև Դաուլինդ դեռ վեցհարյուր կիլոմետրից ավել եր մնացել:

Այն ժամանակ Բյորկը, հակառակ Ուիլսի կարծիքին, վորոշում է ուղեվորվել դեպի Գոպելես սարի ստորոտում գտնված ավստրալիական գաղութը, վոր Ուիլս ամրոցից յերկուհարյուր քառասուն կիլոմետրի վրա յեր: Ցերեք դժբախտներ ճանապարհ են ընկնում: Վողջ մնացած յերկու ուղտերից մեկը կորչում է Կուպեր-Կրիկի վտակի ջրատուտյունում, իսկ յերկրորդն այնքան է թուլանում, վոր մի քայլ անգամ չի կարողանում անել: Ստիպված են լինում սպանել նրան և միսն ուտել: Շուտով վերջանում են ուտելիքի վերջին պաշարները: Թշվառներն ստիպված եյին սնվել միայն նարդուսով, ուտելու տերևներ ունեցող ջրային բույսով: Նրանք չեն համարձակվում հեռանալ Կուպեր-Կրիկի ափերից: Զորս վողմում վոչ մի կաթիլ ջուր չկա: Հրդեհը վոչընչացնում է նրանց ճամբարը: Անկողիններն այրվում են: Այժմ

նրանք անդարձ կորստյան են մատնված: Նրանց մնում է միայն մեռնել:

Բյորկը Կինդին իր մոտ է կանչում: «Ցես մի քանի ժամից ավել չեմ տսպրի,— ասում է նա:— Ահա իմ ժամացույցը և ճանապարհորդական որատետրը: Ցես ձեզ խնդրում եմ, իմ մահից հետո ատրճանակը դնեք աջ ձեռքումս և այդպես թողնեք մնամ հողի վրա, առանց թաղելու»: Սրանք Բյորկի վերջին խոսքերն եյին: Նրա հոգեվարքը բռնեց և հետևյալ որվա առավոտյան ժամի ութին նա մեռավ:

Գլխակորույս, վշտից խոցված Կինդը դես ու դեն ընկավ մի վորևե տեղական ցեղ փնտռելու համար: Ցերբ նա վերադարձավ, Ուիլսը նույնպես մեռած եր:

Կինդը ապաստանեց տեղացիների մոտ, և սեպտեմբերին նրան գտավ Գովիտի արշավախումբը, վոր ուղարկված եր Բյորկին փնտռելու: Այսպիսով ավստրալիական մայր ցամաքը կարող չորս ճանապարհորդներից միայն մեկը վերադարձ մնաց:

Գրանտի պատմվածքը խոր տպավորություն թողեց ունկնդիրների վրա: Ամեն մեկը մտածում եր նավապետ Գրանտի մասին, վորը, ինչպես և Բյորկը, կարող է պատահել ստիպված է յեղել թափառել այդ վտանգավոր մայր ցամաքում: Արդյո՞ք, խորտակումից տուժողները խուսափել են այն տառապանքներից, վորոնք բաժին ընկան դժբախտ հետաղոտողներին: Այս զուգահեռը Բյորկի և Գրանտի միջև այնքան եր բնական, վոր Մերիի աչքերն արցունքով լցվեցին:

— Հայր, խեղճ հայր,— չչնչաց նա:

— Մի վշտանաք, որիորդ Մերի,—ասաց Ջոն Մանգլսը:—Այդ վտանգները դարանամուտ են լինում ճանապարհորդներին միայն մայր ցամաքի խորքերում: Իսկ նավապետ Գրանտը, ինչպես և Կինդը, ընկել է տեղացիների ձեռքը և, նույնպես, ինչպես Կինդը, նա կազատվի: Նա վոչ մի կերպ չի կարող այնպիսի վատթար դրության մեջ ընկնել, ինչպես Բյորկը:

— Վոչ մի կերպ,— պնդեց Գրանտը:— Կրկնում եմ ձեզ, թանկագին Մերի, ավստրալիական վայրենիները հյուրասեր և հեղահամբույր մարդիկ են:

— Ո՛, յեթե այդ այդպես լիներ,—ոտ քաշեց Մերին:

— Իսկ Ստյուա՞րտը,—հարցրեց Գլենարվանը, վորպեսզի խոսակցության նյութը փոխի:

— Ստյուարտը,—վերահարցրեց Պաղանելը։—Ո՛չ, Ստյուարտն ավելի հաջողակ դուրս եկավ և նրա անունն այժմ գրված է Ավստրալիայի պատմության մեջ։ Ջոն Մակ Դուալ Ստյուարտը, ձեր հայրենակիցը, բարեկամներս, դեռ 1858 թվականին ձեռնարկեց իր առաջին ճանապարհորդությունն Ավստրալիայում, ուղեկցելով Շտուրտին, Ադելաիդայից դեպի հյուսիս։ 1860 թվականին յերկու ուղեկիցներով նա փորձեց թափանցել ցամաքի խորքը, բայց այդ փորձը հաջողությամբ չպսակվեց։ Սակայն Ստյուարտի պարծենկոտությունը կոտրելն այնքան եվ հեշտ չեր։ 1861 թվականի հունվարի 1-ին, տասնմեկ վճռական մարդկանցից բաղկացած ջոկատի գլուխն անցած, նա նորից դուրս յեկավ Ջեմբերս-Կրիկից։

Այդ ջոկատն ընդամենը յերկու հարյուր հիսուն կիլոմետր հեռու կանգնեց Կարպենտարիի ծոցից։ Բայց այստեղ, ուտելիքի պակասության պատճառով, նա ստիպված եր Ադելաիդա վերադառնալ, անառիկ ցամաքը հենց այնպես եվ դեռ չկտրած։ Իրեն ջարդված չհամարելով, Ստյուարտը թվով յերրորդ արշավը կազմակերպեց, վորպեսզի այս անգամ արդեն, ինչ գնով ուզում է լինի, նպատակին հասնի։

Հարավային Ավստրալիայի պառլամենտն այդ նոր արշավն իր հովանավորության տակ առավ և նրա կազմակերպման համար Ստյուարտին յերկու հազար ֆունտ ստեռլինգ նպաստ տվեց։ Ստյուարտը մանրաղնին կերպով պատրաստվեց նոր արշավին։ Նրան մասնակցում էին Ստյուարտի բարեկամները. նատուրալիստ Ուոտերդոուլը, Ֆրինգը, Կեկուիկը, նախկին արշավների ընկեր Վուդֆորդը, Ոլդը և ուրիշները, ընդամենը՝ տասը մարդ։

Ստյուարտը ջրի համար տասը հատ տիկ վերցրեց ամերիկական կաշուց, յուրաքանչյուրը յոթ գալլոն տարողությամբ և 1862 թվականի ապրիլի 5-ին արշավի մասնակիցներն արդեն հասան Նյուկեսլ-Ուոտերի ջրաբաշխին, անցնելով տասնութերորդ զուգահեռն այն տեղում, վորտեղից անցյալ արշավին Ստյուարտն ստիպված եր յետ դառնալ։ Նոր արշավի չվացուցակը գծված եր մոտավորապես հարյուր յերեսուն մեկերորդ միջօրեականի յերկարությամբ, այսինքն յոթ աստիճան դեպի արևմուտք Բյուրկի արշավի չվացուցակից։

Նյուկեսլ-Ուոտերի ջրաբաշխը դարձավ Ստյուարտի արշավի հետագա հետաղոտությունների բաղան։ Նրան շրջապատող խիտ անտառները խանդարում էին դեպի հյուսիս և հյուսիս-արևելք գնալ։ Նույնպես անհաջող էին դեպի արևմուտք, Վիկտորիա գետի մոտ ճեղքելու փորձերը։ Անսնցանելի, կուսական անտառները փակում էին բոլոր ճանապարհները։

Այն ժամանակ Ստյուարտը վորոշեց տեղափոխել ճամբարը, և նրան հաջողվեց խփել այն մի քիչ ավելի հյուսիս, Գովերոֆյան ճահիճների մոտ։ Այստեղից դեպի արևելք խոտավետ տափաստան եր գնում։ Այդ ճանապարհով գնալով, Ստյուարտն ընկավ Դեբիլի վտակների վրա և նրա հոսանքով յերեսուն մղոն դեպի վեր անցավ։

Շրջապատող տեղադրությունն արտասովոր դեղեցիկ եր։ Նրա դատարկ արոտները կրախտավորեցնեին ամեն մի սկվատերի։ Եվկալիպտներն այստեղ ահագին բարձրության էին հասցնում իրենց դագաթները։ Հիացած Ստյուարտը շարունակում եր առաջ գնալ։ Նա հասավ Լեյխարդտի հայտնաբերած Ստանդուեյ և Ռոսլեր-Կրիկ գետերի ափերին։ Այդ գետերի հուներն ընկնում էին արմավենու հրաշալի անտառների միջով, վոր արժանի էին արևադարձային այդ շերտին։ Արշավախումբն այստեղ տեղական ցեղերի հանդիպեց, վոր նրանց լավ ընդունելություն ցույց տվեց։

Այստեղից Ստյուարտն ուղղությունը դեպի հյուսիս-արևմուտք վերցրեց, փնտռելով Վան-Դիմենի ծոցը թափվող Ադելաիդա գետի ակունքները։ Արշավի ճանապարհն անցնում եր Արնհեյմի յերկրի միջով, կաղամբի դաշտերի դեռաբույսերի, բամբուկների, սոճիների և պանդանուսների միջով։ Ադելաիդայի հունը լայնանում եր, նրա ափերը ճահճոտ էին դառնում։ Ովկիանոսը մոտիկ եր։

Յերկուշաբթի որը, հուլիսի 22-ին, Ստյուարտը դադար առավ Ֆրիչ-Ուոտեր ճահճի մոտ։ Ամբողջ որն արշավախմբի տրած դործն այն եր, վոր վոտքով անցնում եր իր ճանապարհը կտրող անթիվ վտակները։ Ստյուարտն իր ուղեկիցներից յերեքին ուղարկեց, վոր ավելի հարմար ճանապարհ փնտռեն։ Հետևյալ որը, մերթ շրջանցելով խոր ջրամբարները, մերթ թաղվելով յերերուն հողերի մեջ, նա վերջապես մի սարահարթի վրա դուրս պրծավ, վորը ծածկված եր կանաչ խոտով, խեժաբեր ծառերի խմբերով և ինչ վոր մանրաթել կեղևով ծառերով։ Այնտեղ ոդի մեջ

սլանում էին քաղերի, իրխների և յերկչոտ ջրահավերի յերամները: Այստեղ տեղացիներ չկային, բայց հեռվում, հորիզոնի վրա, խարույկների ծխիկներ էին յերևում: Աղելաիդայից մեկնելուց ինն ամիս հետո, հուլիսի քսանչորսին, Ստյուարտը վաղ առավոտյան ճանապարհ ընկավ դեպի հյուսիս: Նա ցանկանում էր հենց նույն որը հասնել մինչև ովկիանոսի ափը: Ճանապարհը շարունակ տարն ի վեր էր գնում: Հողը սփռված էր յերկաթի հանքային կտորներով և հրաբխային ծագումի քարերով: Ծառերը սկսեցին կարճանալ և պակասել: Ճանապարհորդների առաջ հանկարծ մի լայն ջրատեղծ հովիտ ցցվեց, վոր վերջում յեղրազարդված էր թփուտով: Ստյուարտը պարզ լսում էր ովկիանոսի մակընթացության աղմուկը, բայց վոչինչ չէր ասում իր ուղեկիցներին: Նրանք մտան թփուտի թավուտը, ճեղքելով և դուրս գալով վայրենի խաղողի գեռաբույսի միջով:

Մի քանի քայլ ևս— և նրանք արդեն Հնդկական ովկիանոսի ափին կլինեն:

«Ծովը՛, ծովը՛» գոռում է զարմացած Ֆրինդը:

Մնացածները մոտ են վազում, և յեռակի «կեցցեն» վողջունում է ովկիանոսին:

Ավստրալիայի մայր ցամաքը չորրորդ անգամ մի ծայրից մյուս ծայրն անցան: Ստյուարտն իր յերեսը, ձեռքերն ու վոտքերը լվաց Հնդկական ովկիանոսի ջրով: Ապա նա վերադարձավ հովիտ և ծառերից մեկի վրա փորագրեց իր անուն-ազգանվան սկզբնատառերը՝ «Դ. Մ. Դ. Ս.»: Դրանից հետո միայն ովկիանոսը թափվող արագահոս գետակի ափին ճամբար խփվեց:

Հետևյալ որը Ֆրինդը գնաց հետախուզության: Նա պիտի պարզեր, անցանելի յե, արդյոք դեպի Աղելաիդայի գետաբերանը տանող հարավ-արևմտյան ճանապարհը: Բայց հողը չափազանց յերերուն էր, ձիերը չէին կարող գնալ նրանով: Ստիպված էին հրաժարվել այդ պլանից:

Այն ժամանակ Ստյուարտը, մի բարձր ծառ ընտրելով, կտորեց նրա ստորին ճյուղերը և գագաթի վրա բարձրացրեց ավստրալիական դրոշակը: Ծառի կեղևի վրա նա հետևյալ բառերը փորագրեց. «Բանդիր հողը հարավային կողմից, մի վոտնաչափ տարածությամբ»:

Յեվ յեթե յերբևիցե ճանապարհորդը նշած տեղում քանդի հողը, նա այնտեղ մի թիթեղյա տուփիկ կգտնի մի փաստաթղթով, վորի բովանդակությունն անջնջելի կերպով մեխվել է իմ հիշողության մեջ: Ահա նա.

«ԱՆՑՈՒՄ ԱՎՍՏՐԱԼԻԱԿԱՆ ՑԱՄԱՔՈՎ
ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԴԵՊԻ ՀՅՈՒՍԻՍ

Հետազոտողների մի խումբ, Ջոն Մակ Դուալ Ստյուարտի գլխավորությամբ այստեղ ժամանեց 1862 թվականի հուլիսի 25-ին, նրանից հետո, յերբ կտրեց ամբողջ Ավստրալիան՝ Հարավային ծովից մինչև Հնդկական ովկիանոսի ափերը, անցնելով յերկրի կենտրոնով: Նրանք Ադելաիդան թողին 1861 թվականի հոկտեմբերի 26-ին, իսկ 1862 թվականի հունվարի 21-ին արշավեցին դեպի հյուսիս, վերջին բնակելի վայրից: Վորպես այս յերջանիկ դեպքի հիշատակ, նրանք այստեղ ավստրալիական դրոշակ բարձրացրին և ծառի վրա փորագրեցին արշավը գլխավորողի անուն-ազգանվան սկզբնատառերը: Ոլլ ռայտ*»:

Շարունակության մեջ հաղորդում էին Ստյուարտի և իր ընկերների ստորագրությունները:

Այսպես դրոշմվեց այդ մեծ դեպքը, վոր արձագանք գտավ ամբողջ աշխարհում:

— Հուսով եմ, վոր այդ անվեհեր մարդիկ բարեհաջող կերպով վերադարձան իրենց հարավի ընկերների մոտ,—հարցրեց Յելենան:

— Այո՛,— պատասխանեց Պագանելը,— բայց վոչ առանց աշխատանքի և զրկանքների: Ամենից շատ փորձություններ Ստյուարտին բաժին ընկան: Նրա առողջությունն արդեն ուժեղ կերպով խախտվել էր ընդախտով, և նրանք վերադարձի ճանապարհը բռնեցին դեպի Աղելաիդա: Սեպտեմբերի սկզբին հիվանդությունն այնքան հեռու գնաց, վոր նա այլևս հույս չուներ կենդանի հասնել մինչև մի բնակելի տեղ: Նա չէր կարողանում մնալ թամբի վրա, և նրան տանում էին յերկու ձիերի մեջ կախված պատգարակով: Հոկտեմբերի վերջին նա արյուն էր թքում: Թվում էր, վոր նրա դրությունն անհույս է: Ուղեկիցները մի ծի սպասեցին, վորպեսզի բույլոն յեփեն նրա համար: Հոկտեմբերի 28-ին նա զգաց, վոր մեռնում է: Բայց դա ազատարար տագ-

* Ամեն ինչ կարգին է:

նալ եր, և դեկտեմբերի 10-ին վոքրիկ ջոկատն ամբողջ կազմով հասավ մինչև առաջին բնակելի տեղը:

Դեկտեմբերի 17-ին Սայուարտը մուտք գործեց Ադելաիդա, քաղաքի ամբողջ բնակչության վողջույնի հիացմունքի բացականչություններով: Բայց նրա առողջությունը հիմնավորապես խախտված եր, և աշխարհագրական ընկերությունից վոսկե մեծ մեդալ ստանալուց հետո նա անհապաղ գնաց հայրենիք, իր սիրելի Շոտլանդիան, ուր մենք նրան կտեսնենք Ավստրալիայից վերադառնալուն պես*:

— Այդ մարդը,—նկատեց Գլենարվանը, — ոժտված եր արտասովոր բարոյական ուժով, վորն ավելի շատ և անհրաժեշտ նման քաջագործություններ անելու համար, քան ֆիզիկական տոկունությունը: Շոտլանդիան իրավունք ունի պարծենալու իր այդ զավակով:

— Իսկ Սայուարտից հետո՞, — հարցրեց Ցելենան: — Արդյո՞ք, ուրիշ ճանապարհորդներ էլ փորձել են հենց այդ նույն անցումը կատարել:

— Փորձել են, — պատասխանեց Պագանելը: — Ցես արդեն ձեզ ասացի Լեյխարդտի մասին: Այդ ճանապարհորդը դեռ 1844 թվականին յերևելի ճանապարհորդություն կատարեց Ավստրալիայով: 1848 թվականին նա յերկրորդ ճանապարհորդությունը նախաձեռնեց դեպի հյուսիս-արևելյան մարդերը, վորից չվերադարձավ: Արդեն տասնյոթ տարի յե անցել, բայց մինչև այժմ նույնիսկ նրա հետքն էլ չի գտնված: Անցյալ տարի հայտնի բուսաբան դոկտոր Մյուլլերը — Մելբուռնից, հասարակական հանդանակություն հայտարարեց Լեյխարդտին փնտրող արշավ կազմակերպելու համար: Նվիրաբերությունները ամեն կողմից թափվում եյին և անհրաժեշտ գումարն արագ հավաքվեց: Անվեհեր սկվատերների ջոկատը խելոք և ուժեղ Մակ Ինտիրի հրամանատարությամբ 1864 թվականի հունիսի 24-ին Պարտայից ուղևորվեց Լեյխարդտին փնտռելու: Հավանորեն այս ջոկատիս, Մակ Ինտիրի ջոկատը գտնվում է ավստրալիական մայր ցամաքի հենց կենտրոնում: Ցանկանք նրան հաջողություն

* Ժակ Պագանելն իսկապես տեսավ Սայուարտին, Ցեվրոպա վերադառնալուց հետո, բայց յերկար չդիմացավ նրա ընկերությունից: Սայուարտը մեռավ 1866 թ. հունիսի 5-ին:

վորոնումների մեջ և մենք ինքներս էլ ցանկանք չուտով գտնել նրանց, ով թանդ է մեզ համար:

Այս խոսքերով աշխարհագրագետը վերջացրեց իր պատմությունը: Ժամանակն արդեն ուշ եր: Բոլորն էլ շնորհակալություն հայտնեցին Պագանելին հետաքրքիր պատմության համար և գնացին քնելու: Մի քանի րոպեյից հետո բոլորն էլ հանգիստ քնած եյին և միայն ժամացույց-թռչունը, վոր թագնվել եր խեժաբեր ծառի տերևներում, վայրկյաններն եր հաշվում դիշերվա խաղաղության մեջ:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ

ՅԵՐԿԱԹՈՒՂԻ ՄԵԼԲՈՒՌՆԻՑ ՍԵՆԴՀՈՐՍՏ

Մայորը դժկամակությամբ խմացավ, վոր Այրտոնը թողնում է Վիմերրայի մոտի ճամբարը, վորպեսզի Բլեկ-Պոյնտ կայանը գնա դարբնի հետևից: Բայց նա վոչ վոքի վոչ մի բան չասաց իր անվստահության մասին «Բրիտանիայի» նախկին բոցմանի նկատմամբ և բավականացավ միայն նրանով, վոր վորոշեց չքնել դիշերը և պահպանել ճամբարը: Սակայն դիշերն առանց արկածների անցավ: Արևածագը բոլոր ճանապարհորդներին արդեն վոտքի վրա գտավ:

Ինչ վերաբերում է Գլենարվանին, նա մի բանից եր վախենում միայն. չլինի՞ թե Այրտոնը մենակ վերադառնա Բլեկ-Պոյնտից: Յեթե նրան չհաջողվի դարբին գտնել այնտեղ, ֆուրգոնը չի կարող ճանապարհը շարունակել: Այդ բանը շատ որեր կհետաձգեր արշավին, իսկ Գլենարվանը, վորն ագահությամբ իր նպատակին եր ձգտում, չեր հաշտվում նույնիսկ ամենաչնչին հապաղումի հետ:

Բարեբախտաբար Այրտոնն ի զուր չեր գնացել Բլեկ-Պոյնտ: Շուտով, արեգակը ծագելուց հետո, նա վերադարձավ մի մարդու ուղեկցությամբ, վոր իրեն կայանի դարբին եր համարում: Դա մի ուժգնահամ տղամարդ եր, լայն ուսերով, բայց ցածրիկ ճակատով և դեմքի վանող արտահայտությամբ, վորի մեջ ինչ վոր անասնական մի բան կար: Սակայն դա հետաքրքրություն չեր ներկայացնում, յեթե միայն նա իսկապես դիտեր իր արհեստը: Նա լուսկյաց եր և ուժ ու ժամանակ չեր վատնում դատարկ շատախոսությամբ:

— Արդյոք նա լա՞վ աշխատող է,—հարցրեց Ջոն Մանդլսը Այրտոնին:

— Ցես նրան ավելի չվճռեմ, քան դուք, նավապետ, — պատասխանեց Այրտոնը: — Տեսնենք:

Այն բանից, թե ինչպես դարբինն սկսեց աշխատանքը, մի-անգամից կարելի էր տեսնել, որ նա իր գործի վարպետն է: Աշխատանքը յեռում էր նրա ձեռքերում, և նա ցուցաբերում էր նրանում արտասովոր ուժ և ճարպկություն: Մայորը նկատեց, որ նրա յենթադասակների կաշին բորբոքված և կարծես թե ընդդիմված է ապարանջանով, ըստ յերևույթին, արյան դեմ թարմ լճացումների շերտով: Բրդե եժանագին վերնաշապիկի քշած թևերը չեյին թաքցնում նրանց: Մայոր Մակ-Նաբը հարցրեց դարբնին, թե վորտե՞ղ է նա ստացել այդ շատ հիվանդագին վերքերը: Բայց նա վոչինչ չպատասխանեց և շարունակում էր աշխատել: Յերկու ժամից հետո ֆուրգոնը նորոգված էր:

Գլենարվանի ձիու գործն ավելի հեշտ էր: Դարբինը գլխի յեր ընկել և իր հետ պայտեր էր վերցրել: Մայորն ուշադրություն դարձրեց այն բանին, որ այդ պայտերը նշված են յերեքնուկի կոպիտ չինած նշանով, դրսի կողմից: Մակ-Նաբը ցույց տվեց դրանք Այրտոնին:

— Դա Բլեկ-Պոյնտ կայանի դրոշմն է, — պատասխանեց բոցմանը: — Նրա շնորհիվ սիվատերները հեշտությամբ են դրանում մոլորված ձիերին և իրենց յերամակների հետքերն ուրիշների հետ չեն խառնում:

Դարբինն արագ պայտեց ձին և իր աշխատանքի վարձն ստանալով, հեռացավ, ամբողջ ժամանակ չորս բառից ավել չասելով:

Կես ժամից հետո արշավախումբը ճանապարհվեց: Պատկառուկների դեռաբույսերից այն կողմ ձգվում էր լայն, բաց դաշտ: Բարձր, կանաչ խոտի մեջ և ցանկապատերի կողքին, որոնց մեջ բազմաթիվ հոտեր եյին արածում, տեղ-տեղ թափթփված եյին կվարցի կտորներ և մագնիսային յերկաթաքարի կշռաքարեր:

Մի քանի մղոն անցնելուց հետո, ֆուրգոնը խոնավ հողամաս ընկավ, որի մեջ նրա անիվները խոր հետքեր եյին թողնում: Այստեղ կարկաչում եյին առվակները, որոնք վարադուրվում եյին հսկայական յեղեգների դեռաբույսերով: Ամբողջ հեռուն, ճանապարհն անցնում էր ընդարձակ, ազաջուր ծովալճակների մոտով, որոնք արագ կերպով չորանում եյին արեգակի ուղղաձիգ ճառագայթների տակ:

Յերթը դեռևս կատարվում էր առանց դժվարության և, պետք է ավելացնել, ուրախ:

Յելենան հեծվորներին հերթով իր մոտ էր հրավիրում: Նրա «սալոնը» չափազանց նեղ էր, որպեսզի կարողանար բոլորին միանգամից տեղավորել: Նրանք այստեղ հանգստանում եյին վոչ միայն հեծընթացից, այլ և հրճվում եյին «սալոնի» յերկու սիրալիր և համակրելի տանտիրուհիների զրույցով: Հասկանալի յե, որ Յելենան չէր մոռանում ամեն որ հրավիրել Ջոն Մանդլսին, և չի կարելի ասել, որ նրա վորոշ չափով լուրջ խոսքերը դուր չեյին գալիս ֆուրգոնի բնակչուհիներին: Ընդհակառակն:

Այդ ժամանակ արշավախումբն անկյունագծով կտրեց Կրուլենդից Մորտհեմ տանող փոստային ճանապարհը: Այդ ճանապարհը շատ էր փոշոտ և հետքերը խուսափում եյին նրանից: Տալբոտ կոմսության սահմանի վրա գտնվող մի խումբ բլուրների ստորոտներով անցնելով, յերեկոյան դեմ ջոկատը կանգ առավ Մերիբորոյից յերեք մղոն հեռու: Մանրահատիկ անձրև էր մաղում: Ուրիշ յերկրներում հողը կլափկեր, բայց այստեղ չոր ոգն այնպես էր կլանում և իր մեջ ծծում խոնավությունը, որ ջոկատն ամենևին չտուժեց նրանից:

Հետևյալ որը, դեկտեմբերի 29-ին, Զվիցերիայի փոքրացրած նմանությամբ ցածրիկ բլուրների մի շարք քիչ հապաղեցրեց արշավը: Ամբողջ ժամանակն ատիպված եյին մերթ սարնիվեր բարձրանալ, մերթ իջնել սարնիվար, ընդ որում ֆուրգոնը թափ էր տալիս և ցնցում ամենաանողորմ կերպով: Վերջիվերջո ճանապարհորդուհիները նախապատվեցին վոտքով գնալ: Ցնցումից հետո գրոսանքը նրանց շատ հաճելի թվաց:

Առավոտյան մոտ ժամի տասնմեկին յերևաց բավական խոշոր Կաուլսբրուկ քաղաքը: Այրտոնն առաջարկեց շրջանցել քաղաքը, կանգ չառնելով այնտեղ, ժամանակ չահելու համար: Գլենարվանը համաձայնեց նրա հետ, բայց նոր տպավորությունների նկատմամբ միշտ ագահ Պագանելը հայտարարեց, որ ինքն անպայման պիտի մտնի քաղաք: Նրան այդ հնարավորությունը տվին, իսկ ֆուրգոնը դանդաղ գնաց թիկանցելով: Պագանելն

էր մշտական ուղեկից Ռոբերտի հետ, խթանելով ձիերին, սլացան քաղաք: Վորքան էլ կարճատև և մակերեսային էր նրա դիտելը, այդ բավական էր ընդհանրապես ավստրալիական քաղաքների մասին պատկերացում կազմելու համար: Կառլսբրուկում կային՝ բանկ, դատարանի շենք, շուկա, մի դպրոց, մի յեկեղեցի և մոտ հարյուրի չափ բոլորովին միատեսակ աղյուսի տներ: Այդ բոլոր շենքերը դասավորված էին ուղիղ քառանկյունով և կտրված էին զուգահեռ փողոցների ցանցով: Դրանից ավելի միապաղաղ և թախծալի բան դժվար է պատկերացնել: Յերբ քաղաքն աճում է, նրա փողոցները յերկարում են դեռատիի անդրավարտիքի պես, բայց տխուր համաչափությունը դրանով չի խանգարվում:

Կառլսբրուկում մեծ կենդանություն էր տիրում, վոր սովորական յերևույթ է բոլոր նորածին քաղաքներում: (Ավստրալիայում քաղաքները ծառերի նման են բուսնում: Նրանց, կարծես թե, արեգակի ճառագայթներն են կյանքի կոչում): Զբաղված մարդիկ շտապ քայլում էին փոքրիկ քաղաքի փողոցներով: Վոսկու առևտրականները խոնվում էին վոսկու արդյունաբերության դրասենյակների մուտքերի առաջ, սպասելով տեղական վոստիկանության ձեռքով ղենվորական պահակներով առաքված թանկագին մետաղի դումակներին Բենդիգոյի և Ալեքսանդրի լեռան գործարաններից: Թվում էր, վոր շահույթի ծարավը կուրացրել է փոքրիկ քաղաքի ամբողջ բնակչությանը, և ոտարերկրացիների գալուստը վոչ վոքի ուշադրությունը չգրավեց:

Կառլսբրուկում մի ժամ թափառելով, Պադանելը և Ռոբերտը դուրս յեկան նրա սահմաններից և սլացան խնամքով մշակված դաշտերի յերկարությամբ, մնացած կարավանին միանալու համար: Այժմ Գլենարվանի արշավախումբը գնում էր մարգագետնով, վորտեղ վոչխարների անթիվ հոտեր էին արածում: Մարդագետինն ավստրալիական բնությանը հատուկ հանկարծակիությամբ (անակնկալությամբ) վերջացավ, և անմիջապես նրանից հետո սկսվեց անապատը: Սիմպսոնի բլուրները և Տոբանից հետո սկսվեց անապատը: Սիմպսոնի բլուրները և Տոբանդուվեր սարը նշում էին այստեղ Լոդդո շրջանի հարավային սահմանը, յերկայնության հարյուր տասնչորսերորդ աստիճանի վրա:

Մինչև այդտեղ արշավախումբը վոչ մի անգամ չհանդիպեց նախապատմական կյանք վարող տեղացի ցեղերի: Գլենարվանն սկսում էր անհանգստանալ, վոր իրենք Ավստրալիայում նույնպես քիչ ավստրալիացիների կհանդիպեն, ինչպես Պատագոնիայում՝ պատագոնացիների: Բայց Պադանելը հանգստացրեց նրան, հաղորդելով, վոր վայրենիներն այդ տեղերից հարյուր մղոն դեպի արևելք են ապրում, Մյորրեյի հովտում:

— Մենք մոտենում ենք վոսկու հանքերի շրջաններին, — ասաց նա: — Յերկու որից հետո մենք կլինենք Ալեքսանդրի լեռան վոսկու ամենահարուստ ավազահանքերի մոտ: Վոսկի փնտրողները հեղեղի պես ներխուժեցին այնտեղ 1852 թվականին, ստիպելով տեղացիներին շտապ կերպով նահանջել ներքին Ավստրալիայի անապատները: Թեև այդ աչքի չի ընկնում, բայց մենք այժմ գնում ենք քաղաքակիրթ տեղերով և մինչև որվա վերջը մենք կկտրենք Մյորրեյի հովիտները ովկիանոսի ափի հետ միացնող յերկաթուղու գիծը: Զարմանալի բան, բարեկամներս, Ավստրալիայում յերկաթուղի:

— Այդտեղ ի՞նչ զարմանալի բան կա, Պադանել, — հարցրեց Գլենարվանը:

— Ի՞նչպես, միթե՞ դուք այստեղ աղաղակող հակասություն չեք տեսնում: Ո՛, յես շատ լավ գիտեմ, վոր դուք, անգլիացիներդ — սովորել եք դաղութացնել ձեր հեռավոր տիրապետությունները, վոր դուք ելեքտրական հեռագիր եք կառուցում և համաշխարհային ցուցահանդես սարքում Նոր Զեղանդիայում և դա համարում եք ամենասովորական — առորյա մի գործ: Այդ խճճում է իմ բոլոր պատկերացումները «վայրենի» Ավստրալիայի մասին:

— Վորովհետև դուք մտածում եք յերկրի անցյալի, և վոչ նրա ներկայի և ապագայի մասին, — պատասխանեց գիտնականին Ջոն Մանգլսը:

— Համաձայն եմ, — ասաց Պադանելը: — Բայց և այնպես ամեն մի մարդ, վորը պատիվ չունի անգլիացի կամ ամերիկացի լինել, զարմանքից բերանը բաց կմնար տեսնելով անապատով սլացող չոգեքարշ, պատկառուկների ճյուղերի վրա նստած չոգու քուլաներ, ճեպընթաց գնացքներից փախչող յեխիտնեյներ և կաղուարներ, և դիտելով այն վայրենիներին, վորոնք Մելբուռնից Կեստմեն գնացող եքսպրեսի տոմս են գնում: Պոեզիան փախչում է անապատից, յերբ յերկաթուղին յերևում է այնտեղ:

— Ի՞նչ անենք, դա չարիք չէ, յեթե նրան առաջադիմությունն է փոխարինում, — նկատեց մայորը:

Շոգեքարշի սուր սուլիչը դադարեցրեց բորբոքվելու պատրաստվող վեճը:

Ճանապարհորդները գտնվում էին յերկաթուղու գծից վոչ ավել քան մի մղոն հեռավորության վրա: Հարավից յեկող շոգեկառքը կանգ առավ հենց յերկաթուղու վրա, անցման մոտ, դեպի վորն ուղևորվում եր Ֆուրգոնը: Ինչպես վոր ճիշտն ասաց Պաղանելը, այդ յերկաթուղին միացնում է Վիկտորիա գավառի ծովամերձ մայրաքաղաքն Ավստրալիայի ամենամեծ գետի, Մյորրեյի հովիտի հետ: Այդ ահագին ջրամբարը, վորը հայտնաբերել է Շտուրտը 1828 թվականին, բղխում է Ավստրալիական Ալպերից և Լաֆլան ու Դաուլինգ վտակների ջրերն իր մեջ ծծելով, հսկայական ոձի պես ձգվում է Վիկտորիա գավառի հյուսիսային սահմանի յերկարությամբ մինչև Ադելաիդայի մոտի ծամադրության ծովախորշը: Գետը հոսում է Ավստրալիայի ամենահարուստ հողերով, անթիվ անասնապահական տնտեսությունների մոտով, վորոնք զարգացել են այդ տեղերում, շնորհիվ յերկաթուղու մոտիկության և Մելբուռնի հետ հեշտ հաղորդակցության:

Այդ ժամանակ յերկաթուղու այդ գիծը չահագործվում եր հարյուր հինգ մղոն տարածությամբ, Մելբուռնից մինչև Սենդհուրստ, մանելով Կինտոռ և Կեստրմեն: Ճանապարհի կառուցվող մասը, յոթանասուն մղոն յերկարությամբ պիտի միացներ Սենդհուրստն Ելուկոյի հետ, վորն այս տարի յե հիմնվել Մյորրեյի ափին:

Ցերեսունյոթերորդ դուդահեռը կտրում եր յերկաթուղին մի քանի մղոն հարավ Կեստրմենից դեպի Կեմդեն-Բրիջ, Մյորրեյի բազմաթիվ վտակներից մեկի, Լյուտոնի կամուրջի մոտ:

Այրտոնը Ֆուրգոնը տանում եր հենց դեպի այդ կամուրջը: Հեծվորները Ֆուրգոնի առաջը կտրելով, քառատրոփ սլացան դեպի Կեմդեն-Բրիջ, հետաքրքրությամբ տարված:

Իսկապես այդ հետաքրքրությունը կատարելապես արդարացավ: Յերկաթուղու կամրջի մոտ մարդկանց մեծ ամբոխ եր հավաքվել: Մոտակա կայանների բնակիչները թողնելով իրենց տները, անասնապահները, ձգելով հոտերը, բոլորը ճգտում էին դեպի այդ տեղը: Մարդաբանում մի կանչ եր հնչում:

Յերկաթուղային խորտակում Լյուտոռն գետի վրա:

— Դեպի յերկաթուղի, դեպի յերկաթուղի:

Ըստ յերևույթին այդ ընդհանուր հուզմունքը բղխում եր մի ինչ վոր կարևոր դեպքից:

Գլենարվանն ու իր ուղեկիցները խթանեցին ձիերին և մի քանի բոպեյում արշավելով հասան մինչև Կեմդեն-Բրիջ: Այնտեղ նրանք իսկույն հասկացան ամբոխի կուտակման պատճառը:

Սարսափելի աղետ եր յեղել: Գնացքը դուրս եր յեկել դծերից և ընկել եր գառիվայրի տակը:

Այս խորտակումը հիշեցնում եր ամերիկական ճանապարհների վրա գնացքների հետ պատահած այնքան հաճախակի դժբախտ դեպքերը: Յերկաթուղու կամրջի տակ դեռը լցվել եր վագոնների և շոգեքարշի բեկորներով: Նրա հետևանքով, վոր կամուրջը չեր դիմացել բեռնված վագոնների բեռների ծանրության տակ, թե դծերի անհարդարության հետևանքով, բայց Լյուստոն գետի մեջ եյին թափվել շոգեքարշը և գնացքի կազմի վեց վագոնից հինգը: Միայն վերջինը, վեցերորդ վագոնը, հրաշքով աղատված, մնացել եր կանգնած անդնդից դեռ վոտնաչափ հեռավորության վրա: Ներքևում անհավատալի քաոս եր, այրված և սևացած տախտակների, ծռված առանցքների՝ անիվների հետ միասին, ջարդված արկղների, ռելսի կտորների: Խորտակման ժամանակ պայթած կաթսան կտորներն ահագին տարածությամբ դես ու դեն եր շպրտել: Տձև բեկորների այդ կուտակումից դեռևս բոցի լեզուներ եյին դուրս պրծնում, ժայթքում եյին սև ծխի քուլաներ և գոլորշու պարույրներ: Ամեն կողմում տեսնվում եյին արյան լճակներ, պոկոտված վերջավորություններ, դիակների ածխացած կտորներ, և վոչ վոք չեր համարձակվում հաշվել, թե քանի զոհ և տարել այդ սարսափելի աղետը:

Գլենարվանը, Պագանելը, մայոր Մակ-Նաբսը, Ջոն Մանգլեսը, խառնվելով ամբոխի հետ, ոգնում եյին խորտակման բեկորների տակից վիրավորներին հանելուն և ունկնդրում եյին այդ աշխատանքին մասնակցողների կարծիքների փոխանակությունը: Ամեն մեկն աշխատում եր գտնել աղետի պատճառների բացատրությունը:

— Կամուրջը կոտրվել է, — ասաց մեկը:

— Նա վո՞նց է կոտրվել, — առարկում եյին նրան ամեն կողմից, — յերբ այս բոպեյիս էլ կանգուն է: Ուղղակի մոռացել են միացնել այն գնացքն անցնելուց առաջ: Ահա և բոլորը:

Իսկապես դա անջատվող վամուրջ եր, վոր անցք եր բացանում գետային նավերի համար: Մի՞թե պահակը, աննեբելի ցրվածությամբ մոռացել է միացնել կամուրջը և ամբողջ թափով սլացող ճեպընթացը հանկարծ կախվել է անդնդի վրա: Այս յենթադրությունը միանգամայն ճշմարտանման եր թվում, վորովհետև կամրջի կեսն եր մնացել խորտակումից, իսկ յերկրորդ կեսը կախված եր իր շղթաներից, գետի հակառակ ափին, բոլորովին անվնաս: Ցավ այդպես, վոչ մի կասկած չկար: Խորտակումը կատարվել է պահակի մեղքով:

Ճեպընթաց № 37-ի հետ դեպքը պատահել է դիշերը: Նա մեկնել է Մելբուռնից դիշերվա ժամի տասնմեկ և քառասուն հինգ բոպեին: Կեսդիմեն կայարանից դուրս գալուց քսան հինգ բոպե հետո, այսինքն՝ մոտ չորրորդ ժամի առաջին քառորդին, ճեպընթացը խորտակվել է Կեմդեն-Բրիջի մոտ: Վերջին վագոնում անվնաս մնացած մարդիկ իսկույն ևեթ փորձեցին ոգնություն կազմակերպել տուժողների համար: Նրանք ուզում եյին դժբախտության մասին հեռագրով իմաց տալ Կեսդիմեն, բայց հեռագրասյուներն ընկած եյին և յերկաթալարը կտրված եր: Ստիպված եյին մարդ ուղարկել վոտքով, և այդպիսով իշխանությունները խորտակման տեղը ժամանեցին յերեք ժամից հետո միայն: Անասնատերերն ու նրանց աշխատավորներն ամենից առաջ զբաղվեցին կրակը հանգցնելով, վորը զարմանալի արագությամբ եր կլանում վագոնների բեկորները: Մինչև անճանաչելիություն այլանդակված մի քանի դիակներ շարքով դրվեցին յերկաթգծի թեքության վրա: Պետք չեր մտածել, վոր թեկուզ մի հատ մարդ դեռ կենդանի յե մնացել այդ չիկացած վառության մեջ: Կրակն արագությամբ լրացրեց իր ավերիչ գործը: Ուղևորների և գնացքի ապասավորների թվից վողջ եյին մնացել միայն տասը մարդ, վորոնք գնում եյին վերջին վագոնով:

Գլենարվանը ներկայացավ ճանապարհի նոր ժամանած գլխավոր քննիչին և վոստիկանական տպային և խոսեց նրանց հետ: Վոստիկանական տպան զարմանալի սառնարյուն մարդ եր: Թվում եր, վոր այդ դժբախտությունն ամենևին չի ազդում նրա վրա: Յերբ Գլենարվանը դիմեց տեսչին հեռևյալ խոսքերով. «Վորպիսի սարսափելի դժբախտություն», վոստիկանը հանգիստ պատասխանեց.

— Դրանից ավելի վատը կա, սեր։

—Ի՞նչպես թե դրանից ավելի վատը,—բացականչեց Գլենարվանը, վրդովված այդ անհասկանալի հարցից։—Եվ ի՞նչը կարող է ավելի վատ լինել այս դժբախտությունից։

— Վոճրագործությունը, — նույնպես հանգիստ պատասխանեց վոստիկանը։

Գլենարվանը, հակաճառության մեջ չմտնելով այդ դարձվածքի առթիվ, աչքերը դլխավոր տեսչին հառեց, հայացքով հարցնելով նրան։

— Այո՛, սեր, — պատասխանեց նա, — մեր կատարած քննարկությունը մեզ համոզվածություն ներշնչեց, վոր այս աղեսը — վոճրագործության հետևանք է։ Ծանրոցի վագոնը կողոպտված է։ Անվնաս մնացած վագոնի ուղևորների վրա չարագործների մի խմբակ է հարձակվել։ Կամուրջը միացված չէ յեղել վոչ թե պահակի անփութությամբ, այլ դիտմամբ։ Յեթե այս համադրենք նրա հետ, վոր պահակը թաղնվել է, կարելի յե չկասկածել, վոր այդ սրիկան վոճրագործների համախոհն է յեղել։

Տեսչի այս խոսքերի ժամանակ, վոստիկանը բացասարար պատեց գլուխը։

— Դուք համաձայն չե՞ք իմ վարժիքի հետ։

— Պահակի համախոհության վերաբերող մասի հետ—վո՛չ։

— Բայց այս վոճրագործությունը կարող եյին կատարել միայն Մյորբեյի հովիտում թափառող վայրենիները։ Յեթե պահակի ոգնությունը չլիներ, վայրենիները չեյին կարող կամուրջն անջատել։ Նրանք իրենք չեյին կարող գլուխ հանել կամուրջի մեխանիզմից։

— Միանգամայն ճիշտ է, — ասաց վոստիկանը։

— Իսկ, այնինչ, — շարունակեց տեսուչը, — Կեմդեն-Բըրիջի կամուրջի տակով անցնող նավապետը, յերեկոյան ժամի տասն անց քառասուն րոպե, հայտարարեց, վոր իր անցնելուց հետո պահակն անհապաղ միացրեց կամուրջը։

— Այդպես։

— Իմ կարծիքով, այդ փաստերն անհերքելիորեն հաստատում են պահակի մեղավորությունը։

Վոստիկանը նորից գլուխը պատեց։

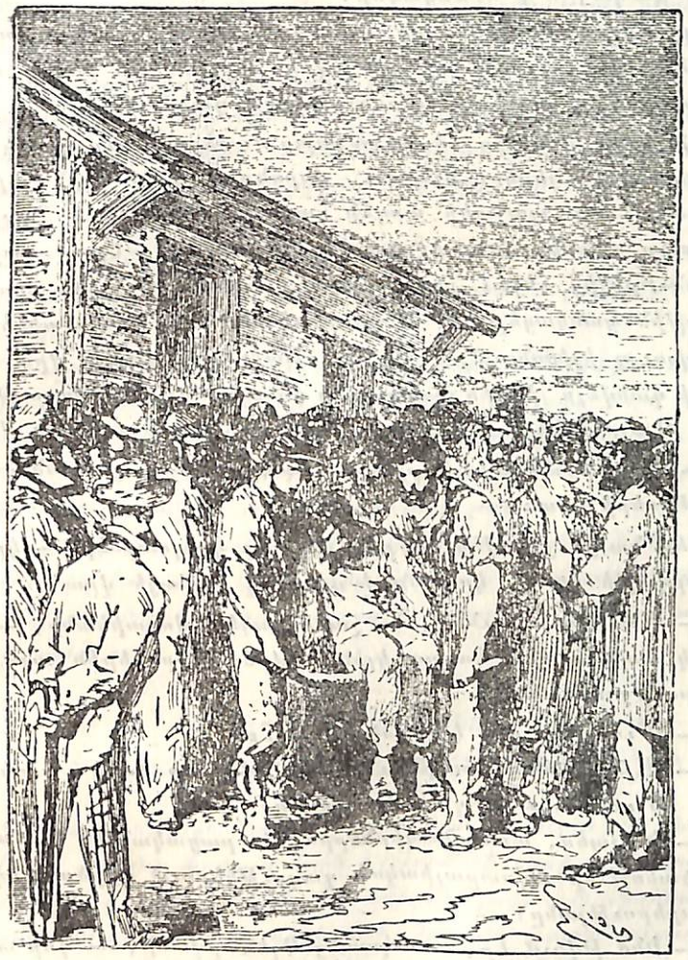

Յերկու մարդ տանում եյին պահակի դիակը։

— Նշանակում է, վոր դուք վայրենիներին չե՞ք համարում խորտակման մեղավորներ, — դիմեց նրան Գլենարվանը:

— Վոչ մի դեպքում:

— Հապա, ո՞վ է մեղավոր:

Այդ մոմենտին կես մղոն տարածության վրա, դեպի հոսանքով դեպի վեր, ուժեղ աղմուկ լսվեց: Այնտեղ մի խումբ մարդիր հավաքված, վորը մի ամբողջ ամբոխ դարձավ:

Մի քանի բոպեյից հետո ամբոխը մոտեցավ կամուրջին: Նա շրջապատել եր յերկու մարդու, վորոնք տանում եյին յերրորդի դիակը: Դա պահակի արդեն սառած դիակն եր: Դաշույնի հարվածը սրտին իջնելով, սպանել եր նրան: Նրա մարմինը կեմդեն-Բրիջից հեռու քարշ տալով, մարդասպաններն ըստ յերևույթին ցանկացել են, թեկուզ սկզբնական ժամանակներում, հետախույզ իշխանություններին սխալ ճանապարհի վրա ձգել: Դիակի գտնվելը լիովին հաստատեց վոստիկանի յենթադրությունները: Վայրենիները մեղավոր չեյին վոճրագործության մեջ:

— Աղետի մեղավորները, — ասաց նա, — լավ են ծանոթ այդ մասերի հետ:

Յեվ նա ցույց տվեց ձեռքի մի ղույգ կապանքներ — կրկնակի յերկաթի ողակ, կողպեքով փակվող շղթայի վրա:

— Յես հույս ունեմ, — շարունակեց վոստիկանը, — վոր մոտիկ ապագայում կարող կլինեմ վոճրագործներին այս նվիրաբերությունն անել:

— Ո՞ւմ վրա յեք կասկածում դուք:

— Այն անձնավորություններին, վորոնք «ձրի ուղևորություն» են ստանում դեպի Ավստրալիա:

— Ի՞նչպես, տաժանակիրներին, — բացականչեց Պադանելը, վոր ծանոթ եր ավստրալիական գաղութներում գործածվող այդ փոխարերությանը:

— Ինձ թվում եր, — նկատեց Գլենարվանը, — վոր տաժանակիրներին արգելված է Վիկտորիա գավառի տերիտորիայում մնալը:

— Ինչ մի յերևելի բան է,—առարկեց վոստիկանը:—Նրանք իրենք են տվել այդ իրավունքը: Տաժանակիրները յերբեմն գրտնում են բանտարկության տեղից փախչելու հնարքը, և դժվար թե յես սխալվեմ, յեթե ասեմ, վոր այդ քաջերն ուղղակի Պերտի տաժանակրությունից են այստեղ յեկել: Ինչ արած, մի անհանգստանաք, մենք կկարողանանք նրանց նորից յետ տեղափոխել:

Տեսուչը գլխով արեց, վորպես համաձայնության նշան: Այդ բոպեին Ֆուրգոնը մոտեցավ յերկաթուղու վրայով անցումի տեղին: Գլենարվանը վորոշեց հեռու պահել ուղևորուհիներին Կեմբրեջյան վերջին աղետի ոտրատելի տեսարանից և դրա համար էլ, շտապ հրաժեշտ տալով ոստիճանավորներին, սլացավ դեպի Ֆուրգոնը, նշանով առաջարկելով ուղեկիցներին, վոր իրեն հետևեն:

— Սա հիմք չե, վոր ընդհատենք մեր ճանապարհորդությունը,—ասաց նա:—Առանց մեզ էլ, այստեղ բավական ժողովուրդ կա:

Մոտենալով Ֆուրգոնին, նա Յելենային և Մերիին պատմեց մի այլ յերկաթուղու աղետի վերաբերյալ, վոչ մի բառ չարտասանելով այն մասին, վոր աղետը վոճրագործության հետևանք է: Նա լռեց նաև այն մասին, վոր ինչ վոր տեղում, շրջակայքում թափառում է փախած տաժանակիրների չայկան, վորոշելով մի կերպ, ավելի ուշ այդ մասին նախազգուշացնել միայն Այրտոնին:

Փոքրիկ Ջոկատը, կամուրջից մի քանի տասնյակ վոտնաչափ ցած, դեռն անցավ ծանծաղուտով և շարունակեց իր ճանապարհը դեպի արևելք:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐԳԵՎՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

Պայծառ յերկնքի ֆոնի վրա մի քանի բլուրներ եյին պատկերվում, վորոնք փակում եյին Լյուտոնի հովիտը յերկաթուղու ճանապարհից յերկու մղոն հեռավորությամբ: Ֆուրգոնը մոտավ մի նեղ, վոլորապտույտ ձորի մեջ: Նրանից դուրս գալուց հետո ճանապարհորդներն ընկան մի կախարդական հովիտ, վորի վրա արևադարձային փարթամ տերևներով ծառեր եյին աճել: Ծառերն աճել եյին առանձին խմբակներով: Նրանց մեջ ամենից ուշադրավները կաղնուարմատներն եյին, վոր փոխ եյին առել կաղնուց հզորությունն, ակացիաներից—նրանց բուրավետ պատիճները և յեղևնիներից—սաղարթների կայունությունը և տոկունությունը: Նրանց լայնատարած ճյուղերի տակ ապաստանել եյին կախարդիչ, վա-

յելչակաղմ բանկսիաներ, ավելի ճիշտ, նրանց այլաձևությունները, banksia latifolia: Մեծ թփերը, դեպի ցած ընկնող ճյուղերով, կանաչ ջրի վտակներ թավալող լեռը անոթի տպավորություն էին գործում: Մարդու աչքեր չաղվում էին բնության այդ հրաշալիքների մեջ:

Փոքրիկ ջոկատը մի բոլոր կանգ առավ: Յելենայի հրամանով Այրտոնը վասեցրեց իր յեղների լուծքը: Փայտե անիվների հատ չրջանակները դադարեցին կմարցի ավազուտում ճռճռալուց: Թավ, կանաչ դորգը սփռված եր ծառերի տակերում, վորոնք ցածրիկ ավազե թափվածքներով ուղղանկյունիների էին բաժանվել: Այդ բանաստեղծական կանաչ քառակուսիների մեջ Պադանելն առաջին հայացքից ճանաչեց հավիտենական հանգստության տեղերը:

— Սա ավստրալիական գերեզմանատուն է,—ասաց նա:

Յեվ իսկապես, ճանապարհորդների աչքի առաջ ընկած եր տեղական գերեզմանատունը, բայց այնքան կանաչ, այնքան թարմ և տակերախիտ ծառերի այնպիսի գեղեցիկ խմբերով, վորտեղ ուրախ ճռվողում էին թռչունները, վոր նա թախծալի տպավորություն չեր թողնում: Շատ հեշտությամբ կարելի յեր տակավորական այդու տեղ ընդունել այն: Այն չիրիմները, վորոնց տակավորաբար յերկյուղածությամբ էին խնամում տեղացիները, արդեն ծածկվել էին խիտ, կանաչ խոտով: Զամբող-յեվրոպացիների արշավանքն ստիպել եր բնիկ ազգաբնակությանը թողնել իրենց նախորդների ածյունները և փախչել, ուր աչքը կտրում է, դեպի յերկրի խորքը, իսկ յերկրի աճող զաղութացումն այդ մահվան հովիտները դարձրել է անասունների արոտատեղեր: Այդ պատճառով էլ որ-որի վրա ավելի հազվագյուտ են պատահում տեղական անձեռնմխելի գերեզմանոցներ:

Պադանելն ու Ռոբերտը, կարավանից առաջ ընկնելով, խորացան դամբարանների հողաթումբերի շարքերում ընկած ճեմուղիներում:

Բայց նրանք դեռ քառորդ մղոն էլ չեյին հեռացել, յերբ Գլենարվանը տեսավ, վոր նրանք կանգնեցրին ձիերը, կացան մի ինչ վոր բանի, հողի վրա, իսկ հետո ձիուց իջան: Վորքան կարելի յեր դատել նրանց աշխույժ շարժումներով, նրանք մի ինչ վոր չափազանց հետաքրքիր բանի էին հանդիպել:

Այրտոնը դավազանով քշեց յեղներին, և Ֆուրդոնը շուտով

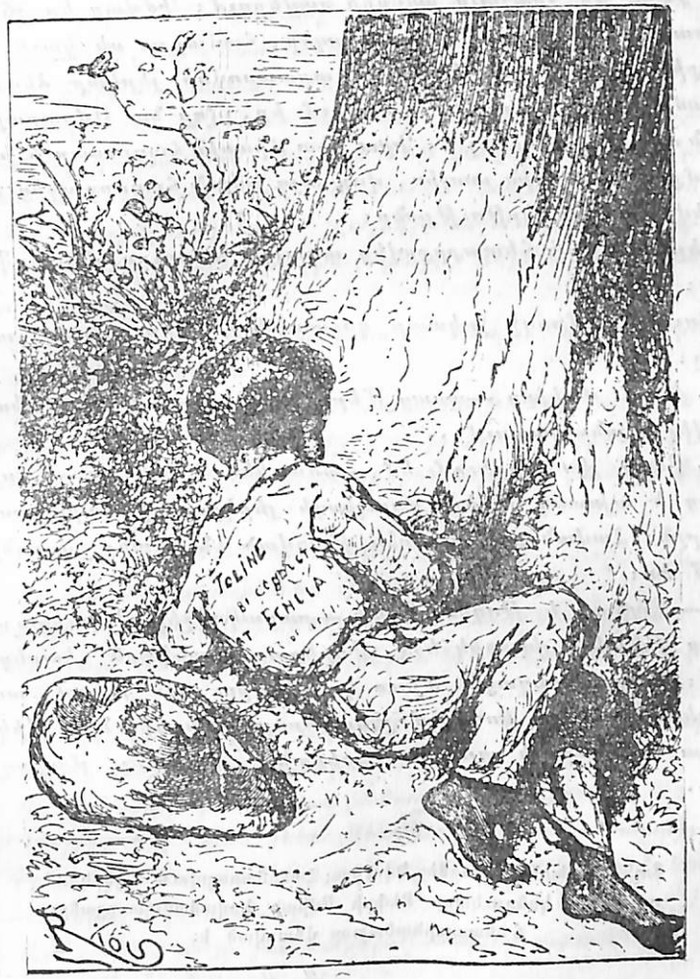

Յերեխայի մեջքին պլակատ եր կպցրած:

հասավ յերկու բարեկամներին: Նրանց կանգնելու և զարմանքի պատճառն խսկույն ևեթ պարզվեց: Դա, ութ տարեկանից վոչ ավելի, յեվրոպական հագուստով մի տեղացի տղա յեր, վոր հանգիստ քնած եր հրաշալի բակիի տակերում: Դժվար եր չճանաչել նրա մեջ տեղացուն: Խճուճ մազեր, համարյա սև կաշի, տափակ քիթ, հաստ շրթունքներ և արտասովոր յերկար ձեռքեր— այդ ամբողջը միանգամից մատնում եր, վոր նա Ավստրալիայի ներքին մարդերի ընակիչ է: Դրա հետ միասին հագուստը և խելացի դեմքը ցույց եյին տալիս, վոր այդ տղան հաղորդակից է յեղել յեվրոպական կրթությանը:

Ցելենան շատ հետաքրքրվեց տղայով և դուրս յեկավ ֆուրգոնից:

Շուտով ամբողջ ջոկատը կուտակվեց խոր քնած տղայի շուրջը:

— Խեղճ յերեխա,—ասաց Մերի Գրանտը,—նա, հավանորեն, մոլորվել է անապատում...

— Բայց յես կարծում եմ,—առարկեց Ցելենան,— վոր նա հեռվից է այստեղ յեկել, վորպեսզի յերկրպագի հարազատ շիրիմներին: Հավանորեն այստեղ թաղված են նրանք, վորոնց նա սիրում եր:

— Ձպետք է թողնել նրան,—բացականչեց Ռոբերտը:—Նա այնպես մենակ և փոքրիկ է... Ռոբերտը հանկարծ կտրեց իր խոսքը: Փոքրիկ տեղացին մյուս կողքի վրա շուռ յեկավ, առանց զարթնելու, և չորս վոտում յեղած բոլոր մարդիկ նրա թիկունքի վրա մի փոքրիկ պլակատ տեսան, հետևյալ մակագրությամբ.

> Տոլինն. պետք է հասցնել Եվուխա: Հանձնարարվում է յերկաթուղային կոնդուկտոր Ջեֆրի Սմիտի հովանավորությանը: Ճանապարհածախսը վճարված է:

— Այ, այս արդեն միանգամայն արժանի յե անգլիացիներին,—բացականչեց Պագանելը:—Նրանք յերեխաներին վոստով են ուղարկում, իբրև սովորական առաքումներ, նրանց վրա, ինչպես ծրարի՝ դնում են իրենց դրոշմները: Ինձ արդեն վաղուց են ասել այդ մասին, բայց յես հրաժարվում եյի հավատալ: Այժմ յես համոզվեցի:

— Խեղճ տղա,—ասաց Ցելենան:—Հավանորեն, նա նույն

դնացքով եր գնում, վորը խորտակվեց Կեմդեն-Բրիջի մոտ: Կարող է պատահել, վոր նրա հարազատները վոչնչացել են, և նա մենակ է մնացել աշխարհում...

— Ձեմ կարծում,—պատասխանեց Ջոն Մանգլսը,—այս պլակատով դատելով, նա մենակ է դնացել:

— Նա զարթնեց,—ասաց Մերի Գրանտը:

Ցելենան իսկապես, յերեխան զարթնեց: Նա բաց արեց աչքերը, բայց լույսից կուրանալով, խսկույն ևեթ փակեց: Ցելենան բռնեց նրա ձեռքից և նա կանգնեց, զարմացած նայելով իր շուրջը խմբված ճանապարհորդներին: Վայրկյանական յերկյուղ արտացոլվեց նրա փոքրիկ դեմքի վրա, բայց, Ցելենային տեսնելով, նա հանգստացավ:

— Արդյոք, անգլիերեն հասկանո՞ւմ ես դու, փոքրիկ բարեկամ,—հարցրեց Ցելենան:

— Հասկանում և խոսում եմ,—պատասխանեց յերեխան ճանապարհորդների հարազատ լեզվով, բայց ուժեղ ակցենտով:

Կարելի յեր կարծել, վոր անգլիերեն այդպես խոսողը ֆրանսիացի յե:

— Անունդ ի՞նչ է,—շարունակեց Ցելենան:

— Տոլինե,—պատասխանեց փոքրիկ տեղացին:

— Ը՛հը, Տոլինե,—բացականչեց Պագանելը:—Ցեթե չեմ սխալվում, այդ անունն ավստրալիերեն նշանակում է «ծառի կեղև»:

Տղան, գլխով դրական շարժում արեց և նորից ուշադրությամբ նայեց ճանապարհորդներին:

— Վո՞ր տեղացի յես, տղաս,—հարցրեց Ցելենան:

— Մելբուռնից: Յես յեկա Սենդհորստի ճեպընթացով:

— Դու ա՞յն գնացքում եյիր, վորը խորտակվեց Կեմդեն-Բրիջում,—հարցրեց Գլենարվանը:

— Այո՛, սեր, բայց յես բարեբախտաբար ազատվեցի:

— Դու մենա՞կ եյիր գնում:

— Մենակ: Ուսուցիչ Պակստոնն ինձ հանձնեց կոնդուկտոր Ջեֆրի Սմիտին, բայց են դժբախտն սպանվեց խորտակման ժամանակ:

— Իսկ բացի նրանից դու գնացքում վոչ վոքի չեյի՞ր ճանաչում:

— Վոչ վոքի:

— Ի՞նչ ես անում դու այս անապատում: Ինչո՞ւ փախար Կեմդեն-Բրիջից,—շարունակում էր Ցելենան տղայի հարցարկումը:

— Ցես վերադառնում եմ իմ տոհմի մոտ, Լախլան,—պատասխանեց յերեխան,— ուզում եմ տեսնել մորս:

— Քո ծնողներն ավստրալիացի՞ներ են:

— Այո՛, ավստրալիացիներ են, Լախլանից,—պատասխանեց Տոլինեն:

— Դու հայր էլ ունես, մա՞յր էլ,—հարցրեց Ռոբերտը:

— Այո՛, իմ յեղբայր,—պատասխանեց Տոլինեն, ձեռքը յերիտասարդ Գրանտին մեկնելով:

Ռոբերտին հուզեց այդ «յեղբայր» բառը, և նա սրտանց համբուրեց փոքրիկ տեղացուն: Այդ արդեն բավական էր յերկու տղաներին բարեկամացնելու համար:

Այնինչ ճանապարհորդները, չափազանց շահագրգռված պատանի տեղացու պատասխաններով, շրջանաձև նստոտեցին և հետաքրքրությամբ լսում էին նրան: Արևն արդեն թեքվում էր ծառերի գագաթների հետևում: Վորովհետև այդ տեղը միանգամայն հարմար էր գիշերոթի համար, և առանձին կարիք չկար շտապելու և դեռ մի քանի մղոն էլ անել մինչև գիշերվա վրա հասնելը, Գլենարվանը հրամայեց հենց այդտեղ ճամբար խփել: Այրոնը յեղներն արձակեց, Մյուլրեդիի և Վիլսոնի ողնությամբ նրանց յերեք վոտը կապեց և քշեց արոտատեղ:

Հետո վրան զարկեցին, և Ոլբինեան ընթրիք պատրաստեց: Ցերկար նազ ու տուզ անելուց և հրաժարումներից հետո Տոլինեն համաձայնեց մասնակցել ընթրիքին, թեև նա շատ էլ քաղցած էր: Վերջիվերջո բոլորն էլ նստեցին սեղանի առաջ, յերկու տղային իրար կողքի նստացնելով: Ռոբերտն իր նոր ընկերոջ համար լավ կտորներ էր ընտրում, իսկ նա ընդունում էր այն նազելիությամբ և ամոթխածությամբ:

Այնինչ զրույցը սեղանի շուրջը չէր լռում: Բոլորին հետաքրքրեց այդ արտասովոր յերեխան, և ամեն մեկը ձգտում էր իմանալ նրա պատմությունը: Նա շատ պարզ էր: Նրա անցյալը մանուկ հասակից բարեգործական ընկերությունների դաստիարակությանը հանձնված բոլոր աղքատ տեղացիների յերեխաների անցյալի նման էր: Ավստրալիացիք ընդհանրապես հայտնի յեն հեղ վարք ու բարքով: Նրանք զավթող-անգլիացիների հետ այնպիսի անհաշտ ատելությամբ չեն վերաբերվում, վոր բնորոշ է

նոր-զելանդացիների համար: Ավստրալիացիք սիրով են լինում մեծ քաղաքներում,—Ադելաիդայում, Սիդնեյում, Մելբուռնում: Այնտեղ, փողոցներում հաճախ իրենց նախապատմական հագուստներով զբոսնող տեղացիների կարելի յե հանդիպել: Այնտեղի շուկաներում նրանք վաճառում են իրենց տնային արդյունաբերության դործվածքները. վորսորդական և ձկնորսական պիտույքներ, զենք: Ցեղերի մի քանի առաջնորդներն իրենց յերեխաներին սիրով են ուղարկում անգլիական դպրոցներ սովորելու համար:

Այդպես են վարվել նաև Տոլինեյի հարազատները, վայրենիներ Լախլանից—մի ընդարձակ տեղ, վորն ընկած է Մյորրեյ գետից դեպի հյուսիս: ✓

Հինգ տարի Մելբուռնում մնալով, տղան իր հարազատներից վոչ վոքի չի տեսել: Ցեվ այնուամենայնիվ դեպի նրանց տածածները կենդանի յե մնացել նրա սրտում, և, հենց վոր թույլատրեցին նրան այդ, նա շտապեց տեսնվել իր ընտանիքի հետ, վոր գուցե արդեն վոչնչացել է, և ցեղի հետ, վոր հավանորեն արդեն ցրվել է ամբողջ Ավստրալիայի մայր ցամաքի վրա:

— Նշանակում է, հարազատներդ տեսնելուց հետո դու ուզո՞ւմ ես վերադառնալ Մելբուռն,—հարցրեց Ցելենան:

— Այո, տիկին,—պատասխանեց Տոլինեն:

— Իսկ յերբ մեծանաս, ի՞նչ ես ուզում դառնալ:

— Ցես ուզում եմ իմ յեղբայրներին ազատել աղքատության և տգիտության ճանկերից: Ցես ուզում եմ ամեն բան սովորեցնել նրանց: Ցես ուսուցիչ պիտի դառնամ:

Ութ տարեկան յերեխայի շրթունքների այդ ճոռոմ խոսքերը, հավանորեն, կծիծաղեցնեին թեթևամիտ և մակերեսային մարդուն: Բայց լուրջ շոտլանդացիք հասկացան տղային, և իր ժողովրդին ծառայելու սրտաշարժ պատրաստակամության մեջ վոչ մի ծիծաղաշարժ բան չտեսան: Պադանելը հուզվել էր մինչև հոգու խորքը և զգում էր, վոր դեպի այդ փոքրիկ տեղացին ունեցած ջերմ համակրանքի ալիքը վողողում է իր սիրտը:

Պետք է, արդյոք, ասել, վոր յեվրոպական հագուստով այդ փոքրիկ վայրենին մինչև այժմ դուր չէր գալիս նրան: Աչխարհագրագետը նրա համար չէր յեկել Ավստրալիա, վորպեսզի նայի պիգմեակ հագած վայրենիներին: Նա ուզում էր տեսնել նրանց սովորական, կտած «հագուստով»: Իսկ այդ կարգին հագուստը չիթում էր նրա միտքը: Սակայն Տոլինեյի ջերմ ճառից հետո նա

փոխեց իր հայացքը տղայի նկատմամբ և սկսեց հիանալ նրանով։ Բայց Տոլինեյի հետ ունեցած զրույցի վերջավորությունն աշխարհագրագետին պիտի դարձներ փոքրիկ ավստրալիացու լավ բարեկամը։ Ցեվ իսկապես, Ցելենայի հարցին Տոլինեն պատասխանեց, վոր նա սովորում է Մելբուռնի տարրական դպրոցում։

— Իսկ ի՞նչ են սովորեցնում ձեր դպրոցում,—հարցրեց Ցելենան։

— Մենք սովորում ենք հին կտակարան, մաթեմատիկա, աշխարհագրություն։

— Հա՞, աշխարհագրություն,—բացականչեց Պագանելը, վոր հետաքրքրվում եր իր սիրած առարկային վերաբերող ամեն մի բանով։

— Այո՛, պարոն,—պատասխանեց Տոլինեն,—յես նույնիսկ առաջին պարգևն ստացա աշխարհագրությունից, հունվարի արձակուրդներից առաջ։

— Այ թե ինչ, դու պագև ես ստացե՞լ, տղաս։

— Ահա նա, պարոն,—ասաց Տոլինեն, գրքույկը գրպանից հանելով։

Դա մի գեղեցիկ գրքույկ եր, նկարներով։ Առաջին եջի վրա մի սիրուն մակագրություն կար· «Տարրական դպրոց Մելբուռնում։ Աշխարհագրությունից հրաշալի գիտելիքներ իմանալու համար, աշակերտ Տոլինեյին՝ Լախլանից»։

Պագանելը հիացած եր։ Մի փոքրիկ ավստրալիացի, առաջին պարգևն և ստացել աշխարհագրություն իմանալու համար։ Դա հրապուրիչ բան եր։ Նա համբուրեց Տոլինեյի յերկու այտը։ Նա հավանորեն պակաս չեր պարծենում այդ աշակերտով, քան թե հենց ինքը, նրա ուսուցիչ պարոն Պակստոնը, պարգևները բաշխելու որը։

Բայց Պագանելը պետք է վոր իմանար, վոր նման դեպքերը հազվադյուտ չեն ավստրալիական դպրոցներում։ Ցերիտասարդ վայրենիները հեշտությամբ են յուրացնում աշխարհագրական գիտությունը, ինչ վոր չի կարելի ասել մաթեմատիկայի մասին։ Այս գիտությունը նրանք ամենամեծ դժվարությամբ են հասկանում։

Այսպես թե այնպես, բայց Տոլինեն դուր եր գարմացել քընքշության այդ հանկարծակի գեղումով։ Ցելենան բացատրեց նրան,

Փոքրիկ բնիկը պատասխանում է Պագանելին։

վոր Պադանելը—հայտնի աշխարհագրագետ է, աշխարհագրության պրոֆեսոր:

— Աշխարհագրությա՞ն պրոֆեսոր,—գոչեց Տոլինեն:—Ախ, պարո՛ն, քննեցեք ինձ, խնդրում եմ:

— Ինչո՞ւ քեզ—ուրախությամբ, տղաս: Ցես պատրաստվում եյի առանց քո թույլտվության անել այդ: Ցես շատ եմ ուզում իմանալ, թե Մելբուռնի տարրական դպրոցում ինչպես են աշխարհագրություն սովորեցնում:

— Բայց ի՞նչ կասեք, Պադանել, յեթե Տոլինեն աշխարհագրությունը ձեզնից ավելի լավ իմանա,—ասաց Մակ-Նաբը:

— Ֆրանսիական Աշխարհագրական ընկերության քարտուղարից ավելի՞ լավ,—գոչեց Պադանելը: Ցեվ, ակնոցները քթի վրա տնկելով, նա խիստ տեսք ընդունեց և քննություն սկսեց, վորպես ամենախիստ պրոֆեսոր:

— Աշակերտ Տոլինե, կանգնեցեք,—ասաց նա:

Տոլինեն, վոր առանց այդ ել կանգնած եր, ճշտությամբ չեր կարող այդ հրամանը կատարել: Նա ավելի պատվավոր դիրք ընդունեց և սպասեց աշխարհագրագետի հարցերին:

— Աշակերտ Տոլինե,—կրկնեց Պադանելը,—ասացեք ինձ հինգ աշխարհամասերի անունները:

— Ավստրալիա, Ասիա, Ամերիկա, Յեվրոպա, Աֆրիկա,—պատասխանեց Տոլինեն:

— Հրաշալի: Առաջ Ավստրալիայի մասին խոսենք, վորովհետև ավյալ մոմենտում մենք աշխարհի հենց այդ մասում ենք գտնվում: Ի՞նչպիսի գլխավոր մասերի յե բաժանվում նա:

— Նա բաժանվում է Պոլինեզիայի, Մելանեզիայի և Միկրոնեզիայի: Դրանք Ավստրալիայի ամենամեծ կղզիներն են: Դրանք պատկանում են Անգլիային: Նոր Զելանդիան ել է պատկանում Անգլիային, Տասմանիան ել, Զեռեմ, Ռկլանդ, Մակարի, Կրեմաղեկ, Մակին, Մարակի կղզիները և ուրիշները—դրանք բոլորը նույնպես Անգլիային են պատկանում:

— Հրաշալի,—ասաց Պադանելը,—եհ, հապա Նոր Կալեդոնիան, Մարկիզյան կղզի՞ները, Պաումոտու կղզի՞ները:

— Այդ կղզիները գտնվում են Մեծ Բրիտանիայի հովանավորության տակ:

— Ի՞նչպես: Մե՞ծ Բրիտանիայի հովանավորության տակ,—գոչեց Պադանելը:—Ինձ թվում է, ընդհակառակն, Ֆրանսիայի...

— Ֆրանսիա՞յի,—զարմացկոտությամբ վերահարցրեց տղան:

— Ահա թե ի՞նչ,—յերկարացրեց Պադանելը:—Ահա թե ինչպես են սովորեցնում Մելբուռնի տարրական դպրոցում:

— Այո՛, պարոն պրոֆեսոր, իսկ մի՞թե այդ վատ է:

— Սքանչելի յե,—պատասխանեց Պադանելը:—Ցեվ այդպես, ամբողջ Ովկիանիան Անգլիային է պատկանում: Դա սովորական պատմություն է: Բայց առաջ անցնենք:

Պադանելը վիսավիրավորական, կիսաղարմացական տեսք ուներ: Մայորը հրճվում եր: Քննությունը շարունակվեց:

— Անցնենք Ասիային,—ասաց աշխարհագրագետը:

— Ասիան,—ասաց Տոլինեն,—դա մի հսկայական յերկիր է: Նրա մայրաքաղաքը Կալկաթան է: Գլխավոր քաղաքներն են—Բոմբեյ, Մադրաս, Մալաքա, Սինգապուր, Կոլոմբո: Կղզիներն են. Լակադեվյան և Մալեդեվյան և այլն: Պատկանում են Անգլիային:

— Հրաշալի, աշակերտ Տոլինե: Իսկ Աֆրիկա՞ն:

— Աֆրիկան բաղկացած է յերկու գլխավոր գաղութներից: Հարավում—Բարեհուսո հրվանդանը՝ Կապշտատ մայրաքաղաքով, արևելքում նույնպես անգլիական կալվածքներ են, գլխավոր քաղաքը—Սիերրա-Լեոնե:

— Շատ գեղեցիկ պատասխան է,—ասաց Պադանելը, վորին սկսել եր բավականություն պատճառել անգլո-ֆանատստիկական այդ աշխարհագրությունը:—Գիտելիքների բացառիկ ստուգություն: Լավ, հապա Մարոկկոն, Ալժիրը, Յեգիպտոսը,—նրանց քա՞ց են թողել բրիտանական տալասում: Բայց թողնենք նրանց, ավելի լավ է Ամերիկայի մասին խոսենք:

— Ամերիկան,—վրա բերեց Տոլինեն,—բաժանվում է Հյուսիսային և Հարավային: Առաջինում Անգլիային է պատկանում Կանադան, Նոր Բրունսվիկը, Նոր Շոտլանդիան և Միացյալ Նահանգները, Նահանգապետ Ջոնսոնի կառավարության տակ:

— Նահանգապետ Ջոնսո՞ն,—գոչեց Պադանելը:—Մեծ Լինկոլնի* հաջորդը, վոր անմիտ ֆանատիկ-տրկատիրոջ գոհը դարձավ: Շատ հրաշալի յե: Ավելի լավ լինել չի կարող: Իսկ ինչ վերաբերում է Հարավային Ամերիկային՝ իր Գվիանայով, Ֆալկլանդյան կղզիներով, Նոր Շոտլանդական արշիպելագոսով: Ջամաիկա—

* Միացյալ Նահանգների նախագահը:

յով, Տրինիդադով և այլն—նա՞ել է Անգլիային պատկանում։ Ցես, իհարկե, չեմ վիճի այդ մասին։ Բայց ասա ինձ, Տոլինե, ի՞նչ կարծիք ունես դու Ցեվրոպայի մասին կամ, ավելի ճիշտ, ի՞նչ կարծիք ունեն ձեր ուսուցիչներն աշխարհի այդ մասի վերաբերյալ։

— Ցեվրոպա՞ն,—կրկնեց Տոլինեն, չհասկանալով, թե ինչն այդպես վրդովեցրեց իր քննարկողին։

— Այո, Ցեվրոպան, ո՞ւմ է պատկանում Ցեվրոպան։

— Ցեվրոպան պատկանում է Անգլիային,—համոզված տոնով պատասխանեց տղան։

— Ցես չեյի կասկածում քո պատասխանում։ Բայց թե ի՞նչ ձևով, յես այդ կուզենայի իմանալ։

— Անգլիա, Շոտլանդիա, Իռլանդիա, Մալտա, Ջերսեյ և Գվերնսեյ կղզիները, Հեբրիդյան կղզիները, Որկադները...

— Լավ, Տոլինե, իսկ մյուս պետությունները, դու մոռացար նրանց թվել ինձ, տղա։

— Վորո՞նք, պարոն,—հարցրեց յերեխան զարմացած։

— Իսպանիան, Ռուսաստանը, Ավստրիան, Գերմանիան, Ֆրանսիան...

— Դրանք գավառներ են և վոչ թե պետություններ,—ասարկեց Տոլինեն։

— Գավառնե՞ր...

Պադանելն ակնոցները քթիցը պոկեց։

— Այո՛, գավառներ են։ Որինակ, Իսպանիայի մայրաքաղաքը—Ջիբրալտարն է։

— Զարմանալի յե։ Սքանչելի· անընդունելի։ Ե, հապա Ֆրանսիա՞ն։ Ցես Ֆրանսիացի յեմ, և ուզում եմ իմանալ, թե յես ո՞ւմ եմ պատկանում։

— Ֆրանսիան,—հանդիսավոր պատասխանեց Տոլինեն,—Ֆրանսիան— դա անգլիական գաղութ է։ Նրա գլխավոր քաղաքը Կալեն է։

— Կալե՞։ Ինչպես, դու կարծո՞ւմ ես, վոր Կալեն մինչև այժմ Անգլիային է պատկանում։

— Հապա, իհարկե պարոն։

— Իսկ ի՞նչ է Ֆրանսիայի մայրաքաղաքը։

— Ֆրանսիայի մայրաքաղա՞քը։ Դա այն տեղն է, ուր ապրում է նահանգապետը, լորդ Նապոլեոնը։

Պադանելի ծիծաղը բռնեց։ Տոլինեն չեր իմանում, թե ինչ անի։ Նրան հարցնում էին, իսկ նա աշխատում եր վորքան կարելի յե լավ պատասխանել։ Նրա պատասխանների անհեթեթությունը չեր կարելի նրա սխալը համարել։ Այդ անհեթեթության մասին նա նույնիսկ չեր էլ կասկածում։ Դրա համար էլ նա ամենևին չվրդովվեց և իր ճշմարտության ամբողջ գիտակցությամբ հետագա հարցերին եր սպասում։

— Դուք տեսնում եք այժմ, վոր յես իրավացի էյի, յերբ ասացի, վոր Տոլինեն աշխարհագրությունը ձեզնից լավ գիտի,— ծիծաղելով ասաց Մակ-Նաբը։

— Դուք իրավացի յեք, ինչպես միշտ, սիրելի մայոր։

— Ահա թե ի՞նչպես են աշխարհագրություն սովորեցնում Մելբուռնում։ Տարրական դպրոցի պրոֆեսորներն անհոգ ապրում են։ Ցեվրոպան, Ասիան, Աֆրիկան, Ամերիկան, Ավստրալիան, ամբողջ աշխարհը—բոլորն Անգլիային է պատկանում։ Նրանք հմտությամբ են դասատիրակում տեղացուն։ Այժմ յես ամենևին չեմ զարմանում, վոր տեղացիներն առանց հակաճառելու հպատակվում են նրանց։ Ախ, հա, մի հարց էլ, Տոլինե, լուսնի գործն ի՞նչպես է։ Դու ինչպես ես կարծում, տղա, լուսինն էլ է Անգլիային պատկանում։

— Նա էլ կպատկանի Անգլիային,—արժանապատվությամբ պատասխանեց փոքրիկ վայրենին։

Այս խոսքերի ժամանակ Պադանելը վեր կացավ և փախավ։ Նա այլևս չկարողացավ մնալ իր տեղում։ Նա, համարյա, մի քառորդ մղոն փախավ ճամբարից, և այնտեղից լսվում էին նրա վորոտընդոստ քրքջոցի պայթյունները։

Գլենարվանը, քրքրելով իր ճանապարհորդական գրադարանը, գտավ այնտեղ Սամուել Ռիչարդսոնի «Աշխարհագրության ձեռնարկ» հեղինակությունը։ Այդ գիրքը մեծ հեղինակություն ունի Անգլիայում և մի քիչ ավելի ստույգ տեղեկություններ տալիս աշխարհի աշխարհագրության մասին, քան մելբուռնյան պրոֆեսորները։

— Վերցրու այս գիրքը, տղա,—ասաց նա Տոլինեյին,—վերցրու և պահիր։ Դու մի քիչ սխալ պատկերացումներ ունես աշխարհագրության մասին և նրանք պետք է ուղղել։ Ցես նվիրում եմ քեզ այս գիրքը վորպես մեր հանդիպումի հիշատակ։

Տոլինեն լուռ վերցրեց գիրքը։ Նա ուշադրությամբ դիտեց

այն, անվստահորեն գլուխը պտտացնելով և չհամարձակվելով պահել դրպանում:

Այդ ժամանակ գիշերը վրա հասավ: Արդեն յերեկոյան ժամի տասն եր: Ժամանակն եր հանգստի մասին մտածելու: Ռոբերտն առաջարկեց իր բարեկամին իր անկողնու կեսը: Փոքրիկ տեղացին ընդունեց այդ առաջարկը:

Մի քանի լոպեյից հետո Ցելենան և Մերին արդեն պառկած եյին իրենց անկողինների վրա, Ֆուրդոնում: Տղամարդիկ տեղավորվեցին վրանում, և միայն Պագանելն եր, վոր վոչ մի կերպ չեր հանգստանում: Դեռ յերկար ժամանակ լսվում եր ավստրալիական կաչաղակների քնքույշ կչկչոցը խլացնող նրա ծիծաղը:

Հետևյալ որը, առավոտյան ժամի վեցին, յերբ արեգակի առաջին ճառագայթներն արթնացրին քնածներին, բոլորն ամենից առաջ հիշեցին փոքրիկ ավստրալիացու մասին:

Տոլինեն անհետ կորել եր: Դո՞ւցե նա ուզում եր կորցրած ժամանակը լրացնել: Կամ թե, նրան վիրավորեցի՞ն Պագանելի ծաղրերը: Այդ վոչ վոք չգիտեր: Բայց Ցելենան, արթնանալով, պատկառոտների մի թարմ վուռնջ գտավ իր բարձի վրա, իսկ Գլենարվանն իր դրպանում Սամուել Ռիչարդսոնի «Աշխարհագրությունը»:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻ ԼԵՌԱՆ ՀԱՆՔԵՐԸ

1814 թվականին, Լոնդոնի Թագավորական աշխարհագրական ընկերության խնամակալ նախագահը, սեր Գոդերիկ Մերչիսոնը, հարցը յերկար ուսումնասիրելուց հետո յեկավ այն յեզրակացության, վոր Ուրալյան լեռնաշղթայի և Ավստրալիայի հարավային ափի յերկարությամբ ձգված լեռնաշղթայի դծագրություններում բավականաչափ նմանություն կա:

Հայտնի յե, վոր Ուրալյան լեռնաշղթան առատ է վոսկեբեր յերակներով: Գիտնական յերկրաբանը յենթադրում եր, վոր թանկագին մետաղը կարող է հայտնաբերվել նաև Ավստրալիական Կորդիլիերներում: Նա չսխալվեց:

Յերկու տարուց հետո նրան վոսկու հանածոյի նմուշներ ուղարկվեցին, վորը գտել եյին Նոր Հարավային Ուելսում, և կորնուելյան բանվորներն խնդրին ևեթ սլացան Նոր Հոլանդիա, վոսկի փնտռելու համար: Նրանց մեջ եյին Հարավային Ավստրալիայում բնական առաջին վոսկին գտնող Ֆրանցիսկ Դյուտոնը, և Նոր Հարավային Ուելսում վոսկեբեր յերակներ հայտնաբերող Ֆարբը և Սմիթը:

Առաջին հաջողությունը կոլորին հարբեցրեց: Վոսկի փընտռողների հոսանքն ամբողջ աշխարհում ածեց որեցոր: Մարդիկ Ավստրալիա եյին գալիս Անգլիայից, Ամերիկայից, Իտալիայից, Ֆրանսիայից, Գերմանիայից, Չինաստանից:

Բայց հանքի խնամակալ հարուստ շերտերը գտնվեցին միայն 1851 թվականի ապրիլի 3-ին: Դրանց գտնողը վոսկի փնտռող Թարդրելն եր և նա Սիդնեյան գաղութի նահանգապետ Ֆից Ռոյին առաջարկեց գնել այն, ավելի քան չափավոր գնով. հինգ հարյուր ֆունտ ստերլինգով:

Նրա առաջարկությունը չընդունվեց, բայց վոսկեբեր յերակի հայտնաբերման լուրն արագ տարածվեց ամբողջ շրջակայքում: Վոսկի փնտռողների նոր հոսանքն ուղղվեց Սոմմերսիլ և Լենխ-Պոնդ: Այսպիսով հիմնվեց Ոֆիր քաղաքը, և շուտով նա այնպես հարստացավ, վոր միանգամայն արժանի դարձավ իր բիբլիական անունին: Այդ ժամանակից Վիկտորիա գավառն անցավ հետին պլանի վրա, թեև իրավունքով հենց նա պիտի կանգներ առաջին տեղը, իր հանքային շերտերի հարստությամբ:

Բայց մի քանի ամիս ավելի ուշ, 1851 թվականի ոգոստոսին, Վիկտորիայում գտնվեցին առաջին բնածինները, և շուտով չորս շրջաններում արդեն հանքը կանոնավոր կերպով շահագործվում եր: Այդ չորս շրջաններն եյին. Բալլարատ, Ովենս, Բենդիգո և Ալեքսանդրի սարը: Բոլոր այդ շրջանները հանքերով շատ եյին հարուստ, բայց Ովենս գետի վրա աշխատանքների կատարումը (աշխատելը) դժվարանում եր ջրի ավելցուկով: Բալլարատում հանքի անհամաչափ շերտերը խանգարում եյին ծավալել հանույթը: Բենդիգոյում քարոտ հողը դժվարացնում եր մշակույթը: Յեվ միայն Ալեքսանդրի սարի վրա յեր, վոր հաջող աշխատանքի համար ամեն ինչ առկա յեր: Հենց ուղիղ այստեղ, ուր այնքան հաճախ ամբողջ կարողություններ եյին քամուն տրվում և խորտակվում եյին անմիտ հույսերը, յերեսունյոթերորդ զուգահեռը մի խումբ մարդիկ բերեց, վորոնք փնտռում եյին նավապետ Գրանտին:

Թե՛ յեղներին և թե՛ ձիերին տանջող սարսափելի ճանապարհ-

ուրեղ

ներով մի ամբողջ որ ուղևորվելուց հետո, ճանապարհորդները վերջապես տեսան Ալեքսանդրի լեռան կլորացած գագաթները: Ճամբարը խփեցին մի նեղ ձորում, որն ընկած էր ցածրիկ նախալեռների արանքում, և շուտով արդեն յերեք վոտից կապած կենդանիներն արածում էին կվարցի կույտերի մեջ, որ ամբողջապես ծածկել էին ձորի հատակը: Բայց դա դեռ չահագործվող յերակների շրջանը չեր: Միայն հետևյալ որը, 1865 թվականի առաջին որը, ֆուրգոնի անիվները գլորվեցին վոսկերեր հողի վրայով: Ժակ Պագանելն և իր ընկերները հիացած էին, որ տեսան այդ նշանավոր սարը:

Այստեղ եր ուղևորվում արկածախնդիրների, գողերի և աղնիվ մարդկանց ամբողջ խուռն բազմությունը: Մեծ գյուտի առաջին լուրի հետ, 1851 թվականին, ծովագնացները, բանվորները և հողագործները թողին դաշտերը, քաղաքները և նավերը: Վոսկու դողերոցքը համաճարակային յերևույթ դարձավ: Նա նույնպես վարակիչ եր, ինչպես և չուման, և վորքան մարդ կորավ այն լոպեին, յերբ նրանց թվում եր, որ բախտը բռնել են իրենց ձեռքում: Ասում էին, որ բարերար բնությունը միլիոններ է ցանել այդ զարմանալի յերկրում: Հնձի որը հասավ, և հնձվորները հավաքվեցին, վորպեսզի բերքը հավաքեն:

Դիլդերի—հողափորի արհեստը գերակշռում եր բոլորից: Վոսկի փնտռողների մեծ մասը, տրորված ուժից վեր աշխատանքից, կորավ, բայց կային մարդիկ, վորոնք հարստանում էին բահի հենց առաջին հարվածով: Հաղարավորները քայքայվեցին, և այդ մասին վոչ վոք վոչինչ չեր ասում, բայց դրա փոխարեն ամեն մի հաջողություն տարածվում եր փքուն համբավով, և լուրը նրա մասին հասնում եր ամենահեռավոր տեղերը: Բախտի յուրաքանչյուր նվերի մասին հայտնի յեր դառնում աշխարհի բոլոր հինգ մասերում:

Շուտով վոսկի փնտռողների հոսանքները վողողեցին Սվբարալիայի ափերը: Միայն 1852 թվականի վերջին չորս ամսում այստեղ է յեկել հիսուն չորս հաղար վտարանդիների (գաղթականների) մի ամբողջ բանակ: Բայց այդ բանակն անդեկավար եր, անդիսցիպլին, դիակապուտների բանակ, մի խոսքով, հիսուն չորս հաղար, ամենավանող բնավորությամբ, դիշատիչներ:

Այդ անմիտ արբեցման սկզբի տարիներում աներևակայելի քաոս եր թագավորում, բայց ժամանակի ընթացքում, անդլիա-

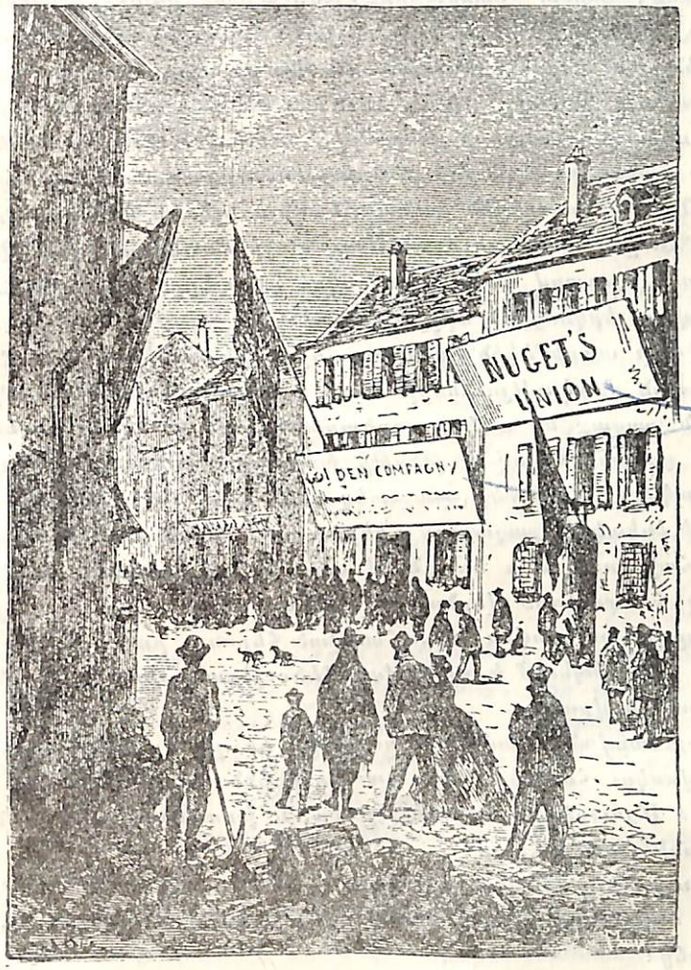

Այստեղ մի իսկական քաղաք եր աճել:

ցիք հասան իրենց նպատակին և գրության տերը դարձան: Այն ժամանակվանից մեծ փոփոխություններ կատարվեցին: Տասներեք տարում վոսկու հանույթի շահագործումը սիստեմատիկ բնույթ ընդունեց, խիստ կազմակերպվածության բոլոր կանոններով: Մինչև այդ ժամանակ հանքերն արդեն սպառվել եյին բոլորովին: Ցեվ ինչպես կարող եյին չսպառվել թանգարժեք մետաղի շերտերը, յերբ միայն 1852-ից մինչև 1858 տարիներում վոսկի փնտռողները Վիկտորիայի հանքերի խորքերից 3,107,478 ֆունտ ստերլինգ վոսկի հանեցին: Վտարանդիների հոսանքը բավականաչափ պակասեց: Նրանք չտապեցին բախտ փնտռելու դեռևս անհայտ մարդերում: Ցեվ Ոտտավայում ու Մալբորոյի մոտերքը, Նոր Զելանդիայում, շուտով գտնված «վոսկու դաշտերը» վողողվեցին հազարավոր յերկոտանի մրջյուններով:

Ծամի տասնմեկին ճանապարհորդներն արդեն գտնվում եյին հանքային մշակությունների հենց կենտրոնում: Այստեղ մի խակական քաղաք եր աճել, գործարաններով, բանկերով, յեկեղեցիով, զորանոցներով և թերթի խմբագրատնով: Հյուրանոցներ, ագարակներ, վիլլաներ,—այստեղ ամեն ինչ կար, ինչվոր պետք է լինի խակական քաղաքում, ներառյալ և թատրոնը: Թատրոնում մեծ հաջողությամբ եր գնում «Ֆրանցիսկ Ոբադիա, կամ յերջանիկ հանքափոր» վերնագրով պիեսը: Նրա լուծումն այսպես եր. արդեն բոլորովին հուսահատված հերոսը, բահի վերջին հարվածի հետ ընկնում է չտեսնված մեծությամբ վոսկու մի ինքնածին կտորի վրա:

Դլենարվանի համար հետաքրքիր եր դիտել Ալեքսանդրի լեռան վոսկու հանածոները: Նա ֆուրգոնն առաջ ուղարկեց Այրտոնի և Մյուլրեդիի հսկողությամբ, և խոստացավ հասնել նրանց մի քանի ժամից հետո:

Պագանելը հրճվեց այդ կարգադրությունից և ըստ սովորության ուղեցույցի և թարգմանի պարտականություններն իր վրա վերցրեց:

Նրա խորհրդով ճանապարհորդներն ամենից առաջ ուղևորվեցին դեպի բանկ: Քաղաքի լայն, մայթած փողոցները խնամքով ջրցանվում եյին:

Մերթ այստեղ, մերթ այնտեղ աչքի եյին ընկնում առևտրական ամեն տեսակ ձեռնարկությունների ահագին հայտարարությունները: Կապիտալիստներն ու գիշատիչ-միջնորդներն ամուր հաստատվել եյին այստեղ աղքատ հանքափորների ուսերի վրա:

Ամեն տեղ լսվում եր վոսկեբեր ավազ մաքրող մեքենաների աղմուկը: Քաղաքային կառուցվածքների գծից դուրս սկսվում եյին հանածոները: Դրանք ընդարձակ դատարկություններ եյին, ուր մշակույթներ եյին կատարվում: Այստեղ յեռ ու զեռի մեջ եյին դանազան ընկերությունների վարձած հանքափորները: Գետնի վրա անհամար բաղմությամբ ճեղքվածքներ եյին յերևում: Բահերի յերկաթը փայլում եր արևի տակ և գետնի վրա մի ինչվոր անընդհատ փայլփլանք եր կանգնած: Հանքափորերի մեջ կարելի յեր հանդիպել ամենաբազմազան ազգությունների ներկայացուցիչներին: Նրանք չեյին կռվում իրար հետ, չէ՞ վոր նրանք միայն ռոճիկ եյին ստանում իրենց աշխատանքի համար:

— Սակայն չպետք է կարծել,—ասաց Պագանելը,—վոր տենդորեն վոսկի փնտռողների ցեղը Ավստրալիայի հողն է տեղափոխվել, վորպես իր յերկյուղով և ռիսկով վոսկու փնտռումով զբաղվողներ: Իհարկե, մեծ մասն աշխատանքի յե վարձվում ընկերությունների մոտ: Նրանց ուրիշ վոչինչ չի մնում անել, վորովհետև բոլոր վոսկեբեր հողերը ծախված են կամ պատկանում են կառավարության: Բայց նրանք, ովքեր վոչինչ չունեն, ովքեր չեն կարող վոչ գնել, վոչ վարձել, նրանց համար հարստանալու մի հատիկ միջոց է մնում:

— Ի՞նչպիսի,—հարցրեց Ցելենան:

— Հաջողություն՝ դեմպինգի ժամանակ,— պատասխանեց Պագանելը: Նույնիսկ մենք ձեզ հետ, մենք, վոր վոչ մի իրավունք չունենք այդ վոսկեբեր ավազների վերաբերյալ, յեթե դեպքը մեզ ժպտա, կարող ենք հարստանալ:

— Բայց ի՞նչպես,—հարցրեց մայորը:

— Դեմպինգի իրավունքով, ինչպես յես արդեն պատիվ ունեցա զեկուցել ձեզ:

— Ի՞նչ է այդ դեմպինգը,—նորից հարցրեց մայորը:

— Դա հանքափորերի և հանքատերերի համաձայնությունն է: Այդ համաձայնության հետևանքը հաճախ բռնություն և անկարգություն է լինում, բայց իշխանություններն անզոր են փոխել այն:

— Դե, մի կարգին բացատրեցեք, Պագանել,—անհամբերությամբ ընդհատեց նրան մայորը,—ջուր մի ծեծեք սանդում:

— Համեցեք: Այստեղ մի կանոն կա, վոր յեթե շահագործ-

վող տեղի վորևե մասում ամբողջ ժամվա ընթացքում անընդ-
հատ, քացառությամբ մեծ տոների, մշակույթներ չեն կատար-
վում, այն դեպքում այդ հողամասը դառնում է հասարակության
սեփականություն: Ով առաջինը կտիրի այն, իրավունք ունի հա-
ղորդանալու, յեթե բախտը ժպտա նրան: Ցեվ այդպես, Ռոբերտ,
տղաս, փորձիր հետազոտել այդ ձգված փոսերից մեկը—նա քոնն
է արդեն:

— Պարոն Պադանել,— ընդհատեց նրան Մերի Գրանտը,—
նման մտքեր մի ներշնչեք իմ յեղբորը:

— Բայց չե՞ վոր յես կատակ եմ անում, Թանկադին որիորդ
և Ռոբերտը շատ լավ է հասկանում այդ: Վոսկի փնտռո՞ղ դառ-
նա: Նա՞: Յերբեք: Ուրախալի բան է, փորել հողը, մշակել այն
և հետո հավաքել իր աշխատանքի պտուղները: Բայց փորել այն,
կույր խլուրդի նման, վորպեսզի վոսկու մի քանի խղճուկ հա-
տիկներ գտնես քերի,—դա տխուր զբաղմունք է: Պետք է հետիննե-
րից հետինը լինել, դրանով պարապելու համար:

Այցելելով գլխավոր հանքերը և անցնելով այն հողամասերով,
վորոնց հողը մեծ մասամբ կվարցից և վավախառն թերթաքարից
ու ավազներից եր կազմված, վորոնք գոյացել եյին ժայռերի
քամհարվելու պրոցեսում, ճանապարհորդները վերջապես ուղե-
վորվեցին դեպի քանկ:

Դա մի խոշոր շենք եր, վորի ճակատի վրա գեղեցկին եր տա-
լիս անգլիական դրոշակը:

Այստեղ, գլխավոր տեսուչը հարգանքով ընդունեց Գլենարվանին:

Բանկում սրահվում է այն վոսկին, վորը հանքափորերն են
ձեռք բերել, իրենց աշխատանքը շահադրծող մեծ ընկերու-
թյունների համար: Վաղուց է անցել այն ժամանակը, յերբ վոս-
կի փնտռողների աշխատանքների պտուղները հատուկենտ ապե-
կուլյանտներն եյին հնձում, վորոնք իրենց ցանցերով խճճում
եյին հանքափորերին և վոսկին գնում եյին նրանցից ունցիան*
հիսուն յերեք շիլինգով, վորպեսզի հենց այնտեղ, հարևան քա-
ղաքում, վերավաճառեն այն վաթսուն հինգ շիլինգով:

Բանկի տեսուչն այցելուներին ցույց տվեց վոսկեբեր տեսակ-
ների և քնածինների հետաքրքիր նմուշներ և պատմեց նրանց

* Ունցիան—մոտ 30 գրամ է։

վոսկու հանույթի դանդաղ միջոցների մասին: Վոսկու ծննդյան
տեղերը քնության մեջ յերկու տեսակ են լինում— արմատական,
կամ յերակային և վոսկեբեր հատիկներով: Արմատական ծնը-
դավայրերում վոսկու հատիկները միացած են լինում յերակային
տեսակի, գլխավորապես կվարցի մեջ: Վոսկեբեր ավազները կազ-
մվել են յերակների փլուզումից: Նայած ծննդավայրի քնույ-
թին, ըստ այնմ էլ կատարվում է վոսկու հանույթը: Արմատա-
կան, կամ յերակային վոսկին դուրս է քերվում հանքից կոտորա-
կանոցում մանրացնելու և սանդերում հետագա մանրացման ճա-
նապարհով, վորից հետո վոսկու հատիկներն ամալգամացվում
են (միացվում են սնդիկի հետ): Վոսկեբեր ավազները հանվում
են լվանալու միջոցով, վորի ժամանակ վոսկին, իբրև ավելի
ծանր բան, նստում է հատակին, իսկ լվացված հանքը թափվում
է: Ալեքսանդրի սարում վոսկեբեր ավազ կար, և նա պատահում
եր այսպես կոչված «գլպանների» փոքրիկ հողամասերի ձևով,
վորոնք այդ Թանկադին մետաղից բավական քանակություն եյին
պարունակում: Մի այդպիսի «գլպան» գտնելը հաջողակ հանքա-
փորերի համար ահագին հարստություն նշանակեր:

Ճանապարհորդները դիտեցին քանկի հանքարանական թան-
գարանը, վորտեղ ապակյա ցուցափեղկերի հետևում հավաքել ե-
յին Ավստրալիայի բոլոր հանածոների նմուշները: Այդ յերկրի
միակ հարստությունը վոսկին չեր: Ցուցափեղկերի ապակու հե-
տևում, տեղերը ցույց տվող նշաններով ոժտված, թե նրանք
վորտեղ են գտնվել, փայլում եյին ապիտակ տպաղիաներ, սու-
տակներ, կապույտ շափյուղաներ և վերջապես Տերոնի ափին գը-
տնված մի մեծ ալմաստ: Դա Թանկադին քարերի լրիվ կոլեկ-
ցիան եր, իսկ չրջանակի վոսկու համար հեռու գնալու կարիք
չկար— նա հենց այդտեղ, կողքին ընկած եր: Գլենարվանը շնոր-
հակալություն հայտնեց քանկի տեսչին քացատրությունների
համար և հրաժեշտ տվեց նրան: Ապա, ճանապարհորդներն ու-
ղեվորվեցին դիտելու Ալեքսանդրի լեռան հանքաշերտերը:

Վորքան էլ Պադանելն անտարբեր եր յերկրային հարստու-
թյունների նկատմամբ, նա չեմ ու չումով, բայց քննական հա-
յացք եր նետում գետնին: Դա նրանից ուժեղ եր, և նա չեր կա-
րող ստիպել իրեն աչքերով չքրքրել հողի յերեսը, չնայած իր
ուղեկիցների ծաղրերին: Նա ամեն տոպե կռանում եր և ջոկում

եր կամ փոքրիկ քարեր, կամ կվարցի փշրունքներ: Մոտեցնելով այն կարճատես աչքերին, նա խկուլն ևեթ անբավականությամբ դեն եր շպրտում: Այդպես շարունակվեց վոսկերեր հողամասում դրոսնելու ամբողջ ժամանակ:

— Ի՞նչ է պատահել ձեզ, Պադանել,— անմեղ ձևով հարցրեց նրան մայորը:— Դուք վորևե բա՞ն եք կորցրել:

— Իհարկե,— պատասխանեց գիտնականը,— մենք բոլորս էլ իրավունք ունենք կորցրած համարել այս յերկրում վոսկու և թանկագին քարերի մեր չգտած հարստությունը: Ձեմ իմանում ինչու, բայց զգում եմ, վոր հաճելի կլիներ ինձ հետ տանել այստեղից վորևե փոքրիկ քար վոսկու հետ խառն կամ նույնիսկ նրա բնականը, մոտավորապես քսան ֆունտ ծանրությամբ:

— Իսկ դուք ի՞նչ պիտի անեյիք այն, թանկագին Պադանել,— հարցրեց Գլենարվանը:

— Ո, յես գիտեմ, թե ինչպես կվարվեմ նրա հետ,— պատասխանեց գիտնականը:— Յես կընծայաբերեյի այն ֆրանսիական բանկին...

— Վորպես հիշատակ:

— Իհարկե: Այն նկատառումով, վոր այնտեղ ընթացիկ հաշիվ բացեյին ինձ համար:

Բոլորն էլ ծիծաղեցին այն բանի վրա, թե Պադանելն ինչպես է ուզում բարերարություն անել իր հայրենիքին, իսկ Յելենան մաղթեց նրան դանել աշխարհում վոսկու ամենամեծ բնական կտորը:

Ծիծաղով և հանաքներով, ճանապարհորդները շարունակում եյին դրոսանքը վոսկու հանքերում: Ամեն տեղ հանքափորերն աշխատում եյին ճշտապահությամբ, ջանասիրությամբ, բայց առանց վորևե հրապույրի:

Յերկու ժամվա դրոսանքից հետո Պադանելը բոլորովին կարդին տեսքով մի պանդոկ նկատեց և առաջարկեց իր ուղեկիցներին մտնել այնտեղ և կարավան վերադառնալուց առաջ մի քիչ հանգստանալ:

Յելենան համաձայնեց, բայց քանի վոր անհարմար եր պանդոկում նստել, վոչինչ չպատվիրելով, ուստի Պադանելը հրամայեց տեղական վորևե խմիչք մատուցել:

Պանդոկապետն չտատղեց յուրաքանչյուրին մի մի գավաթ նոբլեր տալ: Նոբլերն իր բաղադրիչ մասերով վոչնչով չի տար-

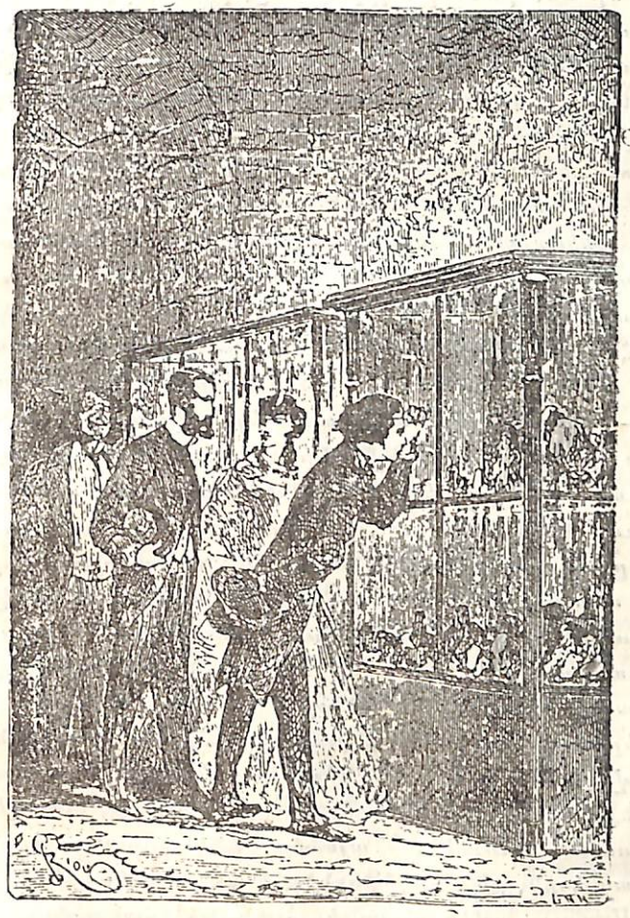

Ճանապարհորդները դիտեցին հանքաբանական թանգարանը:

բերվում անգլիական դրոշից, և նրանց տարբերությունը միայն պատրաստելու ձևի մեջ է: Այն ժամանակ, երբ Բրիտանիայում ջրողին պատրաստում են մի փոքրիկ ռյումկա սպիրտ մի մեծ բաժակ ջրի մեջ լցնելով, այստեղ մի փոքրիկ ռյումկա ջուրը լցնում են մի մեծ բաժակ սպիրտի մեջ, խառնուրդը քաղցրացնում են ու խմում: Դա ուղղակի ավստրալիական խմիչք եր, բայց, ի մեծ զարմանս պանդոկապետի, հյուրերը մի մեծ դրաֆին ջուր պահանջեցին և փչացրին նոքլերը, իջեցնելով այն անգլիական սովորական դրոշի աստիճանի:

Խոսում՝ եյին հանքերի և հանքափորերի մասին: Պաղանելը շատ եր գոհ ամբողջ տեսածով, բայց պնդում եր, վոր ներկայացումն անկասկած ավելի հետաքրքիր եր այն ժամանակ, երբ Ալեքսանդրի սարը դեռ նոր եյին սկսել մշակել հատ ու կենտ վոսկեխույզները:

— Հողը,— պատմում եր նա,— քրքրված եր փոսերով և շաղ եր տված, կարծես մրջյունների հորդաներով: Բոլոր վտարանդի — հանքափորերն աշխատում եյին վորպես խսկական մրջյուններ, բայց, ավաղ, մրջյունի կանխատեսություն չեյին ցուցաբերում: Ցերեկվա ձեռք բերած վոսկին դիշերը վատնում՝ եյին քեֆերում: Վոսկին խմում, տարվում եյին թղթախաղով: Այս պանդոկը, ուր մենք նստած ենք այժմ, «կատարյալ դժոխք» եր, ինչպես ասում եյին այն ժամանակ: Թղթախաղը կամ կոճախաղը դանակով եր վերջանում: Վոստիկանությունն անզոր եր, և նահանգապետը շատ անգամ է ստիպված յեղել բանակ բերել տալ, կատաղած վոսկեխույզներին զսպելու համար: Սակայն վերջիվերջո նա կարողացավ խաղաղացնել նրանց. ամեն մեկին պարտավորեցրեց վկայական վերցնել հանածոների շահագործման իրավունքի համար, և վճարել նրա փոխարեն, այնպես վոր, ընդհանուր առմամբ, այստեղ անկարգություններն ավելի պակաս եյին, քան Կալիֆորնիայի հանածոներում:

— Արդյոք, ամեն մարդ ել ուժ ունի՞ հանքափոր դառնալու,—հարցրեց Ցելենան:

— Այո՛: Դրա համար հարկավոր չի համալսարան ավարտել: Բավական է ամուր մկաններ ունենալ: Բոլոր յերկրների բախտախնդիրները, վորոնց աղքատությունը հայրենիքից եր քշել— յեկան, հավաքվեցին այստեղ,— հարուստները քլունդով, աղքատները դանակով: Նրանք մոլեգնած եյին աշխատում: Հոգվածությամբ կարելի յե ասել, վոր վոչ մի ապնիվ աշխատանք չեր կատարվում այդպիսի սիրով և ջերմեռանդությամբ, ինչպես այդ: Ավստրալիան այն ժամանակ տարորինակ տեսք ուներ: Հողը ծածկված եր վրաններով, բրեզենտներով, տնակներով, խրճիթներով— հողից, տախտակից, ճյուղերից: Ժամանակավոր քնակավայրի կենտրոնում բարձրանում եր նահանգապետի ճոխ վրանը, վորի դլխին փողփողում եր բրիտանական դրոշակը: Նրան շրջապատում եյին վարչության աստիճանավորների, դրամփոխների, վոսկու առևտրականների, սպիրտ ծախողների, սպեկուլյանտների վրանները, վորոնք ամբողջ աշխարհից այստեղ եյին սլացել, վորպեսզի հարստանան աղքատության և հարստության այս աներևակայելի խառնուրդում: Բոլոր այդ դիշատիչները խփում եյին հաստատապես— տեղին: Նրանց համար հարստություն ապահովվում եր, համենայն դեպս միրուքակալած հանքափորերի հաշվին, վորոնք ապրում եյին կեղտի և խոնավության մեջ: Զորս կողմում լսվում եր քլունդների դեռնին խփող հարվածների անլսելի դղրդյունը: Ողի մեջ տարածված եր կենդանիների քայքայված դիակների հեղձուցիչ հոտը, վորոնց վոչ վոք չեր հավաքում: Ամեն մի ներշնչման հետ թանձր փոշին նստում եր այդ դժբախտ մարդկանց թոքերի վրա, և զարմանալի չե, վոր մահացությունը նրանց մեջ շատ բարձր տոկոսի յեր հասնում: Ցեթե Ավստրալիայի կլիման ավելի պակաս առողջարար լիներ, տիֆի համաճարակն առատ հունձ կաներ այստեղ: Բոլոր այդ տառապանքները կմոռացվեյին, յեթե յուրաքանչյուր հանքափոր հաջողության հասներ: Բայց հենց բանն ել այն է, վոր մի հաջողակ, հարստացած վոսկեխույզին ընկնում է հարյուր, յերկու հարյուր, դուցե նույնիսկ հազար մարդ, վորոնք մեռել են չքավորության և հուսահատության մեջ:

— Զդիտե՞ք, արդյոք, Պաղանել, թե նրանք ինչ միջոցով եյին վոսկի հանում հողից,— հարցրեց Գլենարվանը:

— Սիրով կպատասխանեմ ձեզ,— ասաց դիտնականը:— Առաջին վոսկեխույզները վոսկին լվանում եյին այնպես, ինչպես այդ դեռ այժմ ել կատարվում է Սելենայում, Ֆրանսիայում: Նրանք փոսեր եյին փորում, հանում եյին այնտեղից վոսկերեր համարվող տեսակը, և լվանում եյին այն ջրով, վորպեսզի ծանր մետաղը դատեն ավելի թեթև հանքից: Նրանք լվանում եյին առանձին անոթի մեջ, վոր Ամերիկայից եյին փոխ առել և վորը

կոչվում եր «կրեդլ» կամ որորոց: Դա մի տուփ է հինգ-վեց վոտնաչափ յերկարությամբ, բայց դագաղի նման մի բան, վոր միջնորմով յերկու մասի յեր բաժանվում: Առաջինում տեղավորված եր մեկը մյուսի տակ դրած քարմաղերի մի շարք, ծակերի աստիճանաբար նվազող տրամագծով: Յերկրորդ բաժանմունքը նեղացրած է իր ստորին մասում: Տեսակը ածում են առաջին բաժանմունքի վերևի քարմաղի մեջ, վրան ջուր են լցնում, և ամբողջ տուփը թափահարում են, ավելի ճիշտ որորում են, որորոցի պես: Քարերը նստում են առաջին քարմաղում, վոսկին և ավազը սահում են հետևյալների վրա: Լվացած տեսակը ջուրը տանում է յերկրորդ բաժանմունք և այնտեղից դուրս է շպրտում գետնի վրա: Ահա և այն ժամանակվա մշակումների ամբողջ սարքավորումը:

— Հավանորեն, դեռևս ամեն մեկն ել այդպիսի որորոց չուներ,— նկատեց Զոն Մանգլսը:

— Վոսկեխուզները գնում եյին այն իրենց քայքայված կամ հարստացած կոլեգայից,— պատասխանեց Պագանելը,— կամ բոլորովին առանց նրան եյին յոլա գնում:

— Հապա նրանք ինչո՞վ եյին փոխարինում այն,—հարցրեց Մերին:

— Սովորական կոնքով, որիորդ Գրանտ,— ամենահասարակ թիթեղյա կոնքով: Նրանք վոսկին այնպես եյին քամհարում, ինչպես գյուղացիք հացահատիկն են քամհարում, միայն թե ցորենի հատիկների փոխարեն, հաջողության ժամանակ կոնքի մեջ մնում եյին վոսկու հատիկները: Առաջին տարվա ընթացքում, շնորհիվ այդպիսի կոնքի, շատ հանքափորներ կարողություն դիզեցին: Գիտեք, բարեկամներս, դա այնուամենայնիվ նշանակալից ժամանակ եր, թեև մի ղույդ կոշիկը հարյուր հիսուն ֆրանկ արժեր, բայց մի բաժակ լիմոնատին տասը շլինգ եյին վճարում: Առաջին ժամանողները միշտ հաջողություն եյին գտնում: Վոսկին ամեն տեղ առատ եր: Բնական կտորներն ուղղակի ընկած եյին գետնի յերեսին: Գետերը հոսում եյին մետաղյա հունով: Վոսկին նույնիսկ Մելբուռնի փողոցներում եր թափված· քիչ եր մնացել ճանապարհները խճուղեյին նրանով: 1852 թվականի հունվարի 26-ից մինչև փետրվարի 24-ը Ալեքսանդրի սարից պետական հսկողությամբ Մելբուռն են տեղափոխել ութ միլիոն յերկու հարյուր յերեսունութ հազար յոթ հարյուր հիսուն ֆրանկ:

Դա հարյուր վաթսուն չորս հազար յոթ հարյուր քսանհինգ ֆրանկ միջին որական հանույթ է կազմում:

— Արդյոք, հայանի՞ յեն հանկարծակի հարստանալու դեպքեր,—հարցրեց Ցելենան:

— Այո, յեղել են:

— Պատմեցեք, Պագանել:

—՝Խնդրեմ: 1852 թվականին Բալլարատում բնական մի կտոր գտնվեց, վոր հինգ հարյուր յութանասուն յերեք ունցիա յեր կշռում: Զիսլենդում մի ուրիշը գտնվեց— յոթ հարյուր ութսուն յերկու ունցիա քաշով: Հենց այնտեղ, 1861 թվականին մի բնական կտոր գտնվեց՝ ութ հարյուր յերեսուն չորս ունցիանոց: Վերջապես, դարձյալ նույն Բալլարատում, մի հանքափոր մի բնական կտոր գտավ, վոր վաթսուն հինգ կիլոգրամ եր կշռում, այսինքն՝ յերկու հարյուր քսան յերեք հազար ութ հարյուր վաթսուն ֆրանկ արժեցող մի ամբողջ կարողություն:

— Զգիտե՞ք, արդյոք, թե վոսկու համաշխարհային հանույթը, ավստրալիական վոսկերեր հանածոների հայտնաբերությունից հետո, վորքան է աճել,—հարցրեց Զոն Մանգլսը:

— Այս հարյուրամյակի ընթացքում հանույթն անհավատալի չափերով է աճել: Դարի սկզբում աշխարհի բոլոր յերկրները միասին տարեկան քառասուն յոթ միլիոն ֆրանկ վոսկի եյին հանում: Հիմա մոտ լինը հարյուր միլիոն է: Համարյա մի միլիարդ:

— Նշանակում է, պարոն Պագանել,— ասաց Ռոբերտը,— հնարավո՞ր է, վոր հենց այս տեղում, ուր մենք գտնվում ենք այս րոպեյիս, հողի մեջ շատ վոսկի կա:

— Այո, տղա: Այստեղ ամբողջ միլիոններ են ընկած: Մենք նրանց տրորում ենք: Ցեվ յեթե մենք չենք կռանում, վոր վերցնենք այն, այդ միայն նրա համար, վոր մենք արհամարհում ենք վոսկին:

— Ավստրալիան, յերեվում է, յերջանիկ յերկիր է,— ասաց Ռոբերտը:

— Վո՛չ, Ռոբերտ, սխալվում ես,— պատասխանեց աշխարհագրագետը:— Վոսկով հարուստ յերկրները յերբեք յերջանիկ չեն յեղել: Նրանց բնակչությունը կազմված է անբաններից և դատարկապորտներից: Հիշիր Մեքսիկան, Բրազիլիան, Կալիֆոր-

նման։ Ի՞նչ որն ընկան այդ յերկիրները տասնիններորդ դարում։ Յերջանիկ յերկիրները, տղաս, վոչ թե նրանք են, վոր վոսկով են հարուստ, այլ նրանք, վորոնք հարուստ են յերկաթով։

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

«ԱՎՍՏՐԱԼԻԱԿԱՆ ՅԵՎ ՆՈՐԶԵԼԱՆԴԱԿԱՆ ԹԵՐԹ»

Հունվարի 2-ին, լուսաբացին, ճանապարհորդները անցան վոսկերեր շրջանների և Տալբոտ մարդի սահմանը։ Այժմ Ֆուրգոնը գլորվում եր Դալհաուզ մարդի փոշոտ հողի վրայով։ Կեսորին նրանք ծանծաղուտով անցան Կալբռանը և Կեմպեյսի-Ռիվերը, 144° 35′ և 144° 4′ յերկայնության տակ։ Արշավախումբը ճանապարհի կեսն արավ արդեն։ Այդպես ելի մի տասնհինգ որ հաջող ճանապարհորդություն, և փոքրիկ ջոկատը կհասնի Տուֆոլդա ծովախորշի ափերը։

Արշավախմբի բոլոր մասնակիցներն ել միանգամայն առողջ եյին։ Պաղանելի խոստումները, առողջ կլիմայի վերաբերյալ,— արդարանում եյին։ Վոչ մի խոնավություն, կատարելապես տաքնելի շոգ։ Ձիերն ու յեղներն ել եյին հրաշալի դրության մեջ։

Կեմդեն-Բրիջից սկսած կարավանի արշավանքային շարքը մի քիչ փոխվեց։ Նրանից հետո, յերբ Այրտոնն խմացավ դնացքի խորտակման պատճառները, նա պնդեց, վոր պետք է նախաղդուշական մի քանի միջոցներ ձեռք առնել, վորոնք մինչև այդ ժամանակ ավելորդ եյին։

Հեծվորները վոչ մի դեպքում Ֆուրգոնն աչքից չպիտի կորցնեյին։ Ամեն առավոտ և իրիկուն դենքը վերալցվում եր։ Կասկած չկար, վոր դավառում գործում եր ավազակների մի խումբ, և, թեև կարավանին անմիջական վտանգ չեր սպառնում, պետք եր պատրաստ լինել ամեն տեսակ անակընկալների։

Ավելորդ է ասել, վոր նախազդուշական բոլոր այդ միջոցները ձեռք եյին առնված առանց Յելենայի և Մերի Գրանտի դիտության, վորոնց Գլենարվանը չեր ուզում վախեցնել։

Ճանապարհորդները, իհարկե, միանգամայն խելացի վարվեցին, այդպիսով պատրաստվելով ամեն տեսակ պատահականությունների։ Անզգուշությունը և անխութությունը շատ թանգ կարող եր նստել։ Բայց ավազակախմբի յերևալու կապակցությամբ ստեղծված դրությունը միմիայն Գլենարվանին չեր, վոր

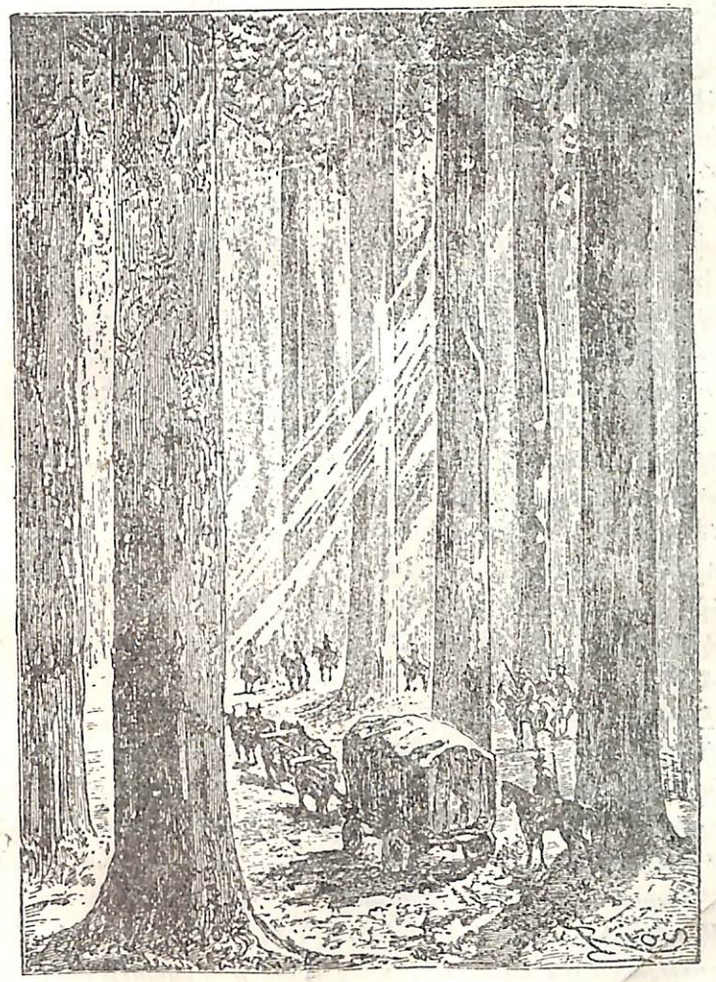

Ֆուրգոնը մտավ եվկալիպտների անտառը։

անհանգստություն էր պատճառում: Մեկուսացած գյուղերում, կայարաններում, խաչնատերերն ու բնակիչները նույնպես մի-ջոցներ էին ձեռք առնում հանկարծակի հարձակումից պաշտ-պանվելու համար: Տներն ամուր փակում էին և շներին արձա-կում շղթայից: Գիշերվա համար անասունների հոտերը ցանկա-պատ քշող հովիվները բոլորն էլ զինված էին կարաբիններով: Կեմդեն-Բրիջի տակ կառուցված վոճրագործության լուրը շատ դաղթականների՝ վորոնք մինչև այդ ժամանակ քնում էին լայն բաց արած պատուհաններով և դռներով, ստիպեց մութն ընկնե-լիս խնամքով ստուգել բոլոր փականքները:

Նույնիսկ դաղութական իշխանություններն իրար անցան: Տեղական ժանդարմերիայի ջոկատներ ուղարկվեցին շրջանները: Հեռագիրն իր ամբողջ տարածության վրա պահպանվում էր դո-րամասերով: Մինչև այդ ժամանակ փոստատար կառքերը գնում էին ամայի ճանապարհներով, առանց վորևե պահպանության: Բայց այդ որը, երբ Գլենարվանի ջոկատը կորում էր Կիլմո-րից Հիդկոտ տանող խճուղին, մոտից, փոշու ամպերի մեջ սլա-ցավ փոստի կառքը և նրա մեջ Գլենարվանը նկատեց կարաբին-ներով զինված փոստիկանների: Կարելի էր կարծել, վոր վերա-դարձել են այն տխուր ժամանակները, երբ վոսկու առաջին հանքերի բացումը մաղնիսի պես դեպի Ավստրալիա քաշեց յեվ-րոպական հասարակության ամբողջ տականքն ու թափթփուկ-ները:

Կիլմորյան խճուղուց մի մղոն տարածության վրա Ֆուրդոնը մտավ հսկայական ծառերի անտառի հովանու տակ: Բերնուիլի հրվանդանից սկսած, ճանապարհորդության ամբողջ ժամանակ Գլենարվանի ջոկատն առաջին անգամ տեսավ ավստրալիական ան-տառներից այն մեկի քոլարերանը, վորոնք շատ ստվիճաններ բռնող տարածություն են ծածկում:

Եվկալիպտներ տեսնելիս, վորոնք յերկու հարյուր վոտնաչափ բարձրության էին հասնում, հինգ դյույմ հաստությամբ շերթ-նաձև կեղևով, բոլորի կրծքից հիացմունքի բացականչություն դուրս թռավ: Նրանց քսան վոտնաչափ շրջագիծ ունեցող հարթ բունները հարյուր հիսուն վոտնաչափ դեպի վեր էին բարձրա-նում, ընդ վորում, վոչ մի վոստ և վոչ մի ճյուղ չլինելը չէին խանգարում նրա իդեալական ուղիղությունը: Նրանք ավելի

հարթ չէին դառնա, յեթե նրանց հղկեին, ճախարակային դաղ-դյարհի վրա: Եվկալիպտների անտառը մարդու աչքին յերևում էր վորպես միատեսակ սյուների մի անվերջ շարք, վորոնք գնում է-ին դեպի հեռուն: Ահագին բարձրության վրա այդ սյուները պը-սակվում էին ճյուղերի խոյակով, վորոնց վրա տերևներ էին աճում: Տերևների հիմքերում տեղ-տեղ յերևում էին միայնակ ծաղիկներ, վորոնք իրենց ձևով շուռ տված սափորներ էին հի-շեցնում:

Քամին աղատ պրոսնում էր այդ մշտադալար կամարի տակ: Ոդի անընդհատ հոսանքները չէին թողնում, վոր հողի մեջ խո-նավություն հավաքվի: Ձիերը, յեղների հոտերը, սայլերը աղատ կարող էին անց ու դարձ անել միմյանցից բավական հեռու գտնված ծառերի արանքով: Այստեղ չկային վոչ անանցանելի թավուտներ, վոչ կուսական անտառներ, թափված ընկերով և խիտ հյուսված-քով սողացող բույսեր, վորոնց միջով միայն կրակը կամ յերկաթը կարող են ուղի բանալ ճանապարհորդի համար: Ծառերի ստորոտների կանաչ դորգը, վերևի կանաչ ծածկոցը, բարձր, ուղիղ բունների յերկար հեռանկարը, ստվերի և զովու-թյան համարյա կատարյալ բացակայությունը, տարորինակ լու-սավորությունը, կարծես թե լույսի ճառագայթներն անցնում էին նոսր դործվածքի միջով,— այս ամբողջը միասին վերցրած ար-տասովոր տեսք էր տալիս այդ անտառին, վորը վոչնչով նման չի Հին և Նոր աշխարհի անտառներին: Եվկալիպտը, «տարան», ինչպես տեղացիներն են ասում, մրտենիների ընտանիքին է պատ-կանում: Եվկալիպտների խիտ ճյուղերի տակ ստվերի բացակայու-թյունը բացատրվում է տերևների դասավորության տարորինակ անկանոնությամբ: Նրանք իրենց մակերեսով չեն դարձած դե-պի արևը, այլ կողքով: Աչքն այդ արտասովոր տերևակալության միայն պրոֆիլն է տեսնում: Հենց դրա համար էլ արեգակի ճա-ռագայթները տերևների միջով այնպես են ներս թափանցում, ինչպես բարձրացրած շերտափեղկերի ցանցի միջով:

Բոլոր ճանապարհորդներն ուշադրություն դարձրին անտառի այդ առանձնահատկության վրա և շատ զարմացան, չիմանալով, թե ինչով բացատրեն այդ անսովոր յերևույթը: Բնական է, վոր այդ հարցն առաջարկվեց ուրիշ վոչ վոքի, այլ Պադանելին: Գիտնականն ամենևին չվրդովվեց և պատրաստակամությամբ պատասխանեց.

— Ինձ այստեղ զարմացնում է վոչ թե այդ,— ասաց նա,— վոչ թե բնության տարօրինակությունները: Բնությունը դիտի, թե ինքն ինչ է անում և ինչի համար, այն ժամանակ, յերբ բնագետները հաճախ իրենք էլ չեն հասկանում, թե ինչ են ասում: Բնությունը չի սխալվել այդ տերևներին այսպիսի տարօրինակ դիրքավորում տալով, բայց մարդիկ, անկասկած, սխալվել են, այդ ծառերն «եվկալիպտ» անվանելով:

— Իսկ ի՞նչ է նշանակում այդ բառը,—հարցրեց Մերի Գրանտը:

— Հունարեն նա նշանակում է. «լավ եմ ծածկում»: Բնագետները փորձեցին թագցնել իրենց սխալը հունարեն բառերի հետևում, վորպեսզի նա աչքի չընկնի, բայց այնուամենայնիվ փաստը մնում է վորպես փաստ— եվկալիպտ, անկասկած, նշանակում է «վատ եմ ծածկում»:

— Համաձայն եմ ձեզ հետ, թանկագին Պագանել,— ասաց Գլենարվանը, բայց և այնպես ասացեք, թե ի՞նչու համար տերևներն ուղղահայաց են կանգնում դեպի արեգակը:

— Շատ հասարակ պատճառով,— պատասխանեց Պագանելը,— և դուք, բարեկամներս, հեշտ կհասկանաք այն: Այս յերկրում, ուր ոդը չոր է, ուր անձրևները հազվագյուտ են, ուր հողը չորացել է, ծառերը կարիք չունեն վոչ արեգակի ուղիղ ճառագայթների, վոչ էլ քամու: Խոնավության պատճառով ծառերն աղքատ են հյութերով: Դրա համար էլ տերևները, ավելորդ գոլորշիացումից պաշտպանվելով, իրենց մակերեվույթի կողերն են դարձնում դեպի արեգակի ճառագայթները: Այդ տերևները շատ խելոք են պահում իրենց:

— Բայց միևնույն ժամանակ նաև շատ յեռասեր,—առարկեց մայորը:— Նրանք միայն իրենց մասին են մտածում և բոլորովին չեն հոգում ճանապարհորդների մասին:

Բոլորն էլ իրենց հոգու խորքում համաձայնեցին մայորի կարծիքի հետ, բացի Պագանելից, վորը սրբելով իր ճակատի առատ քրտինքը, այնուամենայնիվ շնորհավորեց իրեն նրանով, վոր անտառներ ծառեր տեսավ: Բայց տերևների նման դասավորությունը կատարյալ դժբախտություն է ճանապարհորդների համար: Եվկալիպտի անտառներն ահագին տարածություններ են ձգվում, և նրանց մեջ վոչինչ չի պաշտպանում խանձող տոթից: Ամբողջ որվա ընթացքում Ֆուրդոնը գլորվում էր եվկալիպտների

Ճանապարհորդները դադար առան եվկալիպտի ստվերում:

անվերջ շարքերի տակ: Այդ որը կարավանը վոչ մի կենդանի չունչ, նույնիսկ մի հատ չորքոտանու չհանդիպեց: Միայն թութակներ էին պատահում ծառերի դագաթներին, բայց այնպիսի բարձրության վրա նրանց հաղիվ կարելի էր նշմարել, և նրանց ճռվողյունը հաղիվ լսելի չչուկով հասնում էր ծառերի ստորոտին: Շատ հազվադյուտ դեպքերում հեռու քների արանքով թռչում էր թութակների յերամը, փայլելով բազմագան փետրավորությամբ: Այդ դալար տաճարում տիրող խորին լռությունը խախտվում էր միայն կարավանի անիվների ճռճռոցով, ձիերի սմբակների դոբյունով, ճանապարհորդների միմյանց ուղղած հազվադյուտ խոսքերով, մեկ էլ իր ծույլ լծվածքը քշող Այրտոնի գոռոցով:

Գիշերվա վրա հասնելով, ճանապարհորդները դադար առան եվկալիպտի ստորոտում, վորտեղ գետնի վրա հայտնի կերպով դեռևս պահպանվել էին մոտերս վառած խարույկի հետքերը: Ծառը նման էր գործարանի ծխնելույզի, վորովհետև կրակն ամբողջ բունը, վարից մինչ վեր, այրել էր: Սակայն, չնայած նրան, վոր կրակից միայն կեղևն էր վոչնչացել, ծառը չէր մեռնում:

Պադանելի խորհրդով Ոլբինետը խարույկը վառեց այդպիսի արհեստական փչակներից մեկում: Ողահանությունն այնտեղ շատ լավ էր, և ամբողջ ծուխը դեպի դագաթներ տանում, վորտեղ նա կորչում էր տերևների խավար կամարում: Քնելուց առաջ, ճանապարհորդներն իրար մեջ բաժանեցին հերթապահությունը, և Այրտոնը, Մյուլրեդին, Վիլսոնն ու Ջոն Մանգլսը, միմյանց փոխարինելով, մինչև լուսաբաց պահապան կանգնեցին ճամբարին:

Հետևյալ ամբողջ որը, հունվարի 3-ին, կարավանը շարունակեց գնալ ծառերի համաչափ շարքերի յերկարությամբ: Թվում էր, վոր անտառը յերբեք վերջ չի ունենա: Սակայն յերեկոյան դեմ ծառերը նոսրացան, և առջևում, մի քանի մղոն հեռավորությամբ, փոքրիկ հարթության մեջտեղում, ուղիղ շարքերով դասավորված չենքերի մի խումբ յերևաց:

— Սեյմուրը,— ասաց Պադանելը:— Սա Վիկտորիա դավառի վերջին քաղաքն է, վորի միջով մենք կանցնենք:

— Դա մեծ քաղաք է,— հարցրեց Ցելենան:

— Վոչ, դա հասարակ գյուղ է, բայց նա շատով խոշոր քաղաք կդառնա:

— Ինչպե՞ս եք կարծում, արդյոք, մենք այնտեղ հյուրանոց կգտնե՞նք,—հարցրեց Գլենարվանը:

— Հույս ունեմ,—պատասխանեց աշխարհագրագետը:

— Այդ դեպքում, շուտ անենք, գնանք այնտեղ: Մեր համբերատար ուղեկցուհիները, հավանորեն ընդդեմ չեն լինի թեկուզ մի գիշեր անցկանցնել իսկական անկողիններում:

— Մերին և յես, իհարկե, վոչինչ դեմ չունենք, յեթե միայն Սեյմուր մտնելը հոգսեր և ձգձգումներ չի առաջացնի:

— Վոչ մի դեպքում,— պատասխանեց Գլենարվանը:— Ցեզները լծված տեղը հոգնել են, ձիերն էլ հանգստանալու կարիք ունեն: Մեկ էլ, վոր մենք այնտեղից վաղը լուսաբացին կհեռանանք:

Ցերեկոյան ժամի մոտ ինն էր: Լուսինն արդեն թեքվել էր դեպի հորիզոնը: Նրա թեք ճառագայթները չէին կարողանում վիճել վրա հասնող մթության հետ, յերբ կարավանը մտավ Սեյմուրի լայն փողոցները: Պադանելը գնում էր ջոկատի առաջից, այն մարդու համոզված տեսքով, վորն ամեն ինչ հրաչալի գիտի, թեև կյանքում առաջին անգամն էր Սեյմուրում գտնվում: Բայց, յերևում էր, վոր նրան հավատարիմ բնաղդն էլ ղեկավարում, վորովհետև նա կարավանը բերեց ուղղակի «Հյուսիսային Բրիտանական հյուրանոցի» դարբասների մոտ:

Ֆուրգոնն արագ արձակվեց լծվածքից, ձիերն ու յեղները դոմը տարվեցին, իսկ ճանապարհորդները բավական բարեկեցիկ սենյակներում տեղավորվեցին: Ցերեկոյան ժամի տասին բոլորը նստեցին Ոլբինետի ցուցմունքով պատրաստված սեղանի առաջ: Պադանելն ու Ռեբերտը ամենից վերջը յեկան սեղանի մոտ— նրանք վերադառնում էին քաղաքում կատարած զբոսանքից: Սովորականի հակառակ գիտնականը ժլատ էր նկարագրություններին նկատմամբ: Բայց դա շատ պարզ կերպով էր բացատրվում: Նա մթության մեջ վոչինչ չէր տեսել:

Այնինչ, քիչ պակաս ցրված գիտողը, անկասկած, կնկատեր այդպիսի ուշ ժամանակի համար արտասովոր շարժումը Սեյմուրի փողոցներում: Ամեն տեղ հավաքվում էին բնակիչների փոքրիկ խմբեր, տների դռները բաց էին մնում և տերերը խոսում էին նրանց շեմքերից: Մարդիկ ինչ վոր մի բանի մասին տագնապով հարցնում էին իրար, բարձրաձայն կարդում էին առավոտյան թերթերը և մանրամասն մեկնաբանում ընթերցածը: Ի-

հարկէ, այդ ամբողջն անպայման իր վրա կդարձներ ավելի դիտող մարդու ուշադրությունը, քան Պադանելն էր:

Մայորը, հյուրանոցի շենքից դուրս չդալով, զգաց, որ փոքրիկ քաղաքի բնակիչները լրջորեն հուզված են մի ինչ որ բանով: Պերճախոս մեսը-դ'ոտել Դիկսոնի հետ տասը րոպեյի խոսակցությունը բավական էր, ամբողջ կատարվածը հասկանալու համար:

Բայց մայորն այդ մասին վոչինչ չասաց ընթրիքի ժամանակ: Միայն նրանից հետո, երբ ճանապարհորդուհիները, Յելենան և Մերի Գրանտը, թողին սեղանատունը և քաշվեցին իրենց սենյակները, մայորը կանդնեցրեց իր ընկերներին և ասաց նրանց.

— Սենդհորստի յերկաթուղու հանցավորները գտնվել են:

— Նրանք ձերբակալվա՞ծ են,—արագ հարցրեց Այրտոնը:

— Վո՛չ,— պատասխանեց մայորը, իբրև թե չնկատելով այն հապճեպությունը, որով նախկին բոցմանը տվեց այդ հարցը: Սակայն այդ հապճեպությունը հանգամանքները միանգամայն արդարացրին:

— Ախո՞ռ,—ասաց Այրտոնը:

— Ո՞վ է հանցավորը,— հարցրեց Գլենարվանը:

— Կարդացեք,— ասաց մայորը, մեկնելով Գլենարվանին «Ավստրալիական և նորզելանդական թերթի» համարը,— և դուք կտեսնեք, որ վոստիկանական ոպան չսխալվեց իր յենթադրություններին մեջ:

Գլենարվանը բարձրաձայն կարդաց հետևյալ դիտողությունը.

«Սիդնեյ, 2 հունվարի 1866 թվի: Հունվարին, դեռ բոլորն էլ հիշում են այն դժբախտ դեպքի մասին, որ տեղի յե ունեցել անցյալ տարվա դեկտեմբերի 29-ից լույս 30-ի գիշերը, Մերբուռն-Սենդհորստ յերկաթուղու դծի վրա: Ժամի տասնմեկի ճեպընթացը, որ սլանում եր ամբողջ թափով, ընկավ Լյուտոն գետի մեջ, որովհետև գետի վրայի կամուրջն անջատված եր:

Այդ պատահարից հետո կատարված ուղևորների կողոպտելը, Կեմդեն-Բրիջից կես մղոն հեռավորության վրա գտնված պահակի դիակի գյուտը— այս ամբողջը վկայում է, որ աղետը չար դիտավորության հետևանք է:

Ցավ իսկապես, դատական քննիչը հաստատեց, որ վոճրագործությունը կատարել է տաժանակիրների ավազակախումբը, որը սրանից մոտ վեց ամիս առաջ է փախել Պերտի բանտից, Հարավային Ավստրալիայում:

Ավազակախումբը բաղկացած է 29 հոգուց: Նրանց առաջնորդը Բեն Զոյսն է— մի կատաղի վոճրագործ, որ մոտերա է յերևացել Ավստրալիայում:

Իշխանություններին դեռ չի հաջողվել բռնել այդ խմբակը: Դրա համար քաղաքային բնակիչներին, դաղութական-ադարակալաններին և խաչնատերերին առաջարկվում է զգուշության համար մասնատասխան միջոցներ ձեռք առնել և Մելբուռնի վոստիկանական վարչությանը հաղորդել այն տեղեկությունները, որոնք կարող են ոժանդակել փնտռումի հաջողությանը:

Դ. Պ. ՄԻՏՉԵԼ»:

Յերբ Գլենարվանն ընթերցանությունը վերջացրեց, Մակ-Նաբսը դարձավ դեպի աշխարհագրագետը և ասաց.

— Տեսնո՞ւմ եք ահա, Պադանել, քանից դուրս է գալիս, որ Ավստրալիայում էլ տաժանակիրներ կան:

— Այո՛, բայց չե՞ որ դրանք փախածներ են,—պատասխանեց Պադանելը:—Իսկ յես աքսորվածների մասին եյի ասում: Նրանց այստեղ մնալը կտրականորեն արգելված է:

— Կարևորն այն չէ, թե նրանք փախստականներ են, կամ աքսորական,—նկատեց Գլենարվանը,—այլ կարևորն այն է, որ նրանք կան: Սակայն, իմ կարծիքով, այդ ցավարի փաստը վոչ մի կերպ չպիտի անդրադառնա մեր ճանապարհորդության վրա: Այս մասին ի՞նչ կարծիք ունեք դուք, Ջոն:

Յերիտասարդ նավապետն խկուն չպատասխանեց: Մի կողմից նա տատանվում եր, վախենալով վշտացնել նավապետ Գրանտի վորդիներին, նրանց հոր վորոնումները ժամանակավորապես դադարեցնելու առաջարկությամբ, մյուս կողմից էլ արշավախմբին լուրջ վտանգի յենթարկելու յերկյուղից:

— Յեթե տիկին Գլենարվանը և որիորդ Գրանտը մեզ հետ չգնային,— ասաց նա վերջապես,— ինձ քիչ կանհանգստացներ այդ անդամների յերևալը:

Գլենարվանը հասկացավ յերիտասարդ մարդուն և ավելացրեց.

— Ինքն ըստ ինքյան հասկանալի յե, որ խոսք անդամ չի

կարող լինել վորոնումներից միանգամայն հրաժարվելու մասին,— ասաց նա։— Միայն պետք է քննարկել, թե, արդյոք, ավելի լավ չեր լինի, հիշելով մեր ուղեկցուհիներին, ուղևորվել Մելբուռն, նստել այնտեղ «Դունկանի» վրա և ծովով գնալ դեպի արևելյան ծովեղրը, «Բրիտանիայի» խորտակման տեղը։ Ինչպե՞ս է ձեր կարծիքը, Մակ-Նաբս։

— Ցեռ կուզեի, վոր ամենից առաջ Այրտոնն արտահայտվեր,— պատասխանեց մայորը։

Նախկին բոցմանը, հայացքով Գլենարվանի թույլտվությունը խնդրելով, բարբառեց.

— Իմ կարծիքը,— ասաց նա,— այսպես է. մենք Մելբուռնից յերկու հարյուր մղոնի վրա յենք գտնվում, և վտանգը, յեթե նա գոյություն ունի, միատեսակ է, ինչպես դեպի հարավ տանող ճանապարհի, նույնպես և դեպի արևելք տանող ճանապարհի վրա։ Այդ յերկու ճանապարհներն էլ սմայի յեն և մեկը մյուսին արժե։ Բացի դրանից, իմ կարծիքով, յերեսուն չարամիտներ չեն կարող վախեցնել ութ հրաչալի զինված և վճռական մարդու։ Յեվ այդպես, յեթե ավելի լավ բան չի առաջարկվի, յես ճանապարհը շարունակելու կողմն եմ արտահայտվում։

— Ուղիղ է, Այրտոն,— ասաց Պագանելը։— Ճանապարհորդությունը դեպի արևելք շարունակելով, մենք կարող ենք ընկնել նավապետ Գրանտի հետքերի վրա։ Դեպի հյուսիս ուղևորվելով, մենք, ընդհակառակն, կորցնում ենք այդ հնարավորությունը։ Ցեռ համաձայն եմ Այրտոնի հետ և գտնում եմ, վոր փախած տաժանակիրները սարսափելի չեն աղնիվ մարդկանց համար։

Գլենարվանը քվեարկության դրեց չվացուցակը չփոխելու առաջարկը, և նա միաձայն ընդունվեց։

— Մի նկատողություն, սեր,— ասաց Այրտոնն այն բոպեին, յերբ բոլորը պատրաստվում եյին ցրվել իրենց սենյակները։

— Խնդրեմ, Այրտոն։

— Արդյոք, ժամանակը չե, կարգադրություն անելու, վոր «Դունկանը» դեպի արևելյան ափն ուղևորվի։

Գլենարվանը նայեց գրոսանավի նավապետին։

— Դա ինչի՞ համար է,— պատասխանեց վերջինս։— Այդ ուշ չի լինի անել և այն ժամանակ, յերբ մենք Տուֆորդա ծովախորշը ժամանենք։ Ընդհակառակն, յեթե վորևե անակնկալ հանգամանքներ մեզ ստիպեն յետ դառնալ դեպի Մելբուռն, շատ ցավալի կլինի, յեթե մենք «Դունկանին» այնտեղ չգտնենք։ Բացի դրանից գրոսանավը, հավանորեն, դեռ վերանորոգման մեջ է։ Այս բոլոր նկատառումներով յես անժամանակ եմ համարում այդպիսի կարգադրություն անել։

— Լավ,— պատասխանեց Այրտոնը, ջղդելով։

Հետևյալ առավոտյան փոքրիկ ջոկատը, սպառազինման պակասները լրացնելով և ամեն տեսակ անակնկալությունների պատրաստ, ճանապարհ ընկավ։ Կես ժամ նրանից հետո, յերբ տեսողությունից անհետացան Սեյմուրի վերջին տները, ջոկատը նորից եվկալիպտի անտառ մտավ, վորը ձգվում եր դեպի արևելք։

Ճիշտն ասած, Գլենարվանը կգերադասեր, վորպեսզի ճանապարհը մերկ հարթությունով գնար։ Հարթության վրա դարան սարքելն ավելի դժվար է, քան թե անտառում։ Բայց ուրիշ ընտրություն չկար, և Ֆուրդոնն ամբողջ որն առաջ եր գնում միատեսակ բարձր բների արանքով։ Ցերեկոյան դեմ, անցնելով Ենդլեզի կոմսության սահմանի յերկարությամբ, կարավանը կընտրեց հարյուր քառասուն վեցերորդ միջորեականը և գիշերոթի համար կանգ առավ Մյորրեյ մարդի սահմանում։

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆՎԵՑԵՐՈՐԴ

ՎՈՐԻ ՄԵՋ ՌՈԲԵՐՏԸ ԿԱՊԻԿՆԵՐԻ ՆՈՐ ՑԵՂ Է ԳՏՆՈՒՄ

Հետևյալ որը, հունվարի 5-ին, ճանապարհորդները մտան Մյորրեյի մարդի ընդարձակ տերիտորիան։ Այդ ամայի, սակավաբնակ մարդը ձգվում է ուղիղ մինչև Ավստրալիական Ալպերի ամենաբարձր վակոցը։ Քաղաքակրթությունը դեռ չեր հաջողել կոմսության բաժանել այն, սուր գծագրված սահմաններով։ Դա գավառի ամենախուլ և հազվադյուտ այցելվող մասն է։ Մի որ նրան ծածկող խիտ անտառները կընկնեն վարտահատի կացնի տակ, իսկ մարգագետինները կլցվեն յեղջյուրավոր անասուններով, մաքինների և խոյերի բազմաթիվ հոտերով։ Բայց դեռևս, մարդի հողը նույնքան կուսական եր, վորքան այն որը, յերբ ցամաքի այդ մասը առաջին անգամ բարձրացավ Հնդկական ովկիանոսի մակերևույթից։ Դա անապատ եր։

Այդ հողերի ամբողջությունն անգլիական քարտեզների վրա նշվում եր հետևյալ ընորոշ բառերով. «Reserve for the Blacks»

— «Արդելանոց սև մարդկանց համար»: Գաղութականները կոչում էին կապիտ ձևով այստեղ եկած տեղացիներին: Նրանց մի քանի հողամասեր էին հատկացնում հեռավոր տափաստաններում, անանցանելի անտառների մեջ, վորտեղ կամաց կամաց պիտի մեռներ ավստրալիական ցեղը: Ամեն մի սպիտակամորթ, գաղութական լինի թե վարանդի, վայտահատ թե անասնապահ, կարող է անցնել այդ արդելանոցի սահմանները: Բայց սև աղգաբնակչությունն իրավունք չունի մի քայլ հեռանալ նրա դծից:

Գաղանելն այդ նյութի վերաբերյալ դատում էր վրդովվելով և ձեռքերն ուժգին թափահարելով: Նրա կարծիքով, բրիտանական գաղութային քաղաքականությունը տեղական ցեղերին ատիճանաբար մեռնելու յե դատապարտել, չխոսելով արդեն նրանց հիմնովին դուրս վռնդելու մասին այն տեղերից, վորտեղ նրանց նախորդներն էին ապրում: Բրիտանական գաղութականների այդ դաժանությունը յերևում է անգլիական բոլոր գաղութներում, իսկ առանձնապես ցայտուն կերպով արտահայտվում է Ավստրալիայում:

Աշխարհի այդ մասի գաղութացման առաջին ժամանակում աքսորականները և հենց գաղութականներն էլ տեղացիների վրա նայում էին ինչպես վայրենի գազանների: Նրանք վորսում, շուրջկալ էին անում, վոչնչացնում էին նրանց գյուղերը: Գաղութի իրավաբանները ճգտում էին ապացուցել, վոր ավստրալիական տեղացիները մարդիկ չեն, և դրա համար էլ նրանց սպանելը վոճրագործություն չի: Սիդնեյի թերթերը Գունաբը լճի շուրջն ապրող ցեղերից ազատվելու արմատական միջոց էին քարոզում, թունավորել այդ լճի ջրերը:

Ինչպես յերևում է, սկզբներում անգլիացիները տեղացիների մասսայական սպանությունը գաղութացման ամենատույժ միջոցն էին համարում: Նրանք հրեչային դաժանություն էին ցուցաբերում: Նրանք Ավստրալիայում էլ իրենց այնպես էին պահում, ինչպես Հնդկաստանում, վոր հինգ միլիոն կյանք վրճարեց բրիտանական գաղութ դառնալու պատվին արժանանալու համար, ինչպես Կապի գաղութում, վորտեղ հոտենտոտյան միլիոնանոց բնակչությունից այժմ հարյուր հազարից պակաս է մնացել: Դրա համար էլ գոյության իրավունքը կորցրած Ավստրալիայի տեղական բնակչությունը, իր դիակներով սփռում է

ճանապարհը «քաղաքակրթության» հաղթական յերթի համար և կանգնում է կատարելապես վոչնչանալու ուղիի վրա: Ճիշտ է, առանձին նահանգապետներ հրամաններ հրատարակեցին գաղութականների ազահության դեմ: Նրանք նույնիսկ մտրակի մի քանի հարվածներով պատժեցին այն սպիտակներին, վորոնք կտրել էին սևերի քթերը կամ ականջները կամ պոկել էին նրանց ճկույթները, վորպեսզի իրենց համար ծխամորճ լցնելու թիակներ չլինեն: Բայց ի՞նչ նշանակություն ունեին այդ թույլ, առանձնակի ձայները: Սպանությունների ալիքն այնպես լայն ծավալվեց, վոր ամբողջ ցեղեր անհետացան յերկրի յերեսից: Բավական է թեկուզ հիշել միայն Վան-Դիմենի յերկիրը, վորի տեղացի բնակչությունը դարի սկզբում բաղկացած էր հինգ հազար հոգուց, իսկ 1863 թվականին... յոթ մարդուց: Բավական է կարդալ «Մերկուրիայի» համարներից մեկում նշումը Գոբարտոուն յեկող վերջին տատմանացու մասին:

Վո՛չ Գլենարվանը, վո՛չ մայորը, վո՛չ Ջոն Մանգլսը չառարկեցին Գաղանելին: Յեթե նույնիսկ անգլիացի լիներին նրանք, գարձյալ Գաչտան չէին կանգնի իրենց հայրենակիցներին — դիտնականի բերած փաստերը չափազանց ստույգ և անհերքելի էին:

— Սրանից հիսուն տարի առաջ, — ավելացրեց Գաղանելը, — մենք մեր ճանապարհի վրա տեղական շատ ցեղերի կհանդիպեինք: Սակայն մինչև այժմ մենք տեղացիներ դեռ չենք տեսել: Հարյուր տարի հետո ավստրալիական մայր ցամաքի վրա տեղական ցեղի մի հատիկ ներկայացուցիչ էլ չի մնա:

Յեվ իսկապես, արդելանոցը բոլորովին անմարդաբնակ էր թվում: Վոչ մի տեղ կայանների կամ խրճիթների վոչ մի հետք չկար: Ամայի հարթությունները փոխանակվում էին կուսական անտառներով:

Կամաց-կամաց միջամայրի տեսքն ավելի վայրենի յեր դառնում: Ճանապարհորդները պատրաստ էին մտածել, վոր վոչ մի կենդանի եյակ, վոչ մարդ, վոչ կենդանի, յերբեք չեն այցելում այդ լքված հողամասերը, յերբ հանկարծ Ռոբերտը կանգնելով եվկալիպտների խմբի առաջ, բացականչեց.

— Նայեցե՛ք, կապիկը:

Յեվ նա ցույց տվեց մի մեծ սև արարած, վորն աներևակայելի ճարպկությամբ ցատկոտում էր ճյուղից ճյուղ և ծա-

ուից ծառ։ Կարելի չեր կարծել, վոր նա թևեր ունի։ Մի՞թե այս զարմանալի չերկրում, վորտեղ ամեն ինչ այնպես անսովոր և նոր է, բնությունը թևեր է պարգևել կապիկներին։

Ֆուրգոնը կանգ առավ, և բոլորն հետևեցին արագությամբ դեպի անտառի թավուտը հեռացող կենդանուն։ Շուտով նա ցած իջավ և կայծակի արագությամբ մի քանի մետր դետնի վրա վազելով, կորանալով և կծկվելով իր չերկար ձեռքերով ամուր բռնեց խեժաբեր ծառի բոլորովին հարթ և հատ ընից։ Ճանապարհորդները չեյին պատկերացնում, թե նա ինչպես է վերև բարձրանում այդ սահուն բունի վրայով, վորը չեր կարելի նույնիսկ ձեռքերով դրկել, չերբ հանկարծ կապիկը կացնի նման ինչ վոր մի բան դուրս հանեց և ընի վրա փոքրիկ կտրվածքներ անելով, նրանցով արագ մագլցեց հենց մինչև ծառի գագաթը։

— Այ քեզ որիգինալ կապիկ, — բացականչեց մայորը։ — Ի՞նչպես է կոչվում նա։

— Այս կապիկն աղնվացեղ ավստրալիացի չե կոչվում, — պատասխանեց Պագանելը։

Աշխարհագրագետի ուղեկիցները չեյին հաջողել նույնիսկ ոսերը թոթվել այդ անմիտ բառերի ժամանակ, չերբ հանկարծ, ինչ վոր տեղից կոկորդային աղմուկներ լսվեցին, վորոնք մեր հնչյունների հետևյալ նմանությամբ միայն կարելի չե տալ. «Կոռ–ելս։ Կոռ–ելս», գոռում եյին ինչ վոր մի մոտիկ տեղում։ Այրատոնը գավազանով բղեց իր լծվածքին և հարյուր քայլ անցնելով, ճանապարհորդներն անսպասելի կերպով ընկան տեղացիների կայանը։

Ինչ տխուր տեսարան է։ Ծառի կեղևի շերտերից կարած տասը հատ վրաններ կանգնած եյին մերկ հողի վրա։ Նրանք իրենց բնակիչներին պաշտպանում եյին միայն մի կողմից։

Հոտահատական կարիքի մեջ ընկած տեղացիների տեսքը վանողական եր։ Այստեղ չերեսուն տղամարդ, կանայք և չերեխաներ կային, վոր կենդուրույի մորթուցնցոտիներ եյին հագած։ Ֆուրգոնը տեսնելուն պես, նրանց առաջին շարժումն եր՝ վեր թռչել ու փախչել։ Բայց ինչ վոր բարբառով Այրատոնի արտասանած մի քանի բառերը հանգստացրին նրանց։ Նրանք խմբվեցին Ֆուրգոնի չուրջը, կիսամերկ, կիսամախ, ինչպես ընտանի կենդանիներ, վորոնց հրապուրում են քաղցր պտտառով։

Հինգ վոտնաչափ չորս դյուժմից մինչև հինգ վոտնաչափ յոժ

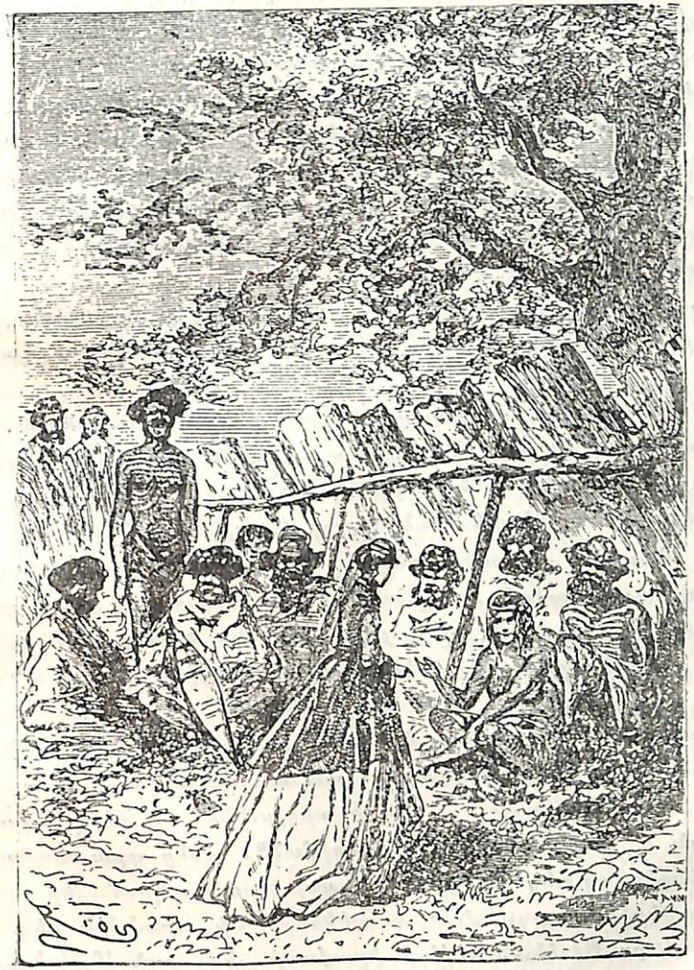

Հանդիպում տեղացիների հետ։

դյուցի հասակով տեղացիներն ունեին վոչ թե սև գույնի կաշի, այլ հին մուրի նմանությունը հիշեցնող մի բան, խճուճ մազեր, յերկար ձեռքեր և դուրս ցցված փորեր: Նրանց մարմինները զեղազարդված եյին մարմնաքանդակներով և ապիացած կըտրըտված-քներով, վոր արել եյին հուղարկավորական ծիսակատարությունների ժամանակ: Յեվրոպական հայեցակետով ավելի ազեղ դեմքեր դժվար է պատկերացնել: Ահագին բերան, տափակ քիթ, ներս ընկած աչքեր և բութ՝ դեպի առաջ դուրս պրծած ատամներով: Թվում է, վոր մարդկային վոչ մի արարած այնքան մոտիկ չի կանգնած կենդանիներին, վորքան այս տեղացիները:

— Ռոբերտը չսխալվեց, — ասաց մայորը, — դրանք կապիկներ են: Այնուայեղ, յեթե կուզեք, բայց և այնպես կապիկներ:

— Մակ-Նաբս, մի՞թե դուք նրանց եք պաշտպանում, ովքեր հարձում են այս մարդկանց, ինչպես վայրենի կենդանիների, — հանդիմանորեն հարցրեց Յելենան: — Չե՞ վոր սրանք մարդ են: Դժբախտ են, բայց և այնպես մարդ են:

— Մարդի՛կ,— բացականչեց Մակ-Նաբսը: — Լավագույն դեպքում դա անցման ատիճանն է որանգուտանից դեպի մարդը: Ցես կարծում եմ, վոր յեթե չափենք նրանց դեմքի անկյունը, նա մի քիչ բանով կտարբերվի կապիկի դեմքի անկյունից:

Մակ-Նաբսն իրավացի յեր, վոր այդպես եր ասում: Ավստրալիացիների դեմքի անկյունը շատ սուր է և, համարյա, հավասար է որանգուտանի դեմքի անկյունին, և հենց այսպես. վաթսուն և վաթսուն յերկու ատիճան*: Հենց դրա համար եր Դե-Ռիենցին առանց հիմքի չեր, վոր առաջարկում եր այդ դժբախտներին մարդանման կապիկների մի առանձին ցեղ համարել: Բայց Յելենան ավելի իրավացի յեր, քան Մակ-Նաբսը, ընդունելով նրանց վորպես մարդիկ, վորոնք դարգացման միայն վերջին ատիճանի վրա յեն կանգնած: Հասկանալի յե, վոր մի ահագին, անանցանելի անդունդ բաժանում է ավստրալիացիներին կապիկներից:

Յելենան և Մերի Գրանտը դուրս յեկան ֆուրգոնից և մոտեցան տեղացիներին: Նրանք փայփայում եյին յերեխաներին և ուտելիք եյին մեկնում քաղցած տղամարդկանց և կանանց, վորոնք ագահությամբ կլանում եյին այն: Ճանապարհորդուհիների խղճահարությունն առանձնապես տեղացի կանայք առաջացրին: Աշխարհում ավստրալուհու վիճակից ավելի ծանր վիճակ չկա: Խորթ մայր ընությունը զրկել է նրան դրավչության ամենափոքրիկ մասից: Դա սարկուհի յե, վորին ապագա ամուսինն ուժով հալից գցում և հարսանյաց նվերի փոխարեն նա իր նոր տիրոջից վայրի հարվածներ է ստանում միայն: Քոչվորական կյանքի դլխավոր ծանրությունն ընկնում է նրա վրա: Նա ամեն տեղ իր հետևից քարշ է տալիս յերեխաներին, փաթաթելով նրանց յեղեգնի խարի մեջ. նա մի տեղից մի ուրիշ տեղ է փոխադրում վորսորդական և ձկնորսական պիտույքները և phormium tenax բույսի պաշարները, վորից նա ուռկաններ է գործում. նա պիտի կերակրի ամբողջ ընտանիքը. նա մողեսների, պարկամկների և ոձերի վորսի յե գնում: Նա չորուկներ է հավաքում խարույկի համար. նա կեղև է կլպում հյուղի համար. նա խեղճ, բեռնակիր անասուն է, վոր յերբեք հանգստություն չունի: Նա ուտում է իր տիրակալից հետո, վերջացնելով մնացորդը, վորից ամուսինը զզվում է: Զարմանալի չե, վոր այդ տեսակ կյանքում անժամանակ, տարատիպի ծերություն ավստրալուհուն վրա յե հասնում ամուսնության հենց առաջին տարիներում:

Այդ բոպեին, այդ դժբախտներից մի քանիսը, ըստ յերևույթին, վաղուց արդեն կերակրազուրկ, փորձում եյին թռչուններ բռնել, հրապուրելով նրանց հատիկներով: Նրանք պառկած եյին չիկացած հողի վրա, ամբողջ ժամերով սպասելով, մինչև վոր նրանց անշարժությամբ խաբված թռչունն ինքը նստեր նրանց ձեռքի վրա: Թռչուններ բռնելու ուրիշ միջոցներ նրանք չդիտեյին, և պետք եր ավստրալիական փետրավոր լինել, այդպիսի հասարակ թակարդի մեջ ընկնելու համար:

Մինչ այդ, ճանապարհորդների խաղաղ և բարյացակամ վերաբերմունքից հանդստացած ավստրալիացիներն ամեն կողմից

* Ժամանակակից գիտությունը հերքում է «գագանանմանության» վորոշման այդ մեթոդը դեմքի անկյունի շատ թե քիչ սրության հիման վրա: Ավստրալիացիների դեմքի անկյան սրությունը, կախված է շրթունքների ձևից և ընդհանրապես չափումի չի յենթարկվում: Ծ. ռ. Բ.

շրջապատեցին Ֆուրդոնը և այժմ ճանապարհորդներն ստիպված էին պահպանել այն թալանելուց: Նրանց խոսակցությունը լիքն էր շշական հնչյուններով և լեզվի շրխկոցով և ավելի շատ նման էր կենդանիների գոռոցների, քան թե մարդկային լեզվի: Սակայն յերբեմն ձայնի առոգանությունները հաճելի և նույնիսկ քնքույշ էին դառնում: «Նոկի, նոկի» բառն ավելի հաճախակի յեր լսվում և այնպիսի արտահայտիչ շարժումներով ուղեկցվում, վոր ճանապարհորդները վերջապես հասկացան նրա նշանակությունը. «տուր, տուր»: Այդ «տուր, տուր», բառացի ամեն բանի ել վերաբերում եր, ինչ վոր խեղճերի աչքովն եր ընկնում: Պարոն Ոլբինեան ստիպված եր ամբողջ ժամանակ զգույշ լինել, վորպեսզի պահպանի ծանրոցը և մանավանդ պարեհի պաշարները:

Յելենայի խնդրով, Գլենարվանը հրամայեց Ոլբինեանին մի քիչ կերակուր բաժանել տեղացիներին: Նրանք, ըստ յերևույթին հասկացան նրա հրամանի իմաստը, և նրանց շնորհակալությունն այնչափ մեծ եր, վոր կղզաստացներ ամենաանսիրտ մարդուն:

Պարոն Ոլբինեանը, դաստիարակված մարդ լինելով, ցանկացավ առաջ կերակրել կանանց: Բայց այդ դժբախտ արարածները չհամարձակվեցին իրենց կատաղի ամուսինների կշտանալուց առաջ դիպչել կերակրին: Այս վերջինները հարձակվեցին պաքսիմատի և չորացրած մսի վրա, ինչպես գաղաններն ավարի վրա:

Մերի Գրանտը մտածեց, վոր իր հայրը գուցե դերի յե նույնպիսի վայրենի տեղացիների մոտ, և նրա աչքերն արցունքակալեցին: Նա իսկույն պատկերացրեց այն տառապանքները, վորոնք պիտի կրեր այնպիսի մի մարդ, ինչպիսին Հարրի Գրանտն է, դառնալով վաչկատուն ցեղի ստրուկ, նրա տանջանքները քաղցից, աղքատությունից, վատ վերաբերմունքից:

Աչքը նրա վրայից չհեռացնող Ջոն Մանգլսը դուշակում եր նրա մտքերը և ընդառաջելով աղջկա չարտահայտած ցանկություններին, դարձավ դեպի «Բրիտանիայի» նախկին բոցմանին.

— Այրտոն, դո՞ւք ել այսպիսի վայրենիների մոտ եյիք դերի:

— Այո՛, նավապետ,—պատասխանեց նա,—ներքին Ավստրալիայի բոլոր այդ ցեղերը նման են իրար: Միայն թե դուք ձեր առաջ տեսնում եք վոչնչություն ներկայացնող մարդկանց մի խումբ, մինչդեռ Դաուլինգի ափերին բազմամարդ ցեղեր են գտնվում, վորոնց առաջնորդում են հզոր և ուժեղ առաջնորդներ:

— Բայց ի՞նչ կարող ե անել յեվրոպացին այդպիսի վայրենիների մոտ,—հարցրեց Ջոն Մանգլսը:—Նա նրանց ինչի՞ն ե հարկավոր:

— Յեվրոպացին վորս ե անում և կարթով ձուկ ե բռնում վայրենիների հետ միասին, ինչպես յես եյի անում այդ,—պատասխանեց Այրտոնը,—մասնակցում ե ճակատամարտերին: Յես ձեզ արդեն ասացի, վոր նրանց հետ վերաբերվելը կախված ե ցեղերին մատուցած իրենց ծառայություններից, և յեթե դա քաջ և խելոք մարդ ե, նա մեծ հեղինակություն ե ձեռք բերում տեղացիների մեջ:

— Բայց մնո՞ւմ ե վորպես դերի,—ասաց Մերի Գրանտը:

— Այո՛: Յեվ նույնիսկ ավելին: Նրան զգոնությամբ հետևում են, աչք չհեռացնելով վոչ ցերեկը և վոչ ել գիշերը,—պատասխանեց Այրտոնը:

— Սակայն, ձեզ խոմ հաջողվեց փախչել,—Այրտոն,—խոսակցությանը խառնվեց Մակ-Նաբը:

— Միայն շնորհիվ նրա, վոր ինձ դերի վերցնող ցեղը ճակատամարտով եր զբաղված հարևան ցեղի հետ: Փախուստը հաջողվեց ինձ: Ճիշտ ե: Յեվ յես չեմ զղջում, վոր փախա: Բայց յեթե ինձ առաջարկեին կրկնել այդ բոլորը, ուղիղն եմ ասում, յես, թվում ե, վոր հավիտենական տրկությունը կգերազանցի այն տանջանքներից, վորոնք յես կրել եմ, թափառելով ներքին Ավստրալիայի անապատներում: Ամբողջ հոգով հույս ունեմ, վոր նավապետ Գրանտը չի վճռի այդ տեսակ անմիտ քայլ անել:

— Դուք ինքներդ տեսնում եք, որիորդ Մերի,—ասաց նավապետը,— վոր մենք պետք ե ցանկանանք նավապետ Գրանտի գերությունը: Դրա վրա ավելացրեք և այն, վոր այդ դեպքում մենք հեշտությամբ կգտնենք նրա հետքերը, քան յեթե նա փախած լինի և թափառի մայր ցամաքի անտառներում:

— Դուք դեռ հույս ունե՞ք, վոր մենք կգտնենք նրան,—հարցրեց յերիտասարդ աղջիկը:

— Յես հույս ունեմ, որիորդ Մերի, վոր շուտով կդա այն որը, յերբ յես ձեզ յերջանիկ կտեսնեմ:

Մերիի թաց աչքերը յերախտապարտ հայացք նետեցին յերիտասարդ նավապետին:

Մինչ այդ տեղացիներին ինչ վոր անհասկանալի հուզմունք եր բռնել: Նրանք բարձր աղաղակներ եյին արձակում, փախչում եյին զանազան կողմեր, զենքերն եյին վորոնում, և, թվում եր, վոր կատաղել եյին:

Գլենարվանն ամենևին չեր հասկանում թե ինչ և կատարվում նրանց հետ: Տեղացիների տարորինակ վարմունքով նույնպես հետաքրքրվող մայորը դիմեց Այրտոնին.

— Դուք այնքան ժամանակ եք անցկացրել ավստրալիացիների մեջ, գուցե դուք կարողանաք մեզ բացատրել, այդ ի՞նչ ճանճ է կծել նրանց:

— Յես նրանց լեզուն չգիտեմ, վորովհետև այստեղ այնքան բարբառներ կան, վորքան և ցեղեր, բայց և այնպես կփորձեմ:

Տեղացիներից մեկին նշանով մոտ կանչելով, Այրտոնը խոսակցության մեջ մտավ նրա հետ: Հետո դառնալով ճանապարհորդներին, նա ասաց.

— Յեթե չեմ սխալվում, նրանք ուզում են ցուցաբերել ձեր առաջ որինակելի մարտ, վորպես շնորհակալություն կերակրի համար:

Յեվ իսկապես: Այրտոնը ճիշտ եր հասկացել վայրենիների դիտավորությունը: Տեղացիները միմյանց վրա հարձակվեցին կատաղության հրաշալի խաղով և յեթե Այրտոնը չնախազգուշացներ, ճանապարհորդները կկարծեյին, վոր ներկա յեն իսկական ճակատամարտի: Ընդհանրապես, շատ ճանապարհորդների վկայությամբ, ավստրալիացիները քնածին դերասաններ են, և այս փոքրիկ տեսարանը ավելի քան լավ հաստատեց այդ մտքի ճշմարտությունը:

Նրանց հարձակման և պաշտպանության գործիքները հատ մահակներ եյին, վորոնք կարող ձեռքերում կարող են փչրել ամենամուր գանգը, և տամադավիկը—յերկճյուղ փայտ, վորի յեղանի արանքում, բուսական սոսինձի ոգնությամբ մի սուր քար է ամրացրած: Այդ նախապատմական տեղի փայտը իններ վոտնաչափ յերկարություն ուներ: Դա սարսափելի զենք է պատերազմում և միևնույն ժամանակ ոգտակար գործիք կենցաղում: Նա միատեսակ հաջողությամբ է ճյուղեր և թշնամիների գլուխներ կտրում, ճեղքում է մարմիններ և ծառերի բներ:

Մարտնչողները թռչում եյին իրար վրա, վայրենի աղաղակներով զենքը թափահարելով: Մեկն ընկավ գետին, մեռած ձևա-

Մարտնչողները թռչում եյին իրար վրա:

նալով, մյուսները հաղթողների սուր ճիչեր արձակեցին: Կանայք, առավելապես պառավները, խրախուսում էին մարտիկներին, հարձակվում էին կարծեցյալ դիակների վրա և ցույց էին տալիս, վոր կտրում են նրանց կատաղությամբ, վորն ավելի սարսափելի տպավորություն չէր գործի, նույնիսկ յեթե նա կատարվեր:

Ցելենան ամբողջ ժամանակ վախենում եր, չլինի թե ներկայացումը հանկարծ իսկական մարտի փոխվի, մանավանդ վոր, ներկայացման մասնակցող յերեխաներն արդեն ծեծում էին միմյանց վոչ չինծու տաքությամբ, և ամենևին վոչ առերևույթ: Դրա հետ առանձնապես աղջիկներն էին վռվով տարվում:

Ուրինակելի մարտն արդեն տասը րոպե տևեց, յերբ հանկարծ հարձակվողներն ու պաշտպանվողները կանգ առան: Ձենքը ցած ընկավ նրանց ձեռքերից: Բազմաձայն աղմուկին խորը լռություն փոխարինեց: Տեղացիները մեռան այն դիրքում, վորի մեջ նրանք կանգ առան, ինչպես իսկական վենդանի պատկերներ: Կարելի յեր կարծել, վոր նրանք քարացել են:

Ի՞նչն եր հանկարծակի զինադադարի պատճառը: Ինչո՞ւ մարտիկները արձանների փոխվեցին: Ճանապարհորդները չուտով ստացան այդ հարցերի պատասխանը:

Խեժաբեր ծառերի գագաթներին տեղավորվել եր կպչադուների (թութակների) յերամը: Նրանք ոդը լցրել էին իրենց ճռռվողյունով և իրենց քաղմադույն փետրավորությամբ ծիածանն էին հիշեցնում: Հենց այդ խայտաբղետ թռչունների յերևալը տեղացիներին ստիպեց դադարեցնել «մարտը»:

Ավստրալիական հանաք պատերազմից հետո ճանապարհորդները տեսան ավստրալիական իսկական վորսը:

Տեղացիներից մեկը վերցրեց կարմիր գույնով ներկած մի ինչ վոր տարորինակ ձևի գործիք և առաջվա նման իր անշարժ ընկերների խմբից բաժանվելով, գնաց դեպի այն ծառը, վորի վրա նստած եր յերամը: Նա առաջ եր շարժվում անձայն, ինչպես ստվեր: Նրա ճանապարհի վրա վոչ մի փոքրիկ քար չշարժվեց, վոչ մի չոր ճյուղ չճռճռաց:

Ծառին մոտենալով, վայրենին կարմիր առարկան ուղղակի առաջ շպրտեց: Տարորինակ գործիքը հորիզոնական դիրքով թռավ քառասուն վոտնաչափ, հետո հանկարծ, գետնին չկպչելով, վերև սլացավ ուղիղ անկյունով, հարյուր վոտնաչափ բարձ-

կազուար:

բացավ և մոտ մի դյուժին թռչուն կոտորելով, կորագիծ գծեց և ընկավ վորսորդի վոտների մոտ:

Գլենարվանն ու իր ուղեկիցները զարմացել էին: Նրանք չէին հավատում իրենց աչքերին:

— Դա բումերանգ է,—ասաց Այրտոնը:

— Բումերանգ,—գոչեց Պագանելը:—Ավստրալիական բումերանգ:

Յեվ, յերեխայի պես, նա նետվեց դեպի զարմանալի զենքը, վորպեսզի «տեսնի, թե ինչ կա նրա ներսում»:

Յեվ իսկապես, կարելի յեր կարծել, վոր բումերանգի ներսում ինչ վոր մեխանիզմ կամ զսպանակ է թաղնված, վորի հանկարծակի ուղղվելը ստիպում է ամբողջ գործիքին փոխել շարժման ուղղությունը: Բայց նման վոչ մի բան չկար:

Բումերանգը կազմված էր մի ամբողջական, ամուր փայտի կտորից, յերեսուն-քառասուն դյույմ յերկարությամբ, մի ծայրն էլ ծռած: Նրա հաստությունը մեջտեղում յերեք դյույմի յեր հավասար, իսկ ծայրերը սրվում էին: Մի կողմից կես դյույմի չափ ծալած, նա դուրս ցցված կողմում յերկու կող ուներ: Զենքն ամբողջությամբ նույնքան պարզ էր, վորքան և անըմբռնելի յեր նրա գործողությունը:

— Ահա թե ինչպիսին է, այս հայտնի բումերանգը,—ասաց Պագանելը զննելով տարորինակ զենքը:—Փայտի մի հաստակ կտոր և ուրիշ վոչինչ: Բայց ինչո՞ւ հորիզոնականությամբ թռուցելով, նա վորոշ մոմենտում վերև է սլանում և ապա ընկնում է տիրոջ վոտքերի առաջ:—Վոչ դիտանկանները, վոչ էլ ճանապարհորդները վոչ մի կերպ չկարողացան բացատրել այդ:

— Արդյոք, դա նման չե՞ վորոշ ձևով շպրտած շրջանակի անդրադարձ շարժմանը,—հարցրեց Ջոն Մանգլսը:

— Կամ, ավելի շուտ,—ավելացրեց Գլենարվանը,—բիլիարդի գնդի՞ անդրադարձ շարժմանը, վորը հետ է գլորվում, յեթե խփես նրա վորոշ կետին:

— Վոչ, սա այն չէ,—պատասխանեց Պագանելը:—Յերկու դեպքում էլ, վորոնց մասին դուք խոսում եք, մի հենակետ կա, վորը և պայմանավորում է անդրադարձ շարժումը: Դա հողն է շրջանակի համար և բիլիարդի մահուդը գնդի համար: Բայց բումերանգը վոչ մի հենակետ չունի: Նա հողին չի կպչում և այնուամենայնիվ ահագին բարձրության է հասնում:

— Այդ դեպքում ինչո՞վ եք բացատրում դուք այս զարմանալի յերևույթը պարոն Պագանել,—հարցրեց Մերին:

— Ցեսս չեմ փորձում բացատրություններ տալ, յես սահմանափակվում եմ փաստի հավաստումով: Ըստ յերևույթին այստեղ ամբողջ գործը բումերանգի ձևի մեջ է և նրանում, թե ինչպես են շպրտում այն: Բայց թե մեկը և թե մյուսը—ավստրալիացիների գաղտնիքն է:

— Ինչպես էլ վոր լինի, բայց դա բավական խորհրդավորությամբ է հնարված··· կապիկների համար,—նկատեց Յելենան, աչքի տակով նայելով մայորին, վորը դլուխն էր պատում իրրև մի մարդ, վորին չհամոզեցին հակառակորդի փաստարկումները:

Այնինչ ժամանակն անցավ, և Գլենարվանն արդեն սկսեց մտածել ճանապարհվելու մասին, վորովհետև այդ դադարը բոլորովին չէր նախատեսված: Նա հենց նոր ուզեց առաջարկել ճանապարհորդներին դրավել իրենց տեղերը թամբերում և ֆուրգոնում, յերբ հանկարծ, մի հեվիհեվ վայրենի բացատ դուրս վազեց և հուզված ինչ վոր մի բան գոռաց:

— Ահա,—ասաց Այրտոնը,—նա դտել է ջայլամների (կազուար) հետքը:

— Նշանակում է, պարձյալ վորսորդություն կլինի՞,—հարցրեց Գլենարվանը:

— Անհրաժեշտ է մնալ և տեսնել,—բացականչեց Պագանելը:

— Կարող է պատահել, վոր նրանք նորից արձակեն բումերանգը: Դա սարսափելի հետաքրքիր է:

— Ի՞նչպես է ձեր կարծիքը, Այրտոն,—հարցրեց Գլենարվանը:

— Դա յերկար չի պահի ձեզ,—պատասխանեց նախկին բոցմանը:

Տեղացիները վոչ մի վայրկյան չկորցրին: Ջայլամների վորսը—շատ կարևոր գործ է նրանց համար: Սպանված թռչունը մի քանի որով ապահովում է ամբողջ տոհմի կերակուրը: Այդ պատճառով վորսորդները բոլոր ջանքերը գործադրում են, վորպեսզի կենդանի բաց չթողնեն այդպիսի հրաշալի ավարը: Բայց ինչպե՞ս կարող են նրանք առանց հրացանների և շների հասնել և ապանել այդպիսի արագ և ճարպիկ փետրավոր: Հարցի այդ կողմն ամենից շատ էր հետաքրքրում Պագանելին:

Եմու, կամ կազուար, վորին տեղացիները «մուրիկ» են ա-

սում, տարեցտարի միշտ ավելի սակավ է պատահում ավստրալիական հարթություններում: Դա մի խոշոր թռչուն է, յերկու և կես վոտնաչափ բարձրությամբ, տպիտակ, համեղ մսով, վոր հնդկահավի միսն է հիշեցնում: Նրա դլուխը ծածկված է յեղջյուրե թեփիկներով. նրա աչքերը բաց դարչնագույն են, կտուցը սև և վերևից ներքև ծռված, թաթերը զինված են սուր ճանկերով: Նրա վզի և կրծքի փետրավորությունը ավելի մուգ է. թևերը կարճ են, նա չի թռչում: Բայց յեթե նա չի կարողանում թռչել, դրա փոխարեն ամեն մի ձիուց արագ է վազում: Այսպիսով, նրան միայն խորամանկությամբ կարելի յե բռնել, և այն ել շատ խորամանկ պիտի լինել:

Մոտ վազող վայրենու նշանով, նրա ընկերներից տասը մարդ շղթայի պես ցրվեցին, վորպես հրացանաձիգների դասակ: Կաղուարները յերևացին հրաշալի հարթության վրա, վոր լեղակենու հախուռն ծաղկումից կապտել եր: Թոլաբերանի ծառերի հետևում թաքնվելով, ճանապարհորդները մեծագույն հետաքրքրությամբ հետևում եյին վորսին:

Վորսորդների մոտենալով վեց հատ կաղուարներ պոկվեցին տեղերից և մոտավորապես մի մղոն հեռու վախան: Այդ վորսի ղեկավարը, տոհմի քշողը, նշանով հրամայեց իր ընկերներին կանգ առնել: Բոլորն իսկույն ևեթ գետին փռվեցին: Քշողը դործովի ցանցից հանեց կաղուարների յերկու հատ շատ լավ կարած մորթիներ և արագ զգեստավորվեց նրանցով: Մորթու վիրը ջնտած աջ ձեռքը քշողը բարձրացրեց դլխի վերևը և հաջողությամբ սկսեց նմանվել կերակուր փնտռող եմուի քայլվածքին: Կեղծ կաղուարը դանդաղ մոտենում եր հոտին: Նա հաճախակի կանգ եր առնում, ձևացնելով, վոր հատիկներ ե հավաքում գետնի վրա, կամ չանդերով սկսելով հողը քանդոտել, իր չորս կողմը փոչու մի ամբողջ ամպ եր բարձրացնում: Վայրենին այնքան ճիշտ եր ընդորինակում իսկական կաղուարների սովորությունները, վոր կարողանում անարգել թույլ տվին նրան մոտենալ: Շուտով վորսորդը գտնվեց վոչինչ չկասկածող կենդանիների հոտի մեջ: Այն ժամանակ նա մորթու տակից դուրս քաշեց մահակը, և վեց կաղուարներից հինգը մեռած ընկան գետնի վրա:

Վորսը վերջացավ:

Գլենարվանը, ճանապարհորդուհիները և ամբողջ փոքրիկ ջոկատը հրաժեշտ տվեց տեղացիներին: Ցերևում եր, վոր անջատումը քիչ եր վշտացնում նրանց,—ըստ յերևույթին կաղուարների հաջողակ վորսը դուրս վռնդեց նրանց հիշողությունից այն նախատաչը, վորով նրանց կերակրեց յեվրոպացիների ջոկատը:

— Խոստովանեցեք, Մակ-Նաբս,—ասաց Ցելենան մայորին, ճանապարհին,—այժմ դուք ավստրալիացիներին այլևս կապիկներ չե՞ք համարում:

— Ինչո՞ւ համար,—առարկեց մայորը:—Վորովհետև նրանք հաջողակ են ընդորինակում ուրիշ կենդանիների սովորություններն ու ձայնը: Բայց չե՞ վոր դա հաստատում է միայն իմ կարծիքը: Դրա համար ել նրանք կապիկներ են:

— Վոչ, մայոր, յես թույլ չեմ տա, վոր դուք հանաքով պրծնեք,—ասաց Ցելենան,— յես պահանջում եմ, վոր դուք ընդունեք ձեր սխալը:

— Դե վոր դուք այդպես պնդում եք, թանկագին քեռաղջիկ, յես հպատակվում եմ: Ավստրալիացիները—կապիկներ չեն. ընդհակառակը—կապիկները ավստրալիացիներ են:

— Այդ ի՞նչ նորություն է:

— Հապա հիշեցեք, թե նեգրերն ինչ են ասում որանգուտանների մասին...

— Չեմ հիշում,—ասաց Ցելենան:

— Նրանք ասում են, վոր այդ կապիկները նույնպես սև են, ինչպես նեգրերը, բայց ավելի խորամանկ են: «Նա չի խոսում, վորպեսզի նրան չստիպեն աշխատելու», ասել է մի նախանձոտ նեգր իր տիրոջ որանգուտանի մասին:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆՑՈՒԹԵՐՈՐԴ

ԱՆԱՍՆԱՊԱՀ ՄԻԼԻՈՆԱՏԵՐԵՐ

Գիշերը հանգիստ անցկացնելուց հետո, ճանապարհորդներն առավոտյան նորից ճանապարհ ընկան: Նրանք ամբողջ ժամանակ գնում եյին դեպի արևելք և նրանց անցումի հետքերը հարթության վրա ձգվում եյին խրեալական ուղիղ գծով: Այդ որվա ընթացքում նրանք յերկու անգամ կտրեցին հոտերի գծած այն արահետները, վորոնց անասնատերերը քշում եյին հարավից դեպի հյուսիս: Ջոկատի թողած հետքերը կխառնվեյին այդ հետքերի հետ, յեթե Գլենարվանի ձիու պարտը փոշոտ ճանապարհի

վրա չթողներ Բլեկ-Պոյնտի կայանի կնքաղրոշմը—յերկու կոպիտ յերեքնուկներ:

Հովտի վրայով, տեղ-տեղ, թավալում եյին սավակների գալարուն հոսանքները: Այդ սավակները ծնունդ եյին առնում Բուֆալո-Ռենգակի լանջերին, վոր յերևում եյին հորիզոնի վրա: Նրանց ափերը ծածկված եյին թփերով:

Ճանապարհորդները վորոշեցին յերեկոյան դեմ անպայման հասնել մինչև այդ լեռնաշղթայի ստորոտը: Այրատոնն անընդհատ քշում եր յեղներին, և այդ որը ջոկատը յերեսուն հինգ մղոն կտրեց: Բոլորն ել հոգնած յեկան դիշերոթի տեղը: Մի մեծ ծառի տակ վրան խփեցին, և, շտապ ընթրելով, այդպիսի դժվար անցումից հետո, նրանք ավելի շուտ ուզում եյին քնել, քան թե ուտել, և բոլորն ել պառկեցին քնելու:

Միայն Պագանելը չեր քնում, վորովհետև առաջին հերթին նա պահակություն պիտի աներ: Կարաբինն ուսը ձգելով, գիտնականը քայլում եր ճամբարի չորս կողմը, վորպեսզի ավելի լավ դիմադրի քնին:

Զնայած նրան, վոր անլուսին դիշեր եր, չորս կողմում, համարյա, լույս եր—այնպես պայծառ եյին փայլում հարավային համաստեղության լուսատուները: Գիտնականը հափշտակությամբ եր դիտում քնության իր առաջ բաց արած գիրքը, վորը միշտ ել հետաքրքրությամբ լիքն է նրանց համար, ովքեր կարողանում են կարդալ այն: Դիշերվա խորին լռությունը խանգարվում եր միայն ձիերի վոտքերին դրած յերկաթե կապերի ղնդղոցով:

Պագանելն ամբողջապես անձնատուր յեղավ իր ասողաբաշխական անուրջներին, ի սեր յերկնքի մոռանալով յերկրի մասին, յերբ հանկարծ հեռվից լսվող ինչ վոր հնչյուններ գրավեցին նրա ուշադրությունը: Գիտնականն սթափվեց: Մեծագույն զարմանքով նա ճանաչեց դաշնամուրի նվագի հնչյուններ: Ինչ վոր մեկի համոզված և ուժեղ ձեռքը ստեղներից հնչեղ ներդաշնակություններ եր դուրս կորզում: Սխալ չեր կարող լինել:

— Անապատում դաշնամուր,—ասաց ինքն իրեն Պագանելը:— Դրան չի կարելի հավատալ:

Յեվ իսկապես դա այնքան անհավատալի յեր, վոր գիտնականը գերադասեց կարծել, վոր մի ինչ վոր անհայտ թռչուն նույն-

Պագանելը պահակ եր կանգնել:

պես հաջողությամբ նմանեցնում է Երարի և Պլեյելի* հնչյուններին, ինչպես ավստրալիական մյուս թռչունները նմանեցնում են ժամացույցի տկտկոցին կամ փոստատար կառքի կառապանի խարազանի շրպտոցին:

Բայց այդ բոպելին յերաժշտությունը միացավ յերգեցողությանը: Ինչ վոր մեկի դուրեկան ձայնը պիանինոյի նվագակցությամբ կատարում եր մի արիա «Դոն-Ժուանից»: Գիտնականը տարվել եր ունկնդրությամբ, իրեն հաշիվ չտալով նրանում, վոր նա մեքենայորեն է չափ տալիս ձեռքով:

— Սատանան տանի,—հանկարծ գոռաց նա:—Վորքան եվ արտասովոր լինեն ավստրալիական թռչունները, վորքան եվ ներդաշնակ լինեն թութակները, իսկապես նրանք չեն կարող իմանալ Մոցարտի յերկը:

Ցեվ նա նորից լռեց, վորպեսզի մինչև վերջը լսի հանճարեղ ներշնչումով ծնված մեղեդին: Դժվար է հաղորդել այդ յերգեցողության տպավորությունը ավստրալիական գիշերվա անդորրության մեջ:

Պագանելը յերկար կանգնեց, վախարդված, պես, բայց, արիան վերջացնելով, ձայնը կտրվեց, և նորից լռություն տիրեց:

Ցերբ Վիլսոնը յեկավ Պագանելին փոխարինելու, նա գիտնականին գտավ խորը մտածմունքի մեջ ընկղմված: Պագանելը վոչինչ չասաց նավաստուն: Վորոշելով առավոտյան հայտնել այդ տարորինակ յերաժշտության մասին Գլենարվանին, նա վրան մտավ և վայրկյանապես քնեց:

Հեռևյալ առավոտյան ջոկատն արթնացավ շների բարձր հաջոցից: Գլենարվանն խակույն ևեթ վոտքի վրա թռավ: Անգլիական ազնվացեղ շների հրաշալի նմուշներ, յերկու ահագին պոյնտեր, չարաճճում եյին անտառի քոլգերանում: Ճանապարհորդների մոտիկանալը նրանց ստիպեց անտառ նահանջել և կըրկնակի ուժով հաջել:

— Ըստ յերևույթին մի ինչ վոր մոտակա տեղում անասնարուծական կայան կա,—ասաց Գլենարվանը:—Այստեղ անապատում վորսորդներ են ապրում, վորովհետև պոյնտերները—վորսորդական շներ են:

* Երարի և Պլեյել—դաշնամուրների ֆրանսիական հայտնի գործարանատերեր:

Պագանելն հաղիվ բերանը բացեց, վորպեսզի պատմի յերեկ գիշերվա համերգի մասին, յերբ հանկարծ անտառից յերկու հեծյալ յերիտասարդ մարդիկ դուրս յեկան, զարմանալի գեղեցիկ ձիերի—անգլիական ազնվացեղ դունտերների վրա:

Վորսորդական անթերի կոստյումներ հագած յերիտասարդ մարդիկ, կանգնեցրին ձիերը, փոքրիկ ջոկատը տեսնելիս: Թվում եր, թե նրանք իրենց հարցրին, ինչ է հարկավոր այստեղ այդ գինված մարդկանց:

Բայց, նկատելով Ֆուրգոնից դուրս յեկող ճանապարհորդուհիներին, նրանք խակույն ևեթ իջան ձիերից և, գլխարկները հանելով, ուղղվեցին դեպի յերիտասարդ կանայք:

Գլենարվանն եվ իր հերթին հանեց գլխարկը և վորպես ոտարերկրացի, առաջինն ինքը ներկայացավ յերիտասարդ մարդկանց:

Նրանք Գլենարվանին քաղաքավարի բարևեցին և մեծն ասաց.

— Ձե՞ք համաձայնի, արդյոք, դուք և ձեր ուղեկիցները, ասեր, հանգստանալ մեր տանը:

— Ո՞ւմ հետ պատիվ ունեմ,—հարցրեց Գլենարվանը:

— Մայկել և Սենդի Պատերսոն, Գոտեմակի կայանի տերերը,—իրենց հերթին ներկայացան յերիտասարդները:—Դուք արդեն գտնվում եք կայանի տերիտորիայի վրա, և մինչև մեր տունը քառորդ մղոնից ավել չէ:

— Ցես չեմ ուզում ի չարը գործ դնել ձեր սիրալիրությունը...—ասաց Գլենարվանը:

— Ներեցեք, դուք անսահման կպարտավորացնեք խեղճ տարաբիրներին, յեթե համաձայնեք այցելել մեզ.այս անապատում:

Գլենարվանը վողջունեց, վորպես շնորհակալության նշան:

— Արդյոք, անհամեստություն չի լինի, յեթե յես հարցնեմ ձեզ...—ասաց Պագանելը, դիմելով Մայկել Պատերսոնին:

— Խնդրեմ,—նախադդուշությամբ պատասխանեց յերիտասարդը:

— Արդյոք դո՞ւք եյիք յերգում յերեկ Մոցարտի այդ սքանչելի մեղեդին:

— Այո՛, պարոն, յես եյի յերգում, իսկ իմ քեռու տղա Սենդին նվագակցում եր ինձ:

— Այդ դեպքում թույլ տվեք գեղեցիկ յերաժշտության սիրողին արտահայտել իմ հիացմունքը:

Ցեվ Պագանելը մեկնեց յերիտասարդին իր ձեռքը, վորը նա արտանց սեղմեց: Ապա Մայկել Պատերսոնն առաջարկեց ճանապարհորդներին իջնել ձիերից և ձիերը թողնել Այբոնի և նավատների հոգացողության: Բոլորը հետևեցին նրա հրավերին և, յերկու յերիտասարդների ուղեկցությամբ, վոտքով ուղևորվեցին դեպի Գոտեմոկի կայանի բնակելի տունը:

Կայանը որինակելի վիճակում եր պահվում և ավելի շատ հիշեցնում եր անգլիական պուրակ, քան թե արդյունաբերական ձեռնարկ:

Յանկապատով շրջապատված կանաչ դաշտերը ձգվում եյին ամեն կողմ, ինչքան վոր աչքը տեսնում եր: Այնտեղ հազարավոր գլուխ յեղջյուրավոր անասուններ և միլիոնավոր վոչխարներ եյին արածում: Բազմաթիվ հովիվներ և ահագին քանակությամբ շներ պահպանում եյին այդ աղմկալի չորքոտանիների բանակը: Անասունների բառաչին և մռնչոցին միանում եյին շների հաչոցը և հովիվների խարազանների շրպոցը: Այս ամբողջն անլսելի դղրդոցով լցնում եր ոդը:

Արևելքում հորիզոնը ծածկում եր խեժաբեր ծառերի անտառի քոլարերանը, վորի հետևում յոթ հազար հինգ հարյուր վոտնաչափ բարձրանում եր Գոտեր լեռան հսկայական պրոֆիլը: Կողքերին մշտադալար ծառեր տնկած ճեմուղիները ձգվում եյին ամեն կողմ: Տեղ-տեղ յերևում եյին տասը վոտնաչափ բարձրությամբ գրեստրեի դեռատրությերը, վոր շատ են նման գաճաճ արմավենիներին, բայց խիտ, յերկար և նեղ տերևներով: Ոդն արբեցած եր գավենիների և անանուխի բույրով:

Տեղական բույսերի աչք գուրգուրող խմբերին հետևում միանում եյին յեվրոպական յերկրներից բերված ծառերը: Այստեղ կային դեղձի և տանձի ծառեր, խնձորենիներ, թուզի, նարինջի, լիմոնի ծառեր և նույնիսկ կաղնիներ, վորոնց դիմավորեցին ճանապարհորդների հիացմունքի «ուռա» աղաղակները: Ուրախանալով իրենց հայրենիքի ծառերի արձակած թարմ սավերով, նրանք միևնույն ժամանակ չեյին դադարում սքանչանալ նաև թռչուններով: Նրանց առանձնապես զարմացրեց մենուրայի—քնարահավի գեղեցկությունը, վորն առաջին անգամն եյին տեսնում նրանք: Այդ նազելի թռչունի պոչի փետրավորությունը զարմանալի կերպով նման և Որֆեյի քաղցրաձայն գոր-

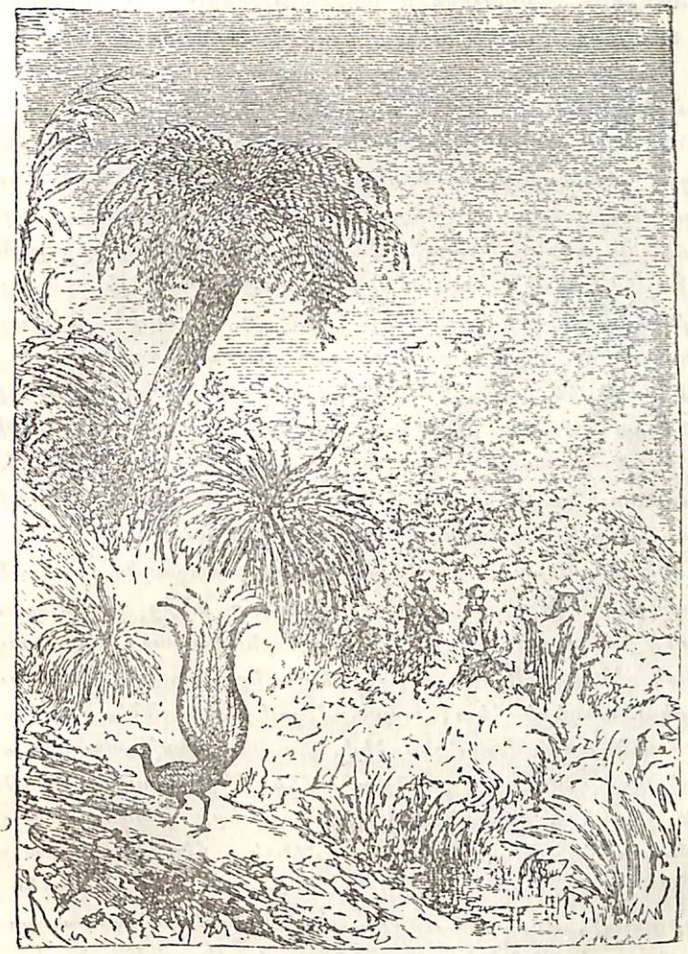

Քնարահավ:

ծիքին*։ Ցերբ այդ թռչունները փախչում էին թիկերի արանքով, իրենց քնարով դիպչելով ճյուղերին, թվում էր, թե վորտեղ վոր է կհնչեն ներդաշնակ ակկորդները։

Պատտերսոն յեղբայրների տունը գտնվում էր յերկար ճեմուղու ծայրին։ Դա մի վոլորդական կախարդիչ տնակ էր։ առաջին հարկը քարից, յերկրորդը փայտից, վոր կանգնած էր զարմանալի դեղեցիկ ծաղկանոցի մեջ։

Տունն ամեն կողմից շրջապատված էր հովնոցով, վորի առաստաղից չինական լապտերներ էին կախված։ Նրա լուսամուտներն արեգակից պաշտպանված էին դույնդուրն արևակալներով, վորոնք հեռվից, թվում էր, թե ծաղիկների ցանկապատ են։ Դժվար է պատկերացնել տեսքով ավելի հաճելի և միևնույն ժամանակ ավելի քարեկեցիկ և դողտրիկ բնակարան։ Ծաղկանոցի թումբերի վրա և տունը շրջապատող ծառերի թավուտում դեղեցիկ լապտերներով պսակված քրոնգե սյուներ էին կանգնած։ Մութն ընկնելուն պես այդ լապտերներում վառվում էին թավուտում ծածկված փոքրիկ գործարանում մշակվող լուսատու գազի ապխտակ լեղուները։ Կանաչի մեջ կրակները զարմանալի տպավորություն էին թողնում։

Բոլոր ապասարկու տեղերը—դոմերը, ամբարները, շտեմարանները—տեղավորված էին գլխավոր տնից քառորդ մղոն տարածության վրա։ Դա մի ամբողջ բնակավայր էր, բաղկացած քսան շենքից։ Էլեկտրական հեռագիրը տունը միացնում էր ապասարկու տեղերի հետ, ապահովելով հրամանների վայրկյանական հանձնումը։ Դրա շնորհիվ, կայանի յերիտասարդ տերերի բնակարանը մեկուսացած էր ամեն մի աղմուկից և թվում էր, թե կորած է արևադարձային բույսերի թավուտում։

Ճանապարհորդները հասան մինչև ճեմուղու ծայրը և կանգնեցին քրքջացող առվակի վրա ձգված մի հրաշագեղ կամրջակի առաջ, վոր տանում էր դեպի տնամերձ պուրակը։ Կամուրջի մյուս կողմում նրանց դիմավորեց Պատտերսոն յեղբայրների վայելչատես կառավարիչը, և լայն բաց արեց նրանց առաջ այդ արտաքուստ համեստ տնակի դռները։

Սենյակների կահավորության առաջին տպավորությունը շշմեցուցիչ էր։ Հարստության տված ճոխությունը զուգորդում

* Որֆեյի քաղցրաձայն գործիք—քնար։

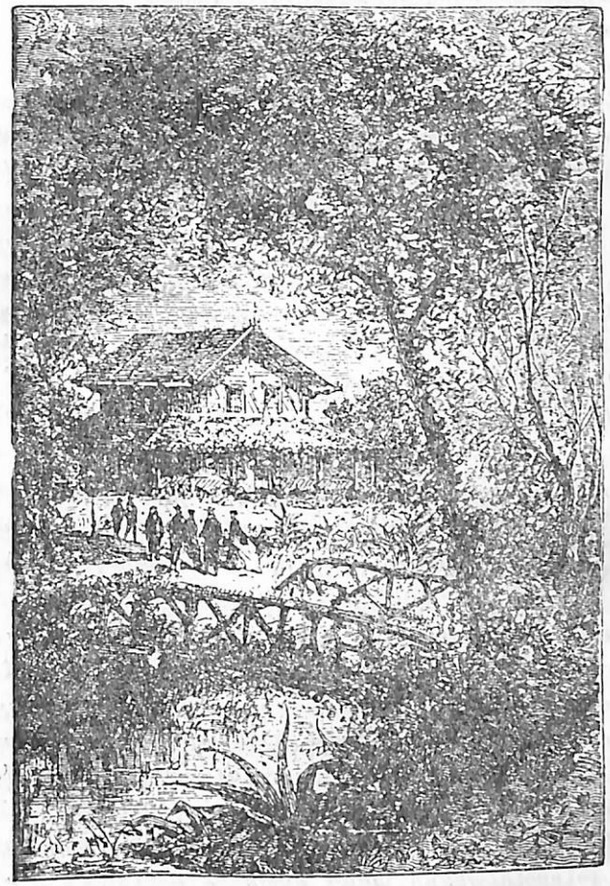

Պատտերսոն յեղբայրների տնակը։

եր այստեղ միայն նուրբ, արտիստական ճաշակին մատչելի նըրբաղեղության հետ: Վորտորդական հաղթանշաններով և զենքերով զարդարված նախասենյակը տանում եր հինգ պատուհան ունեցող մի մեծ դահլիճ: Այստեղ կանգնած եր հին և նոր պարտուրաներով ծանրաբեռնված դաշնամուրը, դեռևս չավարտած պատկերների նկարչատախտակներ, մարմարյա արձաններով զարդասեղաններ: Ֆլամանդյան վարպետների վրձինին պատկանող մի քանի նկարներ կախած եյին պատերից, վորոնք պատած եյին դիցաբանական նյութերով դեղեցկանաղ գորգանկարներով: Պարսկական հրաշալի գորգերը ծածկում եյին հատակը, բոլորովին խլացնելով քայլերի ձայները: Հին ջահը կախված եր առաստաղից. թանկագին ճենապակի, բազմաթիվ նրբաղեղ աննշան բաներ, վորոնք մեծագույն ճաշակով եյին ընտրված, ցրված եյին ամբողջ դահլիճում: Այդ սենյակի կահավորությունը վկայում եր տան տերերի հրաշալի ճաշակի և արտիստական հակումների մասին: Դժվար եր պատկերացնել, վոր գտնվում ես վոչ թե վորևե իշխանական դղյակում՝ Ֆրանսիայում կամ Անգլիայում, այլ ավստրալիական խուլ անապատի սրտում:

Վարագույրներով ծածկված հինգ լուսամուտներ փափուկ կիսալույս եյին թողնում դեպի սենյակ: Լուսամուտին մոտեցող Ցելենան բոլորովին կախարդվել եր իր առաջ բացված տեսարանով:

Լուսամուտները բացվում եյին դեպի հարթավայրը, վորը ձգվում եր մինչև արևելքի սարերի ստորոտները: Հորիզոնի վրա բլուրների դեղանաղ, ալիքավոր գծով փակվող դաշտերի և անտառների փոխարինումը, այդ տեսարանին աննկարագրելի հրապույր եր տալիս: Ցերկրագնդի վոչ մի անկյուն գեղեցկությամբ չեր կարող համեմատվել այդ հովիտի հետ, նույնիսկ Տելեմարկի հռչակավոր Ցեղեմական հովիտը Նորվեգիայում: Դահլիճի լուսամուտների առաջ ոլորված քնության հսկայական տեսարանը ամեն ժամ փոխում եր իր տեսքը, այն չափով, ինչ չափով վոր արեգակի դեպի զենիթ բարձրանալը չարունակ փոխում եր լուսաստվերի տեղադրությունը դետնի վրա: Կախարդված հայացքը չեր կարող անջատվել աննկարագրելի այդ դեղեցկությունից:

Մինչ այդ, Սենդի Պատտերսոնի հրամանով մեր գ՝ոտելը նախաճաշ պատրաստեց և քառորդ ժամից հետո ճանապարհորդները արդեն նստած եյին հիանալի պատրաստած սեղանի առաջ: Խորտիկների և դինիների վորակն ամեն տեսակ գուրմանքներից բարձր եր:

Ցերիտասարդ տանտերերը, իմանալով Գլենարվանի արշավի նպատակները, յեռանդոտ մասնակցություն ցույց տվին նրա պլանների քննարկումներին և նոր հույս ներշնչեցին նավապետ Գրանտի վորդիներին:

— Պարզ է, վոր Հարրի Գրանտը դերի յե ընկել տեղացիների մոտ,—ասաց Մայկել Պատտերսոնը,—այլ կերպ նա անպայման կհասներ ծովափի վորևե բնակավայրի: Դատելով ջուրը նետած վաստաթուղթով, նա շատ լավ գիտեր իր գտնված տեղը, և յեթե նա այդ պայմաններում անգլիական մոտակա գաղութներում ապատան չի գտել, այդ նշանակում է, վոր հենց ցամաք իջնելու առաջին ժամերին նրան տեղացիները դերի յեն վերցրել:

— Ճիշտ նույնպիսի մի պատմություն է պատահել նրա բոցմանի, Այրտոնի հետ,—ասաց Ջոն Մանգլսը:

— Ի դեպ, պարոն Պատտերսոն, արդյոք դուք չե՞ք լսել «Բրիտանիայի» աղետի մասին,—հարցրեց Ցելենան:

— Վոչինչ չեմ լսել,—պատասխանեց Սենդին:

— Իսկ ձեր կարծիքով, ի՞նչ է սպասում նավապետ Գրանտին դերության մեջ, ավստրալիացիների մոտ:

— Ավստրալիացիները դաժան ժողովուրդ չեն,—պատասխանեց յերիտասարդը:— Որևորդ Գրանտն այդ մասին կարող է բոլորովին հանգիստ լինել: Մենք բազմաթիվ վկայություններ գիտենք նրանց հեղ բնավորության վերաբերյալ: Նրանց մեջ յերկար ապրող շատ յեվրոպացիներ, հաստատում են, թե չի պատահել, վոր իրենք տատապեն վատ վերաբերմունքից:

— Մասնավորապես Կինգն ել եր այդ ասում, Բյորկի արշավախմբի միակ կենդանի մնացած մասնակիցը,—ասաց Պաղանելը:

— Յեվ վոչ միայն այդ համարձակ հետախույզը,—պատասխանեց Սենդի Պատտերսոնը,—այլև անգլիացի գինվոր Բուկլեյը, վորը դատապարտեց Ֆիլիպ նավակայանում 1803 թվականին և յերեսուն յերեք տարի անցկացրեց տեղացիների մեջ:

— «Ավստրալիայի» վերջին համարը,—ավելացրեց Մայկել Պատտերսոնը,—հենց իսկապես պատմում է մի ինչ վոր Մորիլի

մասին, վոր հայրենիք է վերադարձել տասնվեցամյա դերությունից հետո: Նավապետ Գրանտի վիճակը զարմանալիորեն հիշեցնում է նրա վիճակը: Մորիլը դերի է վերցվել ափին, հենց այն տեղում, վորտեղ նրա «Պերուվիանուհի» նավը խորտակվեց 1846 թվականին: Տեղացիներն խնկուլն ևեթ քաշեցին նրան յերկրի խորքը և պահում եյին այնտեղ խիստ հսկողության տակ: Յես համոզված եմ, վոր դուք իրավունք ունեք հույս դնել արշավի բարեհաջող յելքի վրա:

Յերիտասարդ սկվատերների այս խոսքերն անսահմանորեն ուրախացրին ճանապարհորդներին, վորովհետև միանգամայն բռնում եյին Այրտոնի և Պագանելի պնդումների հետ: Նախաճաշից հետո, յերբ կանայք հեռացան սեղանից, խոսակցությունն անցավ տաժանակիրներին: Սկվատերները կարդացել եյին Կեմդենբրիջյան վոճրագործության մասին, բայց ավազակախմբի յերևալը բոլորովին չվրդովեց նրանց: Ասենք դժվար եվ է ասասել, վոր չարագործների մի չնչին խմբակ կհամարձակվի հարձակվել կայանի վրա, վորի անձնակազմը հարյուր հոգուց եր բաղկացած: Բացի դրանից, քիչ հավանություն կար, վոր նրանք կմտնեն այդ խուլ անապատը, վորտեղ, ճիշտն ասած, ապրուստ չկա, կամ կուղևորվեն Նոր Հարավային Ուելսի կողմը, վորի ճանապարհներն ղգոնությամբ պահպանվում են զինվորական ուժով: Համենայն դեպս, այդպես եր Այրտոնի կարծիքը:

Գլենարվանը, դիմելով սիրալիր տանտերերի խնդիրներին, համաձայնեց այդ ամբողջ որն անցկացնել կայանում: Ուշացման այդ տասներկու ժամերը պետք է դառնային հանգստի տասներկու ժամ, և վոչ միայն ճանապարհորդների համար, այլև ձիերի և յեզների համար, վորոնք հրաշալի կերպով տեղավորվել եյին կայանի ընդարձակ գոմերում:

Գլենարվանի համաձայնությունն առնելով, յերիտասարդները իրենց հյուրերի ուշադրության հանձնեցին ուրախ ժամանցների մի ամբողջ ծրագիր, վորը խանդավառությամբ ընդունվեց:

Կեսորին յոթ աղնվացեղ ձիեր արդեն տպասում եյին ճանապարհորդներին տան մուտքի առաջ: Կանանց համար մի չքեղ կառք եր նախատեսվել: Վորսորդական հրաշալի հրացաններով զինված հեծվորներն արշավում եյին կառքի դռնակների առաջ այն ժամանակ, յերբ շղթայից արձակած պոյնտերների վոհմակը սլանում եր կողքից, ցնծագին հաչոցով խլացնելով ողը:

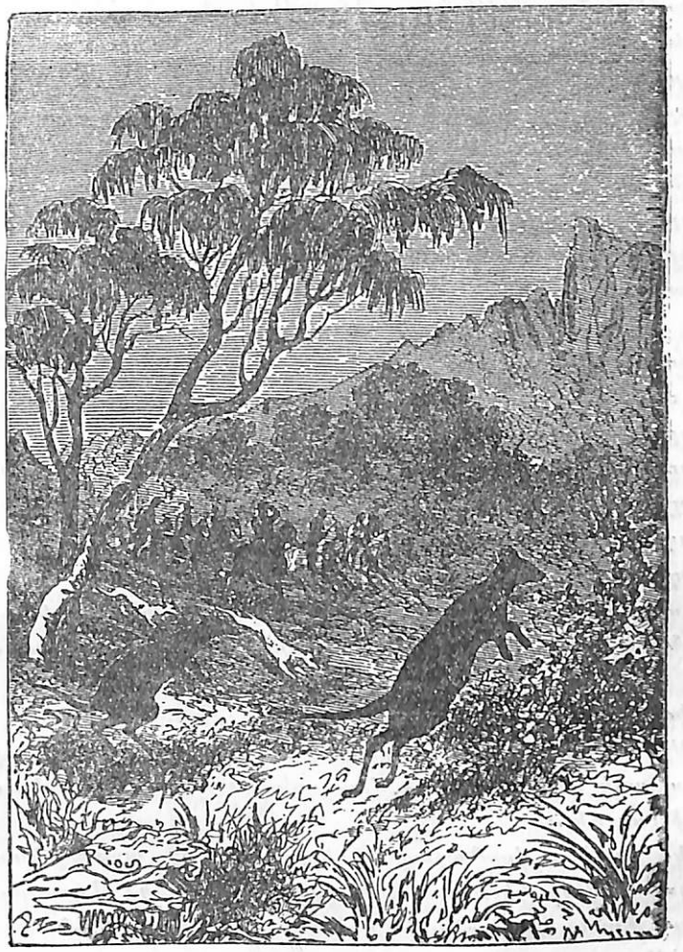

Կենգուրույի վորսը:

Զորս ժամվա ընթացքում Գլենարվանի հեծելաշարքը քառատրոփում էր կայանի ճեմուղիներով և դաշտերով, վորն իր չափերով գերազանցում էր գերմանական մի շարք պետությունների տարածությունը: Յեթե նրա մեջ ավելի քիչ բնակիչներ կային, քան գերմանական իշխանություններում, համենայն դեպս վոչխարներն ավելի շատ էին: Ինչ վերաբերում է վորսի թռչուններին, քչողների մի ամբողջ բանակ Յեվրոպայում չեր կարող այն քանակությամբ քչել նրանց, վորն այստեղ վորսորդների աչքին էր ընկնում: Դրա համար էլ զարմանալի չէ, վոր հրացանի կրակոցները չեյին դադարում անտառների և հարթավայրերի խաղաղ, չորքոտանի բնակիչների ամենամեծ տագնապում:

Մակ-Նաբսի կողքին ձիավարող Ռոբերտը հրաշքներ էր գործում: Համարձակ տղան, հակառակ քրոջ խնդիրներին, ամբողջ ժամանակ գտնվում էր ամենից առաջ և միշտ առաջինն էր խփում: Բայց Զոն Մանգլսը խոստացավ հետևել նրան, և Մերի Գրանտը հանգստացավ:

Շուրջկալի ժամանակ վորսորդները խփեցին այդտեղ միայն գտնվող մի քանի կենդանիներ, վորոնց նույնիսկ Պագանելը միայն անունով գիտեր: Ուրիշների թվում տպանվել եյին մի ուոմբատ. և մի բենդիկուտ:

Ուոմբատը—խոտաճարակ կենդանի յե, վոր բուներ ե փորում, ճագարների նման, մի վոչխարի (մաքի) չափ ե և շատ համեղ միս ունի:

Բենդիկուտը—պարկավոր կենդանի յե: Դա հավնոցների յերեվյալ թշնամին ե, և նա յեվրոպական աղվեսներից հարյուր անգամ ճարպիկ ե հավնոցների. վրա ավազակային հարձակումների հմտության մեջ:

Մեկ ու կես վոտնաչափ յերկարությամբ արտաքուստ այդ բավական զզվելի կենդանուն Պագանելն տպանեց: Վորսորդական հպարտությունը դիտնականին ստիպեց դեղեցիկ հռչակել այդ այլանդակին:

— Սա կախարդական դազան ե,—կրկնում էր նա:

Իր ուրիշ հաղթանակների թվում Ռոբերտը կարող էր պարծենալ աղվեսի նմանող դաղիուրայով, վոր սև թամբ մորթի ուներ, ստրված սպիտակ խայտերով: Բացի դրանից, նա տպանեց մի գուլգ պարկամուկ, վոր թաղնվել եյին մեծ ծառի խիտ տերևներում:

Սակայն ամենից հետաքրքրականը կենդուրույի վորսն էր: Կենդանին զարմանալի ժամի մոտ չորսին շները վախեցրին այդ հետաքրքիր պարկավոր կենդանիների հոտը: Ճուտերն խակույն մտան իրենց մայրերի պարկերի մեջ և ամբողջ հոտը շղթայաձև ձգվելով, հեռու սլացավ վորսորդներից: Ավելի յերևելի բան չկա, քան ահագին թռիչքներով առաջացող այդ կենդանիների վազքը:

Հոտի առաջից վազում էր արուն, հինգ վոտնաչափ հասակով: Դա հրաշալի նմուշ էր macropus giganteus-ի—«ծերուկ»-ի, ինչպես տեղացիներն են ասում:

Հետապնդումը շարունակվեց չորս-հինգ մղոն տարածությամբ: Կենդուրուները հոգնածության վոչ մի նշան չեյին ցույց տալիս, իսկ շները, վոչ առանց հիմունքի, վախենալով նրանց սուր ճանկերով զինված թաթերից, չեյին համարձակվում հարձակվել նրանց վրա: Բայց վերջի վերջո ուժասպառ կենդանիները կանգնեցին, և «ծերուկը» թիկունքը ծառի բնին հենելով, պատրաստվեց պաշտպանվելու: Պոյնտերներից մեկը վազքի ժամանակ ընկավ նրա վրա: Մի վայրկյանից հետո խեղճ շունը գլխկոնծի տվեց ոդի մեջ և պատռված փորով գետին ընկավ: Պարզ էր, վոր նույնիսկ շների ամբողջ վոհմակը այդ ուժեղ պարկավոր կենդանիների հավասար չի կարող գալ: Գնդակները միայն կարող եյին սպանել ահագին գազաններին:

Այդ բոլորին Ռոբերտը հազիվ-հազ սեփական անզգուշության զոհ չդարձավ: Ցանկանալով ավելի լավ նշան բռնել, նա այնքան մոտեցավ «ծերուկին», վոր կատաղած կենդանին մի թռիչքով թռավ նրա վրա և գետին գլորեց: Մերի Գրանտը տարտափելի ճիչ արձակեց և հուսահատությամբ ձեռքերը մեկնեց յեղբոր ուղղությամբ: Վորսորդներից վոչ վոք չհամարձակվեց խփել կենդանուն, վախենալով, վոր տղային կդիպչի:

Զոն Մանգլսը դանակը գոտուց դուրս քաշելով, հարձակվեց կենդուրույի վրա, վտանգի յենթարկելով սեփական կյանքը, և նրա սրտին տարտափելի հարված հասցրեց: Կենդանին ընկավ անշարժ: Ռոբերտը վոտքի կանգնեց առանց մի քերծվածքի: Մի վայրկյանից հետո նա արդեն գտնվում էր իր քրոջ գրկում:

— Շնորհակալություն, Զոն: Շնորհակալություն,—բացականչեց Մերի Գրանտը, ձեռքը յերիտասարդ նավապետին մեկնելով:

— Ցեռ յերաշխավորել եմ ձեր առաջ նրա համար,—պատաս-

խանեց Ջոն Մանգլսը, սեղմելով Մերի Գրանտի դողդոջուն ձեռքը:

Այս պատահարը վորոշ վերջացնելու ազդանշան ծառայեց: Պարկավոր կենդանիների հոտը ցրվեց ամեն կողմ, իր առաջնորդի կորստից հետո, վորի միսը քչողները տարան խոհանոց:

Արդեն յերեկոյան մոտ ժամի վեցն եր: Վորսորդներին հիանալի ճաշ եր տպատում: Ուրիշ խորտիկների թվում սեղանի վրա մատուցվեց ավստրալիական ձևով պատրաստած կենդուրույի պոչի բուլյոնը: Բոլորն էլ այդ խորտիկն ընդունեցին վորպես համով ամենագերազանցը:

Վորպես աղանդեր մատուցված պաղպաղակից և շարբաթից հետո բոլորն էլ անցան դահլիճ: Ցերեկոն նվիրվեց յերաժշտության: Սքանչելի դաշնակահարուհի Ցելենան յերիտասարդ սկվատերներին առաջարկեց նվագակցել: Մայկելը և Սենդին մեծ զգացմունքով մի շարք հատվածներ կատարեցին Գունոյից, Վիկտոր Մատեյից, Ֆելիսիեն Դավիթից և նույնիսկ Ռիխարդ Վագների անհասկանալի հանճարի համակարգ յերգերից:

Ժամի տասնմեկին թեյ մատուցեցին: Նրա տպասքը և պատրաստելն աչքի եյին ընկնում անգլիական այն հատուկ վորակով, վորը չես գտնի վոչ մի ժողովրդի մոտ: Բայց Պագանելն ավստրալիական թեյ ցանկացավ, և նրան մատուցեցին թանաքի պես սև մի խմիչք—մի լիտր ջուր, վորի մեջ չորս ժամ կես ֆունտ թեյ եր յեփվել: Պագանելը զզվանքի ծամածռությունը դպելով, հայտարարեց, վոր այդ խմիչքը հրաշալի յե:

Կես գիշերին հյուրերը ցրվեցին իրենց հատկացրած սենյակները և, խունջիկ-մունջիկ անելով թարմ ապխտակեղենի վրա, հիշում եյին այդ որվա բավականությունների մասին:

Հետևյալ որվա արշալույսին շատ սրտանց հրաժեշտ տվին յերկու յերիտասարդ սկվատերներին, նրանցից խոստում վերցնելով անպատման այցելել Մալկոլմ-Կեստլ, դեպի Ցելրոպա իրենց հենց առաջին այցելությանը:

Ֆուրգոնը ճանապարհ ընկավ, շրջելով Գոտեմ լեռան ստորոտը, և շուտով գողտրիկ տունը, վորպես վաղանցիկ տեսիլ, ծածկվեց աչքերից: Բայց կայանի կարվածքները ճգվում եյին դեռևս հինգ մղոն, և միայն առավոտյան ժամի իններին ճանապարհորդները դուրս յեկան վերջին ցանկապատից և խորացան Վիկտորիայի համարյա չհետազոտված դավառի մարզում:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆՈՒԹԵՐՈՐԴ

ԱՎՍՏՐԱԼԻԱԿԱՆ ԱԼՊԵՐ

Մի ահագին արգելակ փակում եր ճանապարհը դեպի հարավարևելք: Դա Ավստրալիական Ալպերի շղթան եր, վոր հազար հինգ հարյուր մղոն ձգվում եր հյուսիսից դեպի հարավ, վորի գագաթները չորս հազար վոտնաչափ բարձրության վրա կանգնեցնում են ամպերի շարժումը:

Ամպամած յերկինքը չափավորում եր ամառային որվա տապը: Այսպիսով յեղանակը նպաստում եր ճանապարհորդությանը: Սակայն ճանապարհը դժվարին եր, չնորհիվ տեղի քմահաճ ռելեֆի, վոր ոտոված եր խեժաբեր ծառերով ծածկված բլուրներով: Բանի արևելք եյին գնում, տեղագրությունն այնքան ավելի յեր կտրտված դառնում, մինչև վոր բլուրները չմիացան Ավստրալիական Ալպերի նախալեռների համատարած փակոցում: Այստեղից ճանապարհը շարունակ դեպի սարն եր գնում: Այդ կարելի յեր նկատել յեղների ջանքերից, վորոնք տնքալով և լաքվելով քաշում եյին ծանր ֆուրգոնը: Հասարակ մեծ սայլը ճռճռում և դղրդում եր անպատելի փոսերի և ցնցումների ժամանակ, վորոնցից Այրտոնը չեր կարող խուսափել, չնայած իր ամբողջ հմտությանը: Բայց ճանապարհորդուհիները չեյին դանդատվում անհարմարություններից և ուրախ եյին վերաբերվում իրենց չարքաշությանը:

Ջոն Մանգլսը և յերկու նավատի մի քանի հարյուր մետր առջևից եյին գնում, ճանապարհ փնտռելով: Նրանք գտնում եյին այդ բլուրների միջի անցքերը, յեթե չասենք ճեղքերը, վորոնց միջով իսկույն պտտում եր ֆուրգոնը: Այդ ճանապարհորդությունը հիշեցնում եր ալեկոծված ծովի վրայով լողալուն:

Ճանապարհը դժվարին եր մարդկանց և կենդանիների համար, իսկ տեղ-տեղ ուղղակի նաև վտանգավոր: Վիլսոնը և Մյուլրեդին շատ անգամ ստիպված եյին կացիններով արահետ բացել թփուտի թավ դեռաբույսերի մեջ: Վոտքերը սայթաքում եյին խոնավ կավահողի վրա: Ահագին գրանիտե կույտերի, ճորակների, կտկտծելի ճահիճների անհամար արգելքների շրջանցումները յերկարացնում եյին ճանապարհը: Դրա համար էլ զարմանալի չե, վոր մի ամբողջ որվա ճանապարհորդության ընթացքում արշավախումբը կես աստիճան էլ չանցավ:

խանեց Ջոն Մանգլսը, սեղմելով Մերի Գրանտի դողդոջուն ձեռքը:

Այս պատահարը վորոը վերջացնելու ազդանշան ծառայեց: Պարկավոր կենդանիների հոտը ցրվեց ամեն կողմ, իր առաջնորդի կորստից հետո, վորի մխոը քչողները տարան խոհանոց:

Արդեն յերեկոյան մոտ ժամի վեցն եր: Վորսորդներին հիանալի ճաշ եր ապասում: Ուրիշ խորտիկների թվում սեղանի վրա մատուցվեց ավստրալիական ձևով պատրաստած կենդուրույի պոչի բուլյոնը: Բոլորն էլ այդ խորտիկն ընդունեցին վորպես համով ամենագերազանցը:

Վորպես աղանդեր մատուցված պաղպաղակից և շարբաթից հետո բոլորն էլ անցան դահլիճ: Յերեկոն նվիրվեց յերաժշտության: Սքանչելի դաշնակահարուհի Յելենան յերիտասարդ սկվատերներին առաջարկեց նվագակցել: Մայկելը և Սենդին մեծ ղդացմունքով մի շարք հատվածներ կատարեցին Գունոյից, Վիկտոր Մասսեյից, Ֆելիսիեն Դավիթից և նույնիսկ Ռիխարդ Վագների անհասկանալի հանճարի համակարգ յերգերից:

Ժամի տասնմեկին թեյ մատուցեցին: Նրա ապասքը և պատրաստելն աչքի եյին ընկնում անգլիական այն հատուկ վորակով, վորը չես գտնի վոչ մի ժողովրդի մոտ: Բայց Պագանելն ավստրալիական թեյ ցանկացավ, և նրան մատուցեցին թանաքի պես սև մի խմիչք—մի լիտր ջուր, վորի մեջ չորս ժամ կես ֆունտ թեյ եր յեփվել: Պագանելը ղղվանքի ծամածռությունը դպելով, հայտարարեց, վոր այդ խմիչքը հրաշալի յե:

Կես գիշերին հյուրերը ցրվեցին իրենց հատկացրած սենյակները և, խունջիկ-մունջիկ անելով թարմ ալիտակեղենի վրա, հիշում եյին այդ որվա բավականությունների մասին:

Հետևյալ որվա արշալույսին շատ սրտանց հրաժեշտ տվին յերկու յերիտասարդ սկվատերներին, նրանցից խոստում վերցնելով անպայման այցելել Մալկոլմ-Կեստլ, դեպի Յեվրոպա իրենց հենց առաջին այցելությանը:

Ֆուրդոնը ճանապարհ ընկավ, շրջելով Գոտեմ լեռան ստորոտը, և շուտով դողտրիկ տունը, վորպես վաղանցիկ տեսիլ, ծածկվեց աչքերից: Բայց կայանի կարված-քները ճղվում եյին դեռևս հինգ մղոն, և միայն առավոտյան ժամի իններին ճանապարհորդները դուրս յեկան վերջին ցանկապատից և խորացան Վիկտորիայի համարյա չհետազոտված դավառի մարզում:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆՈՒԹԵՐՈՐԴ

ԱՎԱՏՐԱԼԻԱԿԱՆ ԱԼՊԵՐ

Մի ահագին արդելակ փակում եր ճանապարհը դեպի հարավարևելք: Դա Ավստրալիական Ալպերի շղթան եր, վոր հազար հինգ հարյուր մղոն ձգվում եր հյուսիսից դեպի հարավ, վորի գագաթները չորս հազար վոտնաչափ բարձրության վրա կանգնեցնում են ամպերի շարժումը:

Ամպամած յերկինքը չափավորում եր ամառային որվա տապը: Այսպիսով յեղանակը նպաստում եր ճանապարհորդությանը: Սակայն ճանապարհը դժվարին եր, շնորհիվ տեղի քմահաճ ռելեֆի, վոր ավռված եր խեժաբեր ծառերով ծածկված բլուրներով: Բանի արևելք եյին գնում, տեղագրությունն այնքան ավելի յեր կտրտված դառնում, մինչև վոր բլուրները չմիացան Ավստրալիական Ալպերի նախալեռների համատարած փակոցում: Այստեղից ճանապարհը շարունակ դեպի սարն եր գնում: Այդ կարելի յեր նկատել յեղեների ջանքերից, վորոնք տնքալով և լարվելով քաշում եյին ծանր ֆուրգոնը: Հասարակ մեծ սայլը ճռռճռռում և դղրդում եր անասելի փոսերի և ցնցումների ժամանակ, վորոնցից Այրտոնը չեր կարող խուսափել, չնայած իր ամբողջ հմտությանը: Բայց ճանապարհորդուհիները չեյին դանգատվում անհարմարություններից և ուրախ եյին վերաբերվում իրենց հարքաշությանը:

Ջոն Մանգլսը և յերկու նավատի մի քանի հարյուր մետր առջևից եյին գնում, ճանապարհ փնտռելով: Նրանք գտնում եյին այդ բլուրների միջի անցքերը, յեթե հասնեք ճեղքերը, վորոնց միջով իսկույն պտտում եր ֆուրգոնը: Այդ ճանապարհորդությունը հիշեցնում եր ալեկոծված ծովի վրայով լողալուն:

Ճանապարհը դժվարին եր մարդկանց և կենդանիների համար, իսկ տեղ-տեղ ուղղակի նաև վտանգավոր: Վիլսոնը և Մյուլրեդին շատ անգամ ստիպված եյին կացիններով արահետ բացել թփուտի թավ դեռաբույսերի մեջ: Վոռքերը տայթաքում եյին խոնավ կավահողի վրա: Ահագին գրանիտե կույտերի, ճոռակների, կասկածելի ճահիճների անհամար արդելքների շրջանցումները յերկարացնում եյին ճանապարհը: Դրա համար էլ զարմանալի չե, վոր մի ամբողջ որվա ճանապարհորդության ընթացքում արշավախումբը կես ասիճան էլ չանցավ:

Կարավանը դիշերոթեց Ալպերի գլխավոր լեռնաշղթայի ստորոտում, Կոբոնդրա վտակի ափին, փոքրիկ թփերի անտառի քոլաբերանում, վորոնց քարձրությունը հաղիվ չորս վոտնաչափ եր: Այդ թփերի կարմիր տերևները մարդու աչքն եր ուրախացնում:

— Հեշտ չի լինի այս սարերն անցնելը,—ասաց Գլենարվանը, նայելով արդեն խավարով պատած լեռնաշղթային:—Հեշտ ե ասել—Ալպեր: Անունը միայն հարգանք ե ներշնչում և սիրում ե մտածմունքի մեջ ընկնել:

— Իզուր մի վրդովվեք, թանկագին բարեկամ,—ասաց Պագանելը,—և խնդրեմ մի կարծեք, վոր Ավստրալիական Ալպերը նույնն են, ինչ վոր Զվիցերիականը: Ավստրալիայում կան՝ Պիրենյան, Ալպյան, Կասուլյա լեռներ, ինչպես Ցեվրոպայում և Ամերիկայում, բայց փոքր չափով: Այդ միայն վկայում ե աշխարհագրագետի յերևակայության խեղճության կամ հատուկ անունների մեր բառարանի աղքատության մասին:

— Նշանակում ե, այս Ավստրալիական Ալպերը...—սկսեց Ցելենան:

— Վոչ ավելի, քան խաղալիքային սարեր են,—պատասխանեց Պագանելը:—Մենք կանցնենք նրանց վրայով նույնիսկ չնկատելով այդ:

— Խոսեցեք միայն ձեր մասին, Պագանել,—ասաց մայորը:—Մարդ շատ ցրված պետք ե լինի, վորպեսզի անցնի լեռնաշղթայի վրայով և նույնիսկ չնկատի այդ:

— Այդ յե՞ս եմ ցրված,—գոչեց Պագանելը:—Ամենևին, յես արդեն վաղուց դադարել եմ ցրված լինելուց: Մեր ուղեկցուհիները կարող են հաստատել, վոր այն ժամանակվանից, յերբ յես վոտք դրի այս մայր ցամաքի վրա, յես վոչ մի մեղք չեմ գործել: Ինչո՞ւմ կարող եք մեղադրել դուք ինձ: Ասացեք:

— Վոչինչ, պարոն Պագանել,—ասաց Մերի Գրանտը:—Դուք վերջին ժամանակվա ընթացքում կատարելություն եք դարձել:

— Ցես նույնիսկ գտնում եմ, վոր դուք չափից դուրս կատարյալ եք,—ծիծաղելով ասաց Ցելենան,—ցրվածությունը շատ եր սազում ձեր դեմքին:

— Ճիշտ չե՞, արդյոք,—վրա բերեց Պագանելը:—Ցեթե յես վոչ մի արատ չունենամ, անհամ մարդ կդառնամ: Հուսով եմ, վոր մոտիկ ժամանակում յես մի վորևե սխալ կգործեմ, վորի

վրա դուք յերկար կդվարճանաք: Գիտեք, յերբ յես վոչնչի մեջ չեմ սխալվում, ինձ սկսում ե թվալ, վոր յես դավաճանում եմ իմ կոչումին:

Հետևյալ որը, հունվարի 9-ին, հակառակ պարզամիտ աշխարհագրագետի պնդումներին, ջոկատը քիչ դժվարություններ ունեցավ, սարերը քարձրանալով: Վոչ մի ճանապարհ չկար, ստիպված եյին գնալ հաջողության հուսով, խորանալով նեղ ձորերի մեջ, վորոնք կարող եյին փակուղի տանել:

Այրտոնը, ամենայն հավանականությամբ, չափազանց կդժվարանար ուղեցույցի իր դերով այդ լեռնաշղթայի վրա, յեթե վոր ճանապարհի մի պտույտի հետևում ճանապարհորդների աչքի առաջ հանկարծ, արտասովոր աղքատիկ տեսքով, մի հասարակ ճաշարան կամ իջևանատուն չկանգներ:

— Սատանան տանի,—բացականչեց Պագանելը:—Այս ձեռնարկության տերը դժվար թե յերբևիցե հարստանա այս տեղում: Ո՞ւմ ե պետք այստեղ այդ հասարակ ճաշարանը:

— Մեզ,—պատասխանեց Գլենարվանը:—Այստեղ մենք ցուցմունքներ կստանանք հետագա ճանապարհի վերաբերյալ: Մըտնենք:

Յեվ նա մտավ ճաշարանի դռնով, Այրտոնի ուղեկցությամբ: Ճաշարանի տերը մի ածգահա տղամարդ եր, վանողական դիմատեսքով:

Նրա կարմիր քիթը վկայում եր այն մասին, վոր նա ինքն եր իր սեփական գինեվաճառանոցի գինու, բրենդիի և վիսկիի* գլխավոր սպառողը: Նրա մնացած հաճախորդները ճանապարհորդող սկվատերները կամ անասուն քշողներն եյին:

Նա շատ դժկամակությամբ եր պատասխանում իրեն տված հարցերին: Այնուամենայնիվ, Այրտոնը ամեն քան տեղեկացավ, ինչ վոր իրեն պետք եր, հետագա ճանապարհի վերաբերյալ:

Գլենարվանը ընորհակալություն հայտնեց ճաշարանի տերոջը «աշխատանքների համար» մի քիչ վող տալով, և արդեն պատրաստվում եր թողնել անհյուրընկալ տունը, յերբ հանկարծ նրա ուշադրությունը դրավեց պատին խփած մի պլակատ:

Այդ դաղութային վոստիկանության հայտարարությունն

* Վոդկից խմիչքներ:

եր: Նրա մեջ ասված եր Պերտի բանտից փախած մի քանի տաժանակիրների փախուստի մասին և հարյուր ֆունտ ստերլինգ եր առաջարկվում ամեն մեկին, ով վոստիկանության վարչությանը ներկայացնի Բեն Զոյսին:

— Ըստ յերևույթին, դա կատաղի վոճրագործ է,—ասաց Գլենարվանն Այրտոնին,—և նա կախաղանի յե արժանի:

— Դրա համար հարկավոր է առաջ բռնել նրան,—պատասխանեց Այրտոնը:—Հարյուր ֆունտ ստերլինգ: Չե վոր դա մի ամբողջ կապիտալ է: Նա այդքան փող չարժե:

— Ինձ թվում է, վոր ճաշարանի տերը, թեև նա կախել է վոստիկանության պլակատը, ինքը վոչ մի վստահության արժանի չե,—ասաց Գլենարվանը:

— Ցեսս էլ եմ այդ կարծիքին,—պատասխանեց Այրտոնը:

Այդ խոսքերով Գլենարվանն ու նախկին բոցմանը վերադարձան ֆուրգոնի մոտ: Կարավանը ճանապարհ ընկավ Լյուկնուսյան լեռնանցքի ուղղությամբ: Այնտեղ, դեպի դաշտը տանող մի նեղ ճանապարհ եր դալարվում:

Կարավանն սկսեց դանդաղ բարձրանալ դեպի սարը: Վերելքը չատ եր դժվար: Ճանապարհորդները և ճանապարհորդուհիները ստիպված յեղան մի քանի անգամ իջնել ձիերից և դուրս դալ ֆուրգոնից: Մերթ հարկավոր եր լինում ոգնության հասնել յեղներին, ուսով հրելով ծանր սայլը, վոր սպառնում եր գլորվել, մերթ պետք եր լինում պահել այն, վորպեսզի նա անդունդի մեջ չգլորվի, մերթ վերջապես ստիպված եյին լինում արձակել յեղներին և ինքները լծվել նրանց տեղ դառիթափ վոլորաններում, վորտեղ յեղները, յերկար ասելի պատճառով չեյին կարողանում քաշել ֆուրգոնը: Այրտոնը մի քանի անգամ պահանջեց, վորպեսզի յեղների լծվածքին լծեյին նաև բոլոր ձիերին, թեև նրանք առանց այդ էլ հոգնել եյին վերելքից:

Արդյո՞ք, դա դերլարվածության, թե մի ուրիշ պատճառի հետևանք եր, բայց այդ որվա ընթացքում ձիերից մեկը սատկեց: Վոչինչ չեր թույլատրում նախատեսել այդ դեպքը: Մնացած բոլոր ձիերի վարքը միանգամայն նորմալ եր, յերբ հանկարծ, անսպասելի կերպով Մյուլրեդիի ձին ընկավ կողքի վրա: Նավատին ուզեց ոգնել նրան վոտքի կանգնելու, բայց տեսավ, վոր նա չունչը փչեց:

Այրտոնը մոտեցավ դետնի վրա պառկած կենդանուն, ուշադրությամբ զննեց նրան, բայց վոչ մի բան չկարողացավ ասել նրա մահվան պատճառների մասին:

— Պետք է կարծել, վոր նրա մի վորևե անոթը պայթել է,— ասաց Գլենարվանը:

— Հավանորեն,—պատասխանեց Այրտոնը:

— Վերցրեք իմ ձին, Մյուլրեդի,—ասաց Գլենարվանը:— Ցեսս կնստեմ ֆուրգոնում կնոջս մոտ:

Մյուլրեդին հնազանդվեց, և վոքրիկ ջոկատը, սատկած ձին թողնելով ցիներին իրրև կեր, շարունակեց հոգնեցուցիչ և դժվար վերելքը սարնիվեր:

Ավստրալիական Ալպերի շղթան բավական նեղ հիմք ունի, վորի լայնությունը լեռնաշղթայի ստորոտում ութ մղոնից ավել չե: Հետևաբար, յեթե Այրտոնի ընտրած ուղին խիստ քերում եր դեպի արևելյան լանջը, ամենաչատը կարելի յեր հաշվել, վոր քառասուն ութ ժամում կհասնեն լեռների մյուս կողմում գտնված հարթավայրը: Իսկ այնտեղ արդեն ուղիղ մինչև ովկիանոսի ափը հարթ ճանապարհ եր ձգվում:

Հունվարի 11-ին, ցերեկը, ճանապարհորդները հասան լեռնանցքի ամենաբարձր կետին, վոր ծովի մակերևույթից յերկու հազար վոտնաչափ բարձր եր գտնվում: Դա մի հարթ հրապարակ եր, վորի վրայից հեռավոր տեսարան եր բացվում: Հյուսիսում փայլում եր Ոմեռ լճի խաղաղ ջրերի հայելու վողորկությունը, վորոնց վրայով սլանում եյին ջրային թռչունների ամպերը: Հարավում տիրում եր Զինալենդյան մարգագետինների կանաչ տիրույթը, վոսկեբեր վտակներ, թավ անտառներ: Դրանք կուսական մարդեր եյին, վորտեղ համարյա թե մարդ չեր վոտք դրել: Այնտեղ միակ և անդրաժանելի իշխողը բնությունն եր, և մարդը դեռևս իր ձեռքը չեր դրել նրա ստեղծագործություններին, դետերի հոսանքների, նրա անտառների թավուտների վրա: Թվում եր, վոր լեռների շղթան յերկիրը բաժանում եր յերկու մասի, վորոնցից մեկը դեռ պահպանում եր հնադարյան ամբողջ վայրենությունը:

Արեգակը մոտենում եր մայրամուտին, և նրա շեղակի ճառագայթները կարմրաժեռ արտացոլումներ եյին շպրտում Մյուրեյի հովտի վրա: Ընդհակառակը, լեռների եկրանով պաշտպանված Զինալենդն արդեն պարուրված եր կիսախավարով:

Դաղարը, հենց այստեղ, հրապարակի վրա սարքեցին, և

հետևյալ առավոտյան վայրէջքն սկսվեց սարից: Նա բավական արագ էր գնում: Ճանապարհի կեսին ճանապարհորդները կարկուտի տակ ընկան: Ահագին մեծության կարկուտներն ստիպեցին նրանց ապաստան փնտռել ժայռերի տակ: Ճիշտն ասած դրանք կարկտահատիկներ չէին, այլ սառույցի ամբողջ կտորներ, մի լավ բռունցքի չափ, որոնք թափվում էին մութ ամպից: Մինչև անգամ պարապողը չէր չպրտի նրանց այդպիսի ուժով, և մի քանի հիմնական ուռուցքներ արագ հարդանք ներշնչեցին Պագանելին և Ռոբերտին դեպի նրանց և ժայռերի ծածկոցի տակից դուրս գալու սերը փախցրին: Ֆուրգոնի տանիքը շատ տեղերում էր ծակվել: Դրանում զարմանալու վոչինչ չկար: Քաղաքի ամեն մի, նույնիսկ յերկաթապատ տանիք չէր կարող դիմանալ այս սուր կարկտահատիկների առաջ, որոնցից մի քանիսը խորը թաղվել էին ծառերի բների մեջ: Կամա թե ակամա, ճանապարհորդներն ստիպված յեղան ժայռի տակ ապասել, մինչև վոր կարկտահարությունը վերջանա: Դա մոտ մի ժամ խլեց, և հետո ջոկատը նորից սկսեց ցած սողալ ժայռերի վրայով, որոնք սայթաքուն էին դարձել հալած կարկտահատիկներից:

Ցերեկոյան դեմ խախտված, ճռճռացող, բայց դեռևս իր անիվների փայտե սկավառակների վրա ամուր մնացած Ֆուրգոնը հաղթահարեց վերջին վայրէջքն Ալպերից, բարձր, միայնակ սոճիների միջով և դուրս յեկավ Զինս-Լենդի հովիտը: Ալպերը մնացին հետևում:

Հունվարի տասներկուսին, արշալույսին, ճանապարհորդներն անմար յեռանդով նորից ճանապարհ ընկան: Բոլորն էլ անհամբերությամբ ավելի շուտ էին ուզում հասնել նպատակին— Ժովինյա այն կետին, որտեղ «Բրիտանիան» ջարդվել էր ժայռերի վրա: Միայն այնտեղ կարելի յեր հուսալ՝ ընկնել նավաբեկումից տուժածների հետքի վրա, բայց վոչ մի դեպքում այս ամայի հովտում: Դրա համար էլ Այրտոնը համոզում էր Գլենարվանին անհապաղ հրաման ուղարկել «Դունկանին», խորտակման տեղը ժամանելու համար, որպեսզի միանգամից հետախուզություն կատարեն ցամաքի վրա նաև ծովից: Նա ասում էր, վոր Մելբուռն աուրհանդակ ուղարկելու համար պետք է ոգտագործել Լյուկնուսյան ճանապարհի մոտիկությունը և վորքան

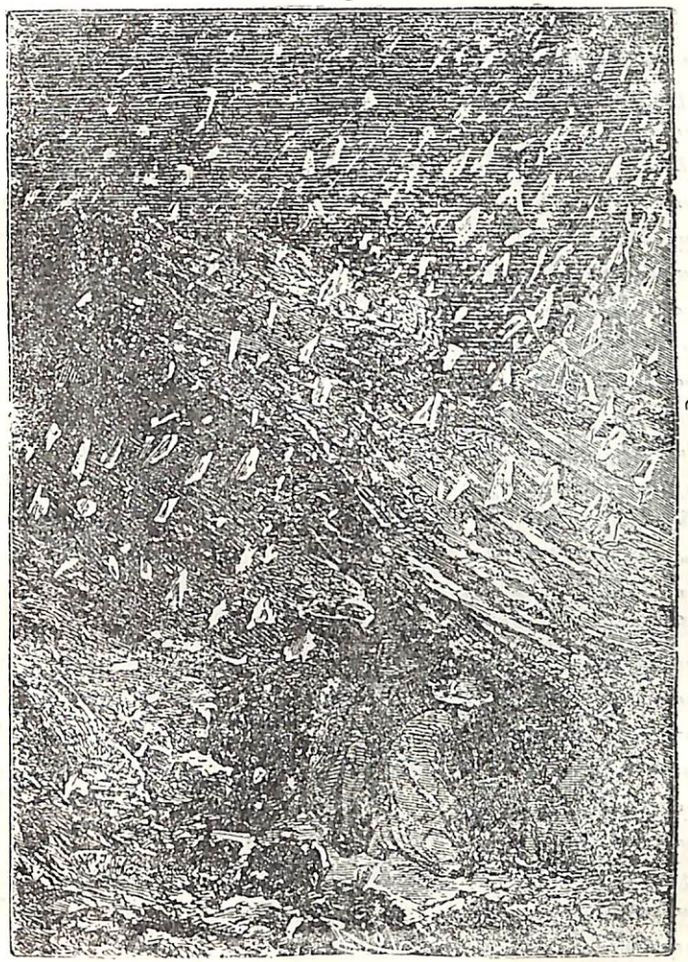

Ճանապարհորդները կարկուտի տակ ընկան:

ավելի հեռու գնան դեպի յեղրը, այնքան ավելի դժվար կլինի հասնել մինչև Մելբուռն:

Նախկին քոչմանի խորհուրդները խելացի էին, և Պադանելը գտնում եր, վոր պետք է հետևել նրանց: Գիտնականը Գլենարվանին ասաց, վոր ղբոսանավի ներկայությունն զգալի չափով կթեթևացնի վորոնումները և բացի դրանից հաղորդակցությունը Մելբուռնի հետ հնարավոր է միայն Լյուկնոուայան ճանապարհով:

Գլենարվանը տատանվում եր և, հավանորեն, դարձյալ հրաման կուղարկեր Մելբուռն, վորի վրա այնքան պնդում եր Պադանելը յեթե վոր դրան ամբողջ տաքարյունությամբ չհակառակեր մայորը: Նա ապացուցում եր, վոր Այրտոնը պիտի մնա ջոկատում, վոր նա լավ գիտի մերձավոր տեղերը, վոր, յեթե դեպքը ձգի արշավախմբին Հարրի Գրանտի հետքերի վրա, Այրտոնն ավելի, քան ուրիշ վորևե մեկը, ընդունակ է տանել իրենց այդ հետքերով, և, վերջապես, վոր միայն նա կարող է բերել արշավախմբին հենց ուղիղ «Բրիտանիայի» խորտակման տեղը:

Յելնելով այս բոլոր նկատառումներից, Մակ-Նաբը պնդում եր այն բանի վրա, վորպեսզի ջոկատը շարունակի ճանապարհը, վոչինչ չփոխելով սկզբնական պլանում: Ջոն Մանգլսը բաժանում եր մայորի կարծիքը և ջերմորեն պաշտպանում եր նրան: Յերիտասարդ նավապետը գտնում եր նույնպես, վոր զգալի չափով ավելի հեշտ է սուրհանդակ ուղարկել Տոսֆորդյան ծովախորշից, քան թե այստեղից, վորտեղ նա ստիպված կլիներ բոլորովին ամայի և վայրենի տեղով յերկու հարյուր մղոնից ավել գնալ: Մայորն ու նավապետը հաղթեցին: Վորոշված եր վոչինչ չձեռնարկել Տուֆորդա ծովախորշը գալուց առաջ: Մայորը հետևում եր Այրտոնին, այդ դիսկուսիայի ժամանակ, և նա մի վնչ վոր բանով հիասթափված յերևաց մայորին: Բայց, իր սովորականի համաձայն, նա վոչ վոքի չասաց այդ մասին, իր դիտողություններն իր համար պահելով:

Ամստրալական Ալպերի ստորոտում ընկած հարթավայրը թեթև թեքված է ուներ դեպի արևելք: Նրա տեսարանի միատեսակությունը տեղ-տեղ խախտվում եր խեժաբեր ծառերի, եվկալիպտների և պատկառուկների gastrolobium grandiflorum-ների թավուտներով, վորոնք քաց կարմիր ծաղիկներով սփռված ամբողջ դեռարուսեր եյին կազմում: Մի քանի անգամ ճանապարհը կտրեցին փոքրիկ վտակներ, վորոնց ափերը խիտ ծածկված

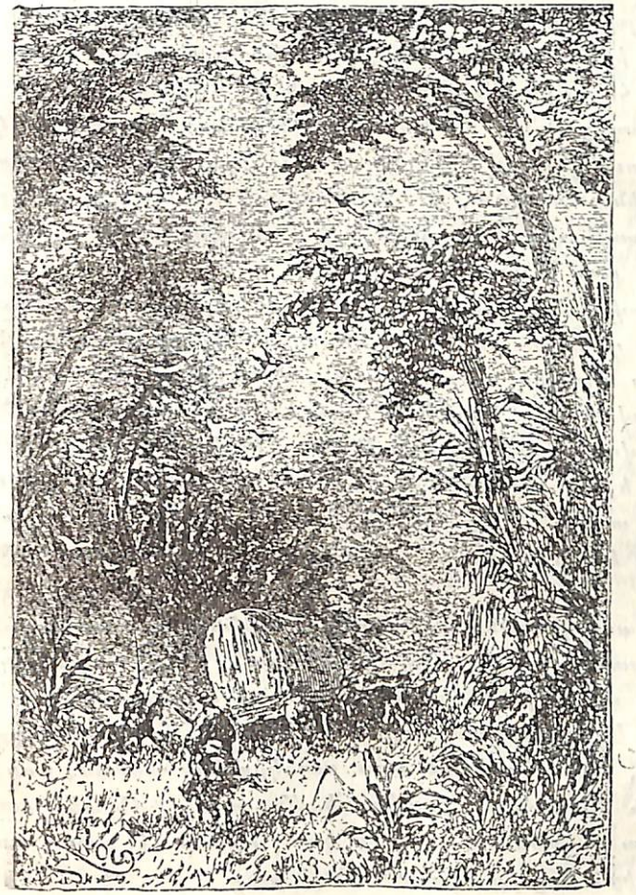

Ջարխոտերի մեջ:

եյին խալորձներով: Ճանապարհորդները անցնում եյին այն ծանծաղուտով: Նրանց մոտիկանալը խրտնեցրեց կաղուարների և արոտների ամբողջ յերամները: Հեռվում կարելի յեր տեսնել տափաստանում ցատկոտոտներով իրար առաջ կտրող կենդուրուներին հոտեր, ինչպես զապանակավոր խեղկատակներ: Բայց ճանապարհորդները չեյին մտածում վորսորդության մասին, պահպանելով իրենց ձիերն ավելորդ հոգնածությունից:

Դրա հետ միասին դեռ կանգնած եր հեղձուցիչ շոգը: Մթնոլորտը հագեցած եր ելեկտրականությամբ: Մարդիկ և կենդանիները սուր կերպով եյին զգում այդ իրենց վրա: Նրանք լուռ առաջ եյին շարժվում, և հարթավայրի վրա թագավորող լռությունը խախտվում եր անիվների ճռճռոցով, մեկ ել հոգնած յեզներին քշող Այրտոնի հու-երով:

Կեսորվա մոտ ժամի յերկուսին նրանք մտան ճարխոտի հետաքրքիր դեռաբույսերի մեջ, վորոնց տեսքը կհիացներ նրանց, յեթե վոր այդպես ուժասպառ չզգային իրենց: Ծաղկման շրջանում գտնված այդ ծառանման բույսերը հասնում եյին յերեսուն և ավելի վոտնաչափ բարձրության: Ձիերն ու հեծվորները ազատ անցնում եյին, չխոնարհելով գլուխները նրանց հզոր ճյուղավորության տակ: Նրանց հովնոցների տակերում դուրեկան զովություն եր տիրում, և ճամբորդները թեթևացած շունչ եյին քաշում:

Ըստ սովորականի անհամբեր Պագանելը այնպես բուռն կերպով արտահայտեց իր բավականությունը, վոր վախեցրեց թռչթակների մի ամբողջ յերամ, վորոնք խլացուցիչ ճռճռոց բարձրին: Աշխարհագրագետը շարունակում եր հիացմունքով ապացրին: Աշխարհագրագետը շարունակում եր հիացմունքով ապրել, յերբ հանկարծ նրա ուղեկիցները տեսան, վոր նա ուղղակել, յերբ հանկարծ նրա ուղեկիցները տեսան, վոր նա ուրոլվեց և ձիու հետ միասին գետին շրպաց, ինչպես տոպրակ: Մթթե՞ նա ուշաթափվեց շոգից կամ, դրանից ել վատ, արևահարությունից: Բոլորը սարսափ դեպի նա:

— Պագանել, ի՞նչ է պատահել ձեզ,—գոչեց Գլենարվանը:

— Այն է պատահել, թանկագին ընկեր, վոր յես գրկվեցի ձիուց,— պատասխանեց գիտնականը, վոտներն ասպանդակներից ազատելով:

— Ի՞նչպես, ձեր ձին ել...

— Սատկեց նույնպես կայծակնահար, ինչպես Մյուլրեդիի ձին:

Գլենարվանը, Ջոն Մանգլսը և Վիլսոնը մոտ վազեցին անշարժ կենդանուն: Պագանելը չեր սխալվում: Նրա ձին հանկարծակի սատկեց:

— Վորքան զարմանալի է այդ,— ասաց Ջոն Մանգլսը:

— Շատ, շատ է տարորինակ,— շշնջաց մայորը:

Գլենարվանը չափազանց մտահոգված եր այդ անհասկանալի պատահարով: Իսկապես, այդ անապատում արշավախմբի ձիակազմը լրացնելու տեղ չկար, և, յեթե բոլոր ձիերը սատկեն անհայտ համաճարակից, շատ դժվար կլինի շարունակել ճանապարհը:

Այնինչ, դեռ մինչև յերեկո համաճարակի յենթադրությունը վիճակված եր համոզվածություն դառնալ: Ցերրորդ ձին—Վիլսոնի ձին— նույնպես հանկարծակի սատկեց, և վոր ավելի վատն է, սատկեց յեզներից մեկը: Այսպիսով այդ որվա յերեկոյան արշավախմբի յերթևեկության միջոցները մնացին հինգ յեզ և չորս ձի:

Դրությունն սպառնալից եր դառնում: Ճիշտ է, ձիազուրկ հեծվորները վոտքով հաջողությամբ կարող եյին շարունակել ճանապարհը: Շատ սկվատերներ միայն այդ ձևով են ճանապարհորդում հարթավայրերով: Բայց ի՞նչ կլինի ճանապարհորդուհիների վիճակը, յեթե բոլոր յեզները սատկեն և տարված լինեն թողնել Ֆուրգոնը: Արդյոք, նրանք ուժ կունենա՞ն վոտքով գնալու այն հարյուր քսան մղոն տարածությունը, վորն անջատում է արշավախմբին Տուֆոլդա ծովախորշից:

Անհանգստացած Ջոն Մանգլսն ու Գլենարվանը զննեցին վողջ մնացած ձիերին: Բայց ամենախնամքոտ դիտումը հիվանդության վոչ մի նշան չհայտնաբերեց նրանց մոտ: Ձիերը բոլորովին առողջ եյին և շատ լավ եյին կրում ճանապարհորդության զբաղմունքները:

Գլենարվանը հույս հայտնեց, վոր տարորինակ համաճարակը խնայել է այդ կենդանիներին:

Այդպես եր հենց և Այրտոնի կարծիքը, վորը վոչ մի կերպ չեր կարողանում հասկանալ չորս կենդանիների հանկարծակի սատկելու պատճառները:

Ջոկատը նորից ճանապարհ ընկավ: Հետևակները հերթով հանգստանում եյին Ֆուրգոնում: Մի որում հաղիվ տասը մղոն անցնելով, ջոկատը գիշերոթեց բարձր ճարխոտերի հովանու տակ:

Գիլերն առանց պատահարների անցավ, և նրա անդորրությունը խանգարում էր միայն ահագին չղջիկների թռիչքը, որոնց իրավացիորեն թռչող աղվեսներ են ասում:

Հետևյալ որը, հունվարի 13-ը խոստանում էր դուրեկան լինել: Ցերեկվա նման դժբախտ դեպքեր չկրկնվեցին: Գիլերն ու յեղները առույգ կատարում էին իրենց պարտականությունները: Ցելենայի և Մերիի «սալոնը» միշտ լեփ-լեցուն էր, շնորհիվ հյուրերի խուռն բազմության: Պարոն Ոլբինեան անընդհատ զբաղված էր զովացնող խմիչքներ պատրաստելով, որովհետև յերեսուն աստիճանի շոգը խիստ բարձրացրեց նրանց պահանջը: Կես տակառ եյան արդեն խմված էր, միևնույն վիճակն էր սպառնում նաև յերկրորդ կեսին: Ճանապարհորդները միաձայն ընդունեցին, որ գարեջրագործներ Բարկլեյ և ընկերությունն անգլիական քաղաքացիներից մեծագույնն են և որ յերբեք այդպիսի համեղ գարեջուր չպատրաստող Վիլլինգտոնը* նրանց պիտի գինի իր տեղը պատվանդանի վրա: Ժակ Պագանելը շատ էր խըմում, բայց ավելի շատ խոսում էր:

Հաջող ակված որը խոստանում էր նույնպես հաջող ել վերջանալ: Ջոկատը մի որում անցավ տասնհինգ մղոն՝ խորդ ու փորթ մակերեսով, որ կարմրագույն յերանգավորություն ուներ, և բոլորն ել սկսեցին հուսալ, նախ քան մութը վրա տալը հասնել մինչև Ջրառատ Սնոուի դետափերը, որ Խաղաղ ովկիանոսն է թափվում Վիկտորիա գավառի հարավում: Շուտով ֆուրգոնի անիվները գլորվեցին խիտ խոտով և gastrolobium-ի դեռաբույսերով ծածկված սևատեսք, բերրի հողի վրայով: Արևի մայր մտնելուց առաջ մառախուղի շերտը պարզորոշ ցույց տվեց գետի տեղը: Ճանապարհորդները լարեցին բոլոր ուժերը և մի քանի մղոն ել գնացին: Բարձր ծառերի անտառն անտանելի կերպով բուսեց ճանապարհի վոլորանի հետևում, յերբ կարավանը շրջանցեց մի ցածրիկ բլուր: Այրտոնը ճարպկորեն անցկացրեց ֆուրգոնը բունների արանքով և բարեհաջող կերպով հասավ անտառի քոլաբերանը, գետից կես մղոն հեռու, յերբ հանկարծ ֆուրգոնը մինչև առանցքները թաղվեց հողի մեջ:

— Զգուշացե՛ք,—գոչեց նա, յետևից յեկող ձիավորներին:

— Ի՞նչ է պատահել,—հարցրեց Գլենարվանը:

* Անգլիացի զորավար, որ հաղթեց Նապոլեոնին Վատերլոոյի մոտ:

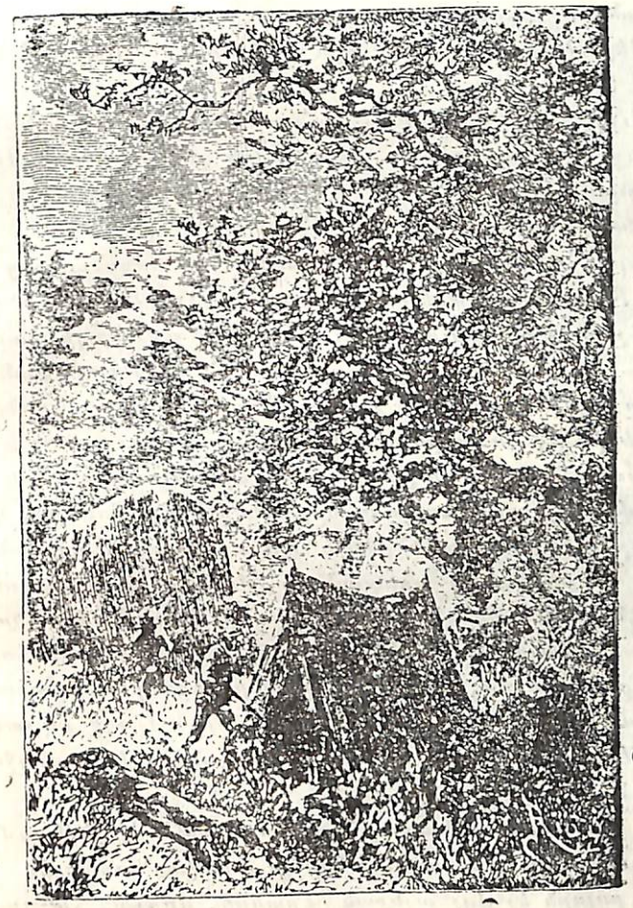

Ճանապարհորդները ճամբար խփեցին խրված ֆուրգոնի մոտ:

— Մենք խրվել ենք,— պատասխանեց Այրտոնը:

Նա դոռոցներով և գավազանի թելով փորձում էր ստիպել յեղներին տեղից շարժվել, բայց խեղճ կենդանիները, վոր մինչև ծնկները խրվել եյին ճահճային հողի մեջ, չկարողացան մի քայլ անգամ անել:

— Ցերևում է, այստեղ պիտի գիշերենք,—ասաց Ջոն Մանգելսը:

— Ուրիշ վոչինչ չի մնում,— պատասխանեց Այրտոնը:— Գիշերը մենք այս ճահճուտից չենք կարող դուրս գալ: Սպասենք մինչև առավոտ:

— Կանգնիր,—հրամայեց Գլենարվանը:

Գիշերը հանկարծակի վրա հասավ, համարյա առանց աղջամուղջի: Բայց հոգը մթնելու հետ չպակասեց: Ողը ներծծված էր հեղձուցիչ գոլորշիացումներով: Հեռավոր ամպրոպի արտացոլումներ— փայլակները շերտավորում եյին յերկինքը: Ճանապարհորդները ճամբար խփեցին խրված փուրգոնի մոտ: Նրանք վրանը զարկեցին մի ահագին ծառի մութ կամարի տակ: Գիշերը խոստանում էր հանգիստ լինել, յեթե միայն անձրև չգար: Այրտոնը դժվարությամբ աղատեց իր յեղներին ճահճուտից, վորտեղ նրանք խրվել եյին արդեն մինչև փորը: Նախկին բոցմանը քշեց նրանց և ձիերին դեպի արոտավայր, վորն ինքը խնամքով ընտրեց: Ասենք, կենդանիների խոտի ընտրությունը միշտ նրա վրա յեր ընկած: Բայց այս յերեկո նա այդ բանն այնպիսի հոգատարությամբ կատարեց, վոր Գլենարվանը ջերմորեն շնորհակալություն հայտնեց նրան: Իսկապես, չե վոր ամբողջ արշավի բարելավությունը կախված էր այժմ կենդանիների առողջության դրությունից:

Այդ ժամանակ ճանապարհորդները համեստ ընթրում եյին: Հոգնածությունը և անտանելի տոթը վոչնչացնում եյին ախորժակը, և բոլորն էլ վոչ այնքան կերակրի, վորքան հանգստի կարիք ունեյին:

Ցելենան և Մերին, բարի գիշեր ասելով իրենց ուղեկիցներին, հեռացան իրենց բաժանմունքը, փուրգոնում: Տղամարդիկն էլ պառկեցին՝ մի մասը վրանում, մի մասն էլ ուղղակի թավ խոտի վրա՝ ծառերի հովանու տակ: Ավստրալիայի չոր կլիմայում դա վոչ մի վտանգ չեր ներկայացնում առողջության համար:

Կամաց կամաց բոլորն էլ քնեցին ծանր քնով: Անլուսին գի-

Մակ–Նաբսը պառկեց գետնի վրա և սկսեց անթարթ նայել:

չերվա մթությունն ուժեղացավ նրանով, որ սև թուխպերը թանձր կերպով պաշարեցին յերկինքը: Ողբը բոլորովին անշարժ եր— փոքրիկ հողմի չունչ ել չկար: Անդորրությունը խախտում եր միայն այստեղ յեվրոպական կկուին փոխարինող մորպուկի լվվոցը:

Յերեկոյան ժամի մոտ տասնմեկին մայորը դարձնեց ծանր քնից: Նրան արթնացրեց ծառերի մեջ առկայծող մի ինչ որ անորոշ լույս: Դա հրացոլքի նման ինչ որ մի բան եր, և Մակ-Նաբը ամենից առաջ կարծեց, որ մի ինչ որ մոտիկ տեղ անտառն այրվում է:

Նա շտապ վոտքի կանգնեց և հեռացավ ճամբարից: Ի մեծ զարմանս իր, նա տեսավ, որ «հրացոլքի» աղբյուրը վոչ թե հրդեհն եր, այլ ահագին սունկաղաչտի ֆոսֆորանալը:— Այդ գաղտնասերմ բույսերի լուսատու սերմնիկները բավական պայծառ լույս եյին արձակում*:

Մայորը յեսասեր չլինելով, ուզում եր գնալ Պագանելի հետևից, որպեսզի գլոնականն ել հրճվի այդ հազվագյուտ յերևույթով, յերբ հանկարծ նա կանգ առավ մեխված ի պես:

Ֆոսֆորացնող սունկերը լուսավորեցին անտառը, մոտավորապես, կես մղոնի վրա, և այդ աղոտ լույսի ժամանակ Մակ-Նաբն ինչ որ սովերներ նկատեց, որոնք արագ փախչում եյին անտառի քոլաբերանով: Նա աչքերը տրորեց: Մի՞թե նա սխալվեց: Գո՞ւցե նա զառանցում եր:

Մակ-Նաբը պառկեց գետնի վրա և սկսեց անթարթ նայել: Շուտով նա պարզ կերպով նշմարեց մի քանի մարդ, որոնք մերթ կուզեկուզ, մերթ նորից ուղղվելով, կարծես թե հողի վրա հետքեր եյին փնտռում:

Մայորը վորոշեց խմանալ, թե ինչ եյին ուզում գտնել այդ մարդիկ:

Յերկար չմտածելով և իր ուղեկիցներին չզարթնեցնելով, նա սողաց գետնի վրայով, ինչպես վայրենի, և արագ անհայտացավ թավ խոտի մեջ:

* Դրումմոնդը գիտել է սունկերի մոտ այդ յերևույթը Ավստրալիայում, որոնք ըստ յերևույթին պատկանում են adaricus alearicus-ի ընտանիքին: Մ. հ.

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆԻՆՆԵՐՈՐԴ

ԹԱՏՐՈՆԱԿԱՆ ՏՊԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

Գիշերն խիստ սարսափելի յեր: Կես գիշերվա ժամի յերկուսից մինչև առավոտ չհանդարտող հեղեղ յեկավ: Վրանը չբավականացրեց վորպես ծածկոց: Գլենարվանը և իր ուղեկիցները թաղնվեցին ֆուրգոնում:

Վոչ վոք չկարողացավ քնել: Խոսակցությունը մի նյութից մի ուրիշ նյութի յեր փոխվում: Միայն մայորն եր, որի կարճատև բացակայությունը վոչ վոք չնկատեց, որ լռում եր և լսում: Հեղեղը չեր դադարում և ճանապարհորդները վախենում եյին, չլինի թե Սնոուի գետը դուրս գա ափերից: Այդ դեպքում, մածուծիկ ցեխում թաղված ֆուրգոնի դրությունը ճգնաժամային կդառնար: Այդ պատճառով Ջոն Մանգլսը, Մյուլրեդին և Այրտոնը բոպեն մի անգամ դուրս եյին վազում գետի գետը, որպեսզի ստուգեն նրա մակերևույթը, և վոտից գլուխ թրջված վերադառնում եյին ֆուրգոն: Վերջապես որը բացվեց: Անձրևը հանդարտեց, բայց արեգակի ճառագայթները չեյին կարողանում ծակել ամպերի թանձր վարագույրը: Հողը ծածկված եր կեղտոտ ջրի մեծ լճակներով: Այդ լճակների տաք գոլորշիացումները հագեցնում եյին մթնոլորտը վատառողջ խոնավությամբ:

Գլենարվանն ամենից առաջ զբաղվեց ֆուրգոնով,— դա ամենագլխավորն եր: Նա խորը թաղվել եր գետին կպչուն ճահիճում: Առաջին մասը, համարյա թե, ամբողջապես գնացել եր հողի մեջ, մինչև կառապանի նստելու տեղը: Պարզ եր, որ այդ ծանր վիթխարուն գուցե միայն բոլոր կենդանիների և մարդկանց միացյալ ուժերով հաջողվի դուրս քաշել:

— Ինչ ել վոր լինի,—նկատեց Ջոն Մանգլսը,—բայց պետք է շտապել: Ցերբ կավը չորանա, ֆուրգոնի հանելն ավելի դժվար կլինի:

— Դուք իրավացի յեք,— ասաց Այրտոնը,— դա պետք է առանց հետաձգելու անել:

Գլենարվանը, յերկու նավաստին, Ջոն Մանգլսը և Այրտոնը գնացին անտառի բացատը, ուր կենդանիներն անց եյին կացրել դիշերը: Անտառը կազմված եր մոտալ տեսքով խեժաբեր ծառերից: Այստեղ միայն մեռած ծառեր կային, իրարից հեռու կանգնած, պլոկված կեղևով: Գետնի յերեսից յերկու հարյուր վոտ-

նաչափ բարձրությամբ ցցված էին նրանց հյուծված, մերկացած ճյուղերը: Վոչ մի թռչուն քուն չեր դնում այդ փայտյա կմախքների վրա: Վոչ մի տերև չեր շարժվում չոր ճյուղերի վրա, վորոնք թակում էին ինչպես մի կույտ վոսկրներ, փոքրիկ քամու ամենաչնչին շնչի ժամանակ: Ինչն է պայմանավորում Սվստրալիայում այդ բավական հաճախ պատահող յերևույթը, յերբ ամբողջ անտառներ համաճարակից վոչնչանում են: Դա անհայտ է: Վոչ տեղացի ծերերը, վոչ նրանց նախորդները յերբեք այդ տերևները կանաչ չեն տեսել: Դարեր շարունակ կանգուն են այդ փայտյա գերեզմանոցները:

Անտառով գնալով, Գլենարվանը հաճախ բարձրացնում եր աչքերն ամպերով պաշարված յերկնքին, վորի ֆոնի վրա սուր կերպով պատկերվում էին ծառերի չոր ճյուղերը: Այրտոնը զարմացավ, չգտնելով ձիերին և յեղներին այն տեղում, վորտեղ նա նախորյակին թողել եր նրանց: Բայց յերբեք վոտքից կապած կենդանիները հեռու փախչել չէին կարող և ճանապարհորդներն սկսեցին ամեն տեղ փնտռել նրանց:

Այրտոնը ժամանակ առ ժամանակ դղրդացնում եր ոդը յեղներին լավ հայտնի ճիչով: Բայց վոչ վոք և վոչինչ չեր պատասխանում նրան: Նախկին բոցմանը շատ եր անհանդիստ յերևում: Նրա ուղեկիցները տագնապով իրար յերես նայեցին: Զուր վորոնումներն արդեն մոտ մի ժամ եր շարունակվում էին և Գլենարվանն ուզում եր Ֆուրգոնի մոտ վերադառնալ, յերբ հանկարծ, ինչ վոր հեռու տեղից ձիու խրխնջոց լսվեց: Համարյա թե անմիջապես նրանից հետո լսվեց նաև բառաչ:

— Նրանք այնտեղ են,—բացականչեց Զոն Մանգլսը և նետվեց gastrolobium -ի թավուտը, վորոնց բարձր պատի հետևում մի ամբողջ հոտ կարող եր թաղնվել:

Գլենարվանը, Մյուլրեդին և Այրտոնը վազեցին նրանց հետևից: Ի՞նչ տեսան նրանք:

Չորս յեղ և յերեք ձի պառկած էին գետնի վրա, մինչևույն համաճարակով խոցված: Նրանց դիակներն արդեն սառել էին, և ցլերը կոցահարում էին նրանց աչքերը:

Գլենարվանն ու իր ուղեկիցներն իրար նայեցին: Մյուլրեդին չկարողացավ զսպել նավաստի թունդ անեծքը:

— Դա մեզ չի ոգնի, Մյուլրեդի,— ասաց Գլենարվանը, դժվարությամբ իրեն հանդիստ պահելով:

— Այրտոն,— ավելացրեց նա,— վողջ մնացած յեղն ու ձին ճամբար տարեք: Մնում է, վոր նրանք մյուսների փոխարեն աշխատեն:

— Յեթե Ֆուրգոնը չխրվեր,— ասաց Զոն Մանգլսը,— այս դուրդը կկարողանար կամաց կամաց, կարճ անցումներ անելով քաշել այն մինչև ծովափ: Ինչ գնով եվ լինի պետք է դուրս քաշել այդ սատանայական սայլը:

— Կփորձենք անել այդ, Զոն,— պատասխանեց Գլենարվանը:— Շուտ գնանք ճամբար: Այնտեղ, հավանորեն, արդեն անհանգստանում են մեր յերկար բացակայության պատճառով:

Այրտոնը հանեց յեղի վոտի կապը, Մյուլրեդին եվ ձիունը, և բոլորն եվ, դետի յերկարությամբ գնացին ճամբար:

Կես ժամից հետո Պագանելը, Մակ-Նաբսը և յերկու ճանապարհորդուհիներն արդեն դիտեցին բանի եությունը:

— Հեչտ խոսք,— նկատեց մայորը,— ցավալի յե, վոր դուք չհրամայեցիք բլեկ-պոնտյան այդ դարբնին նալել բոլոր յեղները և ձիերը:

— Ինչո՞ւ համար, պարոն մայոր,— հարցրեց Այրտոնը:

— Վորովհետև մեր բոլոր ձիերից վողջ է մնացել միայն այն, վորին նալեց ձեր դարբինը:

— Ճիշտ է, ասաց Զոն Մանգլսը:— Վորքան տարորինակ է,

— Դա վոչ այլ ինչ է, քան պատահականություն,— պատասխանեց նախկին բոցմանը, անթարթ նայելով մայորին:

Մակ-Նաբսը չրթունքները սեղմեց, կարծես թե զսպելով լեզվից պոկվելու պատրաստ բառերը: Գլենարվանը, Զոն Մանգլսը, Յելենան ոսպասում էին, վոր նա կպարզի իր միտքը, բայց մայորը վոչինչ չասելով, Այրտոնի հետևից մոտեցավ Ֆուրգոնին:

— Ի՞նչ եր ուզում ասել նա,—հարցրեց Գլենարվանը յերիտասարդ նավապետին:

— Չգիտեմ,— պատասխանեց նա:— Միայն թե մայորը ասանց հիմունքների չեր սկսի այդպես խոսել:

— Ուղիղ է, Զոն,— ասաց Յելենան:— Ըստ յերևույթին Մակ-Նաբսը մի վորևե բանում կասկածում է Այրտոնին:

— Ինչո՞ւմ,—ասաց Պագանելը, ուսերը թոթվելով:

— Ինչո՞ւմ,— կրկնեց Գլենարվանը:— Մի՞թե նա հանցավոր է համարում Այրտոնին յեղների և ձիերի կորստյան մեջ: Բայց նա ի՞նչ նպատակով կաներ այդ:

— Դուք իրավացի յեք, Թանկագին Եդվարդ,— ասաց Յելենան:— Յես կավելացնեմ, վոր Ճանապարհորդության հենց սկզբից Այրտոնը շատ անգամ ե ապացուցել մեզ իր հավատարմությունը:

— Ճիշտ ե,— պատասխանեց Ջոն Մանգլսը,— բայց, այդ դեպքում ի՞նչ եր ուզում ասել մայորը: Յես չեմ հանգստանա, մինչև չպարզվի այդ:

— Մի՞թե նա տաժանակիրների մասնակից ե համարում նրան,— անզգուշաբար վրա տվեց Պագանելը:

— Ի՞նչ տաժանակիրներ,— հարցրեց Մերի Գրանտը:

— Պագանելը սխալվեց,— խիստ ասաց Ջոն Մանգլսը:— Նա շատ լավ գիտի, վոր Վիկտորիա գավառում վոչ մի տաժանակիր չկա:

— Ճիշտ ե, ճիշտ ե,— ասաց Պագանելը, աշխատելով հարթել իր սխալը:— Վո՞րտեղ եր իմ գլուխը: Տաժանակիրներ:— Հա-հա-հա: Բայց չե վոր նրանց մասին վոչ վոք չի լսել Ավստրալիայում: Բացի դրանից, հաղիվ ավ իջնելով, նրանք արդեն կարգին մարդիկ են դառնում— այնպես ե այստեղի կլիման: Հիշում եմ, որիորդ Մերի, յես ձեզ ասացի այդ մասին:

Խեղճ գիտնականը, փորձելով ուղղել իր սխալը, Ֆուրգոնի պես եր վարվում,— նա շարունակ ավելի խորն եր թաղվում: Յելենան աչքը նրանից չեր հեռացնում և այդ բանը վերջնականապես զրկեց նրան սառնարյունությունից: Զցանկանալով զոռով խոստովանություններ դուրս կործել, Յելենան թեվանցուկ արեց Մերիին և տարավ նրան դեպի վրանը, վորտեղ պարոն Ոլրինեսը նախաճաշի սեղանն եր պատրաստում արվեստի բոլոր կանոններով:

— Սատանան տանի ինձ: Թվում ե, վոր յես ինքս եմ տաժանակիր աքսորի արժանի,— վշտացած փնթփնթաց Պագանելը:

— Դուք իրավացի յեք,—չոր-չոր պատասխանեց Գլենարվանը:

Յեվ վոչնչացնող հայացք ձգելով ճախորդ գիտնականին, նա Ջոն Մանգլսի հետ գնաց Ֆուրգոնի մոտ:

Այրտոնը և յերկու նավաստին այդ ժամանակ աշխատում եյին դուրս քաշել այն ճահճուտից: Ձին և յեզը, կողք-կողքի լծած, բոլոր ուժերը լարելով ձգում եյին Ֆուրգոնը փոսից: Նրանց մկաններն այնպես եյին ուռել, վոր թվում եր, թե վորտեղ

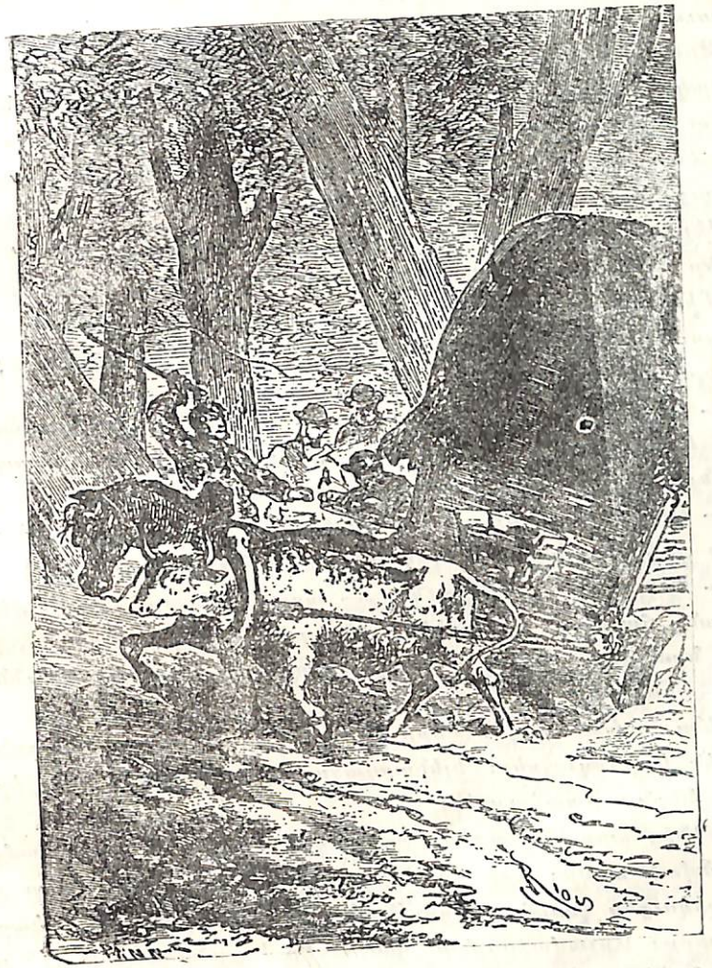

Ֆուրգոնը խրվեց ցեխի մեջ:

վոր է, հմմի կպայթեն: Վիլսոնը և Մյուլրեդին հրում էին անիվները այն ժամանակ, յերբ Այրտոնը ձայնով և գավազանով քշում էր կենդանիներին: Բայց ծանր Ֆուրգոնը չէր շարժվում տեղից: Արդեն չորացած կավը նրան ցեմենտից էլ պինդ էր ամրացնում:

Ջոն Մանգլսը պատվիրեց ջուր ածել կավի վրա, վորպեսզի նա կակղի: Բայց դա էլ վոչ մի քանի չհանգեց: Ֆուրգոնն առաջվա նման տեղից չէր շարժվում: Յերկար և անպտուղ ջանքերից հետո մարդիկ և կենդանիները դադարեցրին իզուր աշխատանքը: Պետք էր կամ քանդել Ֆուրգոնը մաս-մաս, կամ հրաժարվել այն հանելու մտքից: Բայց նրան քանդելու համար գործիքներ էին հարկավոր, վորոնք չկային:

Մինչ այդ՝ Այրտոնը ցանկանալով, ինչ էլ ուզում է լինի, հաջողություն գտնել, նոր վորձ էր ուզում ձեռնարկել, բայց Գլենարվանը զսպեց նրան:

— Բավական է, Այրտոն, բավական է: Պետք է պահպանել յեղին և ձիուն: Նրանք դեռ մեզ պետք կգան, յերբ ճանապարհ ընկնենք: Յեղը ծանրոցը կտանի, իսկ ձին— կանանց:

— Լսում եմ, սեր,— պատասխանեց նախկին բոցմանը և սկսեց լծից արձակել հալից ընկած կենդանիներին:

— Իսկ այժմ, բարեկամներ,— ասաց Գլենարվանը,— վերադառնանք ճամբար, քննարկենք մեր դրությունը, տեսնենք, ինչն է լավ նրա մեջ, ինչը— վատ, և ապագա գործողությունների պլան հաստատենք:

Պինդ նախաճաշով ուժերը կազդուրելով, ճանապարհորդներն սկսեցին խորհրդակցել: Գլենարվանը բոլորին առաջարկեց իրենց կարծիքներն արտահայտել:

Ամենից առաջ պետք էր բոլորովին ստույգ վորոշել ճամբարի գտնված տեղը: Այդ հանձնարարվեց Պագանելին, վորը շուտով զեկուցեց խորհրդակցությանը վորոշումների յեղրակացությունները: Արշավախումբը նրա ասելով գտնվում էր 37° լայնության 147° 53′ յերկայնության վրա, Սնոուի-Ռիվերի ափի մոտ:

— Վո՞ր աստիճանի տակ է գտնվում Տուֆորդա ծովախորշը,— հարցրեց Գլենարվանը:

— Հարյուր հիսուներորդ,— պատասխանեց Պագանելը:

— Նշանակում է, յերկու աստիճան յոթ բոպե, կամ...

— Կամ յոթանասուն հինգ մղոնի վրա այստեղից...

— Իսկ Մելբո՞ւռնը:

— Առնվազն յերկու հարյուր մղոնի վրա:

— Լավ: Մենք գիտենք, թե վորտեղ ենք գտնվում,— ասաց Գլենարվանը,— այժմ մնում է վորոշել, թե ուր ենք ուղևորվում մենք:

Պատասխանը միաձայն էր, անհապաղ, գնալ ովկիանոսի ափը: Յելենան և Մերին հայտարարեցին, վոր առանց դժվարության որական հինգական մղոն կարող են անել: Համարձակ կանանց չէր վախեցնում նույնիսկ Սնոուի-Ռիվերը Տուֆորդա ծովախորշից անջատող տարածության վոտքով գնալու հեռանկարը:

— Բայց, արդյոք, ծովափին կգտնե՞նք այն ամենը, ինչի կարիք ունենք,—հարցրեց Գլենարվանը:

— Անկասկած,— պատասխանեց Պագանելը:— Եղեմը մի փոքրիկ քաղաք է, վոր արդեն շատ տարիներ է ինչ գոյություն ունի: Նրա նավակայանը կանոնավոր յերթևեկությամբ կապված պիտի լինի Մելբուռնի հետ: Յես նույնիսկ կարծում եմ, վոր այստեղից յերեսուն հինգ մղոնի վրա գտնված Դելեգեյտ փոքրիկ քաղաքում, Նոր Հարավային Ուելսի սահմաններում՝ մենք կկարողանանք ձիեր ճարել:

— Իսկ «Դունկանի» հետ վո՞նց վարվել, սեր,—հարցրեց Այրտոնը:— Արդյոք, դուք չե՞ք գտնում, վոր ժամանակն է Տուֆորդա կանչել նրան:

— Ի՞նչ կասեք այդ մասին, Ջոն,— հարցրեց Գլենարվանը:

— Յես կարծում եմ, վոր դրա համար շտապելու կարիք չկա,— պատասխանեց յերիտասարդ նավապետը կարճ, խորհելուց հետո:— Յերբեք ուշ չի լինի հրաման ուղարկել Թոմ Աուստինին այնտեղ ժամանել:

— Պարզ է,— պնդեց Պագանելը:

— Ի նկատի ունեցեք,— ավելացրեց Ջոն Մանգլսը,— վոր չոս-հինգ որից հետո մենք արդեն Եղեմում կլինենք:

— Չորս-հինգ որից հետո՞, նավապետ,—ասաց Այրտոնը, գլուխը պտտելով:— Ավելի լավ է ասեք տասնհինգ-քսան որից հետո, յեթե դուք չեք ուզում հետագայում զղջալ սխալ հաշվում:

— Քսան որ, յոթանասուն հինգ մղոնի համար,—բացականչեց Գլենարվանը:

— Վոչ պակաս, սեր: Այժմ մենք ստիպված ենք գնալ Վիկ-

տորիա գավառի ամենավայրենի մասով, անապատով, ճանապարհ հարթելով թփուտի խիտ դեռաբույսերում, վորտեղ չեն կարողացել հաստատվել նույնիսկ ժուժկալ սկվատերները: Ամեն մի քայլ պետք է կռվով խլել թփուտներից, կացինը ձեռքին: Հավատացեք ինձ, այդ պայմաններում, արագ չես գնա:

Այրտոնը խոսում եր համոզված ձայնով: Պադանելը, վորին բնականաբար դարձան բոլոր հայացքները, դլխով արեց, պնդելով նրա խոսքերը:

— Ընդունում եմ, վոր դուք իրավացի յեք,—ասաց Ջոն Մանդլսը:— Այդ դեպքում ինչ կա վոր, սեր, դուք իմ ոգնականին հրամանը վոչ թե հինդ, այլ տասնհինդ որից հետո կուղարկեք:

— Յես դեռ ուզում եմ ասել,— ավելացրեց Այրտոնը,— դլխավոր արդելքը վոչ թե ճանապարհի դրության մեջ է, այլ դետի: Մենք ստիպված ենք սպասել այստեղ, մինչև վոր Սնոուի-Ռիվերի ջուրը իջնի, վորպեսզի կարողանանք մյուս ափն անցնել:

— Սպասե՞նք իջնելուն,— բացականչեց նավապետ Մանդլսը:— Իսկ ինչո՞ւ ծանծաղուտով չանցնենք:

— Վորովհետև այժմ ծանծաղուտ չկա: Առավոտյան յես արդեն փնտռեցի այն, բայց անհաջող: Այստեղ հաղվագյուտ դեպքում տարվա այս ժամանակին կարելի յե այսպիսի լիքը ջրով դետ հանդիպել, բայց՝ վոր արդեն հանդիպել ենք,—վոչինչ չես կարող անել:

— Իսկ դետը լա՞յն է,— հարցրեց Յելենան:

— Յեվ լայն է և խոր,— պատասխանեց նախկին բոցմանը:— Լայնությունը մոտ մի մղոն է և դրա հետ միասին ուժեղ հոսանքով: Նույնիսկ լավ լողորդը դժվարությամբ կլողա նրա վրայով:

— Ինչ կա վոր,— բացականչեց Ռոբերտը,— մենք նավակ կշինենք: Մի ծառ կկտրենք, կխորենք այն— և նավակը պատրաստ է: Ահա և բոլորը:

— Ահա սա, իսկական ծովագնացի վորդի յե,— ասաց Պադանելը:

— Տղան իրավացի յե,— պատասխանեց Ջոն Մանդլսը:— Մենք դրանից չենք խուսափի: Առաջարկում եմ ժամանակ չվատնել դատարկ վեճերի վրա և սկսել նավակ շինել:

— Ձեր կարծիքը, Այրտո՞ն,— հարցրեց Գլենարվանը:

— Յես կարծում եմ, սեր, վոր յեթե մի վորևե տեղից ոգնություն չդա,— պատասխանեց Այրտոնը,— այն դեպքում մենք մի ամսից հետո եվ դեռ Սնոուի այս կողմում կլինենք:

Ջոն Մանդլսը համբերությունը կորցրեց:

— Դուք ավելի լավ պլան ունե՞ք,—գոռաց նա:—Յեթե ունեք, ասացեք:

— Ունեմ: Թող «Դունկանը» դա Տուֆոլդա ծովախորշը:

— Դարձյալ «Դունկանը»: Իսկ նրա ծովախորշ դալն ինչո՞վ կոգնի մեզ:

Նախքան պատասխանելը, Այրտոնը մի քանի վայրկյան մըտածեց, և վերջապես խուսափողական ձևով արտասանեց.

— Յես չեմ պնդում իմ կարծիքը: Այն, ինչ վոր՝ յես առաջարկեցի: Յես պատրաստ եմ ճանապարհ ընկնել, հենց վոր դուք հրամայեք, սեր:

Յեվ նա հանդիսավոր կերպով ձեռքերը խաչեց կրծքին:

— Դա պատասխան չէ,— ասաց Գլենարվանը:— Հայտնեցեք մեզ ձեր պլանները, և մենք կքննարկենք նրանց: Ի՞նչ եք առաջարկում դուք:

Յեվ Այրտոնը վստահ ձայնով պարզեց իր միտքը:

— Յես առաջարկում եմ չձեռնարկել դժվարին և վտանգավոր դետանցը Սնոուի վրայով՝ այն անոգնական դրությամբ, վորի մեջ գտնվում ենք մենք այժմ: Հենց այստեղ, այս ափի վրա մենք պիտի ոգնության սպասենք, իսկ այդ ոգնությունը «Դունկանից» միայն կարող է դալ: Ճամբար խփենք այստեղ, ուր ապրելու բոլոր անհրաժեշտ բաները կան, և մեղանից մեկը թող հրաման հանձնի Թոմ Աուստինին, վոր նա խարխափ ձգի Տուֆոլդա ծովախորշում:

Բոլորն եվ չափազանց զարմացան այդ անսպասելի առաջարկի վրա, իսկ Ջոն Մանդլսը չկարողացավ թաղցնել իր անբավականությունը:

— Այդ ժամանակվա ընթացքում,— շարունակեց Այրտոնը,— Սնոուի ջրերը կիջնեն, մենք հեշտությամբ մի հարմար ծանծաղուտ կգտնենք, կամ նավակով կանցնենք դետը: Մենք բավական ժամանակ կունենանք կառուցելու այն: Ահա պլանը, սեր, վորը յես առաջարկում եմ ձեզ ի քննություն:

— Շատ լավ է, Այրտոն,— ասաց Գլենարվանը,— ձեր առա-

ջարկությունն արժանի է նրան, վորպեսզի լուրջ վերաբերվեն նրա հետ, բայց բոլոր կողմերից պետք է քննարկել այն: Նրա գլխավոր պակասությունը դանդաղեցնելու մեջ է, բայց դրա փոխարեն մենք կխուսափենք խլուր ուժասպառությունից և շատ վտանգներից: Ի՞նչ եք մտածում դուք այդ մասին, բարեկամներս:

— Դուք ասացեք, սիրելի Մակ-Նաբս,— ասաց Ցելենան:— Խոսակցության սկզբից դուք վոչ մի բառ չպատասխանեցիք: Այդքան ժլատ մի լինիք խոսքերով:

— Դուք ի՞մ կարծիքն եք հարցնում,— պատասխանեց մայորը:— Ցես սիրով կասեմ այն: Իմ կարծիքով, Այրտոնը շատ խելացի է դատում: Ցես ամբողջապես միանում եմ նրա առաջարկի հետ:

Վոչ վոք նման պատասխան չեր սպասում, վորովհետև մայորը սովորաբար ժխտում եր Այրտոնի բոլոր առաջարկները: Այրտոնն ինքը, ըստ յերևույթին, զարմացել եր. նա դաղտագողի արագ հայացք նետեց մայորի վրա: Պադանելը, Ցելենան և նավատերները շատ եյին տրամադրված նախկին բոցմանի առաջարկն ընդունելու համար: Վերջին տատանումները չքացան Մակ-Նաբսի խոսքերից հետո:

Գլենարվանը հայտարարեց, վոր նա սկզբունքով ընդունում է Այրտոնի պլանը:

— Դուք պետք է համաձայնեք, Ջոն,— ավելացրեց նա, դիմելով նավապետին,— վոր դդուշությունն է թելադրում մեզ դործողության այդ միջոցը և վոր ամենախելացի բանը կլիներ մնալ ճամբարում, գետի ափին, սպասելով մինչև վոր հորդացումը իջնի:

— Այո՛,— պատասխանեց Ջոն Մանգլսը,— յեթե մեր ուղարկած մարդը կանի այն, ինչ վոր մենք ինքներս չենք կարողանում անել,— կանցնի Սնոուի վրայով:

Ցեվ նա նայեց նախկին բոցմանին, վորը չկարողացավ զսպել հաղթանակող ժպիտը:

— Մեր սուրհանդակը կարիք չունի գետն անցնելու,— ասաց Այրտոնը:

Ջոն Մանգլսը զարմացկոտությամբ հոնքերը բարձրացրեց:

— Նա ճանապարհով կգնա Լյուկնոու, վորը ուղիղ դեպի Մելբուռն է տանում:

— Ցերկու հարյուր հիսուն մղոն վոտքով,— գոչեց յերիտասարդ նավապետը:

— Վո՛չ, ձիով,— պատասխանեց Այրտոնը:— Նա ձիով կը գնա, և ամբողջ ճանապարհը չորս որից ավելի չի դրաղեցնի: Դրա վրա ավելացրեք յերկու որ նրա համար, վորպեսզի «Դունկանը» բերեն Տուֆոլդա ծովախորշը, և քսան չորս ժամ ել ճամբար վերադառնալու համար: Մի խոսքով, ընդամենը մի շաբաթ է հարկավոր, վորպեսզի ուղարկված մարդը վերադառնա այստեղ, ողնությամբ:

Մայորը գլխով եր անում, կարծես թե հավանություն տալով խոսողի ամեն մի բառին:

Այդ՝ չափազանց զարմացնում եր Ջոն Մանգլսին: Բայց Այրտոնի առաջարկը դիմավորվեց ընդհանուր հավանությամբ: Ուրիշ վոչինչ չեր մնում, քան համաձայնել այդ խիստ հրաշալի մտածված պլանի հետ:

— Այժմ, բարեկամներս,— շարունակեց Գլենարվանը,— մընում է ընտրել մեր համբավաբերին: Նրա առաջ ծանր և վտանգավոր ճանապարհորդություն է դրված, յես չեմ ուզում թաղցընել այդ: Ո՞վ է պատրաստ վտանգի յենթարկվել, վորպեսզի մեր հրահանգները հանձնի Մելբուռնում:

Վիլսոնը, Մյուլրեդին, Ջոն Մանգլսը, Պադանելը, Ռոբերտը միանգամից առաջարկեցին իրենց ծառայությունները: Ջոն Մանգլսն առանձնապես պնդում եր, վորպեսզի այդ հանձնարարությունները իրեն տան: Բայց այստեղ, մինչև այդ բոլորին լռություն պահպանող Այրտոնն ընդհատեց նրան:

— Ցեթե ձեզ ցանկալի է, սեր, — դիմեց նա Գլենարվանին, — այս դեպքում յես ինձ վրա կվերցնեմ այդ դործը: Ցես շատ անդամ եմ ավելի դժվար անցումներ կատարել: Ցես դուրս կպրծնեմ այնպիսի տեղից, վորտեղ մի ուրիշն անպայման կխրվի: Ցես առաջարկում եմ Մելբուռնի այս ճանապարհորդությունը միայն ինձ հանձնարարել: Հավատացեք, սեր, վոր յես ընդհանուրի շահերի համար եմ այդպես վարվում: Լիազորեցեք ինձ հանձնելու ձեր ողնականին այն, ինչ վոր դուք կարևոր եք համարում, և վեց որից հետո «Դունկանը» խարխս կձգի Տուֆոլդա ծովախորշում:

— Հրաշալի է ասված,— հավանություն տվեց նրա խոսքերին Գլենարվանը: — Դուք հնարագետ և համարձակ մարդ

եք, Այրտոն: Ցեռ համոզված եմ, վոր ձեր յերթը հաջողությամբ կպսակվի:

Միանգամայն պարզ եր, վոր նախկին բոցմանն ավելի, քան ուրիշ մեկը, ընդունակ է կատարել այդ դժվարին առաքելությունը: Ամեն մեկն էլ հասկանում եր այդ, և չեր պընդում իր թեկնածությունը: Ջոն Մանգլսը վերջին առարկություն արեց, մատնանշելով, վոր Այրտոնի ներկայությունն այստեղ անհրաժեշտ է, վորպեսզի փնտռեն «Բրիտանիայի» և նավապետ Գրանտի հետքերը: Բայց մայորն առարկեց, վոր արշավախմբի մասնակիցները կմնան Սնոուի ափին մինչև վոր Այրտոնը վերադառնա և վոր խոսք անգամ չի կարող լինել այն մասին, վորպեսզի առանց նրան սկսեն այդպիսի պատասխանատու վորոնումներ: Այսպիսով Այրտոնի ժամանակավոր բացակայությունն ամենափոքրիկ վնաս էլ չի հասցնի նավապետ Գրանտի շահերին:

— Այդ դեպքում, ճանապարհ ընկեք, Այրտոն: Մի ձգձգեք, և շուտով վերադարձեք մեզ մոտ, — յեզրափակեց Գլենարվանը:

Նախկին բոցմանի աչքերում հաղթանակ եր փայլում: Նա խկուն ևեթ կախեց աչքերը, բայց վորքան էլ վայրկյանական եր աչքերի այդ հաղթական փայլը, այնուամենայնիվ նա չըխուսափեց Ջոն Մանգլսի հայացքից: Դա առիթ տվեց այն անվստահությանը, վորը Ջոնը ընդդիմորեն տածում եր դեպի «Բրիտանիայի» նախկին բոցմանը:

Այրտոնն շտապով սկսեց մեկնելու պատրաստություն տեսնել: Նավաստիներից մեկն դրաղվեց ձին սարքավորելով, մյուսը — պարենային պաշարներով: Այդ ժամանակ Գլենարվանը վերջացնում եր նամակը Թոմ Աուստինին:

Նամակի մեջ նա հրամայում եր նավապետի ոգնականին անհապաղ գնալ Տուֆորդա ծովախորշը: Նա Այրտոնին ներկայացնում եր նրան, ինչպես մի մարդու, վորին լիովին կարելի յե վստահել: Թոմ Աուստինը, տեղ հասնելուն պես, Այրտոնի լրիվ կարգադրության տակ պիտի դներ նավաստիների ջոկատը:

Գլենարվանը հասավ մինչև նամակում այդ տեղը, յերբ դրան աչքերով հետևող մայորը, թե ինչ է գրում նա, հանկարծ ընդհատեց նրան, հարցնելով մի ինչ վոր առանձնահատ-

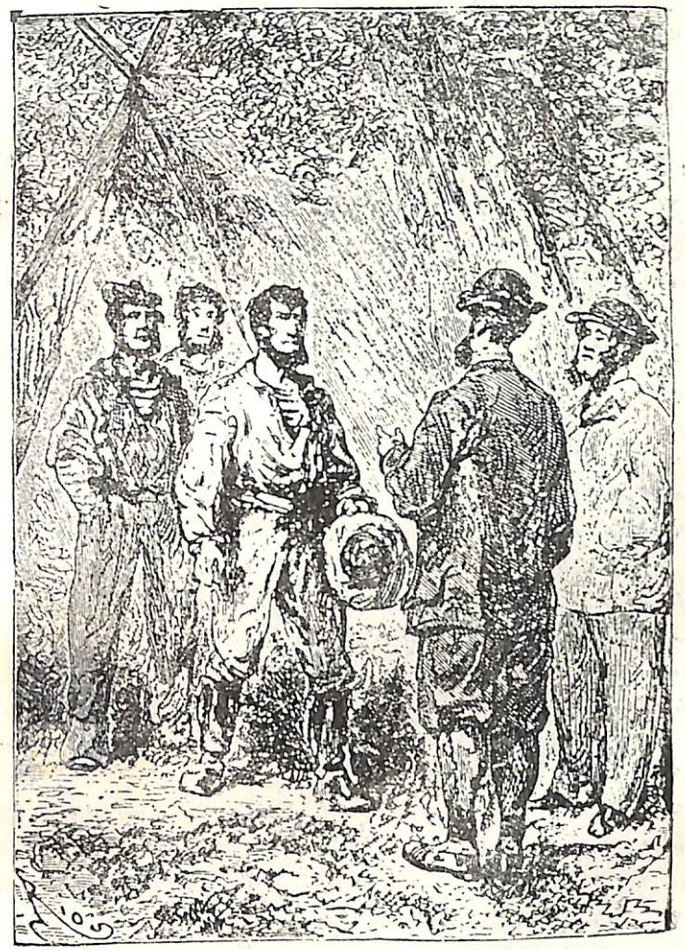

Այրտոնն յեկավ նամակի հետևից:

տուկ յեղանակով, — ինչպե՞ս է նա գրում «Այրտոն» անունը:

— Այնպես, ինչպես նա արտասանվում է,— զարմացկոտությամբ պատասխանեց Գլենարվանը:

— Դա սխալ է, — հանդիմանեց նրան մայորը, — նա «Այրտոն» է արտասանվում, բայց գրվում է «Բեն Ջոյս»:

ԳԼՈՒԽ ԲՍԱՆԵՐՈՐԴ

ԼԱՆԴԻԱ, ԼԱՆԴԻԱ, ԶԵԼԱՆԴԻԱ

Այդ խոսքերն աղդեցին Այրտոնի վրա, ինչպես հրացանի կրակոց: Նա շեշտակի վեր թռավ, նրա ձեռքը մեկնվեց ատրճանակին: Կրակոց լսվեց: Գլենարվանն ընկավ, գնդակից խոցված: Դրանից նույնպես կրակոցներ լսվեցին:

Առաջին վայրկյանի անակնկալությունից շփոթված, Ջոն Մանգլսը և նավաստիները, հարձակվեցին Բեն Ջոյսի վրա: Բայց ճարպիկ վոճրագործը դուրս պրծավ նրանց ձեռքից և փախավ խեժաբեր անտառի քոլարերանում իրեն սպասող ավազակախմբի մոտ:

Վրանը բավականաչափ պաշտպանություն չեր ներկայացնում գնդակներից: Մոխրված եյին նահանջել: Թեթև վիրավորված Գլենարվանը բարձրացավ գետնից:

— Ֆուրգոնի մոտ, ֆուրգոնի մոտ, — գոռում եր Ջոն Մանգլսը, իր հետևից տանելով Ցելենային և Մերիին, և մի քանի վայրկյանից հետո, նրանք յերկուսն ել արդեն գտնվում եյին ամուր փեղկերի պաշտպանության տակ, կատարյալ անվտանգության մեջ:

Ջոնը, մայորը, Պագանելը և նավաստիները վերցրին իրենց կարաբինները և պատրաստվեցին յետ մղել ավազակների հարձակումը: Գլենարվանը և Ռոբերտը միացան ճանապարհորդներին, իսկ Ոլբինետը, հրացանը վերցնելով, նստեց պաշտպանողների շարքում:

Այս բոլորը կատարվեց մի քանի վայրկյանում: Ջոն Մանգլսը մանրակրկիտ հետախուզեց անտառի քոլարերանը: Կրակոցը նույնպես հանկարծակի դադարեց, ինչպես և սկսվեց: Հրացանների կրակոցների ճարճատյունին կատարյալ խաղաղություն փոխարինեց: Թեթև ծխիկը դեռ պտտվում եր ոդի մեջ, բարձրանալով դեպի խեժաբեր ծառերի գագաթները:

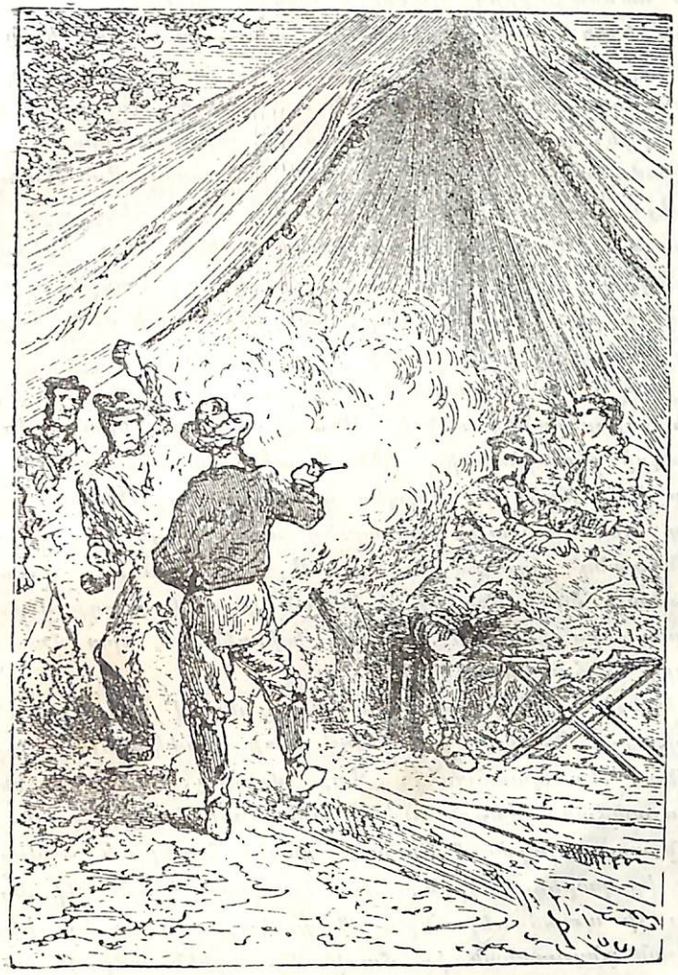

Կրակոց լսվեց և Գլենարվանն ընկավ:

Gastrolobium-ի դեռաբույսերը նորից անշարժացան: Հարձակվողներն անհետ կորան: Մայորն ու Զոն Մանդլոը հետախուզեցին անտառի թավուտը, բայց այնտեղ վորևե մեկի ներկայության ամենափոքրիկ նշաններն անգամ չգտան: Գետնի վրա տեսնվում էին վոտքերի հետքեր և տեղ-տեղ ընկած էին դեռ ծխացող փափուշներ: Զգույշ մայորը հանգցրեց նրանց: Նա հասկանում եր, վոր բավական է մի կայծ, վորպեսզի սարսափելի հրդեհ բռնկի այդ անտառում, չոր ծառերից:

— Տաժանակիրներն անհայտացան, — ասաց Զոն Մանդլոը:

— Այո՛, — պատասխանեց մայորը, — և հենց այդ անհայտանալն է, վոր անհանգստացնում է ինձ: Ցեռ կդերադասեի հանդիպել նրանց հետ յերես առ յերես: Վագրն անապատում ավելի քիչ է վտանգավոր, քան ոձը խոտի մեջ: Պետք է կոտորել Ֆուրգոնի չորս կողմի թփուտները:

Մայորը և Զոնը, ամբողջ շրջակայքը խուզարկեցին, բայց անտառի քոլարերանից մինչև Սնոուի ափերը նրանք վոչ մի տաժանակրի չհանդիպեցին: Բեն Զոյսի ավազակախումբը, թվում եր թե, թռել է, ինչպես գիշատիչ թռչունների յերամ:

Այդ անհայտանալը չափազանց տարորինակ եր, վորպեսզի անվտանգ չզդային իրենց: Այդ պատճառով վորոշվեց զգույշ մնալ: Ֆուրգոնը մի խոկական փոքրիկ բերդի վերածեցին: Նրա չորս կողմում ճամբար խփեցին, և նրա մոտ յերկու մարդ պահակ կանգնեցին:

Ցելենայի և Մերիի առաջին հոգսը յեղավ՝ կապել Գլենարվանի Վերքը: Գնդակը դիպչելով ուսի փափկամսին, վոչ մի լուրջ վնաս չեր պատճառել: Վոչ վոսկրը, վոչ մկանները, չեյին շոշափված: Վերքն ուժեղ արնահոսում եր, բայց Գլենարվանն ազատ շարժում եր նախաբաղկի հոդերը և հավատացնում եր իր բարեկամներին, վոր կրակոցը նրան մի փոքրիկ վնաս ել չի պատճառել: Նրա վերքը կապեցին, և նա խնդրեց այլևս չանհանգստանան իր մասին և անցնեն ամբողջ պատահածի քննարկությանը: Պահակ կանգնած Մյուլրեդիի և Վիլսոնի բացատրությամբ, ճանապարհորդները տեղավորվեցին Ֆուրգոնի շենքում: Մայորին խնդրեցին պատմությունն սկսել: Բայց նախ քան այդ որը պատահած դեպքերի բացատրության անցնելը, մայորը պատմեց Ցելենային այն բոլորը, վոր նա չգիտեր, Պերսի բանտից փախած մի խումբ տաժանակիրների, Վիկտորիա գավառում նրանց յերևալու, և նրանց սարքած յերկաթուղային աղետի մասին: Նա Ցելենային ցույց տվեց «Ավրստրալական և Նորզելանդական Թերթի» Սեյմուրում գտնված հայտարարությունը, և ավելացրեց, վոր վոստիկանությունը մրցանակ է նշանակել հրոսակախմբի ղեկավար Բեն Զոյսի գլխի պատճառով, վոր տասնութ ամսվա մեջ հաջողել է մոտալ համբավ վաստակել իր համար:

Բայց Մակ-Նաբան ինչպես իմացավ, վոր բոցման Այրտոնը Բեն Զոյսն է: Դա մի հանելուկ եր, վոր զբաղեցնում եր բոլորին, և մայորը բացատրեց, թե ինչի վրա յեին հիմնվում իր կասկածները:

Ծանոթության առաջին որից Մակ-Նաբը քնաղդորեն չեր վստահում Այրտոնին: Ցերկու-յերեք հալճեպ հայացք, վոր փոխանակեցին Այրտոնը և դարբինը Վիմերրայի ափին, Այրտոնի մշտական ձգտումը քաղաքներ և գյուղեր չմտնելու համար, նրա համառ ցանկությունը կանչել «Դունկանին» Մելբուռնից, նրա հոգատարությանը հանձնարարված կենդանիների հանելուկային մահը, վերջապես մի ինչ վոր կեղծություն նրա բոլոր խոսքերի և վարմունքների մեջ — այս բոլորը միասին վերցրած հարուցում եր մայորի անվստահությունը: Բայց և այնպես նա չեր կարող վոչ մի վորոշակի մեղադրանք հայտնել նրան: Իսկ անցյալ գիշեր հետևյալ դեպքերն են պատահել:

Ճամբարից կես մղոն հեռավորության վրա, ճեղքելով թփուտի դեռաբույսերը, Մակ-Նաբան ինչ վոր տարորինակ ստվերներ նկատեց, վորոնք միանգամից հարուցին նրա կասկածանքը: Ֆոսֆորացող սունկերը թույլ կերպով լուսավորում եյին մթության մեջ: Ցերեք մարդ նայում եյին գետնի վրայի հետքերը — քայլերի բոլորովին թարմ դրոշմներ: Նրանց մեջ Մակ-Նաբը ճանաչեց Բլեկ-Բոյնտի դարբնին: «Այս նրանք են», ասաց մեկը: «Այո՛, այս հետքը գալիս է հենց Վիմերրայի մոտից», պատասխանեց յերկրորդը: «Բոլոր ձիերը սատկել են, թույնի հետևից հեռու չենք գնա: Թույնը հերիք է այստեղ, մի ամբողջ հեծյալ ջոկատ հետիոտ դարձնելու համար, — նկատեց յերրորդը: — Ի՞նչ ոգտակար բույս է այս gastrolobium-ը»:

Ձայները լռեցին, և քայլերն սկսեցին հեռանալ: Մակ-Նաբը դեռ վոչինչ չհասկանալով, գնաց նրանց հետևից: Շուտով

խոսակցությունը վերակսվեց: «Ճարպիկ մարդ է այդ Բեն Ջոյը, — ասաց դարբինը, — անվանի բոցման դուրս յեկավ նրանից: Հապա նրա հնարովի նավախորտակումը: Եթե նրա պլանը հաջողվի, այ թե հաջողություն կլինի, հա՛: Ղոչաղ Այրտոն, — Բեն Ջոյս ասա նրան: Նա միանգամայն արժանի յե իր անունին»:

— Սրանք են իմ լսած վերջին խոսքերը, — վերջացրեց մայորը:—Տաժանակիրները դուրս յեկան անտառից և անհայտացան: Այսպիսով յես իմացա ամբողջը, ինչ վոր ուզում եյի իմանալ, և ճամբար վերադարձա այն համոզմունքով, վոր Ամվրստրալիայում տաժանակիրներն այնքան ել հեշտ չեն ուղիղ ճանապարհի վրա կանգնում, ինչպես թվում է այդ Պադանելին:

Մայորը լուռ: Նրա ընկերները, նույնպես լուռ, մտածում եյին:

— Ցեվ այդպես, — արտասանեց վերջապես Գլենարվանը, և նրա դեմքը բարկությունից դունատվեց, — Այրտոնը քարշ է տվել մեզ այստեղ, վորպեսզի թալանի և սպանի:

— Այո՛, — պատասխանեց մայորը:

— Ցեվ, Վիմերրայից սկսած, այդ ամբողջ ճանապարհին վում է մեր դարշապարներով, ապասելով հարձակման հարմար մոմենտի:

— Բայց նշանակում է, վոր այդ անզգամը նավաստի չի՞ յեղել «Բրիտանիայի» վրա: Նշանակում է, վոր նա Այրտոն անունը յուրացրե՞լ է, դողանալով նավաստու գրքույկը:

Բոլոր հայացքները դեպի Մակ-Նաբաբ դարձան, վոր ինքն ել նման հարց պիտի տար իրեն:

— Իմ կարծիքով, այս ամբողջ մութ պատմության մեջ հեռվյալն է ստույգ, — ասաց նա իր սովորական, հանդիստ ձայնով: — Այդ մարդու անունն իսկապես Այրտոն է: Բեն Ջոյս — այդ նրա ավազակային մականունն է: Վոչ մի կասկած չկա, վոր նա գիտեր Հարրի Գրանտին և վոր նա բոցման է յեղել «Բրիտանիայի» նավեղրում: Այս փաստերն ապացուցված են այն մանրամասնություններով, վորոնք պատմեց մեզ Այրտոնը Հարրի Գրանտի հետ ունեցած իր ծանոթության մասին, և նրանք բոլորը լիովին հաստատվում են տաժանակիրների խոսակցությամբ, վոր յես լսեցի: Զարմե տարվել կասկածելի յենթադրություններով: Բավականանք գիտենալով այն, վոր Այրտոն և Բեն Ջոյս — միևնույն դեմքն է, և վոր մի ժամանակ «Բրիտանիայի» վրա վորպես նավաստի ծառայող այդ մարդը, դ՝ ոձել է տաժանակիրների ավազակախմբի գլխավորը:

Մակ-Նաբաբ բացատրություններն ընդունվեցին առանց առարկության:

— Այժմ, — ասաց Գլենարվանը, — բացատրեք ինձ, թե ի՞նչպես նավապետ Գրանտի նախկին բոցմանը հայտնվեց Ամվրստրալիայում:

— Ցես այդ չգիտեմ, — պատասխանեց Մակ-Նաբաբը: Ցեվ հենց վոստիկանությունն ել իմ գիտեցածից ավելի տեղյակ չի այդ գործում: Ինչո՞ւ: Ցես չեմ կարող բացատրել այդ: Դա մի հանելուկ է, վոր ապագան կարող է պարզաբանել:

— Վոստիկանությունը նույնիսկ չի կասկածում այդ անունների նույնության վրա. Բեն Ջոյսի և Այրտոնի, — ասաց Ջոն Մանգլսը:

— Դուք իրավացի յեք, Ջոն, — պատասխանեց մայորը, — այնինչ դա ղդալի չափով կթեթևացներ նրանց վորոնումները:

— Նշանակում է, — ասաց Ցելենան, — այդ թշվառականն Ռ՝Մուրի ֆերման եր խցկվել մի ինչ վոր վոճրագործ դիտավորությամբ:

— Դա կասկածի չի յենթարկվում,— պատասխանեց Մակ-Նաբաբը: — Նա ինչ վոր մահափորձ եր պատրաստում իրականացու դեմ: Բայց այստեղ նրան ավելի ձեռնտու դործ պատահեց: Պատահականությունը նրան հանեց մեր ճանապարհի վրա: Նա լսել եր Գլենարվանի պատմությունը, նավաբեկման պատմությունը, և համարձակ ու հնարագետ մարդ լինելով, հենց այստեղ ել վորոշեց ոգտվել պատահած դեպքով: Մենք կարթի յենք ընկել — արշավն Ամվրստրալիայի խորքերը՝ վորոշված եր: Վիմերրայի մոտ Այրտոնը համաձայնության մեջ մտավ իր հրոսակախմբի հետ, իր ընկերոջը բերեց ըլեկ-պոյնտյան դարբնի անվան տակ: Նա Գլենարվանի ձին յերեքնուկի նալով նալեց, այնպես վոր հրոսակախումբը շատ հեշտությամբ կարող եր դալ մեր հետքերով: Նա մեկը մյուսի հետևից կերակրեց յեզներին և ձիերին gastrolobium թունավոր բույսով: Ապա, յերբ հարմար բոպեն յեկավ, նա մեզ տարավ Սնոուի ճահիճը և այնտեղ մատնեց իր հրոսակախմբին:

Մայորը դլխի ընկնելով վերականգնեց Բեն Ջոյսի ամբողջ պատմությունը, և արշավախմբի կառապանի համեստ և հավատարիմ դեմքի տակ բոլորը տեսան կատաղի, դյուտարար և համարձակ վոճրագործին: Նրա դիտավորությունների մերկացումը մեծ զզոնություն էր պարտավորեցնում Գլենարվանի արշավախմբին: Բարեբախտաբար, դիմակազերծ ավազակն ավելի քիչ էր վտանգավոր, քան գաղտնի մատնիչը:

Սակայն մայորի հաղորդածից մի կարևոր յեղրակացություն ել էր բղխում, վորի մասին մինչև այժմ վոչ վոք չէր մտածել: Միայն Մերի Գրանտը, չխառնվելով անցյալի վեճի մեջ, մտածում էր ապագայի մասին: Ջոն Մանգլսը հանկարծ նկատեց, թե ինչպես գունատվեց նրա դեմքը և աչքերը լցվեցին արցունքով: Միայն այն ժամանակ նա հասկացավ, թե ինչ է կատարվում աղջկա ուղեղում:

— Լաց մի լինիք, որիորդ Մերի, — բացականչեց նա: — Լաց մի լինիք:

— Դուք լաց եք լինո՞ւմ, սիրելի աղջիկս: Ինչո՞ւ համար, — հարցրեց Ցելենան:

— Իմ հայրը: Իմ հայրը, — չչնչաց յերիտասարդ աղջիկը, խեղդելով հեկեկանքը:

Նա այլևս վոչ մի բառ չկարողացավ արտասանել: Բայց այդ ել էր բավական, վորպեսզի ճշմարտությունը կայծակի պես փայլեր յուրաքանչյուրի ուղեղում: Բոլորի համար ել հասկանալի յեղան թե՛ Մերիի արցունքները և թե՛ նրանց հարուցող պատճառը:

Այրտոնի մատնության մերկացումն ապանում էր ամեն մի հույս: Տաժանակիրը նավաբեկությունը հորինեց, վորպեսզի հրապուրի Գլենարվանին, — այդ մասին բոլորովին պարզ ասացին նրա հրոսակախմբի անդամները, վորոնց խոսակցությունը լսեց Մակ-Նաբսը: «Բրիտանիան» յերբեք չի խորտակվել Տուֆոզղայի խութերի վրա: Հարրի Գրանտը վոտք չի դրել ավստրալիական մայր ցամաքի վրա:

Փաստաթղթերի բովանդակության քմահաճ մեկնաբանությունն ապատարար արշավախմբին կեղծ ճանապարհի վրա ձգեց: Ստեղծված դրության մեջ իրենց հաշիվ տալով և տեսնելով նավապետ Գրանտի վորդիների վիշտը, բոլորը լռեցին: Նրանց համար վոչ վոքի մոտ մխիթարական խոսքեր չգտնվեցին: Ռոբերտը և Մերին դրկախառնված հեկեկում էին: Պագանելը ցրվածի պես փնթփնթում էր.

— Ո՛, չարաբաստիկ փաստաթուղթ: Դու նորից խաբեցիր մեզ: Դու աղնիվ և համարձակ մարդկանց կյանքը նորից վտանգի յենթարկեցիր:

Ցեվ արժանավոր աշխարհագրագետը, ինքն իր վրա զայրանալով, այնպես կատաղի կերպով ծեծում էր բռունցքով իր ճակատը, կարծես թե ուզում էր փշրել գանգը:

Մինչ այդ, Գլենարվանը դուրս յեկավ Ֆուրդոնից և մխիթարություն էր տիրում դեռի և անտառի քոլարերանի մեջ փակված ամբոխին: Մութ, թանձր ամպերը ցածր կախվել էին գետադի հովտում: Մութ, թանձր ամպերը ցածր կախվել էին գետադի հովտում: Այդ կաշկանդված քնության մեջ ամենաչնչին ձայնը լսելի կլիներ մեծ տարածության վրա: Բայց չորս կողմում մեռյալ անդորրություն էր թագավորում: Ըստ յերևույթին Բեն Ջոյսը և նրա բանդան նահանջել էին պատկառելի տարածության: Դա անուղղակի կերպով հաստատվում էր նաև ծառերի ստորին ճյուղերի վրայով ճախրող թռչունների վարմունքով: Ցեթե մոտերքում մարդիկ թաղնվեին, նրանք իրենց ուրիշ կերպ կպահեին:

— Ի՞նչ է պատահել ձեր պահակ կանգնած ժամվա ընթացքում, — հարցրեց Գլենարվանը նավաստիներին:

— Մենք կասկածելի վոչինչ չենք նկատել, — պատասխանեց Վիլսոնը: — Ըստ յերևույթին, մոտերքում տաժանակիրներ չկան:

— Հավանորեն դեռ ամբողջ հրոսակախումբը չի հավաքվել, և նրանք չեն համարձակվում հարձակվել մեզ վրա,—ավելացրեց Մյուլրեդին: — Բայց կարող է պատահել, վոր Բեն Ջոյսը վորոշել է իր հրոսակախմբում նոր տարադիրներ հավաքագրել, վորոնք թափառում են Ալպերի ստորոտում:

— Հնարավոր է, Մյուլրեդի, — պատասխանեց Գլենարվանը: — Անդամները միշտ վախկոտ են: Իսկ նրանք գիտեն, վոր մենք զինված ենք և վատ չենք զինված: Բայց, կարո՞ղ է պատահել, վոր նրանք ապատում են դիշերվան, վորպեսզի կրկնեն գրոհը: Պետք է կրկնապատկել զգոնությունն արևը մայր մտնելուց հետո: Ա՛խ, յեթե մենք կարողանայինք այս ճահիճից տապիստան դուրս գալ: Բայց, ավա՛ղ, գետի ջրի բարձրանալը պա-

հում է մեզ։ Ի՞նչ ասես, վոր յես չեյի տա այն լաստի համար, վորով կարելի կլիներ գետի մյուս ափը տեղափոխվել։

— Ինչո՞ւ չեք մեզ հրամայում կառուցել այդ լաստը, — հարցրեց Վիլսոնը։ — Չե՞ վոր փայտի պակասություն չկա այստեղ։

— Վոչ, Վիլսոն։ Վոչինչ չի դուրս գա։ Սնոուին հանդիսա գետ չի, այլ չեշտակի հոսանք է։

Այդ բոպեյին Ջոն Մանգլսը, աշխարհագրագետը և մայրը մոտեցան Գլենարվանին։ Նրանք հենց նոր եյին վերադառնում Սնոուի ափից։ Նրա ջրի մակերևույթն ելի մի վոտնաչափ բարձրացել եր գիշերը, և հոսանքն այնպիսի արագությամբ եր սլանում, վոր մտածելու կարիք չկար նրա վրայով շտապ կերպով շինված լաստով հաջողակ անցնելու մասին։

— Այս բոպեյիս տեղափոխվելն անհնարին է, — ասաց Ջոն Մանգլսը։ — Սակայն չպետք է նստել այստեղ, ձեռքերը ծալած։ Այն, ինչ վոր մենք վորոշել եյինք Այրտոնի դավաճանության մերկացումից առաջ, այժմ պետք է կատարել, առանց հետաձգելու։

— Այդ ինչի՞ մասին եք խոսում, դուք, Ջոն, — Հարցրեց Գլենարվանը։

— Յես ասում եմ այն մասին, վոր մենք ոգնության կարիք ունենք և յեթե մենք չենք կարող ընկնել Տուֆորդա ծովախորշի մոտ, ուրեմն ավելի շատ հիմունքներ ունենք չուտով հասնել Մելբուռն։ Մեզ մոտ մի ձի յե մնացել։ Տվեք ինձ այդ ձին, սեր, և յես կգնամ Մելբուռն

— Վոչ, Ջոն, դա վտանգավոր ձեռնարկություն է, — ասարկեց Գլենարվանը։ — Զխոսելով արդեն այն մասին, վոր ինքն ըստ ինքյան յերկու հարյուր մղոնանոց ճանապարհորդությունը վայրենի յերկրով — դժվար խնդիր է, Այրտոնի հրամակախումբը հավանորեն, պահպանում է բոլոր արահետները, վորպեսզի խանգարի մեզ այդ փորձում։

— Յես ել եմ այդպես կարծում, սեր։ Բայց այսպիսի դրության մեջ մնալն անկարելի յե։ Այրտոնը հանձն առավ յոթ որում «Դունկանից» Սնոուի ափը բերել մեր ընկերներին։ Յես պարտավորվում եմ անել նույնը վեց որում։ Ցեվ այդպես, սեր, մնում է միայն ձեր համաձայնությունը։

Նախ քան Գլենարվանը կասեր իր խոսքը, — մեջ մտավ Պագանելը։—Յես պիտի մի դիտողություն անեմ։ Մելբուռն գնալ պետք է, բայց միայն վոչ Ջոն Մանգլսը։ Նա—«Դունկանի» նավապետը, իրավունք ել չունի վտանգի յենթարկել իրեն։ Յես կգնամ նրա փոխարեն։

— Ճիշտ է, Պագանել,—ասաց մայորը։—Բայց ինչո՞ւ դուք։

— Հապա մենք ինչի՞ համար ենք, — բացականչեցին Վիլսոնը և Մյուլրեդին։

— Մի՞թե դուք կարծում եք, վոր ինձ կարող է վրդովեցնել ձիով յերկու հարյուր մղոն գնալու հեռանկարը, — հարցրեց մայորը։

— Լավ, բարեկամներս, — ասաց Գլենարվանը, — դե, վոր մի անգամ վորոշել եք, վոր անհրաժեշտ է գնալ Մելբուռն, թող վիճակը վորոշի, թե ով պիտի գնա։ Պագանել, գրեցեք մեր անունները։

— Միայն վոչ ձերը, սեր, — բացականչեց Ջոն Մանգլսը։

— Ինչո՞ւ համար, — հարցրեց Գլենարվանը։

— Դուք չեք կարող թողնել ձեր ամուսնուն, — այս մեկ։ ձեր վերքը դեռ չի սպիացել, — այդ ել յերկու։

— Գլենարվան, — վրա բերեց Պագանելը, — դուք իրավունք չունեք թողնել արշավախումբը։

— Այո՛, Եդվարդ, — ավելացրեց մայորը, — ձեր տեղն այստեղ է։

— Յես համաձայն չեմ ձեզ հետ, բարեկամներս։ Սա զվարճալի ճանապարհորդություն չի։ Գնացողը մեծ վտանգի յե յենթարկվում և յես իմ տեղը վոչ վոքի չեմ զիջի։ Գրեցեք նաև իմ անունը և թող վիճակը վորոշի։

Սոիսլված եյին հնազանդվել նրա պահանջին։ Գլենարվանի անունը գրված եր մյուս բոլոր անունների հետ։ Թղթիկները խառնեցին մի կուլայի մեջ, և առաջինը դուրս հանվեց Մյուլրեդիի անունով։ Կորովի նավաստի Մյուլրեդին ուրախությունից նույնիսկ վեր ցատկեց տեղից։

— Յես պատրաստ եմ, սեր, — ասաց նա։

Գլենարվանն ամուր սեղմեց նրա ձեռքը։ Հետո նա վերադարձավ Ֆուրդոնի մոտ, պահակ թողնելով Ջոն Մանգլսին և մայորին։

Ցելենան, իմանալով ընդունված վորոշման մասին, հավանություն տվեց նրան: Նա դիմեց Մյուլրեդիին մի քանի խոսքով, վորոնք մինչև հոդու խորքը հուզեցին համարձակ ծովագնացին: Պետք է խոստովանել, վոր վիճակն իսկապես հաջողակ սուրհանդակ ընտրեց: Մյուլրեդին քաջ եր, ուժեղ, խելոք, հնարագետ և անխոնջ: Նրա մեկնումը նշանակվեց յերեկոյան ժամի ութին: Այդ ժամանակ արդեն մութն եր: Վիլսոնն իր վրա վերցրեց ձին պատրաստելը: Նրա գլխում մի հաջողակ միտք ծագեց, մատնիչ յերեքնուկով նալը փոխարինել սատկած ձիերից մեկի սովորական նալով: Այդպիսով տաժանակիրները չեն կարող ճանաչել վոչ Մյուլրեդիի հետքերը, վոչ էլ հետապնդել նրան, վորովհետև նրանք ձիեր չունեին:

Այն ժամանակ, յերբ Վիլսոնն զբաղված եր ձին վերապատելով, Գլենարվանը վորոշեց հրաման տալ Թոմ Աուստինին, և Պագանելից խնդրեց իր թելադրությամբ մի նամակ գրել, վորովհետև վիրավոր ձեռքը նրան չեր թողնում, վոր ինքը գրիչ բռնի:

Գիտնականը, ինչ վոր գաղափարով կլանված, չորս կողմում կատարվող բաներից վոչինչ չեր նկատում: Պետք է ասել, վոր այդ որվա բոլոր անդուրեկան պատահարները Պագանելը մոռացել եր և գիտնականի մտքերն ամբողջովին զբաղված եյին չարաստիկ փաստաթղթի նոր վերլուծությամբ: Նա ամեն կերպ կլկլնում եր մտքում նրա բառերը, աշխատելով նոր իմաստ կորզել նրանցից:

Այդ պատճառով նա միանգամից չհասկացավ Գլենարվանի խնդիրը, և վերջինս ստիպված եր կրկնել այն:

— Ըհը, ըհը...— վերջապես պատասխանեց գիտնականը:

— Ցեսս պատրաստ եմ:

Ցեվ նա մեքենայորեն տրորեց ձեռքերում իր որագրական գրքույկը: Հետո, նրա միջից մի սպիտակ թուղթ պոկելով և մատիտով զինվելով, նա պատրաստվեց գրելու:

Գլենարվանն սկսեց թելադրել.

— «Առաջարկում եմ Թոմ Աուստինին անհապաղ դուրս գալ ծով և «Դունկանը» տանել...

Գրելով այդ բառը, Պագանելը պատահաբար նայեց «Ավստրալիական և նորզելանդական թերթի» համարին, վորն ընկած եր գետնին: Թերթն այնպես եր ծալած, վոր յերևում եր միայն հետևյալ բառը. «զելանդական»: Պագանելի մտատիտը կախվեց ոդում, և ինքը՝ գիտնականը կարծես թե մոռացավ և՛ Գլենարվանի մասին, և՛ նամակի մասին և ամբողջ շրջապատի մասին:

— Ինչո՞ւմն է բանը, Պագանել, — անհամբերությամբ հարցրեց Գլենարվանը:

— Ա՛խ, — հանկարծ գոռաց աշխարհագրագետը:

— Ի՞նչ պատահեց ձեզ, — հարցրեց մայորը:

— Վոչի՛նչ, վոչի՛նչ, — պատասխանեց գիտնականը: Ցեվ նա չչնջաց.

— Զելանդ... Լանդ... լանդիա, լանդիա:

Նա վոտքի վրա թռավ, վերցրեց թերթը, տրորեց այն ձեռքում, հավանորեն, դժվարությամբ դպելով բառերի հոսանքը:

Ցելենան, Մերին, Ռոբերտը, Գլենարվանը նրան եյին նայում խորին զարմանքով, չհասկանալով նրա հուզմունքի պատճառները:

Թվում եր, վոր Պագանելը բռնկել է անմտության հանկարծակի ուշաթափությամբ: Բայց նրա հուզմունքն արագ անցկացավ: Նրա աչքերում փայլող ուրախությունն աղոտացավ, և, նորից իր տեղում նստելով, նա հանդիստ ձայնով ասաց.

— Շարունակեցեք Գլենարվան, յես պատրաստ եմ գրելու:

Գլենարվանը վերանորոգեց թելադրությունը.

— «... և «Դունկանը» տանել Ավստրալիայի արևելյան յեզրը...»

— Ավստրալիայի՞,—վերահարցրեց Պագանելը: Ցեվ հենց ինքն էլ իրեն պատասխանեց.—Դե, իհարկե, Ավստրալիայի:

— «Լայնությունը Մելբուրնյոթերորդ աստիճանի մոտ»,—շարունակեց Գլենարվանը:

Պագանելը տոմսը գրեց պրծավ և տվեց այն Գլենարվանին ստորագրելու: Այս վերջինը, ցավից կնճռոտելով, մի կերպ ստորագրեց: Պագանելը ծալեց տոմսը, ծածկեց ծրարում, կնքեց այն և, հուզմունքից դողդողացող ձեռքով, գրեց հասցեն.

Թոմ Աուստինին

«Դունկան» զբոսանավի նավապետի ոգնականին

Մելբուռն

Հետո նա դուրս թռավ ֆուրգոնից, ձեռքերը թափահարելով և փնթփնթալով հետևյալ անհասկանալի բառերը.

— Լանդիա... Լանդիա... Զելանդիա...

ԳԼՈՒԽ ՔՍԱՆՄԵԿԵՐՈՐԴ

ՁՈՐՍ ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ՈՐ

Որվա մնացորդն առանց պատահարների անցավ: Մյուլրեդին վերջացրեց ճանապարհի պատրաստությունները: Հոգի տղան ուրախ եր Գլենարվանին իր հավատարմությունն ապացուցելու համար:

Պագանելը նորից հանգստացավ: Նրա տեսքից, ճիշտ է, կարելի յեր հասկանալ, վոր նա անընդհատ մի ինչ վոր բանի մասին է մտածում, բայց նա վորոշեց թաղցնել իր հոգսը: Պետք է յենթադրել, վոր նա լուրջ հիմունքներ ուներ այդպես վարվելու, վորովհետև մայորը լսեց թե ինչպես է նա վինթինթում քթի տակ.

— Վո՛չ, վո՛չ: Միևնույն է, նրանք ինձ չեն հավատա: Մեկ ել, վոր դա վոչ մի բանի չի հասցնի: Զարհուրանց ուշ է.

Ցեվ, գլուխը թափ տալով, ինչպես ինքն իր վրա հաղթություն տարած մարդ, նա սկսեց հրահանգներ տալ Մյուլրեդիին, ճանապարհի վերաբերյալ: Նա քարտեզի վրա ուղեցուցակ գծեց մինչև Մերքուն և իր մոտից բաց չթողեց նավաստուն մինչև վոր չհամոզվեց, վոր վերջինս յուրացրեց այն: Տափաստանում բոլոր արահետները դուրս եյին գալիս Լյուկնոուսյան ճանապարհի վրա: Այդ ճանապարհը գնում եր դեպի հարավ, ծովի ափը և այնտեղ զառիթափ շրջում եր դեպի Մելբուռն: Պագանելը պահանջում եր Մյուլրեդիից, վոր նա ամբողջ ժամանակ դուրս չգա Լյուկնոուսյան ճանապարհից և չաչխատի ժամանակ տընտեսել, գնալով անծանոթ, ամայի կարճ ուղիով: Այսպիսով, այդ ուղեցուցակից ավելի պարզ բան չեր կարող լինել, և Մյուլրեդին չեր մոլորվի:

Ինչ վերաբերում է վտանգներին, նրանք ուղարկվածին սպառնում եյին միայն ճամբարի անմիջապես մոտերքում—Այրտոնի հրոսակախումբը, հավանորեն, պահպանում եր բոլոր արահետները: Բայց հաջողությամբ անցնելով այդ ուղեկալը, Մյուլրեդին կարող եր արդեն վոչնչից չվախենալ:

Ժամի վեցին ճանապարհորդները ճաշեցին: Նորից հորդ անձրև թափվեց: Վրանը կաթեց, այդ պատճառով բոլորն ել կուտակվեցին ֆուրգոնում, վորտեղ ավելի անվտանգ եր: Կավն սմուր պահում եր նրան տեղում և նա փոքրիկ ամրոցի յեր նմանվում: Զինապահեստը կազմված եր յոթ կարաբինից և յոթ

Մյուլրեդին անհայտացավ մթության մեջ:

ատրճանակից: Այդպիսով հանկարծատեղծ ամբոցը կարող էր դիմանալ նույնիսկ յերկար պաշարումի, վորովհետև վոչ վառոդի, վոչ զնդակների և վոչ էլ ուտելու պաշարների պակասություն չկար: Այնինչ, վոչ ուշ, քան վեց որ հետո «Դուլնկանը» կարող էր ժամանել Տուֆոլդա ծովախորշը, և մի որից հետո «Դուլնկանի» անձնակազմը պետք է յերևար Սնոուի մյուս ափին: Նույնիսկ յեթե հնար չլինի միանգամից անցնել բարձրացած դեռի վրայով, Բեն Զոյսի, հրոսակախումբը միևնույն է, ստիպված էր նահանջել ուժի առաջ: Բայց այդ բոլորի համար անհրաժեշտ էր, վորպեսզի Մյուլրեդին հաջողությամբ ավարտեր իր գործը միսխան:

Ժամի ութին գիշերն արդեն անթափանցելի մութն էր: Մեկնումի ժամանակը յեկավ: Վիլսոնը բերեց ձին իր ընկերոջ համար: Զիու ամբարները վառթաթել էին հնոտիներով, վորպեսզի խլացնեն թրխկոցը: Կենդանին հագնած էր յերևում, այնինչ ամբողջ արշավախմբի վիճակը նրա վոտքերի ամրությունից էր կախված: Մայորը խորհուրդ տվեց Մյուլրեդիին՝ խնայել նրա ուժերը, հենց վոր նա կգտնվի ավազակների համար հասանելիության սահմաններից դուրս: Ավելի լավ է մի որ ուշանալ, բայց գլուխ վոխարեն առանց արկածների տեղ հասնել:

Զոն Մանգլսը ծովազնացին հանձնեց ատրճանակը, վորը նա լցրեց մեծաղույն խնամքով: Ամուր ձեռքի մեջ դա վտանգավոր զենք էր. միմյանց հետևող վեց կրակոցներ կարող էին մաքրել ճանապարհը, վորքան էլ լիներ հարձակվողների թիվը:

Մյուլրեդին թռավ թամբին:

— Այս նամակը հանձնեք Թոմ Առստինին,—ասաց նրան Գլենարվանը:—Թող նա, առանց մի բոպե կորցնելու, գնա Տուֆոլդա ծովախորշը և, յեթե մեզ այնտեղ չգտնի, թող ինքը դուրս գա մեզ գիմավորելու: Իսկ այժմ ճանապարհ ընկեք, բարեկամս: Հաջողություն եմ ցանկանում:

Գլենարվանը և բոլոր մյուս ճանապարհորդները հերթով ամուր սեղմեցին Մյուլրեդիի ձեռքը: Նավաստիից ավելի պակաս քաջարի մարդու սիրտը կցնցվեր այդ ահռելի գիշերվա ճանապարհ ընկնելու անհրաժեշտ մտքից, այն մտքից, վոր մահը կարող է դարանել նրան ամեն մի ծառի հետևում, արահետի ամեն մի գալարում: Բայց Մյուլրեդին բոլորովին հանգիստ էր:

— Յուսություն,—ուղղակի ասաց նա և անհայտացավ, ճուլվելով մթության մեջ, ստվերի պես անաղմուկ:

Այդ բոպեին մրրիկը մոնչում էր կրկնակի ուժով: Մթության մեջ եվկալիպտների չոր ճյուղերը թակում էին ինչպես կմախքի վոսկրներ: Լսվում էր քամու կոտրած ճյուղերի ճռթկոցը և նրանց անկումի աղմուկը: Մինչև այժմ կայուն կանգնած հսկայական չատ ծառեր դեռին տապալվեցին կատաղած քամուց: Մրրիկն այնպիսի ուժով էր վոռնում, վոր խլացնում էր և ծառերի ճռճռոցը և կատաղած դեռի մոնչոցը: Դեպի արևելք սլացող թուխպերը կախվում էին հենց դեռնի վրա և, քսվելով ծառերի դագաթներին, կտորների էլին բաժանվում: Անթափանց մառախուղն էլ ավելի սարսափելի յեր դարձնում այդ գիշերը:

Մյուլրեդիի մեկնումից հետո բոլոր ճանապարհորդները մտան ֆուրգոնի մեջ: Յելենան, Մերի Գրանտը, Գլենարվանը տեղավորվեցին կանանց պլեդ փակված բաժանմունքում: Յերկրորդում, ծանրոցային բաժանմունքում, գտնվում էին Ոլբինեսը, Ռոբերտը և Վիլսոնը: Մայորը և Զոն Մանգլսը պահակ էին կանգնած դրսում—դա զգուշության անհրաժեշտ միջոց էր, վորովհետև բոպե առ բոպե կարելի յեր սպասել տաժանակիրների հարձակումին:

Յերկու հավատարիմ պահակները զգոնությամբ պահպանում էին ճամբարը և փիլիսոփայական համբերությամբ տանում էին քամու դաժան հարձակումները և հեղեղի ջրցանումը: Հույս չունենալով մի վորևե բան լսել մրրիկի աղմուկի, քամու վոռնոցի, ճյուղերի ճռճռոցի, տապալվող ծառերի դղրդյունի, կատաղի հոսանքի (դեռի) մոնչոցի մեջ, նրանք աշխատում էին հայացքով թափանցել գիշերային խավարը, վորի մեջ սպառնալիք էր թաղնված:

Այնուամենայնիվ, ճայների այդ քաոսի մեջ խաղաղության կարճ վայրկյաններ էին պատահում: Քամին կարճատև լռում էր, կարծես թե ուժերը հավաքելով և միայն դեռն էր անընդհատ աղմկում, ահագին ալիքներ թավալելով մեռած, խեժաբեր ծառերի ցցվանդակի հետևում: Խաղաղության այդ վայրկյաններին անդորրությունն առանձնապես խորին էր թվում: Մայորը և Զոն Մանգլսն ոգտվում էին նրանցով, վորպեսզի ականջ դնեն:

Այդպիսի վայրկյաններից մեկում նրանք մի սուր սուլոց լսեցին:

Ջոն Մանգլսն արագ մոտեցավ մայրին:

— Լսեցի՞ք,—հարցրեց նա:

— Այո՛,—պատասխանեց մայրը:—Այդ մա՞րդ է, թե կենդանի:

— Մարդ է,—ասաց նավապետը:

Յեվ նրանք նորից սկսեցին ականջ դնել: Անհասկանալի սուլոցը հանկարծ կրկնվեց և նրան ձայնակցեց կրակոցի նման մի ինչ վոր խուլ ձայն: Բայց համոզվածություն չկար դրանում, վորովհետև այդ վայրկյանին մրրիկը նոր կատաղությամբ մռընչաց:

Մակ-Նարսը և Ջոն Մանգլսը յետ վերադարձան Ֆուրգոնի մոտ: Կաշվե վարագույրը բացվեց, և Գլենարվանը դուրս յեկավ նրանց մոտ: Նրանց նման, նա էլ լսել եր այդ չարագուշակ սուլոցը և կրակոցի նման ինչ վոր մի բան:

— Վո՞րտեղից եր դալիս այդ,—հարցրեց նա:

— Այնտեղից,—պատասխանեց Ջոն Մանգլսը, մատով ցույց տալով Մյուլրեդիի վերցրած ուղղությունը:

— Ի՞նչ տարածությունից եր:

— Քամին այնտեղից է փչում: Հավանորեն, այստեղից յերեք մղոնի վրա,—պատասխանեց մայրը:

— Գնանք,—ասաց Գլենարվանը, կարաբինն ուսը գցելով:

— Մնանք,—պատասխանեց մայրը,—դա թակարդ է: Մեզ ուզում են հեռացնել Ֆուրգոնից:

— Իսկ յեթե Մյուլրեդիին սպանե՞լ են այդ անզգամները,—բացականչեց Գլենարվանը:

— Մենք վաղը կկռմանանք այդ,—սառը պատասխանեց մայրը, վոր հաստատ վորոշել եր խանգարել Գլենարվանին անխոհուն գործ անել:

— Վո՛չ, յես այդ այս բոպեյիս պիտի իմանամ,—ասաց Գլենարվանը:—Մնացեք, յես կգնամ հետախուզության:

— Դուք իրավունք չունեք ճամբարը թողնել, սեր,—ասաց Ջոնը:—Յես կգնամ:

— Վոչ մի դեպքում,— յեռանդագին բողոքեց մայրը:—Դուք ուզո՞ւմ եք, վորպեսզի մեզ կենտ-կենտ գնդակահարեն: Մասնատել մեր ուժերը և հանձնվել այդ անզգամների վոգորմությանը: Յեթե նրանք սպանել են Մյուլրեդիին, դա դժբախտություն է, բայց առիթ չե նրա համար, վորպեսզի յերկրորդ զոհը տանք տաժանակիրներին: Մյուլրեդին ընտրված եր վիճակով: Յեթե նրա փոխարեն վիճակն ինձ ընկներ, յես չեյի ոպասի և վոչ վոքից ողնություն չեյի խնդրի:

Մայրն անպայման իրավացի յեր, դսպելով Գլենարվանին և Ջոն Մանգլսին: Ուղղակի անմտություն կլիներ այդպիսի մութ գիշերին դնալ փնտռելու Մյուլրեդիին այն ճանապարհների վրա, վորոնք տանում են ուղիղ տաժանակիրների վորջը: Գլենարվանի փոքրիկ ջոկատն այդպես անկչիռ չպիտի վտանգի յենթարկեր իր մարտիկների կյանքը:

Սակայն Գլենարվանը չեր ուզում ընդունել մայրի պատճառաբանությունների արդարացիությունը: Նա հուզված, քայլում եր Ֆուրգոնի չորս կողմը, ականջ դնելով ամեն մի ձայնի և աշխատելով հայացքով ներթափանցել չարագուշակ խավարի մեջ: Նրան այրում և տանջում եր այն միտքը, վոր, կարող է պատահել, իր ուղեկիցներից մեկն ընկած է այնտեղ, սպանված կամ վիրավորված դավաճան գնդակով, ողնության կարիք ունի, և զուր տեղն է կանչում նրանց, վորոնց համար նա զոհաբերեց իր կյանքը: Մակ-Նարսը հավատը կորցրեց, վոր իրեն կհաջողվի զսպել Գլենարվանին, և վախենում եր, թե մի գուցե նա մեծահոդությամբ բռնված նեսմեր Բեն Ջոյսի հրոսակախմբի հարվածների տակ:

— Եղվարդ,—ասաց նա,—հանգստացեք: Ինձ լսեցեք: Մտածեցեք Յելենայի մասին, Մերի Գրանտի մասին, բոլորի մասին, ովքեր մնացել են: Ո՞ւր եք ուզում դնալ դուք: Ի՞նչպես կգտնեք Մյուլրեդիին այս դժոխային խավարում: Նրա վրա հարձակվել են գուցե յերկու-յերեք մղոն այստեղից հեռու, իսկ մենք նույնիսկ չգիտենք, թե վոր արահետով է գնացել նա:

Այդ բոպեին, կարծես թե մայրին պատասխանելով, մոտերքում մի խղճալի ճիչ լսվեց:

Գոռում եյին հենց այն ուղղությամբ, վորտեղից կրակոցն եր լսվում, բայց քառորդ մղոն տարածությունից վոչ հեռու:

— Լսեցե՛ք,—բացականչեց Գլենարվանը:

Յեվ, հրելով Մակ-Նարսին, նա վճռականորեն խորացավ անտառի մեջ: Յերբ նա Ֆուրգոնից յերեք հարյուր քայլ հեռացավ, նորից մի ձայն լսվեց·

— Ոգնեցե՛ք, ոգնեցե՛ք:

Զայնի մեջ լսվում էին ցավ և հուսահատություն: Այժմ արդեն թե Զոն Մանգլսը և թե մայրը, առանց տատանվելու առաջ նետվեցին:

Կարճ վորոնումներից հետո նրանք արահետի վրա մի մարդ նկատեցին, վոր դեպի իրենց էր սողում և ամեն մի շարժման հետ տնքում էր:

Դա Մյուլրեդին էր: Նա վիրավորված էր: Նրան գետնից բարձրացնելով, նրանք զգացին, վոր իրենց ձեռքերը թաց են արյունից:

Անձրևը թափվում էր անդադրում ուժով: Քամին վոռնում էր նախկին կատաղությամբ: Ալեկոծված տարերքների վոռնոցի նվազակցությամբ մայրը, Զոն Մանգլսը և Գլենարվանը Ֆուրդոնի մոտ տարան դիտակցությունը կորցրած իրենց ընկերոջը:

Պաղանելը, Վիլսոնը, Ռոբերտը և Ոլրինեսը դուրս յեկան Ֆուրդոնից, իսկ Ցելենան իր սենյակը գիջեց խեղճ Մյուլրեդիին:

Մակ-Նաբսը կապեց նրա վերքը: Նա գեռևս վոչինչ չկարողացավ ասել, արդյոք, գնդակը կյանքի համար կարևոր վորևե որդանի դիպել է: Վերքից շատ արյուն էր հոսել, իսկ Մյուլրեդիի գունատությունը և ուշաթափ դրությունը խոսում էին այն մասին, վոր նա լուրջ է վիրավորվել: Մայրը թարմ ջրով լվաց վերքի մուտքի անցքը, ծածկեց այս ծվատի արյունարգելով և բինտով կապեց: Այդպիսով հաջողվեց արյունահոսության առաջն առնել: Մյուլրեդիին շուտ տվին առողջ կողքի վրա և Ցելենան ջուր խմացրեց նրան:

Վիրակապության ժամանակ գիտակցությունը կորցրած վիրավորը տասն և հինգ րոպեյից հետո ձեռքով մի շարժում արեց և աչքերը բացեց: Նրա շրթունքները շարժվեցին, աքնելով արտասանել ինչ վոր բառեր: Մայրն ականջը մոտեցնելով ուղիղ նրա շրթունքներին, լսեց, թե ինչպես նա կրկնում է.

— Նամակ... նամակ... Բեն Զոյս...

Մայրը բարձրաձայն կրկնեց այդ բառերը և նայեց իր ուղեկիցներին: Ի՞նչ էր ուզում ասել նավաստին: Բեն Զոյսը հարձակվել է նրա վրա, այդ պարզ էր: Բայց ինչո՞ւ համար: Միթե նրա միակ նպատակն այն չէր, վոր արդելք հանդիսանա «Դուն-

Վիրավորին ճամբար տարան:

վանի» հետ հաղորդակցության, վորպեսզի այնտեղից ոգնություն չգա Գլենարվանի արշավախմբին: Կամ...

Գլենարվանը նետվեց դեպի Մյուլրեդիի շորերը և խուզարկեց նրա գրպանները: Թոմ Առաստինին հասցեագրած նամակը չկար այնտեղ:

Գիշերը տագնապալից անցավ: Ճանապարհորդներն ամբողջ ժամանակ վախենում էին Մյուլրեդիի կյանքի համար: Նա սաստիկ տաքություն ուներ: Ցելենան և Մերի Գրանտն անընդհատ հերթապահում էին նրա անկողնու մոտ: Դեռ յերբեք հիվանդապահ կանայք այդպես հոգ չէին տարել հիվանդի մասին:

Լույսը բացվեց: Անձրևը դադարեց հորդելուց, բայց մութ թուխպերը դեռ սլանում էին յերկնքով: Ջարդված ճյուղերով ծածկված կավե հողը կակղեց: Ֆուրգոնը ելի մի քանի սանտիմետր գնաց հողի մեջ, և նրան մոտենալը դժվարացավ:

Ոգտվելով լույսի հենց առաջին ճառագայթներից, Ջոն Մանգլսը, Պագանելը և Գլենարվանը հետախուզության գնացին Ֆուրգոնի չորա կողմը: Նրանք գնացին դեռ Մյուլրեդիի արյունը պահող արահետով: Զնկատելով Բեռ Ջոյսի և իր հրոսակախմբի մոտիկության վոչ մի հետք, նրանք հասան մինչև այնտեղ, վորտեղ տաժանակիրները հարձակվել էին Մյուլրեդիի վրա: Այնտեղ յերկու դիակ կար ընկած: Դրանք Մյուլրեդիի խփած ավազակների դիակներն էին: Հանձին նրանցից մեկի, ճանապարհորդները ճանաչեցին բլեկ-պոյնտյան դարբնին: Նրա դեմքի մահվան արտահայտությունը սարսափ էր ազդում:

Գլենարվանն առաջարկեց հետու չգնալ: Անզգուշություն կլիներ յերկար ժամանակ առանց պաշտպանության թողնել Ֆուրգոնը: Խուզարկուները գլխիկոր վերադարձան ճամբար, մտահոգված իրենց ծանր մտքերով:

— Այլևս կարիք չկա մտածելու յերկրորդ սուրհանդակն ուղարկել Մելբուռն,—ասաց Գլենարվանը:

— Սակայն այդ անհրաժեշտ է անել, սեր, առարկեց Ջոն Մանգլսը:—Ցեռ կփորձեմ հաջողություն ձեռք բերել այնտեղ, ուր իմ նավաստին անհաջողություն կրեց:

— Վո՛չ, Ջոն: Դուք չեք գնալ: Դուք մոռանում եք, վոր մեզ մոտ ձի չի մնացել, այդ յերկու հարյուր մղոնը գնալու համար:

Իսկապես, Մյուլրեդիի ձին, վոր միակն էր ազատվել համաձայակից, անհայտացավ: Գուցե, հեծելորին կորցնելով, նա մոլորվել է այս անապատում կամ, կարող է պատահել, նրան ավազակներն են տիրացել:

— Ինչպես էլ վոր լինի, բայց մենք չպիտի բաժանվենք: Մենք պիտի սպասենք, մինչև Սնոուլին մտնի իր ավերի մեջ, ինչպես էլ վոր տխրված լինենք ժամանակ վատնել դրա վրա: Այն ժամանակ մենք կանցնենք մյուս ափը, միքանի կարճ անցումով կհասնենք մինչև Տուֆորդայի ծովախորշը և արդեն այնտեղից հրաման կուղարկենք «Դունկանին», վոր դա մեր հետևից:

— Այո, մեզ ուրիշ վոչինչ չի մնում անել,—ասաց Պագանելը:

— Ցեվ այսպես, քարեկամներս, վորոշված է: Մենք չպիտի մասնատենք մեր ուժերը: Զափազանց վտանգավոր կլիներ մենակ մի մարդու համար, վոտքով ճեղքել անապատը, ուր անկարգություններ են անում ավազակները:

Գլենարվանը կրկնակի իրավացի յեր, առաջարկելով հրաժարվել Մելբուռն սուրհանդակ ուղարկելու նոր փորձերից: Արշավախումբը հաղիվ յերեսունհինգ մղոնի վրա յեր գտնվում Նոր Հարավային Ուելսի առաջին սահմանագլխային Դելեգեյտ քաղաքից: Այնտեղ կարելի յեր Տուֆորդա ծովախորշ գնալու տեղափոխության միջոցներ գտնել և, դրանից ավելին, մի հրաման հեռագրել Մելբուռն, «Դունկանի» դուրս գալու մասին:

Դրանք խելացի, բայց դժբախտաբար ուշացած միջոցառումներ էին: Ցեթե Գլենարվանը Մյուլրեդիին Լյուինսուսի ճանապարհը չուղարկեր, արշավախումբը շատ փորձանքներից կխուսափեր, չխոսելով արդեն այն մասին, վոր նավաստին վերքեր չեր ստանա:

Ճամբար վերադառնալով, հետախույզներն իրենց ընկերներին ավելի պակաս ընկճված գտան: Թվում եր, վոր նրանց հույսը վերածնվում եր:

— Նա լավ է զգում, նա լավ է զգում,—գոռաց Ռոբերտը, նետվելով Գլենարվանի դեմ:

— Մյուլրեդի՞ն:

— Այո՛, Եդվարդ,—ասաց Ցելենան:—Նրա տագնապն անցավ: Մայորն ասում է, վոր նա շուտ կսկսի կաղդուրվել:

— Ո՞ւր է Մակ-Նաբսը,—հարցրեց Գլենարվանը:

— Նրա անկողնու մոտ է: Մյուլրեդին ինչ վոր մի քան եր ուզում ասել նրան: Չպետք է անհանգստացնել նրան:

Իսկապես, ահա արդեն մի ժամ է, վոր հիվանդը ուշքի չէ յեկել մոռացությունից: Նրա ջերմությունն իջել է: Հենց վոր Մյուլրեդի ուշքը գլուխը յեկավ, նա կանչեց Գլենարվանին: Իմանալով, վոր վերջինս բացակա յե, նա մայորին իր մոտ պահանջեց: Տեսնելով նրա թուլությունը, Մակ-Նարսը կամեցավ արգելել նրան խոսելու, բայց Մյուլրեդին այնպես յեռանդուն բողոքարկեց, վոր մայորն ստիպված եր զիջել:

Նրանց զրույցն արդեն մի քանի րոպե յեր տևել, յերբ Գլենարվանը յեկավ: Մնում եր միայն ասել մայորի զեկուցումին:

Շուտով Ֆուրդոնի կաշվե վարագույրը բացվեց, և մայորը դուրս յեկավ նրա միջից: Նա մոտեցավ իր բարեկամներին, վորոնք նստած եյին վրանի կողքի խեժաբեր ծառի տակերում: Նրա սովորական հանդիստ դեմքն այս անգամ ծանր մտածմունք եր արտացոլում: Յերբ նրա աչքերը կանգ առան Յելենայի և Մերի Գրանտի վրա, նրանք թախծալի արտահայտություն ընդունեցին:

Գլենարվանն սկսեց հարց ու փորձ անել, և ահա թե ինչ պատասխանեց մայորը:

— Ճամբարը թողնելով, Մյուլրեդին գնաց Պադանելի ցույց տված արահետով: Նա ճիավորում եր ամբողջ արագությամբ, վորքան թույլ եր տալիս մութ գիշերը և զվելի յեղանակը: Իր հաշվով, նա յերկու մղոնից պակաս չեր անցել, յերբ մի քանի մարդ—կարծես թե հինգ հոգի—հանկարծ նրա ճանապարհը կտրեցին: Զին ծառս յեղավ: Մյուլրեդին ատրճանակը հանեց և սկսեց կրակել: Նրան թվաց, վոր հարձակվողներից յերկուսն ընկան: Կրակոցների փոցավառության ժամանակ նա ճանաչեց Բեն Զոյսին, բայց չկարողացավ մինչև վերջը դատարկել ատրճանակը: Կողքի ուժեղ հարվածը նրան թամբից տապալեց:

Նա գիտակցությունը չկորցրեց, թեև մարդասպանները նրան մեռած եյին համարում: Նա զգաց, վոր նրանք քշում են իր գրպանները և լսեց տաժանակիրներից մեկի ձայնը. «Ահա նամակը»:—«Տուր այստեղ,—պատասխանեց նրան Բեն Զոյսը:— Այժմ «Դունկանը» մեր ձեռքում է գտնվում»:

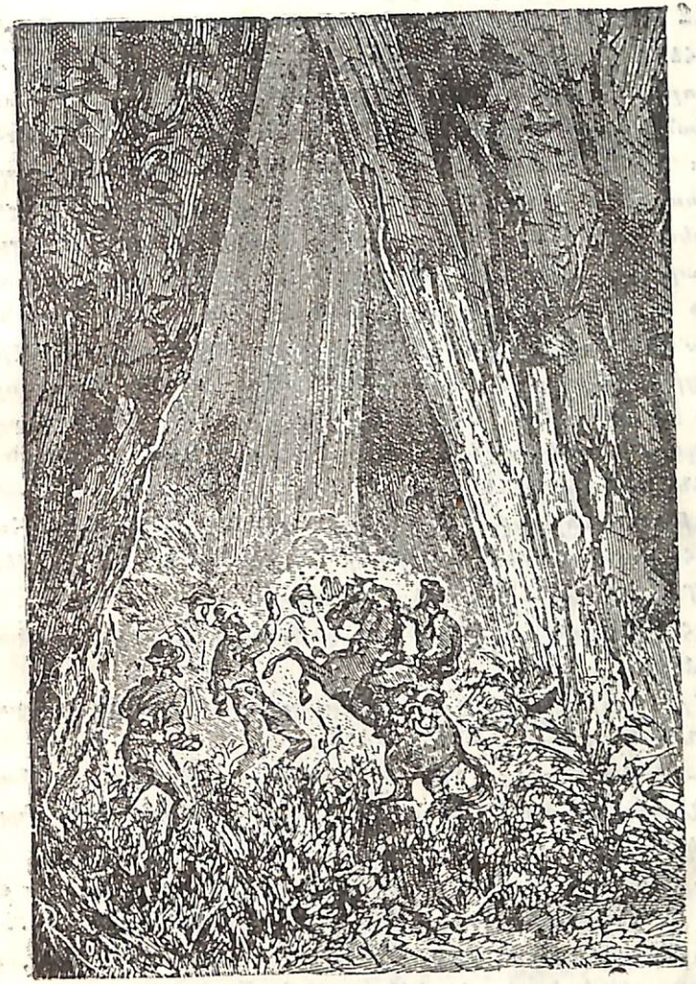

Մի քանի մարդ նրա ճանապարհը կտրեցին:

Մակ-Նաթի պատմության այդ տեղում Գլենարվանը չկարողացավ բացականչությունը զսպել։

Մակ-Նաթը շարունակեց.

— «Իսկ հիմա,—ասաց Բեն Զոյսը,—ձին բռնեք։ Յերկու որից հետո յես կլինեմ «Դունկանի» նավեղրում, ելի մի չորս որից՝ Տուֆոլդա ծովախորշում։ Տեսակցության տեղն այնտեղ է։ Գլենարվանի ջոկատը դեռևս դես ու դեն կընկնի Սնոուի ճահիճներում։ Անցեք Կեմպլսիրյան կամուրջով և շտապեցեք դեպի ովկիանոս։ Տեղ հասնելուն պես ազատեցեք զբոսանավի դալուն։ Իսկ յես արդեն մի կերպ միջոց կգտնեմ նավեղը տանելու ձեզ։ Իսկ տիրելով այդպիսի յերևելի քաջընթացի, ինչպիսին «Դունկանն» է, մենք Հնդկական ովկիանոսի միակ տերը կդառնանք»։ «Ուստա Բեն Զոյսին։ Յեռակի ուռա»—գոռացին տաժանակիրները։ Նրանցից մեկը բերեց Մյուլրեդիի ձին, և Բեն Զոյսը գլացավ դեպի Էյուկնոուսյան ճանապարհը, իսկ նրա հրոսակախումբը շարժվեց դեպի հարավ-արևելք, Սնոուի դեռի մոտ։ Զնայած ծանր վերքին, Մյուլրեդին սրդաց ճամբար, ժամանակ առ ժամանակ ոգնության կանչելով մեզ, մինչև վոր Ֆուրգոնից յերեք հարյուր քայլ հեռավորության վրա մենք գտանք նրան։ Ահա,—վերջացրեց Մակ-Նաթը,—Մյուլրեդիի ամբողջ պատմությունը։ Այժմ դուք հասկանում եք, թե ինչու քաջարի նավաստին պահանջում եր ինձ հետ խոսել։

Մյուլրեդիի հաղորդագրությունը Գլենարվանին և նրա ուղեկիցներին՝ սարսափի մեջ ձգեց։

— Ծովահեններ, ծովահեններ,—բացականչեց Գլենարվանը։—Նրանք կկոտորեն իմ ամբողջ նավակազմը։ Նրանք կգրավեն «Դունկանը»։

— Այո՛,—ասաց մայորը,—Բեն Զոյսի հրոսակախումբը «Դունկանի» նավակազմին կբռնի հանկարծ և այն ժամանակ...

— Այդ դեպքում, մենք, ինչ ել վոր ուզում է լինի, պիտի Տուֆոլդա ծովախորշը հասնենք ավելի շուտ, քան թե այդ անբզդամները։

— Բայց ի՞նչպես անցնել Սնոուին,—հարցրեց Վիլսոնը։

— Նույն ճանապարհով, վորով և տաժանակիրները,— պատասխանեց Գլենարվանը։—Նրանք անցան Կեմպլսիրի կամուրջով, նշանակում է, մենք ել կանցնենք այդ կամուրջով։

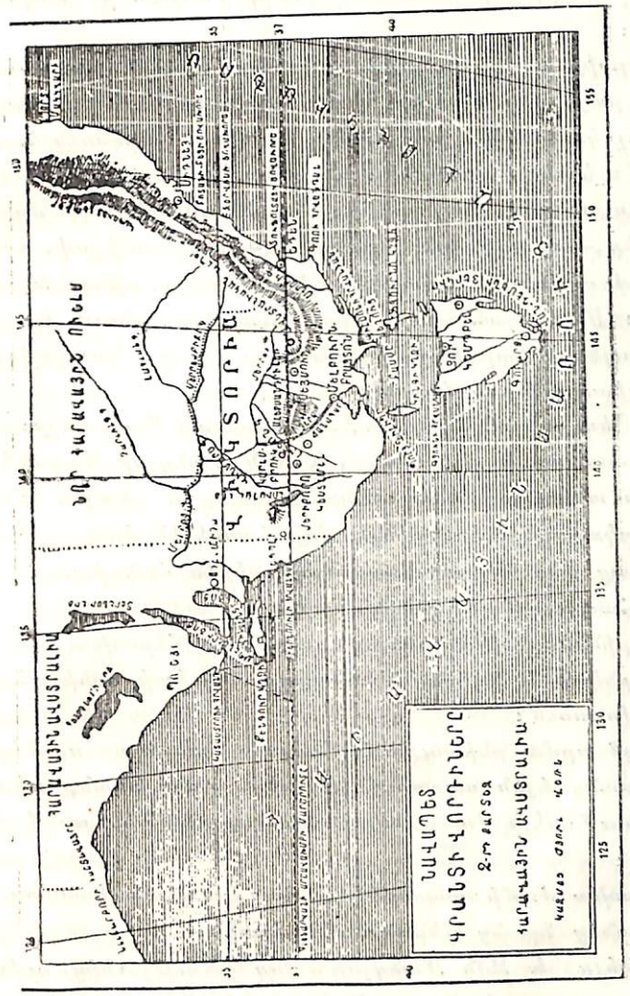

— Իսկ ի՞նչպես վարվենք Մյուլրեդիի հետ,—հարցրեց Ցելենան:

— Մենք նրան պատգարակով կտանենք: Ցեռ խոմ չեմ կարող թույլ տալ, վոր տաժանակիրները մորթեն իմ ամբողջ նավակազմը:

Կեմպլպիրյան կամուրջով անցնելու միտքն իրականացնելու բան եր, բայց վտանգավոր եր: Տաժանակիրները կարող էին պահպանել կամուրջը, իսկ նրանք առնվազն յերեսուն հոգի էին յոթի դեմ: Սակայն բոպեներ են լինում, յերբ պետք է առաջ գնալ, դես ու դեն չնայելով և չմտածելով վտանգի մասին:

— Սեր,—ասաց Զոն Մանդլսը,—իմ կարծիքով, նախքան կամուրջով անցնելու վտանգին յենթարկվելը, պետք է լավ դիտել այն: Մենք չափազանց շատ բան ենք գնում խաղաթղթի վրա, վորպեսզի ջարդենք գլուխներս: Ձեր թույլտվությամբ յես հետախուզության կգնամ:

— Ցեռ կգնամ ձեզ հետ, Զոն,—ասաց Պագանելը:

Այդ առաջարկն ընդունվեց, և Զոն Մանդլսը Պագանելի հետ վորոշեցին անհապաղ գնալ: Նրանք պետք է գնային դետի հոսանքի յերկարությամբ, մինչև վոր հասնեին կամուրջին, վորի մասին ասաց Բեն Զոյսը: Տաժանակիրներին հանդիպելիս, նրանք պիտի անհապաղ յետ վերադառնային:

Կարաբինները վերալցնելով, անվեհեր հետախույզները ճանապարհ ընկան և շուտով անհայտացան դետի ափի դեռաբույսերի թավուտում:

Ամբողջ որվա ընթացքում մնացած ճանապարհորդներն անհամբեր նրանց էին սպասում: Մթնեց, բայց նրանք դեռ չէին վերադառնում: Այն ժամանակ բոլորն էլ սկսեցին լուրջ անհանգստանալ:

Վերջապես ժամի տասնմեկին մոտ, պահակ կանգնած Վիլսոնը հայտնեց նրանց վերադարձի մասին:

Պագանելը և Զոն Մանդլսը հոգնածությունից ուժասպառ էին յեղել, տասը մղոնից ավելի անցնելով:

— Ի՞նչպես է կամուրջը,— գոչեց Գլենարվանը, ընդառաջ նետվելով նրանց:—Արդյոք, նա գոյություն ունի՞:

— Այո՛, դա լիաններից չինած կամուրջ է,—պատասխանեց Զոն Մանդլսը:— Տաժանակիրներն անցել էին նրա վրայով, բայց...

— Բա՞յց...—կրկնեց Գլենարվանը, նոր փորձանք նախազգալով:

— Բայց նրանք իրենց հետևից այրել են այն,—պատասխանեց Պագանելը:

ԳԼՈՒԽ ՔՍԱՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ

ԵԴԵՆ

Հուսահատվելու ժամանակը չեր: Պետք եր գործել: Կեմպլպիրյան կամուրջն արդեն գոյություն չուներ, պետք եր ուրիշ միջոց գտնել Սնոուի վրայով անցնելու համար, բայց անցնել, ինչ էլ վոր լինի, և տաժանակիրների հրոսակախմբից առաջ հասնել, մինչև Տուֆոլդա ծովախորշը: Այդ պատճառով, հենց վոր հեռևյալ որվա լույսը բացվեց, Զոն Մանդլսը և Գլենարվանը, ժամանակ չկորցնելով, ուղևորվեցին դեպի դետի ափը, վորպեսզի տեղում վորոշեն, թե ինչպես կազմակերպեն դետի վրայով անցնելը:

Անձրևներից բարձրացած դետը շարունակում եր մռնչալ, թավալելով մեծ, պղտոր ալիքներ: Ավելորդ եր մտածել նրա վրայով անցնելու մասին: Դա նշանակում եր հաստատապես գնալ դեպի մահ: Գլենարվանը ձեռքերը խաչելով և գլուխը կախելով, անշարժ կանգնած եր դետի ափին:

— Ուզո՞ւմ եք, յես լողալով անցնեմ մյուս ափը,—առաջարկեց Զոն Մանդլսը:

— Վո՛չ, Զոն,—պատասխանեց Գլենարվանը, դուսելով քաջ, յերիտասարդ մարդուն:—Սպասենք:

Ցեվ նրանք վերադարձան ճամբար: Որն անցավ ճանձրալի սպասողության մեջ: Գլենարվանը տասն անգամից վոչ պակաս ափը վերադարձավ, իր գլուխը կոտրելով անցումի ամեն տեսակ միջոցների վրա: Բայց իզուր: Ցեթե դետի փոխարեն այստեղով չիկացած լավայի դետակ հոսեր, նա ավելի անանցանելի չեր լինի:

Ղեկավարվելով մայորի ցուցմունքներով, Ցելենան այդ ժամանակ անբաժան հակում եր Մյուլրեդիի անկողնու մոտ, շրջապատելով նրան մեծագույն հոգատարությամբ: Նավաստին զգում եր, թե վորքան արագ է վերադառնում կյանքը: Մակնարը հոռոմված եր, վոր գնդակը չի չոչափել կենսական, կա-

լուսը վոչ մի գործարան և վոր վիրավորի թուլությունը պայմանավորվում եր միայն շատ արյուն կորցնելով։ Բայց այժմ, յերբ արյունահոսությունը դադարեցված եր և վերքը կապված, Մյուլրեդիի կատարյալ առողջացումը ժամանակի հարց եր միայն։

Յելենան պնդում եր, վոր վիրավորը մնա իր բաժանմունքում, Ֆուրգոնում։ Մյուլրեդին չափազանց անհարմար եր զգում իրեն։ Նրան ամենից շատ անհանգստացնում եր այն, վոր իր վերքը կարող և հետաձգել արշավախմբին։ Ստիպված յեղան խոստանալ նրան, վոր այն դեպքում, յերբ Սնոուի վրայով անցնելը հնարավոր դառնա, նրան կթողնեն ճամբարում Վիլսոնի հոգատարության տակ և արշավախումբն առանց նրան կշարունակի իր ճանապարհը։

Դժբախտաբար վոչ այդ և վոչ էլ հետևյալ որը անցնելու մասին մտածելու կարիք չկար։ Գլենարվանը հուսահատության մեջ ընկավ այդ ճգնաժամից։ Յելենան և մայրը Մակ-Նաբան իրար եյին համոզում նրան հանգստանալ և համբերությամբ սպասել։ Հեշտ և ասել—հանգստանալ, յերբ, կարող և պատահել հենց այդ րոպեին Բեն Զոյան դրոսանավն և մտնում, յերբ «Դունկանը» խարխխը բարձրացնելով ամբողջ թափով սլանում և դեպի Տուֆորդա ծովախորշը, ուր նրան կորուստ և սպասում։

Զոն Մանգլսը Գլենարվանի հետ միասին ծանր ժամեր ևր ապրում։ Ցանկանալով ինչ էլ վոր ուզում և լինի հաղթահարել արգելքը, նա զբաղվեց ավատրալիական նավակի կառուցումով։ Լիաններով կապելով ծառի լայն կեղևները, նա հաղցրեց այն անտառտիայոի հիմնակմախքին։ Ստացվեց մի փխրուն նավակիկ։

Սակայն նավապետ Մանգլսը և Վիլսոնը չվախեցան փորձել այդ նավակը։ Հունվարի 18-ին նրանք ջուրն իջեցրին այն։ Այն, ինչ վոր կարող եյին անել քաջությունը, ճարպկությունը, ուժը և համառությունը, արված եր։ Բայց հենց վոր նրանք հեռացան ափից, հոսանքն ընդդիմեց նավակը, և նրանք հպիվ հազ կյանքը չվճարեցին համարձակության համար։ Նավակը մի ակնթարթում հատակը դնաց, ամբողջ կես մղոն լայնությամբ սփռված դեպի արագ հոսանքով տարը ստիպեն անգամ չլողալով։

Հունվարի 19 և 20 որերն անցան միևնույն տանջալի անգործության մեջ։ Մայրն ու Գլենարվանը հետազոտեցին Սնոուի

ափը հինգ մղոն դեպի վերև և ներքև հոսանքի հետ, բայց ծանծաղուտ չգտան։ Ամեն տեղ էլ դետը միատեսակ խոր և կատաղի յեր։ Ավստրալիական Ալպերի ամբողջ հարավային լանջի ջուրը թափվում եր միայն այս դետի հունը։

Ստիպված եյին հրաժարվել «Դունկանին» ազատելու հույսից։ Բեն Զոյսի մեկնումի որից հինգ որ եր անցել արդեն։ Զբոսանավը պիտի Տուֆորդա ծովախորշը դար և, գուցե արդեն ընկել և ավազակների ձեռքը։

Բայց այդպիսի դրություն չեր կարող անվերջ տևել։ Գետերի պատահական վտարումները սովորաբար արագ իջնում են, և այնքան արագ, վորքան հորդումն և ուժեղ։ Յեվ իսկապես, հունվարի 21-ի առավոտյան Պագանելը նկատեց, վոր մի գիշերվա ընթացքում ջրի մակերևույթը բավականաչափ իջել և։ Նա Գլենարվանին հաղորդեց իր դիտողությունների յեզրակացությունը։

— Դրանից ի՞նչ դուրս կգա,—պատասխանեց վերջինս։—Այժմ արդեն ուշ և։

— Դա պատճառաբանություն չե, վորպեսզի անվերջ տընկվենք այստեղ,—առարկեց մայրը։

— Ճիշտ և,—ասաց Զոն Մանգլսը։—Գուցե վաղն արդեն հաջողվի գետի վրայով անցնել։

— Բայց այդ ի՞նչով կարող և ոգնել իմ դժբախտ նավակապին,—գոչեց Գլենարվանը։

— Ինձ լսեցեք, սեր,—ասաց Զոն Մանգլսը։—Յես ճանաչում եմ Թոմ Աուստինին։ Նա հնազանդվելով ձեր հրամանին, խսկույն պիտի գուրս գա Մելբուռնից, յերբ վոր այդ հնարավոր դառնա։ Բայց մենք վո՞ր տեղից գիտենք, վոր «Դունկանը» դուրս գալու պատրաստ և հենց այն մոմենտին, յերբ Այրտոնը Մելբուռն ժամանե։ Գո՞ւցե նրա վերանորոգությունը պահանջում և դեռ մի յերկու որ էլ մնալ նավաշինարանում։

— Դուք իրավացի յք, Զոն,—պատասխանեց Գլենարվանը։—Պետք և չուտով հասնել Տուֆորդա ծովախորշը։ Չե վոր մենք ընդամենը յերեսուն հինգ մղոնի վրա յենք գտնվում Դելեգեյից։

— Ճիշտ և,—հաստատեց Պագանելը,—և այդ քաղաքում մենք անկասկած վոխադրական միջոցներ կգտնենք։ Ով գիտի, գուցե

մեզ հաջողվում է ժամանակին հասնել և կանխել դժբախտությունը:

— Ճանապարհ ընկնենք,—բացականչեց Գլենարվանը:

Նույն րոպեին Ջոն Մանգլսը և Վիլսոնն սկսեցին լաստ կառուցել: Փորձը ցույց տվեց, որ պեղևից շինած նավակը չդիմացավ հեղեղի կատաղի հարձակմանը: Դրա համար էլ Ծովագնացները մի քանի բարձր ծառեր կոտորեցին և նրանցից մի կոպիտ, բայց ամուր լաստ կապեցին: Աշխատանքը բավական դանդաղ էր առաջ գնում և յերեկոյան դեռևս չէր ավարտված: Հետևյալ որը միայն լաստը պատրաստ էր:

Մի գիշերվա մեջ Սնոուի ջրի մակերևույթը ավելի շատ ցածրացավ: Սրընթաց հեղեղը նորից հոսանք դարձավ, ճիշտ է, բավական արագ: Այնուամենայնիվ Ջոն Մանգլսը չէր կասկածում անցումի հաջողության մեջ:

Առաջին ժամի սկզբում ճանապարհորդները լաստի վրա բարձեցին յերկու որվա գնալու պարեն, մնացած ամբողջ պաշարները ֆուրգոնի և վրանի հետ միասին թողնելով դեռի այս կողմում: Մյուլրեդին այնքան լավ էր զգում իրեն, որ նրան բոլորովին հանգիստ կարելի յեր տանել պատգարակով: Նա արագ կազդուրվում էր:

Կեսորվա ժամի մեկին բոլորն էլ տեղ բռնեցին լաստի վրա, որ պարանով կապված էր ափից: Ջոն Մանգլսը նավախելի վրա զենավար թիակի նման ինչ որ մի բան հաստատեց և Վիլսոնին վստահեց այն: Այդ զենի ոգնությամբ կարելի յեր ուղղություն տալ լաստին և թույլ չտալ, որ հոսանքը քշի նրան:

Ինքը, Ջոն Մանգլսը կանգնեց քթին և դինվեց ձողով: Ցեյլենան, Մերին և Մյուլրեդին տեղավորվեցին լաստի կենտրոնում: Գլենարվանը, մայորը, Ռոբերտը և Պագանելը շրջապատեցին նրանց, ոգնության հասնելու պատրաստ, յեթե կարիք լինի:

— Ամեն ինչ պատրաստ է, Վիլսոն,—հարցրեց Ջոն Մանգլսը:

— Ամեն ինչ, նավապետ,—պատասխանեց նավաստին, ուժեղ ձեռքը թիակի վրա դնելով:

— Ուշադրություն: Հոսանքի դեմ պահիր: Գնում ենք:

Ջոն Մանգլսն արձակեց լաստը և ուժեղ հարվածով հրեց նրան ափից: Առաջին մի քանի տասնյակ սաժենների վրա ամեն

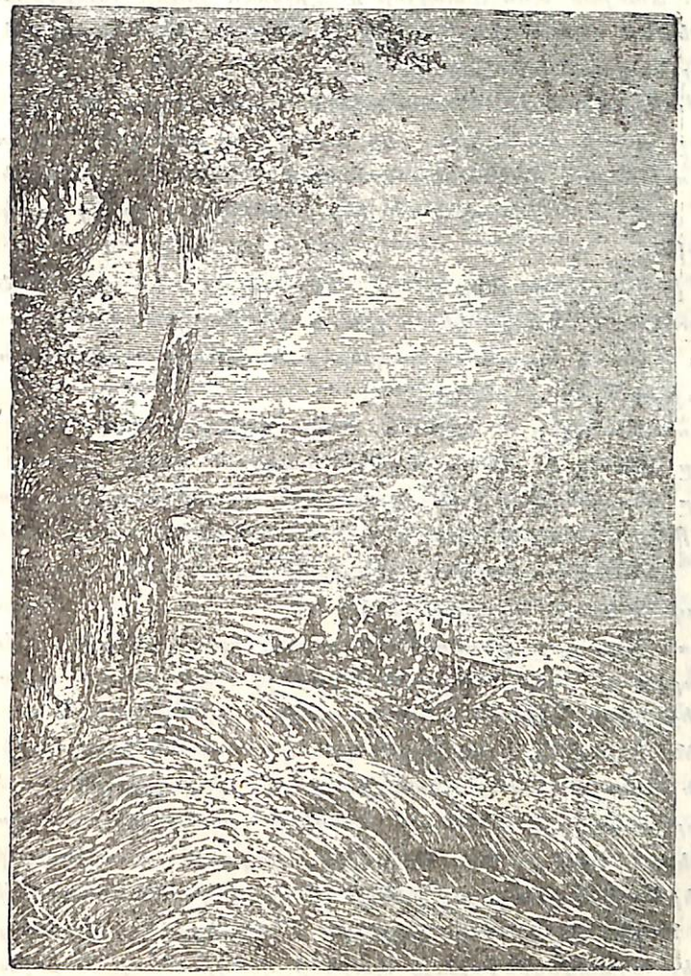

Լաստը լողաց ջրի ընթացքով:

ինչ բարեհաջող եր գնում: Բայց շուտով ալիքներն ափեցին կլանել լաստին և պտտեցին նրան իր սեփական առանցքի շուրջը, այնպես վոր վոչ թիակով և վոչ էլ ձողով չեր հաջողվում պահել նրան: Ջնայած Ջոն Մանգլսի և Վիլսոնի բոլոր ջանքերին, լաստը հետևի մասով առաջ շրջվեց, այնպես վոր չեր կարելի ոգտվել նավախելի թիակով:

Ստիպված եյին հնազանդվել: Վոչնչով չեր կարելի կանգնեցնել լաստի պտտվելու շարժումը: Նա պտտվում եր ահագին արագությամբ, միևնույն ժամանակ սլանալով հոսանքի հետ դեպի ցած: Ջոն Մանգլսը սեղմեց առամները, նայեց ալեկոծված հեղեղին:

Մինչ այդ հոսանքը գետի մեջտեղը տարավ լաստը: Նա այժմ մեկնումի տեղից կես մղոն տարածության վրա յեր գտնվում: Այստեղ պտտվելը դադարեց և լաստը նորից վորոշ կայունություն ձեռք բերեց:

Ջոն Մանգլսը և Վիլսոնը նորից վերցրին — մեկը ձողը, մյուսը թիակը և լաստը շեղակի ուղղեցին դեպի դիմացի ափը: Լաստը հնազանդվեց փորձառարժին և արագ մոտեցավ ձախ ափին: Բայց ցամաքից հիսուն սաժեն հեռու Վիլսոնի թիակը հանկարծ մեջտեղից կոտրվեց: Վոչնչով չպահվելով, լաստը նորից սլացավ հոսանքի ուղղությամբ:

Ջոն Մանգլսը փորձում եր պահել նրան, կոտրելու վտանգի յենթարկելով ձողը: Վիլսոնն արյունվա ձեռքերով ոգնության նետվեց դեպի նա: Ցերկար և անհաջող ջանքերից հետո նրանց միասին հաջողվեց կանգնեցնել լաստը և տանել նրան ափի մոտ: Լաստն այնքան ուժեղ դիպավ գետնին, վոր գերանները կապող թոկերը կտրվեցին և լաստը մասերի բաժանվեց: Ճանապարհորդները հազիվ հազ կարողացան բռնել առափնյա ֆիչերի ճյուղերից այն ժամանակ, յերբ ջուրը վողողեց լաստը: Ամենից առաջ նրանք ջրից դուրս քաշեցին Մյուլրեդիին և կանանց: Բոլորն էլ ազատվեցին, բայց պարենի զգալի մասը և բոլոր զենքերը, բացի մայորի կարաբինից, հոսանքը տարավ լաստի բեկորների հետ: Այնուամենայնիվ անցումը հաջողվեց: Նա կես ժամից ավելի ժամանակ չվարեց:

Փոքրիկ ջոկատը գտնվեց գետի մյուս ափին, համարյա առանց վորևե միջոցների, սոսենամոտիկ բնակավայրից յերեսուն հինգ մղոնի վրա, ավտորալիական խուլ անապատի մեջտեղում:

Հուսալու վոչինչ չկար, վոր կարելի յե այստեղ հանդիպել սկվատերի կամ գաղութականի, վորովհետև այդ տեղն անմարդաբնակ եր:

Վորոշեցին իսկույն ևեթ ճանապարհ ընկնել: Մյուլրեդին հասկացավ, վոր ինքն արգելք կլինի: Նա առաջարկեց, վորպեսզի իրեն թողնեն տեղում և Դելեդեյտից մեկին ուղարկեն իր հետևից:

Բայց Գլենարվանը չեր ուզում լսել այդ մասին: Մինչև Դելեդեյտ արշավախումբը կարող եր հասնել յերեք որում, մինչև ովկիանոսի ափը հինգ որից վոչ շուտ, այսինքն հունվարի 26, այնինչ «Դունկանը» հրաման ստացավ դուրս գալ Մելբուռնից հունվարի 16-ին: Ի՞նչ նշանակություն ունեյին հիմա ուշացումի մի քանի ավելորդ ժամերը:

— Վոչ, բարեկամս,—պատասխանեց նա:— Մենք վոչ վոքի չենք թողնի այստեղ: Պատգարակ կշինենք և հերթով կտանենք ձեզ:

Պատգարակը շինեցին եվկալիպտների ճյուղերից և ծածկեցին մի քանի խտիտ կանաչ խոտով: Կամա թե ակամա Մյուլրեդին ստիպված եր տեղ բռնել պատգարակում: Գլենարվանն ուղեց առաջինն ինքը տանել: Նա կանգնեց առջևում, Վիլսոնը հետևում, և նրանք տարան Մյուլրեդիին:

Վորպիսի թախծալի տեսարան եր ներկայացնում այդ ջոկատը, վորը ճանապարհ եր ընկել այնքան բարեհաջող պայմաններում: Ճանապարհի նպատակն այլևս Հարրի Գրանտի վորոնումները չեյին: Այդ մայր ցամաքը, վորտեղ նա չկար, վորտեղ նա յերբեք վոտք չեր դրել, սպառնում եր կորստյան վայր դառնալ նրանց համար, ովքեր իրենց նվիրեցին նրա վորոնումներին: Եվ յեթե անվեհեր ճանապարհորդներին հաջողվի հասնել մինչև ովկիանոսի ափը, այնտեղ նրանք նույնիսկ իրենց նավը չեն գտնի...

Ճանապարհի առաջին որը թախծալի լռության մեջ անցավ: Դժվարին ճանապարհ եր: Ցուրաքանչյուր տասը բոպեն մի անգամ պատգարակակիրները փոխվում եյին: Բայց նավաստիի ընկերներից վոչ մեկը հոգնածությունից չեր գանգատվում, թեև անտանելի տոթը նրանց քաջագործությունն ավելի յեր դժվարացնում:

Մի որվա ընթացքում հինգ մղոն անցնելով, նրանք մուտն

ընկնելուն պես, գիշերոթի համար կանգ առան խեժաբեր ծառերի անտառի քոլարերանում: Լաստի խորտակումից ազատված պարենի մնացորդները ընթրիքին կերան: Նրանք այլևս պաշար չունեցին: Ամբողջ հույսը մայորի կարաբինի վրա էր:

Սարսափելի գիշեր եր: Ամբողջ ժամանակ հեղեղի պես անձրեվ եր գալիս: Թվում եր, վոր յերբեք որը չի բացվի: Լույսը բացվելուն պես նրանք նորից ճանապարհ ընկան, առանց նախաճաշելու, վորովհետև մայորին չհաջողվեց վոչինչ ոպանել: Դա անապատ չեր, այլ դարերից անիծված ինչ վոր մի տեղ, վորից նույնիսկ կենդանիներն ել եյին խուսափում:

Բարեբախտաբար Ռոբերտը արոսների բույն գտավ և նրա մեջ մի դյուժին ձու: Ոլբինետը խորովեց այն տաք մոխիրում: Այդ ձվերը մի քանի կապուկ պորտուլակի հետ կազմեցին արշավի ցերեկվա ամբողջ սնունդը:

Ժամ առ ժամ ճանապարհն ավելի յեր դժվարանում: Ավազոտ հարթավայրը սփռված եր սալինիֆեկսի դեռաբույսերով, մի ծակոտող խոտ, վոր քրքրում եր շորն ու վոտնամանը: Բայց քաջարի ճանապարհորդուհիները, ուշադրություն չդարձնելով արյունլվա վոտքերին, առնաբար առաջ եյին գնում, որինակ տալով տղամարդկանց և իրենց մեջ դեռևս բավական ույժ եյին գտնում, վորպեսզի ժամանակ առ ժամանակ ամեն մեկին մի փաղաքշական և կազդուրիչ խոսք ասեն:

Յերեկոյան դեմ Ջոկատը կանգ առավ Բուլլա-Բուլլա լեռան ստորոտում, Ցունգալա վտակի ափին: Ընթրիքը պասուց կլիներ, յեթե Մակ-Նաբսին չհաջողվեր մի մեծ հողային մուկ սպանել, վոր հայտնի յե իր համեղ մսով: Ոլբինետը տապակեց խրուլկի վրա, և ճանապարհորդները ցավում եյին միայն նրա մասին, վոր այդ մեծ մկները չեն հասնում վոչխարի մեծության: Համեստ տապակածը մի քանի վայրկյանում վոչնչացվեց:

Հունվարի 24-ի առավոտյան՝ հոգնած, բայց հոգու կայտառությունը չկորցրած ճանապարհորդները նորից ճանապարհ ընկան: Շրջանցելով լեռան ստորոտը, նրանք դուրս յեկան մի ընդարձակ հարթավայր, վորի խոտը կետի բեխի նման եր: Դաշտն իրենից հիշեցնում եր սուր ծայրով վերև տնկված սվիններով գեբեզմանոց, և ստիպված եյին բացել ճանապարհը կացինով կամ մաքրել կրակով:

Առավոտյան՝ ճանապարհորդները չնախաճաշեցին: Դժվար է պատկերացնել մի ավելի անպտուղ անկյուն, քան կվարցի բեկորներով սփռված այս հարթավայրը: Մարդիկ տառապում եյին վոչ միայն քաղցից, այլև ծարավից: Խանձող արեգակն այդ տանջանքներն անտանելի յեր դարձնում:

Ջոկատն ամբողջ լարվածությամբ մի ժամում կարող եր գնալ կես մղոնից վոչ ավել:

Բարեբախտաբար, Պագանելը ցեֆալոտի թուփեր գտավ, վորի անոթաձև ծաղիկները համով, դուրեկան և զովացնող հյութ եյին պարունակում: Բոլորն ել ագահությամբ հարձակվեցին նրանց վրա և զգացին, վոր յուրաքանչյուր ումպի հետ իրենց կյանքը վերադառնում է:

Ինչ վերաբերում է կերակրին, նրանք բավականանում եյին նրանով, վորն ազատում է տեղացիներին մահից, յերբ չեն կարողանում վոչ վորս, վոչ միջատներ, վոչ ոձեր բռնել: Նույն Պագանելը մի ինչ վոր ցամաքած առվակի հունում մի բույս գտավ, վորի հրաշալի սննդարար հատկությունների մասին շատ անգամ եյին ասել նրան Աշխարհագրական ընկերության իր կոլեգաները:

Դա նարդուն եր, զաղտնասերմ մի բույս, հենց այն, վորը սովամահությունից ազատեց Բյորկին և Կինգին՝ ներքին Ավստրալիայի անապատում: Ցերեքնուկի տերևների նմանություն ունեցող նրա տերևների տակ, դուրս եյին յեկել սիսեռի մեծությամբ բեղմնիկներ (սպոր): Ցերկու հարթ քարերի արանքում տրորված այդ բեղմնիկները ալյուրի նման մի բան են տալիս: Նարդուի ալյուրից Ոլբինետը գլխթներ թխեց, վորոնք միքիչ հագեցրին քաղցը: Նարդուն առատությամբ աճել եր այդ տեղերին քաղցը: Ճանապարհորդները մեծ պաշար արին նրանից և այդպիսով, աննդի կողմից, շատ որեր ապահովեցին իրենց:

Հետևյալ որը, հունվարի 25-ին, Մյուլրեդին ճանապարհի մի մասը վոտքով գնաց: Նրա վերքը բոլորովին ապաքինել եր: Մինչև Դելեդեյտ քաղաքը մնացել եր տասը մղոնից վոչ ավել, և յերեկոյան դեմ ճանապարհորդները մնացին գիշերոթելու Նոր Հարավային Ուելսի հենց սահմանի վրա, 149° յերկայնության տակ:

Մանր, ներթափանց անձրևը թափվում եր յերկար ժամեր անընդհատ: Ճանապարհորդները տակետակ կթրջվեյին, յեթե,

բարեբախտաբար, Ջոն Մանդլոը չգտներ փայտահատների խրճիթը, վոր տերերն էին թողել: Ճյուղերից և յեղեգնից շինած այդ վողորմելի հյուղակը բոլորին այնպես ուրախացրեց, կարծես թե դա իսկական սպարանք եր:

Վիլսոնն ուղեց խարույկ վառել, վորպեսզի նարդուի ալյուրից բլիթներ թխի և գնաց չորուկ հավաքելու, վոր առատությամբ թափված եր դետնին: Բայց նրան չհաջողվեց խարույկ վառել: Այդ փայտի մեջ յեղած չիրային հույթերի դդալի քանակը չեր թողնում այրել: Դրանք հենց նույն «չայրվող փայտերն» էին, վորոնց մասին ասաց Պադանելը, թվելով ավստրալիական մայր ցամաքի տարորինակությունները:

Այսպիսով ճանապարհորդներն ստիպված էին հրաժարվել կրակից և հետևաբար նաև հացից, ու պառկել քնելու թաց հագուստով:

Խեղկատակ թռչունները, վորոնք թաղնվել էին խրճիթը շրջապատող ծառերի տերևներում, թվում եր, թե ծաղրում էին նրանց չարքաշությունը:

Սակայն Գլենարվանի արշավախմբի տառապանքները մոտենում էին վախճանին: Ցեվ ժամանակն եր: Խեղճ կանայք հերոսական ջանքեր էին թափում, բայց նրանց ուժերն սպառվել էին: Սմեն մի ժամ նրանք ավելի շատ էին թուլանում: Նրանք արդեն չէին գնում, այլ հազիվ հաղ որորվում էին:

Հետևյալ որը, արշավախումբը դուրս յեկավ լուսաբացին: Առավոտյան ժամի ասանմեկին հեռվում յերևաց Դելեգեյտը, Ուելսլեյ կոմսությանդյխավոր քաղաքը, վոր Տուֆոլդա ծովախորշից հիսուն մղոն հեռու յե գտնվում:

Արշավախումբն այնտեղ արագ գտավ փոխադրական միջոցներ: Ովկիանոսի ափին մոտենալու հետ Գլենարվանի հոգում հույսը վերադառնում եր: Կարո՞ղ ե պատահել, վոր «Դունկանը» յետ ե ընկել Մելբուռնում, և նրանք նավից առաջ կգան Տուֆոլդա ծովախորշը: Բանչորս ժամից հետո նրանք տեղում կլինեն և ամեն ինչ կկամանան:

Կես որին, կուշտ ուտելուց հետո, ճանապարհորդները թողին Դելեգեյտը փոստատար կառքով, վոր թռցնում էին հինգ ուժեղ ձիեր:

Խոշոր վարձատրության ակնկալությամբ, փոստատարները, քշում էին ձիերին ամբողջ թափով հրաշալի ճանապարհով և

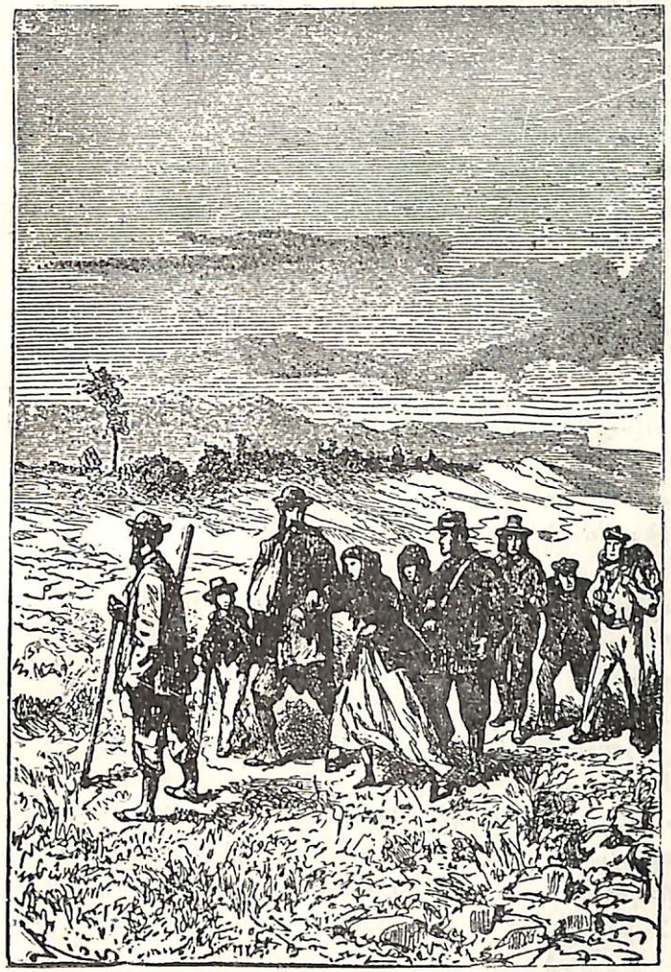

Ճանապարհորդուհիները հոգնածությունից հազիվ եյին որորվում:

կայծակի արագությամբ փոխում էին ձիերը կայաններում, վորոնք գտնվում էին յուրաքանչյուր տասը մղոնի վրա: Կարելի էր կարծել, վոր Գլենարվանն իրեն այրող անհամբերությամբ նրանց ել է վարակել:

Ամբողջ ցերեկը և ամբողջ գիշերը շարունակվեց այդ կատաղի արշավը:

Հետևյալ առավոտյան, լուսաբացին խուլ դղրդյունը հաղորդեց ճանապարհորդներին Հնդկական ովկիանոսի մոտիկության մասին: Ստիպված էին գնալ ծովախորշի յերկարությամբ, վորպեսզի հասնեն յերեսունյոթերորդ զուգահեռին, այսինքն այն տեղին, վորտեղ Թոմ Աուստինը սիրտի հանդիպեր նրանց:

Ցերը ճանապարհի վերջանից ովկիանոսը յերևաց, բոլոր հայացքները դեպի նա դարձան: Գուցե, հրաշքով ազատված «Դունկանը» հածում է ափից վոչ հեռու, ինչպես սրանից մի ամիս առաջ— Կոբրիենտես հրվանդանի մոտ, արգենտինյան ծովեզրին:

Բայց ծովն ամայի էր: Վոչ մի առագաստ չեր աչքուժացնում նրան: Ջուրն ու յերկինքը միաձուլվում էին հորիզոնում:

Մի հույս ել եր մնում դեռ: Գուցե Թոմ Աուստինը վորոշել է խարիսխ ձգել հենց Տուֆորդա ծովախորշում, վորովհետև այդպիսի վատ յեղանակին այդ ափերը վտանգավոր էին նավերի համար:

— Դեպի Եդեն,—հրամայեց Գլենարվանը:

Նույն բոպեին վոստատար կառքը սլացավ ծովափի յերկարությամբ ձգած ճանապարհով, դեպի փոքրիկ Եդեն քաղաքը, վոր այդ տեղից հինգ մղոն հեռավորության վրա էր գտնվում:

Գլենարվանը կառքը կանգնեցրեց, հենց վոր Եդեն նավահանգստի վարոսը յերևաց: Այնտեղ խարսխի վրա մի քանի նավեր էին կանգնած, բայց նրանցից վոչ մեկի վրա Մալկոլմի դրոշակը չեր ծածանվում:

Գլենարվանը, Ջոն Մանգլսը և Պագանելը վազեցին նավահանգստային վարչություն, վորտեղ նայեցին վերջին որերում յեկող և գնացող նավերի ցուցակը և հարց ու փորձ արին սպասարկուներին: Պարզվեց, վոր անցած տասը որվա ընթացքում վոչ մի նավ չի հեռացել նավահանգստից:

— Գուցե, Աուստինը դեռ դուրս չի յեկել Մելբուռնից, — բացականչեց Գլենարվանը, հեշտությամբ տխրությունից հույսի անցնելով:—Գուցե, մենք նրանից առաջ ենք յեկել:

Ջոն Մանգլսը գլուխը պտտեց: Նա ճանաչում եր Թոմ Աուստինին: Նրա ոգնականը չեր կարող տասը որ ուշացնել հրամանի կատարումը:

— Ցեռ ուզում եմ հավաստիանալ դրանում, — ասաց Գլենարվանը:— Ճշմարտությունը, նույնիսկ ամենադառը ճշմարտությունը, անհամոզվածությունից լավ է:

Քառորդ ժամ հետո Մելբուռնի նավահանգստի պետին մի հեռագիր ուղարկվեց:

Հետո ճանապարհորդներն ուղևորվեցին դեպի «Վիկտորիա» հյուրանոցը:

Կես որվա ժամի յերկուսին ցրիչը պատասխան հեռագիր բերեց Գլենարվանին: Ահա նրա բովանդակությունը.

«Պարոն Եդվարդ Գլենարվանին:

Եդեն, ծովախորշ Տուֆորդա:

«Դունկանը» մեկնել է սույն ամսի 18-ին, անհայտ ուղղությամբ:

Ենդրյուս»:

Հեռագիրը Գլենարվանի ձեռքից ընկավ:

Կասկածի տեղիք չկար: Շոտլանդական ազնիվ զբոսանավն ընկել է Բեն Ջոյսի ավազակախմբի ձեռքը և դարձել է ծովահենային նավ:

Այսպես վերջացավ ավստրալիական մայր ցամաքի վրայով այն անցումը, վոր այնքան բարեհաջող պայմաններում եր սկըսվել: Նավապետ Գրանտի և նրա ուղեկիցների հետքերը վորսված էին անվերադարձ: Արշավախմբի անհաջողությունն արժեցավ «Դունկանի» ամբողջ նավակազմի կյանքը: Գլենարվանը պարտվել եր պայքարում: Համարձակ հետազոտողին, վորին չկարողացավ կանգնեցնել Կատաղի տարերքների դավադրությունը արգենտինյան պամպասներում, մի մարդու մատնությունը գլխովին ջարդեց ավստրալիական մայր ցամաքում:

ՎԵՐՋ ՑԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

		Եջ
Գլուխ առաջին	— *Վերադարձ դեպի նավեզը*	5
» երկրորդ	— *Տրխատան դ'Ակունիա*	18
» երրորդ	— *Ամստերդամյան կղզիներ*	29
» չորրորդ	— *Ժակ Պադանելի և մայոր Մակ-Նաբսի դրաղը*	39
» հինգերորդ	— *Հնդկական ովկիանոսն ալեկոծվում է*	56
» վեցերորդ	— *Մերնուիլի հրվանդանը*	69
» յոթերորդ	— *Այրտոն*	82
» ութերորդ	— *Մեկնում*	98
» իններորդ	— *Վիկտորիա դավառ*	109
» տասերորդ	— *Վիմերբա դեպը*	121
» տասնմեկերորդ	— *Բյորկ և Սայուարտ*	133
» տասներկուերորդ	— *Յերկաթուղի Մելբուռնից Սենդ-հորստ*	145
» տասներեքերորդ	— *Առաջին պարդևն աշխարհագրությունից*	157
» տասնչորսերորդ	— *Ալեքսանդրի լեռան հանքերը*	170
» տասնհինգերորդ	— *«Ավստրալիական և նորզելանդական թերթ»*	184
» տասնվեցերորդ	— *Վորի մեջ Ռոբերտը կապիկների նոր ցեղ և գտնում*	195
» տասնյոթերորդ	— *Անասնասպահ միլիոնատերեր*	211
» տասնութերորդ	— *Ավստրալիական Ալպեր*	227
» տասնիններորդ	— *Թատրոնական տպավորություն*	243
» քսաներորդ	— *Լանդիա, Լանդիա, Զելանդիա*	256
» քսանմեկերորդ	— *Զորս սարսափելի որ*	268
» քսաներկուերորդ	— *Եղեն*	283

Պետհրատի տպարան. II Գնունի 4
Գլավլիտի լիազոր 302. Պատվեր 46.
Հրատ. 3560. Տիրաժ 4000.

Հանձնված է արտադրության 10 դեկտեմբերի 1935 թ., ստորագրված է տպագրության 2 մարտի 1936 թ.:

ՀԱՆՐԱՊԵՏ ԳՐԱԴԱՐԱՆ ՀՍՍՌ-Արտ.ՍՍՀ

46 63 26/VII 58

«Ազգային գրադարան»
NL0386309

2054